AKADEMOS

Revistă de Ştiinţă,
Inovare, Cultură şi Artă

Înregistrată la Ministerul Justiției la 25.05.2005, nr. 189.

Fondator:
Academia de Ştiinţe a Moldovei

Acest număr este ilustrat cu lucrări ale artiştilor plastici consacrate lui Grigore Vieru sau inspirate din creaţia lui

Adresa Redacţiei:
MD 2001
mun. Chişinău,
bd. Ştefan cel Mare 1
et. 4, birou 432
Tel.: (+373 22) 212381

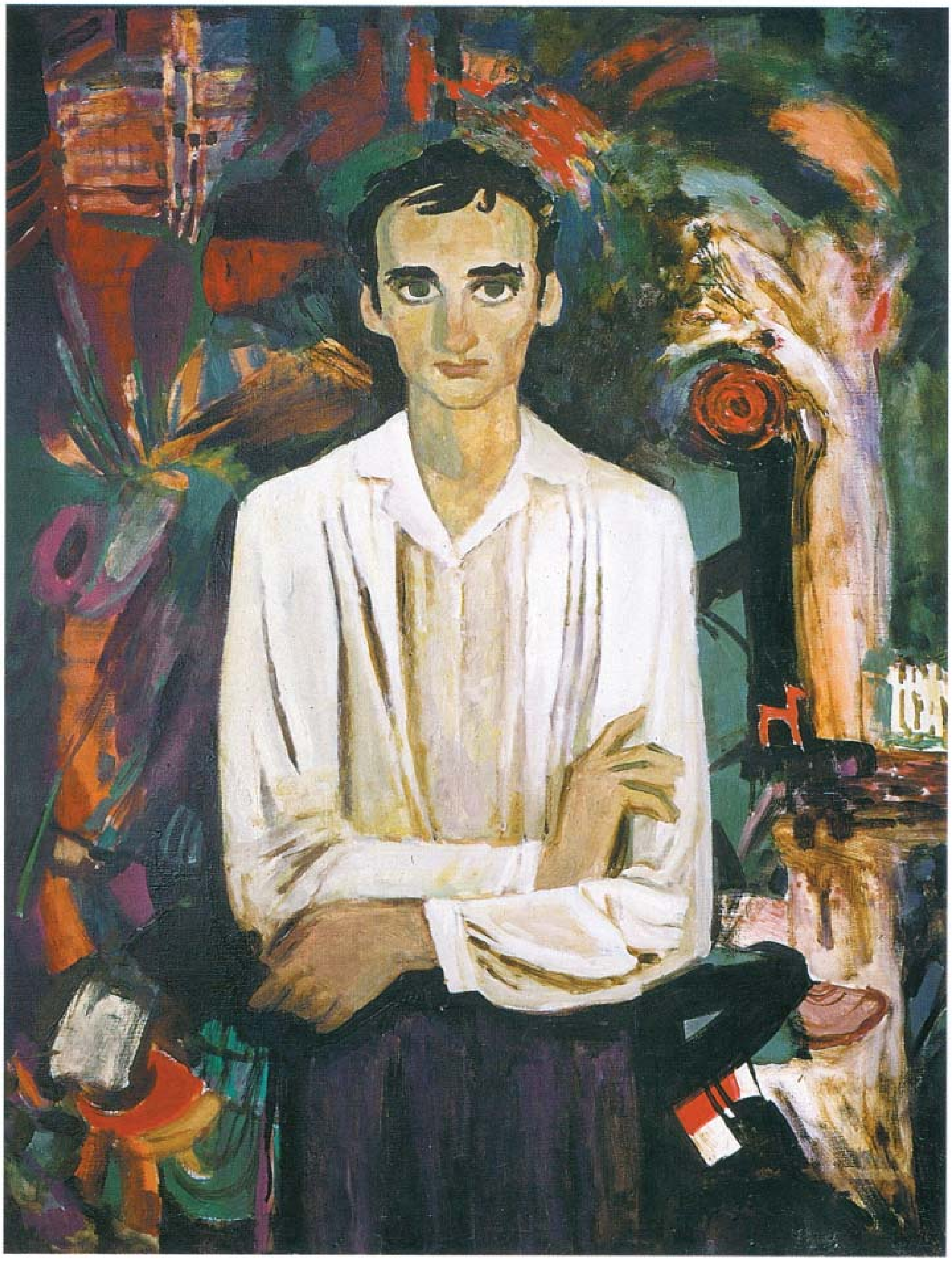
www.akademos.asm.md
e-mail: akademos@asm.md
vcucereanu@yahoo.fr

ISSN 1857-0461

Editat la Tipografia A.Ş.M.

CUPRINS

GRIGORE VIERU
14.II.1935-18.I.2009

Igor Vieru. ***Portretul poetului Grigore Vieru.*** *1968, u/p*

Grigore Vieru:

O, neamule, tu,
adunat grămăjoară,
ai putea să încapi
într-o singură icoană

CUVÂNT DE ADIO PENTRU GRIGORE VIERU

Acad. ***Gheorghe DUCA*****,**
preşedintele A.Ş.M.

Îndoliată familie VIERU!
Dragi compatrioţi!
Fraţi creştini!

De trei zile-ncoace... jalea şi durerea a cuprins acest pământ. Găsim greu cuvintele ca să exprimăm dramatica şi irecuperabila pierdere a poetului atins de geniu – Grigore VIERU. Cuvintele parcă nu ne mai ascultă, plâng şi ele după maestrul Vieru, intuind faptul că au pierdut un rafinat şi aristocrat mânuitor de verbe, rime şi sensuri adânci. Milioane de oameni din Moldova, România şi de pretutindeni, pentru care poetul Grigore Vieru a fost ca un Apostol al Cuvântului şi Adevărului, se află astăzi în doliu. Plânge iarba din curtea de la Pererâta, plânge piatra de pe mormântul Mamei, plâng albinuţele de la grădiniţele de copii, plâng doinele şi baladele străbune...

Personalitatea lui nu poate fi concepută altfel decât ca un Dar Ceresc, pe care ni l-a dat Dumnezeu anume nouă şi anume la timpul potrivit. Dumnezeu l-a născut printre noi ca să ne putem vedea sufletul, arătându-ne prin opera Poetului ce izvor curat şi puternic este Cuvântul, atunci când este scris cu talent şi iubire. Grigore Vieru a fost şi Rege, şi slugă a Cuvântului, de aceea şi-a pus toată viaţa, tot sufletul în slujba limbii. Or, anume acesta a fost Crezul lui suprem. Ţin să amintesc aici Testamentul său ***Limba română – oastea noastră naţională***, pe care Grigore Vieru l-a dat citirii la 30 august 2007, cu prilejul conferirii titlului de Doctor Honoris Causa al Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Devenind clasic în timpul vieţii, Grigore Vieru este o figură emblematică a neamului nostru, dar şi a literaturii secolului XX. Rar se întâmplă ca un scriitor să devină, în timpul vieţii, atât de popular, atât de iubit de la ţăran până la academician, precum a fost distinsul poet Grigore Vieru! Poporul nostru l-a NEMURIT în viaţă, considerându-l la propriu şi la figurat Scriitorul Poporului.

În semn de aleasă preţuire pentru opera Poetului, Academia de Ştiinţe a decis instituirea *Premiului nominal Grigore Vieru*, pe care-l va acorda în fiecе an pentru cele mai valoroase cercetări în domeniul filologiei şi literaturii. Ţin să aduc la cunoştinţă că în aceste clipe şi în aula Academiei Române se desfăşoară o ceremonie consacrată trecerii la Domnul a academicianului Grigore Vieru.

Una dintre cugetările lui Grigore Vieru sună în felul următor: „Acesta e soarele, - spunem copiilor şi nimeni nu întreabă: „De ce?”. Parafrazând, vom spune: „Acesta e Grigore Vieru şi nimeni nu se va întreba: „Cine-i?”

Marele nostru Poet Naţional, Grigore Vieru, este un fenomen, care emană veşnic lumină spirituală, simplu ca sufletul la suprafaţă şi complex în profunzime. Sunt sigur, creaţia lui va dăinui în veci. Mă închin în faţa memoriei lui şi-l rog să mă ierte, dacă i-am greşit cu ceva...

Adio, Grigore Vieru! Vă veţi revedea în sfârşit cu prietenii dumneavoastră de suflet – Doina şi Ion Aldea-Teodorovici, Nicolae Sulac, Emil Loteanu, Ion Vatamanu, Gheorghe Vodă, Mihai Dolgan şi alţi fraţi scumpi şi nouă. Acolo, maestre, vă aşteaptă şi Mihai EMINESCU, atât de venerat de dumneavoastră, deasupra cărţilor căruia vi s-au stins ochii...

De-acum înainte, cu trecerea în lumea celor Drepţi, a început „mişcarea în infinit” a lui Grigore Vieru, ca să mai folosesc o metaforă a poetului.

Dumnezeu să-l odihnească în pace.

Rostit la mitingul de doliu din Cimitirul Central din Chişinău, 20 ianuarie 2009

Raisa ŢÂBÂRNĂ

RUGA PENTRU POET

Pentru Grigore Vieru la 70 ani

Doamne, nu usca lacrima pe faţa Poetului,
Ci las-o să curgă curăţătoare,
Să ne pătrundem de măreţia Profetului
Şi de taina simţurilor înălţătoare.

Doamne, nu şterge culorile acestui
Frumos Curcubeu,
Ci lasă-l aşa proptit în ceruri,
Să ne pătrundem de strălucirea Poetului-zeu
Şi a slovelor pline de adevăruri.

Doamne, nu arunca pe umerii mamei
cămaşa uitării,
Ci las-o să stea lângă noi iubitoare,
Să-nvăţăm de la ea rugăciunea-nchinării
În faţa a tot, ce trăieşte sub Soare.

Doamne, nu-nchide cartea Poetului cu nepăsare,
Ci las-o deschisă pentru Copiii mei,
Să se pătrundă de-nţelepciunea atotştiutoare
Şi de Iubirea din ochii tăi.

(Raisa Ţâbârnă, medic-psiholog, autoare de poezii. Cartea *Nostalgie.* Chişinău 2007)

GRIGORE VIERU – UN MARE POET ŞI O MARE CONŞTIINŢĂ

Plecat dintre noi atât de dureros, Grigore Vieru a fost evocat în cadrul unei ceremonii desfăşurată în aula Academiei Române chiar la ora când poetul era condus pe ultimul său drum. În deschidere, acad. Ionel Haiduc, preşedintele Academiei Române, l-a caracterizat pe Grigore Vieru ca „un mare poet, un om de carte, un patriot din Republica Moldova, un autor care înseamnă mult în literatura de dincolo şi dincoace de Prut". Despre însemnătatea celui care rămâne un mare poet şi o mare conştiinţă au vorbit acad. Eugen Simion, preşedintele Secţiei de filologie şi literatură, Emil Constantinescu, fost preşedinte al României, acad. Florin Constantiniu, acad. Gheorghe Mihăilă şi Dan Hăulică, membru corespondent al Academiei Române.

„Vin ca poet din suferinţă" mărturisea Grigore Vieru şi acad. Eugen Simion afirma că „prin sensibilitate şi credinţă, e un poet mesianic, un poet al tribului său, cum zice o vorbă veche,… un poet care încearcă să comunice prin violoncelul său liric, nu numai doine jălalnice, dar şi versuri aspre şi pedepsitoare în buna tradiţie a lui Eminescu, Goga şi Arghezi". Poet al „lacrimii care mărturiseşte, a avut „trei sfinte teme" – mama, limba română şi dragostea. În 1990 a fost ales membru de onoare al Academiei Române şi, în 1993, membru corespondent. „În afară de a fi poet, Grigore Vieru a devenit un simbol al Basarabiei, o expresie a conştiinţei neamului său. De aceea îi suntem recunoscători şi datori."

Emil Constantinescu l-a înfăţişat pe Grigore Vieru ca tribun, ca „un personaj emblematic al momentului în care s-a prăbuşit Imperiul Sovietic, care nu a fost doborât de forţa militară sau economică a vestului, nici de alte armate… ci prin extraordinara influenţă pe care nişte oameni de cultură au avut-o asupra popoarelor", conştienţi că au o misiune istorică. Izbânda lor a fost miraculoasă şi Grigore Vieru spunea că cine nu şi-a scris istoria cu sânge, acela nu a avut-o nicicând sau crede că poate trăi pe contul istoriei altora. Acad. Florin Constantiniu l-a înfăţişat pe Grigore Vieru prin sistemul de valori care îl definea – limba, doina, datina şi drepturile constituţionale. Explicaţia a fost dată prin raportarea la contextul istoric, Grigore Vieru fiind „martorul încercării autorităţilor sovietice de a altera etnicitatea românească a românilor basarabeni". În poezia „Acasă" scria: „O, neamule, / tu, adunat grămăjoară, ai putea să încapi într-o singură icoană." Distinsul istoric consideră că „această icoană e neamul românesc care tinde să reînvie icoana de la 1 Decembrie 1918, când România a avut cele mai legitime frontiere din întreaga ei istorie". Pentru aceasta, viitorul va înscrie numele lui Grigore Vieru „nu doar în manualele de istorie a literaturii dar şi în manualul de istorie al poporului român".

În rest, vorba poetului, „Eminescu să ne judece…"

Academia Română, 20 ianuarie 2009

Grigore Vieru. Desen de Sabin Bălaşa

ŞTIINŢA ŞI INOVAREA – BAZA DEZVOLTĂRII SOCIETĂŢII

Acad. ***Gheorghe DUCA,*** *preşedintele A.Ş.M.*

SCIENCE AND INNOVATION – THE FOUNDATION OF SOCIETY DEVELOPMENT

In 2008, Moldovan science not only provided clear evidence of reinvigoration after recording a recession period up to 2004, it also continues to build stronger links with the society, by getting involved in solving some of its important problems. The attention given today to strengthening the human capital in the Republic of Moldova corresponds to the principles of a modern knowledge-based society. Namely these are the guiding principles that the Academy of Sciences of Moldova follows when building its relationship with the society, assuming with responsibility its duties as the main scientific consultant of the country.

Această afirmaţie axiomatică este confirmată deja nu numai de studiile de specialitate, dar şi de experienţa statelor avansate din punct de vedere economic. Considerăm că acest deziderat trebuie să devină profetic şi pentru dezvoltarea de mai departe a Republicii Moldova. Faptul că ţara noastră nu dispune de resurse naturale nu înseamnă nici pe departe că nu există premise pentru o dezvoltare durabilă. Atenţia acordată astăzi în Republica Moldova consolidării capitalului uman corespunde principiilor unei societăţi moderne bazate pe cunoaştere. Pe aceste principii ne-am propus să construim relaţiile noastre cu societatea în calitatea noastră de consultant ştiinţific principal al autorităţilor publice.

Succesul conlucrării cu Guvernul s-a datorat în mare parte existenţei Acordului de parteneriat dintre acesta din urmă şi Academia de Ştiinţe a Moldovei, prevederile căruia au fost practic îndeplinite integral pentru perioada 2005-2008. În acelaşi timp, ţinând cont de rezultatele obţinute şi imperativul timpului, la finele anului trecut a fost elaborat un nou Acord de parteneriat pentru perioada 2009-2012, care va corespunde necesităţilor evoluţiei societăţii în următorii ani.

Ce am reuşit în perioada de referinţă? Obiectivele realizate în 2008 ne-au permis să accedem la o etapă calitativ nouă. Ştiinţa autohtonă nu numai că a dat semne vădite de revigorare după perioada de recesiune înregistrată până în 2004, ci şi şi-a consolidat prezenţa în societate. Graţie abordării sistemice utilizate până în prezent, au fost depăşite un şir de neajunsuri caracteristice unui proces de reformare, fiind extinse eforturile pe dimensiunea *institut-laborator-cercetător*.

Mai mult decât atât, suntem mereu în căutarea unor noi modele performante de gestionare a sferei de cercetare-inovare, or A.Ş.M. trebuie să fie prin definiţie promotoarea tehnicilor inovatoare de management eficient. În acest context, au fost efectuate modificări esenţiale în structura academică de cercetare şi cea subordonată Ministerului Agriculturii şi Industriei Alimentare. Au fost create structuri noi de cercetare, care corespund necesităţilor societăţii şi economiei naţionale – Institutul Dezvoltării Societăţii Informaţionale, Institutul Integrării Europene şi Ştiinţe Politice, Întreprinderea de Stat „Enciclopedia Moldovei", în agricultură au fost fondate Institutul de Horticultură şi Tehnologii Alimentare şi Institutul de Fitotehnie, alte trei institute – în domeniul pedologiei, mecanizării şi zootehniei au fost încadrate în forme noi de organizare a cercetărilor. Totodată, în vederea asigurării transferului tehnologic şi procesului de inovare, în subordinea lor au fost constituite 5 staţiuni ştiinţifice.

Consolidarea şi stimularea personalului de cercetare şi al celui auxiliar a continuat prin ameliorarea remunerării, fiind excluse un şir de restricţii în ceea ce priveşte retribuirea muncii, mărită salarizarea categoriilor cu salarii mici, au sporit indemnizaţiile membrilor titulari, membrilor corespondenţi şi ale doctorilor în ştiinţe.

În acest context, în perioada de referinţă salariile directe din cercetare (fără cele plătite din proiecte de cercetare) au crescut de 5 ori, bursele s-au majorat de 2 ori, iar cele de excelenţă şi nominative au atins cifrele de 2000 şi 2500 lei. Cu implicarea nemijlocită a autorităţilor centrale ale ţării, au sporit îndemnizaţiile pentru doctori în ştiinţe până la 300 lei, pentru doctori habilitaţi – până la 700 lei, membrii corespondenţi vor primi îndemnizaţie viageră de 2000 lei, iar membrii titulari – 3000 lei. Eforturi substanţiale au fost orientate spre dezvoltarea infrastructurii de cercetare, înzestrarea laboratoarelor cu echipament nou, crearea condiţiilor decente de muncă şi creaţie pentru cercetători.

Organizarea cercetării sub forma programelor de stat a permis soluţionarea unor probleme complexe, cu implicarea specialiştilor din diverse domenii. Activitatea în cadrul clusterelor corespunde exigenţelor moderne în ştiinţă, fiind propice dezvoltării cercetărilor de frontieră.

În condiţiile lipsei unei pregătiri universitare riguroase în domeniul ştiinţelor fundamentale, precum şi în contextul asigurării fluxului continuu de cadre de înaltă calificare în ştiinţa autohtonă, a fost lansată activitatea Liceului Academic pentru copiii dotaţi şi a Universităţii Academice, care în ajun de an nou în comun cu instituţiile de cercetare şi auxiliare ale Academiei de Ştiinţe au fondat clusterul educaţional.

Universitatea AŞM şi-a început activitatea prin înmatricularea a 72 de tineri absolvenţi din diverse universităţi ale republicii pentru studii la ciclul II

în cadrul a patru Programe de masterat – Biologie, Ştiinţe ale naturii, Fizică, Chimie.

Obiectivul major al UnAŞM este implementarea standardelor internaţionale în pregătirea cadrelor competitive. La scurt timp de la creare, Universitatea a încheiat 2 acorduri de colaborare internaţională şi a obţinut un proiect Tempus care prevede dezvoltarea UnAŞM într-o universitate antreprenorială.

În vederea extinderii şi dezvoltării infrastructurii de inovare, în 2008 au fost create două structuri de inovare: Parcul ştiinţifico-tehnologic „Academica" şi Incubatorul de inovare „Inovatorul". În urma concursului, din cei 73 de pretendenţi au fost selectaţi şi aprobaţi 30 de rezidenţi ai Parcului ştiinţifico-tehnologic „Academica" şi 4 rezidenţi ai Incubatorului de inovare „Inovatorul". Despre randamentul acestor structuri ne vorbeşte şi faptul că în decursul anului de referinţă, în urma realizării proiectelor de inovare şi transfer tehnologic s-au obţinut produse inovative în sumă de peste 51 mil. lei.

Pentru prima dată s-a efectuat o analiză a inovaţiilor obţinute de savanţii noştri care s-a soldat cu nominalizarea a 10 cele mai valoroase inovaţii ale anului 2008. Printre acestea menţionăm: tratarea biochimică efectivă a borhotului vinicol cu obţinerea biometanului şi sedimentelor vitaminizate pentru furajarea animalelor; dispozitivul Erozimetru pliant; folia pentru sere *RASADA*; implementarea tehnologiei de obţinere a fungicidului pe bază de cupru; implementarea tehnologiei de laborator pentru evaluarea randamentului reagentului pirotehnic, folosit în lucrările de influenţă activă asupra proceselor hidrometeorologice.

Promovarea personalităţilor emblematice ale ştiinţei autohtone de asemenea figurează pe agenda preocupărilor noastre. De exemplu, în 2008 a fost marcat solemn Anul academicianului Ion DRUŢĂ, manifestările omagiale finalizând cu o conferinţă ştiinţifică în cadrul căreia a fost prezentat în plenitudinea sa fenomenul artistic al protagonistului.

Activitatea internă de cercetare şi-a regăsit reflectarea şi pe plan internaţional, fiind extinse considerabil relaţiile de cooperare tehnico-ştiinţifice.

În acest sens sunt elocvente programele bilaterale de proiecte. Astfel, în cadrul Acordului de colaborare între Academia de Ştiinţe a Moldovei şi Fondul de Cercetări Fundamentale din Rusia, pe lângă cele 44 de proiecte de cercetare susţinute financiar pentru perioada 2006-2007 au mai fost selectate pentru finanţare încă 45 de proiecte pentru 2008-2009. Un acord similar a fost semnat şi cu Fondul de Cercetări Fundamentale din Belarus, în baza căruia au fost acceptate spre finanţare 16 proiecte de cercetare. În urma semnării Memorandumului de intenţii privind cooperarea ştiinţifică şi tehnologică între Ministerul Federal al Cercetării din Germania şi A.Ş.M., a fost lansat un program bilateral de proiecte pentru anul 2009. În cadrul concursului anunţat, au fost depuse 25 de cereri de proiecte, 10 dintre care au fost selectate spre finanţare. Recent am anunţat concursul de proiecte bilaterale cu Ministerul educaţiei şi cercetării din Ucraina, urmare a Protocolului semnat în acest sens în decembrie 2008. La 23 octombrie 2008, a fost semnat Programul de colaborare bilaterală în domeniul cercetării ştiinţifice, dezvoltării tehnologice şi inovării între Autoritatea Naţională pentru Cercetare Ştiinţifică din România şi A.Ş.M., în baza căruia va fi lansat un program bilateral de proiecte moldo-române de cercetare.

De asemenea, au fost încheiate Acorduri de cooperare tehnico-ştiinţifică cu Academia Agricolă din Bulgaria, semnat la 22 mai 2008, şi cu Academia de Ştiinţe din Republica Cehă, semnat la 20 septembrie 2008.

În ceea ce priveşte recunoaşterea internaţională a reformei în sfera de cercetare-inovare, considerăm că am intrat într-o etapă calitativ nouă, în cadrul căreia sunt evaluate pe plan internaţional nu doar procesul de reformare a ştiinţei autohtone, dar şi rezultatele acestuia.

Cel mai semnificativ eveniment cu impact internaţional, ce-a avut loc în sfera ştiinţei şi inovării în 2008, a fost Conferinţa internaţională cu genericul *Politici în domeniul ştiinţei şi educaţiei*, organizată în perioada 18-21 septembrie 2008, la care au participat miniştrii educaţiei şi ştiinţei, preşedinţii Academiilor de Ştiinţe din statele Europei Centrale şi de Sud-Est, din Caucaz, Balcani, CSI şi Ţările Baltice. La reuniune au fost prezenţi 74 de reprezentanţi ai 24 de ţări din aceste regiuni, din 9 organizaţii internaţionale şi 120 de participanţi din Republica Moldova. Forul a constituit efortul comun al A.Ş.M., Ministerului Educaţiei şi Tineretului al Republicii Moldova, Oficiului UNESCO din Moscova, Fondului SUA pentru Cercetări Civile, Iniţiativei Central Europene şi Fondului pentru Cercetări Globale. Pentru prima dată s-a reuşit întrunirea în cadrul aceluiaşi format a factorilor decizionali şi experţilor din domeniile educaţiei şi ştiinţei reprezentând aceste regiuni distincte.

La 24 octombrie 2008, Academia de Ştiinţe a Moldovei a organizat prima reuniune a punctelor de contact în domeniul ştiinţei şi tehnologiilor din cadrul Iniţiativei Central Europene (ICE), cu genericul *Consolidarea cooperării spre o societate bazată pe cunoaştere în regiunea Iniţiativei Central Europene*.

Sunt sugestive şi conferinţele organizate sub egida CSI. În perioada 29-31 octombrie 2008, la Chişinău s-a desfăşurat Congresul II internaţional al fiziologilor din ţările CSI cu genericul *Fiziologia şi sănătatea omului*. Manifestarea a fost organizata de Institutul de Fiziologie şi Sanocreatologie al A.Ş.M., Academia de Ştiinţe a Rusiei (A.Ş.R.), Institutul de Imunofiziologie al A.Ş.R., Asociaţia Societăţilor de Fiziologie ale Ţărilor CSI.

Institutul de Istorie, Stat şi Drept al A.Ş.M., Institutul de Istorie Universală al Academiei de Ştiinţe a Rusiei şi Asociaţia internaţională a institutelor de istorie ale statelor CSI au organizat la 9-10 iunie 2008, la Chişinău, reuniunea directorilor institutelor de istorie din CSI cu genericul *Istoria şi problemele formării societăţii civile în statele postsovietice*.

Participarea comunităţii ştiinţifice la Programul NATO Ştiinţa pentru Pace şi Securitate a rezultat cu găzduirea a 2 evenimente ştiinţifice importante: *Armonizarea hazardurilor seismice şi reducerea riscurilor în ţările sub influenţa focarului de cutremur Vrancea*, organizat de către Institutul de Geologie şi Seismologie şi *Rolul chimiei ecologice în cercetarea poluării şi dezvoltarea durabilă*, organizat de Universitatea Tehnică din Braunschweig, Germania, Academia de Ştiinţe a Moldovei, Asociaţia pentru Cercetare şi Dezvoltare din Moldova, Catedra de Industrie Chimică şi Ecologică a USM.

Anul de referinţă este unul important în istoria relaţiilor în domeniul cercetării şi inovării dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană. La 10 septembrie 2008, în cadrul întrevederii cu Janez Potočnik, Comisarul european pentru ştiinţă şi cercetare, am reiterat aspiraţia comunităţii ştiinţifice de asociere la PC7. La rândul său, Janez Potočnik a exprimat susţinerea din partea comisiei a acestui proces, sugerând demararea în perioada imediat următoare a discuţiilor privind detaliile tehnice ale asocierii. La 14 noiembrie a avut loc prima şedinţă tehnică la nivel de experţi, fiind discutate aspectele practice ale procesului de asociere.

Popularizarea ştiinţei în societate urmează să fie un proces permanent, care nu trebuie să se bazeze pe principiul pragmatic de responsabilitate în faţa contribuabililor, ci pe faptul că progresul şi dezvoltarea este rezultatul exclusiv al ştiinţei. În acest sens se înscrie şi reflectarea adecvată a tematicii ştiinţifice în mass-media. În contextul evaluării rezultatelor ştiinţifice remarcabile se înscriu:

- Acordarea Premiului de stat în mărime de 1 milion de lei academicienilor Eugen DOGA şi Ion DRUŢĂ, precum şi colectivului de cercetători în frunte cu academicianul Gheorghe ŢÎBÎRNĂ.

- Desfăşurarea Concursului Naţional anual de Susţinere a Ştiinţei, ajuns la a 5-a ediţie „Econom". *Savantul anului în domeniul ştiinţelor reale - Econom-2008* a devenit profesorul, dr. hab. în medicină Constantin Spînu, vicedirector al Centrului Naţional de Medicină Preventivă, pentru ciclul de lucrări ştiinţifice "Realizări în profilaxia şi tratamentul infecţiilor virale".

Savantul anului în domeniul ştiinţelor umanistice - Econom-2008 a fost desemnată dr. hab. în studiul artelor Mariana Şlapac, vicepreşedinte al Academiei de Ştiinţe, pentru monografia „Arta urbanismului în Republica Moldova. Privire în ansamblu" şi lucrarea „Cetăţi din Ţara Moldovei. Mica enciclopedie ilustrată".

Tânărul savant al anului - Econom-2008 au fost nominalizaţi dr. hab. în filologie Dragoş Vicol de la ULIM, şi doctorul în ştiinţe fizico-matematice Denis Nica, cadru didactic al Universităţii de Stat din Moldova.

Cele realizate ne-au arătat ce mai avem de făcut. Activitatea comunităţii ştiinţifice trebuie să fie în strânsă corelaţie cu necesităţile societăţii. Participarea noastră la activităţile prilejuite de jubileul de 650 ani de la formarea Statului medieval Moldova, marcat în 2009, se va realiza prin cercetările de profil, cărţi editate, conferinţe, simpozioane, expoziţii şi alte activităţi planificate cu ocazia evenimentului, plasând astfel în circulaţie largă rezultatele investigaţiilor comunităţii ştiinţifice din ţară.

Obiectivul nostru strategic este asocierea la PC7. Statutul de ţară asociată va oferi cercetătorilor noştri drepturi şi obligaţii similare cu a colegilor din spaţiul comunitar. Procesul de asociere nu este numai unul de procedură, fiind necesare eforturile noastre comune în vederea creşterii participării la proiectele PC7.

De asemenea, în conformitate cu calendarul Preşedinţiei Republicii Moldova la CSI, în octombrie 2009 vom organiza la Chişinău Forul Intelectualităţii din CSI cu participarea preşedinţilor Academiilor, miniştrilor educaţiei şi ştiinţei, conducătorilor organelor naţionale de acreditare şi de protecţie a proprietăţii intelectuale, preşedinţilor consiliilor rectorilor, altor persoane pentru a examina problemele dezvoltării potenţialului uman din CSI. Cu această ocazie preconizăm să desfăşurăm la Chişinău şi o şedinţa a Asociaţiei Internaţionale a Academiilor de Ştiinţe cu privire la pregătirea şi gestionarea cadrelor de cercetători.

Contribuţia eficientă a A.Ş.M. la realizarea Preşedinţiei Republicii Moldova la Iniţiativa Central Europeană a determinat decizia de a susţine organizarea de către A.Ş.M. în 2009 a unei Conferinţe regionale în domeniul energiei regenerabile.

Consider că trebuie de continuat procesul de reutilare a laboratoarelor cu echipament de performanţă capabil de a face cercetări competitive la nivel internaţional. În acest sens este necesar de ţinut cont de cheltuirea judicioasă a mijloacelor bugetare, de mizat pe exploatarea utilajului în comun de către mai multe laboratoare şi institute.

O sarcină deosebită în cadrul sistemului naţional de cercetare îi revine Consiliului de Expertiză, care este obligat să asigure procesul de evaluare a proiectelor de cercetare de la anunţarea concursului şi până la finalizarea lor. Acest lucru trebuie să se realizeze transparent, utilizând sistemul electronic *Expert online*. Totodată, în procesul de expertizare a proiectelor naţionale urmează să fie implicaţi experţi din afară.

Tot în acest context este imperios necesară alegerea directorilor de institute din sfera ştiinţei şi inovării care trebuie să întrunească înalte calităţi manageriale şi pregătire profesională ireproşabilă în domeniul profesat. În condiţiile procesului de descentralizare pe care-l promovăm, de competenţa directorilor institutelor depinde în mare măsură gestionarea procesului de cercetare şi valorificarea resurselor financiare alocate din bugetul de stat. Către sfârşitul anului, ţinând cont de vârsta medie a corpului academic, consider că urmează să-l completăm cu noi membri corespondenţi la specialităţile de care are nevoie ţara.

Nu mai puţin important pentru reuşita procesului de cercetare, stimularea rezultatelor de excelenţă, dar şi pentru analiza impactului cercetării asupra sferelor societăţii, este elaborarea şi implementarea indicilor de performanţă. Anume prin lipsa indicatorilor în sfera de cercetare-inovare compatibili cu cei utilizaţi la nivel european şi internaţional, se explică lipsa noastră din clasamentele internaţionale. Începând cu 2007 deja am introdus noile forme de dări de seamă ajustate la indicii Eurostat. Acum, utilizând evaluarea de performanţă, vom obţine ca salarizarea în anul următor să se calculeze diferenţiat, în funcţie de rezultativitatea cercetărilor la toate nivelele: de la cercetătorul de rând până la Institut.

La finele anului trecut am elaborat şi am aprobat un Regulament funcţional, după părerea mea, de clasificare a revistelor ştiinţifice – indicator important şi primordial pentru acreditarea organizaţiilor din sfera ştiinţei şi inovării şi atestarea cercetătorilor în particular. De aceea, urmează un lucru foarte minuţios şi de o responsabilitate sporită pentru a face ordine în acest domeniu.

Un examen serios continuă să fie asigurarea transferului tehnologic. În conformitate cu Hotărârea Consiliului Suprem nr.155 din 17 iulie a.2008 a fost aprobată crearea Parcului ştiinţifico-tehnologic „INAGRO" în baza Complexului tehnologic de producţie, care aparţinea Institutului de Protecţie a Plantelor şi Agricultură Ecologică al AŞM. În cadrul Parcului, în 2009, se preconizează realizarea proiectelor de inovare şi transfer tehnologic conform următoarelor domenii de activitate: implementarea tehnologiilor noi de producţie agricole, de depozitare a legumelor şi fructelor în stare proaspătă, de congelare, de uscare şi sublimare; implementarea tehnologiei de conservare.

Tot în 2009 urmează să fie lansat Parcul ştiinţifico-tehnologic „Nanotehnopolis" în baza Institutului de Cercetări Ştiinţifice ELIRI. Vor fi selectaţi trezidenţii în domeniul nanotehnologiilor şi microelectronicii pentru a realiza proiecte de inovare şi transfer tehnologic în producerea aparatelor în baza nanoparticulelor $A^4 B^6$ pentru bateriile solare, utilajului electronic pentru măsurarea vidului, presiunii, temperaturii în procesele tehnologice de producţie moderne; convertizoarelor şi surselor continue de energie pentru nodurile de distribuire a canalelor informaţionale, dispozitivelor pentru diagnosticare şi terapie bazate pe sisteme laser şi diodeoptice, microconductoarelor turnate în izolaţie de sticlă; difuzoarelor de înaltă tensiune; convertoarelor de măsură a mărimilor neelectrice; aparatelor pentru complexul agroindustrial; aparatelor pentru protecţia echipamentului electrotehnic ş.a.

În vederea atragerii întreprinderilor mici şi mijlocii în activitatea de inovare, în cadrul parcurilor ştiinţifico-tehnologice se preconizează crearea în teritoriu a clusterelor ştiinţifico-tehnologice care vor reuni producătorii de produse agricole, prelucrătorii, întreprinderile infrastructurii de piaţă şi de producţie, în scopul creării ciclului complet de creştere, procesare, depozitare şi comercializare a produselor ecologic pure care să corespundă standardelor europene. În acest context, în oraşul Cahul, în baza Complexului ştiinţific de producţie va fi creată *Platforma ştiinţifico-tehnologică de creştere, prelucrare, comercializare a produselor ecologic pure*.

În conformitate cu legislaţia, la Universitatea Academică vor fi 3 facultăţi conform nomenclatorului specialităţilor: Ştiinţe ale naturii, Ştiinţe exacte şi Ştiinţe socio-umanitare.

Instituţia va avea structura unei universităţi europene şi va include facultăţi, catedre, etc. Se preconizează că vor fi înmatriculaţi la ciclul I – cca 500 studenţi, ciclul II – 200 studenţi, capacitatea deplină a UnAŞM fiind în jur de 600-700 studenţi. Selectarea studenţilor se va efectua în conformitate cu legislaţia în vigoare şi prevederile Ministerului Educaţiei şi Tineretului. Universitatea are misiunea de a pregăti specialişti calificaţi pentru cercetările ştiinţifice, studenţii fiind de asemenea implicaţi în activităţile de transfer inovaţional, desfăşurarea bussinessului inovaţional.

Statul pe parcursul ultimelor 4 ani a făcut investiţii capitale serioase în sfera ştiinţei şi inovării. Dinamica pozitivă va fi păstrată, conform Acordului, şi în anii următori. De la bugetul de stat va fi încheiată construcţia tranşei a doua a Bibliotecii, se va finaliza construcţia campusului liceal, va demara construcţia campusului universitar, inclusiv a căminelor pentru studenţi şi doctoranzi, dar şi a spaţiului locativ pentru tinerii cercetători.

O piatră de încercare pentru comunitatea ştiinţifică din ţară, dar mai ales pentru cea din Academie, va fi participarea în modul cel mai activ la implementarea Codului învăţământului. În opinia mea, Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică trebuie să elaboreze un plan de activităţi menite să asigure implementarea acestui document strategic pentru ţară prin prisma armonizării cu prevederile Codului cu privire la ştiinţă şi inovare şi obţinerea unui efect sinergetic dinamic. Intrarea în vigoare a noului Cod Educaţional va îmbunătă-

ţi calitatea procesului educaţional, delimitând rolul entităţilor antrenate în acesta. Menirea principală a ştiinţei a fost în toate timpurile să creeze noi cunoştinţe, care la rândul lor, corect asimilate de către educaţie, se răsfrâng din nou asupra ştiinţei prin intermediul cadrelor noi furnizate de către învăţământul superior.

O preocupare majoră trebuie s-o constituie promovarea imaginii favorabile a cercetătorului în societate, ca exemplu demn de urmat pentru tânăra generaţie în primul rând. Pe lângă activităţile devenite tradiţionale – omagierea academicienilor şi a savanţilor notorii, desfăşurarea unor conferinţe, simpozioane, şedinţe speciale, editarea colecţiei de carte „Academica", decernarea burselor nominale şi a premiilor la scară naţională (Premiul de Stat, premiul „Econom"), biroul Consiliului Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică vine cu propunerea către Asamblee de a ne susţine să instituim premii nominative ale A.Ş.M. pentru seniori şi juniori în memoria celor mai valoroşi savanţi ai noştri. Suntem de părerea că ele ar putea fi acordate o dată la 5 ani (perioadă în care rezultatele obţinute sunt evidente şi comparabile), fiind decernate în cadrul lecturilor sau conferinţelor comemorative, convocate cu acest prilej.

De la deziderate îndrăzneţe – la realizări de valoare. După cum s-a observat din cele menţionate mai sus, ştiinţa autohtonă se dezvoltă în baza triadei cunoaşterii educaţie-cercetare-inovare, care stă la baza cercetării europene. În cei patru ani care au trecut de la adoptarea Codului cu privire la ştiinţă şi inovare, am depus eforturi în vederea consolidării sferei de cercetare şi creării sectoarelor, care ar asigura pregătirea cadrelor ştiinţifice şi implementarea practică a rezultatelor ştiinţifice – două condiţii esenţiale pentru un proces modern de cercetare. Integrarea graduală a comunităţii ştiinţifice în spaţiul european de cercetare se va realiza în primul rând printr-un proces intern de ajustare la standardele comunitare în domeniu, investind astfel în competitivitatea ştiinţei autohtone.

În următoarea perioadă trebuie să stimulăm **cercetarea de excelenţă**, investind în toate componentele ei: cercetători calificaţi, publicaţii cotate ISI, echipament performant de cercetare, brevete, invenţii etc. O atenţie deosebită necesită a fi acordată **promovării ştiinţei autohtone în străinătate** – prin participări în cadrul proiectelor internaţionale, promovarea savanţilor cu renume şi a şcolilor ştiinţifice autohtone la nivel internaţional. Se impune necesitatea constituirii unui **sistem integrat de evaluare şi expertizare** – expertizarea proiectelor naţionale cu implicarea tehnologiilor informaţionale şi a savanţilor din diasporă, elaborarea indicatorilor individuali şi instituţionali de performanţă, clasificarea revistelor ştiinţifice etc.

Lupta existentă la nivel internaţional privind atragerea forţei de muncă de înaltă calificare, ne obligă să elaborăm o serie de măsuri în vederea **creşterii atractivităţii carierei de cercetare în rândul tinerilor**.

Consolidarea relaţiei ştiinţei cu sectorul real al economiei se va produce nu doar prin intermediul infrastructurii de inovare, dar şi prin oferirea soluţiilor pentru problemele stringente cu care se confruntă economia naţională. Atragerea surselor investiţiilor din sfera afacerilor demonstrează viabilitatea cercetărilor ştiinţifice şi caracterul lor aplicativ. Totodată, creşterea volumului resurselor financiare extrabugetare este una din condiţiile pentru mărirea volumului finanţării bugetare.

Creşterea rolului cercetării-inovării în procesul general de dezvoltare a ţării. Semnarea Acordului de parteneriat cu Guvernul a oferit A.Ş.M. unele drepturi, dar şi unele obligaţiuni. In condiţiile modernizării tuturor sectoarelor economico-sociale, a fi unicul consultant ştiinţific al organelor administraţiei publice centrale nu este deloc o sarcină uşoară. Calamităţile şi intemperiile înfruntate de către ţara noastră au supus la grele încercări atât Guvernul, cât şi ştiinţa, care este chemată de fiecare dată nu numai să remedieze unele procese produse deja, dar şi să anticipeze anumite evoluţii. Participarea reprezentanţilor comunităţii ştiinţifice la elaborarea documentelor strategice în sectoarele agroindustrial, energetic, informaţional, protecţiei mediului etc., sunt recunoscute la justa valoare. În continuare este necesar suportul ştiinţific pentru promovarea liberalizării economiei, reîntregirii ţării, integrării în UE, creşterii coeziunii sociale şi consolidării statalităţii Republicii Moldova.

Totuşi vizitele la institutele de cercetare ne prezintă tot mai multe laboratoare performante, creşte numărul publicaţiilor în revistele internaţionale, creşte şi numărul elaborărilor ştiinţei autohtone care stârnesc interesul societăţii. Insă indicatorul cel mai sugestiv, cred eu, care confirmă revitalizarea ştiinţei în Republica Moldova, este numărul tot mai mare de tineri care aleg cariera ştiinţifică. Modelul de gestionare a ştiinţei autohtone, bazat pe principiile competitivităţii, transparenţei şi excelenţei insuflă tot mai multă încredere tinerei generaţii.

Cunoaştem faptul că activitatea ştiinţifică în cele mai multe dintre cazuri nu produce efecte imediate, astfel încât rezultatele reformelor întreprinse astăzi îşi vor spune cuvântul în viitor. Cu toate acestea, dacă efectul economic se lasă aşteptat, cunoştinţele obţinute în procesul de cercetare sunt necesare mai mult ca oricând pentru a fi promovate în educaţie, în vederea instruirii unor generaţii viitoare bine pregătite, capabile să facă faţă provocărilor societăţii moderne.

CONSTATĂRI DESPRE ACTIVITATEA COMUNITĂȚII ŞTIINȚIFICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Dr. hab. ***Ion GUCEAC,***
secretar ştiinţific general al A.Ş.M.

MOLDOVAN SCIENTIFIC COMMUNITY – A RETROSPECTIVE OF ACTIVITIES

The article highlights the main activities during the year 2008 within the scientific community of the Republic of Moldova, of which: reorganisation of the structure of the Academy of Sciences of Moldova – 6 scientific divisions were reorganized in 3 divisions and 2 subdivisions (division of natural and life sciences, which includes 2 subdivisions on medical sciences and agricultural sciences; division of exact and economic sciences; division of humanities and social sciences); approval of five new state programs with a duration of four years and continuation of other seven, through which 96 projects will be financed in 2009; enhancement of international cooperation activities and participation of Moldovan scientists in international projects, mainly in the framework of STCU, NATO, EU Seventh Framework Programme, MRDA / U.S. CRDF and within bilateral grant programs with the Russian Federation, Belarus, Germany, Romania and Ukraine. The article also focuses on the main achievements of the scientific community in 2008, as well as on the efforts towards the enrichment of the innovation infrastructure and potential of the Republic of Moldova.

Fiind recunoscută demult drept un motor al schimbărilor, dezvoltarea ştiinţei reprezintă factorul decisiv al creşterii economice. Nu în zadar în ultimele decenii asistăm la succesul economiilor şi societăţilor care au redus, în volumul produselor şi serviciilor, ponderea materiilor prime, a energiei şi manoperei directe, mărind în schimb ponderea rezultatelor activităţii ştiinţifice.

Societăţile şi economiile care nu au sesizat şi nu au înţeles această schimbare şi, prin urmare, nu au creat condiţii pentru realizarea ei rapidă şi eficientă, sunt condamnate la stagnare, sărăcie, şomaj, migraţie masivă a forţei de muncă, la subdezvoltare şi instabilitate socială.

În conformitate cu articolul 78 al Codului cu privire la ştiinţă şi inovare, **s**ecţiile Academiei de Ştiinţe, constituite din membri titulari, membri corespondenţi, membri de onoare, cercetători ştiinţifici, precum şi membri instituţionali, membri de profil şi membri afiliaţi ai Academiei de Ştiinţe sunt responsabile de nivelul de dezvoltare a ştiinţei în domeniul coordonat. În această ordine de idei, activitatea Secţiilor a fost centrată, în special, pe realizarea prevederilor Codului cu privire la ştiinţă şi inovare, Acordului de parteneriat între Guvernul Republicii Moldova şi Academia de Ştiinţe a Moldovei, fiind trasate în calitate de obiective majore: organizarea şi monitorizarea executării planurilor de cercetări ştiinţifice în cadrul direcţiilor strategice în vederea obţinerii unor rezultate semnificative pe plan fundamental şi aplicativ în scopul dezvoltării şcolilor ştiinţifice naţionale; eficientizarea activităţii de cercetare şi inovare a instituţiilor coordonate de Secţie şi edificarea suportului lor ştiinţific în soluţionarea necesităţilor statului; revitalizarea bazei tehnico-materiale, organizarea în fiecare institut şi dotarea cu utilaj modern a laboratoarelor (centrelor) de performanţă; pregătirea şi instruirea continuă.

În luna decembrie a anului de referinţă, în toate cele 6 Secţii de ştiinţe au fost audiate şi aprobate rapoartele de activitate ştiinţifică a membrilor Academiei de Ştiinţe, au avut loc Adunările generale de totalizare ale Secţiilor, la care au fost audiate, examinate şi aprobate rapoartele conducătorilor instituţiilor din sfera ştiinţei şi inovării, coordonate de fiecare Secţie, privind activitatea ştiinţifico-organizatorică, inovaţională şi financiară în anul 2008.

S-a menţionat că instituţiile din cadrul Secţiilor au obţinut rezultate importante în cercetarea fundamentală şi cea aplicativă, care s-au manifestat în extinderea publicaţiilor ştiinţifice în reviste internaţionale cu înalt factor de impact, în sporirea volumului de cofinanţare a cercetărilor ştiinţifice. S-au intensificat colaborările cu prestigioase centre ştiinţifice internaţionale prin stagiile doctoranzilor şi cercetătorilor ştiinţifici peste hotare, prin obţinerea de noi granturi în cadrul STCU, NATO, amplificarea eforturilor în vederea participării în proiectele din cadrul Programului PC7 al Uniunii Europene. S-a constatat că s-au extins faţă de anul precedent elaborările aplicative ce s-au finalizat cu mostre de laborator şi experimentale de materiale noi, dispozitive şi echipamente, urmând să fie executate mostre pilot pentru implementări industriale în serii mici. Au fost identificate priorităţile de activitate ale instituţiilor şi secţiilor pentru anul 2009 şi trasate căile de realizare a acestora.

La finele anului 2008, în cadrul reorganizării A.Ş.M. în conformitate cu Legea pentru modificarea şi completarea Codului cu privire la ştiinţă şi

inovare al Republicii Moldova nr. 185-XVI din 10.07.2008 şi în scopul optimizării structurii, cele 6 Secţii de ştiinţe au fost reorganizate în 3 secţii: ştiinţe naturale şi ale vieţii, cu 2 subsecţii – ştiinţe medicale şi ştiinţe agricole; ştiinţe exacte şi economice; ştiinţe socio-umaniste.

Una din consecinţele reformei din sfera ştiinţei şi inovării desfăşurată în Republica Moldova este finanţarea proiectelor de cercetare şi transfer tehnologic în urma concursului. Din această perspectivă, Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică, în conformitate cu prevederile Codului cu privire la ştiinţă şi inovare şi cu Acordul de parteneriat între Guvern şi Academia de Ştiinţe a Moldovei a organizat în anul 2008 concursuri privind selectarea şi aprobarea proiectelor de cercetare-dezvoltare pe anul 2009 finanţate de la bugetul de stat. Astfel, au fost anunţate următoarele concursuri:

- concepţii ale programelor de stat în sfera ştiinţei şi inovării pe anii 2009-2012 şi proiectelor din cadrul lor;
- proiecte independente pentru tineri cercetători, precum şi pentru procurarea echipamentului ştiinţific;
- proiecte independente pentru procurarea de echipament ştiinţific, preponderent de utilizare comună şi destinat realizării activităţii de cercetare a organizaţiilor din sfera ştiinţei şi inovării pe anii 2008-2011 (cu excepţia tehnicii de calcul);
- proiecte de transfer tehnologic;
- proiecte ştiinţifice internaţionale.

În urma organizării şi desfăşurării Concursului concepţiilor programelor de stat, din cele 23 concepţii de program de stat, prin Hotărârea CSŞDT nr. 252 din 25 decembrie 2008, au fost aprobate pentru finanţare în anul curent 12 programe de stat, inclusiv 7 în derulare şi încă 5 vor demara în anul 2009 cu un volum total de finanţare de 18600,0 mii lei, suma de 1200,0 mii lei fiind prevăzută pentru cercetări fundamentale. În cadrul acestor programe vor fi finanţate 96 proiecte, inclusiv 20 de proiecte ce au demarat în anul 2008 şi 76 ce vor demara în anul 2009. La realizarea lor în anul 2009 vor participa 17 organizaţii instituţionale şi 10 organizaţii de profil din sfera ştiinţei şi inovării.

Pe direcţii strategice aceste programe sunt repartizate după cum urmează:

Direcţia strategică 1: *Edificarea statului de drept şi punerea în valoare a patrimoniului cultural şi istoric al Moldovei în contextul integrării europene.*

Programe de stat în derulare: *Integrarea ştiinţei şi învăţământului superior* – coordonator dr. hab. Gheorghe Ciocanu. În urma realizării acestui Program va fi fondat Centrul Inovaţional, creată biblioteca specializată, formate grupurile mixte de cercetători şi agenţi economici şi consolidat lanţul educaţie-cercetare-inovare-implementare în cadrul USM, creat Clusterul educaţional al Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Programul de stat în derulare: *Dinastia Cantemir: polifonismul preocupărilor ştiinţifico-artistice* – coordonator academician Andrei Eşanu. Realizarea acestui program s-a soldat deja cu editarea unei lucrări fundamentale despre patrimoniul politic şi cultural al Cantemireştilor. În cadrul acestei Direcţii, în anul 2009 va demara Programul de stat *Istoria Moldovei. Studiu de cercetare şi sinteză* – coordonator dr. Ion Jarcuţchi. Se prevede editarea a cinci volume ce vor cuprinde epoca preistorică şi antică a evoluţiei populaţiei şi a culturilor în spaţiul carpato-nistrean; epoca medievală, unde va fi tratată constituirea statului moldovenesc şi dezvoltarea social-economică, politică şi culturală a Ţării Moldovei; epoca modernă, unde va fi reflectată dezvoltarea istorică a Basarabiei şi spaţiului din stânga Nistrului în componenţa Imperiului Rus; epoca contemporană, unde va fi elucidată evoluţia istorică a Basarabiei şi a teritoriului din stânga Nistrului în perioada interbelică şi a R.S.S.M în cadrul Uniunii Sovietice. Volumul V va fi întitulat „Republica Moldova”, şi va elucida constituirea Republicii Moldova ca stat independent, dezvoltarea ei în condiţiile democratizării societăţii, afirmării statului de drept şi tranziţiei la economia de piaţă.

În **Direcţia strategică 2:** *Valorificarea resurselor umane, naturale şi informaţionale pentru dezvoltarea durabilă,* urmează a fi realizate un Program de stat nou, ce demarează în 2009 cu titlul *Cercetări ştiinţifice şi de management ale calităţii apelor* – coordonator academician Gheorghe Duca. În cadrul acestui Program vor fi efectuate cercetări în domeniul structurii şi calităţii apei, precum şi apelor subterane şi de suprafaţă, vor fi elaborate tehnologii de tratare a apelor şi de irigare. În aceeaşi Direcţie va continua Programul de stat în derulare *Elaborarea mecanismelor şi metodelor de stimulare a creşterii economice, de reducere a sărăciei şi de îmbunătăţire a calităţii vieţii* - coordonator dr. Alexandr Muravschi, unde vor fi elaborate mecanismele de stimulare a creşterii economice pe baza reformelor structurale şi mecanismele de dezvoltare regională a Republicii Moldova prin prisma integrării în spaţiul European şi Programul de stat *Elaborarea suportului ştiinţific şi tehnologic în edificarea societăţii informaţionale în Republica Moldova* - coordona-

tor m. cor. Constantin Gaindric, unde va fi elaborat suportul ştiinţific şi tehnologic informaţional în domeniul afacerilor, artei muzicale, învăţământului deschis la distanţă, ultrasonografiei.

În **Direcţia strategică 3:** *Biomedicina, farmaceutica, menţinerea şi fortificarea sănătăţii* urmează a fi realizate două programe: Programul de stat în derulare *Elaborarea şi implementarea noilor preparate farmaceutice în baza utilizării materiei prime locale* – coordonator dr. hab. Victor Ghicavîi, unde vor fi elaborate şi testate noi forme farmaceutice a preparatelor *Aterobior, Izohidrafural* cu documentaţia necesară. Va fi determinat gradul de compatibilitate a unor tulpini autohtone, obligatorii pentru tubul digestiv. Concomitent va fi determinată inofensivitatea, eficacitatea farmacoterapeutică şi posibilitatea efectuării profilaxiei unor stări imunodeficitare dobândite de etiologie virală prin utilizarea preparatului nou autohton de origine entomologică – *Imupurin.* Cel deal doilea Program, *Hepatitele şi cirozele, profilactica şi metode avansate de tratament* – coordonator academician Gheorghe Ghidirim, va demara în 2009. Cercetările realizate în cadrul programului vor contribui la elaborarea şi perfecţionarea metodelor endoscopice şi chirurgicale ale complicaţiilor cirozei hepatice, metodelor de profilaxie a hepatitelor cronice şi cirozei hepatice postvirale, precum şi la aprecierea particularităţilor proceselor regenerării microcirculaţiei în hepatitele cronice şi ciroza hepatică.

În **Direcţia strategică 4**: *Biotehnologii agricole, fertilitatea solului şi securitatea alimentară* continuă realizarea Programului de stat *Tehnologii de prelucrare a materiei prime agricole şi de păstrare a producţiei agroalimentare cu consum redus de energie* – coordonator dr. hab. Andrei Lupaşco**.** În cadrul acestui program va fi elaborată tehnologia ecologic inofensivă în reglarea densităţii populaţiilor dăunătorilor în depozitele de cereale, noi tehnologii avansate de uscare a strugurilor şi a merelor depilate, precum şi optimizat procesul de uscare a seminţelor de bostan în scopul păstrării substanţelor biologic active din ulei. Vor fi evaluate metodele de determinare a umidităţii, regimurile şi parametrii pentru aplicarea analizatorilor şi propus un regim de obţinere a produselor vegetale deshidratate cu ajutorul curenţilor supraînalţi în baza datelor despre labilitatea şi activitatea moleculelor de apă în sisteme eterogene se vor propune modele matematice pentru prognozarea calităţii produsului finit.

În **Direcţia strategică 5***: Nanotehnologii, inginerie industrială, produse şi materiale noi* este lansat un program nou, *Nanotehnologii şi nanomateriale* – coordonator m. cor. Ion Tighineanu, unde vor fi elaborate tehnologii de obţinere a straturilor subţiri şi păturilor multistrat pentru aplicaţii în construcţia de maşini şi micro- şi optoelectronică, create materiale nanocompozite, inclusiv ordonate, pentru aplicaţii optoelectronice şi fotonice, precum şi materiale pentru conversia energiei. Continuă realizarea Programului de stat *Ingineria şi tehnologiile electronice în relansarea economiei* – coordonatotor dr. hab. Anatolie Sidorenco, în cadrul căruia vor fi obţinute şi testate structuri şi dispozitive electronice pentru industrie, dispozitive şi utilaj electronic pentru medicină, precum şi examinat impactul iradierii electromagnetice de intensitate joasă atermică (UEMA) asupra organismelor vii cu recomandările de rigoare.

În **Direcţia strategică 6**: *Eficientizarea şi asigurarea complexului energetic şi securităţii energetice, inclusiv prin promulgarea resurselor renovabile*, este lansat Programul nou, *Valorificarea resurselor regenerabile de energie în condiţiile Republicii Moldova şi elaborarea Satelitului Moldovenesc* – coordonator academician Ion Bostan. În program vor fi elaborate sisteme de conversie a energiilor eoliană, hidraulică şi termică, biotehnologii pentru obţinerea biocombustibilului şi va fi elaborat Satelitul Moldovenesc.

În cadrul concursului Proiecte independente (granturi) în sfera ştiinţei şi inovării pentru tineri cercetători, au fost prezentate 60 de proiecte în sumă de 8678,3 mii lei. În urma examinării rezultatelor expertizei vor fi finanţate corespunzător 21 proiecte (35 la sută din numărul proiectelor prezentate) de la 11 organizaţii - membri instituţionali şi 6 organizaţii – membri de profil, cu suma totală de 2565 mii lei (82 la sută din bugetul solicitat în cele 21 de proiecte propuse pentru finanţare pentru anul 2008).

La concursul proiectelor independente pentru procurarea echipamentului ştiinţific au fost depuse 37 de proiecte din partea a 20 de organizaţii din sfera ştiinţei şi inovării, inclusiv 10 membri instituţionali şi 10 de profil, în valoare de 18070,0 mii lei. În urma concursului au fost acceptate 11 proiecte.

În urma organizării şi desfăşurării concursului, în anul 2009 vor fi finanţate 10 proiecte independente internaţionale de cercetare ale oamenilor de ştiinţă din ţară, cu un volum total de 1500,0 mii lei.

Printre problemele cu care se confruntă ştiinţa din Republica Moldova este şi cea ce ţine de creşterea şi consolidarea potenţialului ştiinţific. La 1 ianuarie 2009 în organizaţiile din sfera ştiinţei şi inovării cu finanţare preponderent de la bugetul de stat activau 2993 de persoane, inclusiv 1818 de cercetători

ştiinţifici, dintre care 255 de doctori habilitaţi şi 777 de doctori în ştiinţe. Adiţional la acest contingent, în activităţile de cercetare-inovare sunt antrenate 2568 de persoane, inclusiv 150 de doctori habilitaţi şi 579 de doctori în ştiinţe, încadraţi în instituţiile ramurale şi universităţi, care se finanţează parţial de la buget.

Repartizarea conform instituţiilor A.Ş.M., universităţilor şi instituţiilor ministerelor a doctorilor habilitaţi şi doctorilor în ştiinţe mărturiseşte că majoritatea savanţilor activează în instituţiile A.Ş.M. Repartizarea cercetătorilor conform sectoarelor de ştiinţe demonstrează că 47 la sută din aceştia au activat în sectorul academic, 29 la sută - în sectorul universitar, iar 24 la sută - în sectorul ramural.

Repartizarea doctorilor habilitaţi şi doctorilor în ştiinţe pe secţii de ştiinţe şi după grupele de vârstă se prezintă în felul următor. Din totalul cercetătorilor ştiinţifici cu grad ştiinţific, 8,8 la sută activează în cadrul Secţiei de Ştiinţe Economice şi Matematice, 23,3 la sută în cadrul Secţiei de Ştiinţe Biologice, Chimice şi Ecologice, 15,9 la sută în cadrul Secţiei de Ştiinţe Fizice şi Inginereşti, 17,8 la sută în cadrul Secţiei de Ştiinţe Medicale, 13,6 la sută în cadrul Secţiei de Ştiinţe Agricole şi 20,6 la sută în cadrul Secţiei de Ştiinţe Umanistice şi Arte.

Cea mai complicată situaţie privind cadrele ştiinţifice, din punct de vedere al componenţei de vârstă, s-a creat în domeniile ştiinţelor naturale, tehnice şi agricole.

Distribuirea cercetătorilor ştiinţifici cu grad ştiinţific după grupele de vârstă conform situaţiei din 1 ianuarie 2009 se prezintă astfel: 25-34 ani – 7,9 procente, 35-44 ani – 16,5 procente, 45-54 ani – 23,9 procente, 55-64 ani – 26,5 procente, peste 65 ani – 25,2 procente.

Este de menţionat că în procesul de realizare a proiectelor de cercetare toate organizaţiile din sfera ştiinţei şi inovării au înregistrat rezultate demne de menţionat. Însă printre cele mai valoroase realizări obţinute spre finele anului 2008 de către secţiile de ştiinţe ale A.Ş.M., care merită a fi scoase în evidenţă, ar putea fi menţionate următoarele:

Astfel, Institutul de Matematică şi Informatică din cadrul Secţiei de Ştiinţe Economice şi Matematice a reuşit clasificarea completă a singularităţilor pentru familia de sisteme pătratice (autor dr.hab. N.Vulpe). În acest context, a fost efectuată stratificarea afin invariantă a spaţiului de dimensiune 12 al coeficienţilor familiei de sisteme pătratice în raport cu toate configuraţiile posibile de singularităţi finite. Totodată, pentru această familie de sisteme a fost depistată formula de determinare a gradului de libertate a unui sistem pătratic la fixarea configuraţiei de singularităţi finite şi infinite (reale şi/sau imaginare, simple şi/sau multiple), şi anume: *gradul de libertate = 4 minus numărul de singularităţi finite distincte.* În cadrul Institutului de Economie, Finanţe şi Statistică (autor dr. Galina Savelieva) a fost elaborat şi argumentat ştiinţific un set din 10 indicatori agregaţi relevanţi de monitorizare şi evaluare a securităţii demografice, racordaţi la standardele europene şi adaptaţi la situaţia concretă a Republicii Moldova, care va fi inclus în Strategia Naţională în domeniul Securităţii Demografice a Republicii Moldova.

Secţia de Ştiinţe Biologice, Chimice şi Ecologice, Institutul de Genetică şi Fiziologie a Plantelor, Centrul Naţional Ştiinţifico-Practic de Medicină Preventivă a elaborat şi a organizat producerea unei noi variante de medicament „Pacovirină”, valoarea produsului realizat al căruia în 2008 a atins cota de 1 mil. de lei, autori ai acestei realizări fiind dr. hab. P.Chintea, dr.hab. C.Spînu. Costul preparatului este de cca 37 de ori mai mic decât remediul analogic de import.

În scopul dezvoltării sanocreatologiei, la Institutul de Fiziologie şi Sanocreatologie a fost elaborat un Concept principial nou de alimentaţie sanogenă, care prevede organizarea raţiilor alimentare întru menţinerea metabolismului bazal, fenomenului de sănătate, activităţii fizice şi intelectuale, statusului hidroelectrolitic în funcţie de vârsta organismului, tipul de activitate, condiţiile climato-geografice.

Cu contribuţia Institutului de Chimie, Universităţii de Stat, Universităţii de Stat de Medicină şi Farmacie „N. Testemiţanu”, Institutului de Genetică şi Fiziologie a Plantelor, Institutului de Microbiologie a fost elaborată o nouă tehnologie de obţinere a substanţelor biologic active ”Enoxil M” şi „Enoxil A”, primul dintre care poate fi utilizat pentru tratarea maladiilor provocate de bacterii sau fungi, iar al doilea - pentru sporirea rezistenţei plantelor la putregaiul de rădăcină, în special, a sfeclei de zahăr. Este îmbucurător faptul că la la S.A. „Farmaco”a fost deja produsă o partidă experimentală a preparatului „Enoxil -M”. Printre realizările obţinute în cadrul Secţiei de Ştiinţe Biologice, Chimice şi Ecologice se înscrie şi crearea la Institutul de Genetică şi Fiziologie a Plantelor a unor soiuri noi de grâu de toamnă şi de primăvară, primului soi autohton de secară, soiului de triticale Ingen-38.

În cadrul Secţiei de Ştiinţe Fizice şi Inginereşti au fost propuse şi realizate materiale noi nanocompozite, constituite din reţele nanotubulare metalo-dielectrice şi metalo-semiconductoare, fabricate în

baza templatelor nanostructurate dielectrice şi semiconductoare.

Sub conducerea dr. hab. V. Alcaz, în cadrul Institutului de Geologie şi Seismologie a fost elaborată metodă numerică pentru simulări teoretice 3D (3-dimensionale) ale răspunsului seismic în medii geologice neomogene (multi-strate), ţinând cont de sursa seismică, calea de răspândire a undelor seismice şi condiţiile geologice locale. Această metodă va contribui la cercetarea detaliată a influenţei neregularităţilor mediului geologic în formarea efectului seismic la suprafaţă. De asemenea, metoda va fi aplicată în lucrări practice de zonare şi microzonare seismică.

Drept realizări ştiinţifice valoroase atestate în cadrul Secţiei de Ştiinţe Fizice şi Inginereşti pot fi menţionate şi următoarele: elaborarea turbinei eoliene cu servomotor, elaborarea laserului cu excimer, elaborarea modelului numeric al apelor subterane a Republicii Moldova.

În Secţia de Ştiinţe Medicale (Institutul Oncologic), cu contribuţia acad. Gh. Ţîbîrnă, m.c. I. Corcimaru, prof. D. Sofroni, prof. N. Ghidirim, prof. N. Ciornîi au fost elaborate tehnologii noi de combatere a cancerului în baza metodelor de criodistrucţie, microchirurgie, laserodistrucţie, radioterapie şi de tratament conservativ (chimioterapie) al pacienţilor oncologici şi hematologici, care au fost apreciate cu Premiul de Stat al Republicii Moldova. Sub conducerea dr.hab. A.Ciubotaru în cadrul Centrului de Chirurgie a Inimii a fost creată şi aplicată în practică o nouă tehnologie pentru decelularizarea alogrefelor umane *in vitro,* cu implantarea ulterioară la pacienţii cu vicii cardiace valvulare, ce prezintă o alternativă efectivă şi durabilă în corecţia valvulopatiilor cardiace.

Sub conducerea dr.hab. V. Cerbari, în cadrul Institutului de Pedologie şi Agrochimie „N. Dimo”, Secţia de Ştiinţe Agricole, pentru prima dată au fost evidenţiaţi, descrişi şi evaluaţi parametrii şi pretabilitatea unui sol nou pe teritoriul Moldovei –cernoziomul stagnic gleizat. La Institutul de Cercetări pentru Culturile de Câmp „Selecţia” a fost creat un soi nou de grâu de toamnă Bţ-28/08, care depăşeşte soiul martor Odeskaia 267 prin conţinutul de proteine în boabe (14,5 la sută) şi conţinutul de gluten (31,5 la sută), care va fi transmis la Comisia de Stat pentru Încercarea Soiurilor şi Hibrizilor de Plante.

În cadrul Secţiei de Ştiinţe Umanistice şi Arte a fost elaborat şi editat volumul *Dinastia Cantemireştilor (sec. XVII-XVIII)*. Acest volum, al cărui coordonator şi redactor ştiinţific este acad. Andrei Eşanu, a fost conceput de colectivul de autori ca un studiu monografic în care este prezentată de la obârşie şi până la ultimii descendenţi una dintre cele mai interesante şi mai reprezentative dinastii de cărturari şi oameni politici din perioada de tranziţie de la epoca medievală la cea modernă.

O altă lucrare colectivă, întocmită, coordonată şi redactată de academicianul Mihail Dolgan, este volumul *Fenomenul artistic Ion Druţă*, impunător prin mulţimea judecăţilor de valoare, emise în legătură cu operele scriitorului, prin substanţa lor ştiinţifică autentică şi solidă. Ea propune cititorului de toate gradele cele mai pertinente exegeze despre creaţia polifonică a lui Ion Druţă, înglobând texte de o mare varietate de genuri şi specii, de formule şi modalităţi – de la studii şi articole de problemă până la portrete şi eseuri, de la polemici şi scrisori particulare până la dedicaţii poetice, de la poeme personale până la discursuri aproape necunoscute publicului cititor.

Pentru comunitatea ştiinţifică din Republica Moldova anul 2008 a decurs sub semnul extinderii şi dezvoltării infrastructurii de inovare din ţară. Proiectele aprobate pentru realizare în cadrul parcului şi incubatorului ţin de domeniul energiei regenerabile, nanotehnologii, electronică, agricultură ecologică, etc. Concomitent au fost soluţionate problemele organizatorice de creare, funcţionare şi dezvoltare a structurilor de inovare, inclusiv elaborarea actelor normative necesare şi a documentaţiei metodice.

În scopul realizări, susţinerii şi monitorizării proiectelor de inovare şi transfer tehnologic, pe parcursul anului 2008, Agenţia de Inovare şi Transfer tehnologic a monitorizat implementarea a 37 de proiecte de inovare şi transfer tehnologic cu finanţare bugetară şi cofinanţate de către agenţi economici.

Evoluţia sectorului de cercetare-inovare, înregistrată în anul 2008, a contribuit la o mai bună participare a comunităţii ştiinţifice din Republica Moldova în cadrul cooperării ştiinţifice internaţionale. În 2008, au fost depuse eforturi în vederea dezvoltării domeniilor tradiţionale de cooperare, dar şi în vederea identificării noilor direcţii şi forme ale relaţiilor ştiinţifice internaţionale.

Cu titlu de concluzie putem constata că prin eforturile depuse de comunitatea ştiinţifică din Republica Moldova are loc revitalizarea sferei ştiinţei autohtone pe principii raportate la standardele europene de dezvoltare a sferei ştiinţei şi inovării.

Totodată, trebuie să conştientizăm că comunitatea ştiinţifică din ţara noastră urmează să desfăşoare o ofensivă de proporţii pe două planuri:

- în primul rând, pe plan naţional, pentru a convinge factorii de decizie politică în necesitatea susţinerii şi promovării potenţialului ştiinţific din ţară de al cărui succese depinde progresul societăţii;
- în al doilea rând, în spaţiul european, pentru a determina Uniunea Europeană să ne accepte ca partener egal, graţie capacităţilor şi potenţialului de cercetare de care dispunem.

FINANŢAREA ŞI VALORIFICAREA ALOCAŢIILOR BUGETARE ÎN SFERA ŞTIINŢEI ŞI INOVĂRII

Acad. ***Teodor FURDUI,***
prim-vicepreşedinte al A.Ş.M.
Vitalie BOIAN,
şeful Direcţiei finanţe şi contabilitate a CSŞDT al A.Ş.M.

PUBLIC INVESTMENTS IN SCIENCE AND INNOVATION AND THEIR VALORIFICATION

In 2008, for science and innovation were allocated 340,4 mil. MDL, education – 6,5 mil. MDL, capital investments – 53,7 mil. MDL, which totals – 400,6 mil. MDL or 0,7% of the country's GDP, including 25,5 mil. MDL income from special means and the National Fund for Science Support. 99,3% of the total budget was utilized in 2008.

In comparison to 2007, financing of science and innovation in 2008 had an ascendant character, corresponds entirely to the provisions of the Code on Science and Innovation and the Partnership Agreement between the Government and the Academy of Sciences of Moldova and contributed substantially to the renovation of the technical and material base, increase of the efficiency of scientific researches, improvement of work conditions and ensured the raise of salaries.

Finanţarea ştiinţei şi inovării

În conformitate cu Legea bugetului de stat nr. 258-XVI din 23.11.2007, finanţarea prevăzută pentru anul 2008 la compartimentul *Ştiinţă şi inovare* a fost în valoare de 340,4 mil. lei, la compartimentul *Învăţământ* - 6,5 mil. lei şi la compartimentul *Investiţii capitale* - 53,7 mil. lei, în total - 400,6 mil. lei, ceea ce constituie 0,7 la sută din produsul intern brut al ţării, inclusiv 25,5 mil. lei venituri din mijloacele speciale şi din Fondul naţional pentru susţinerea ştiinţei.

Realizarea prevederilor Codului cu privire la ştiinţă şi inovare, Legii bugetului de stat şi Acordului de parteneriat între Guvern şi A.Ş.M. a permis perfecţionarea în continuare a bazei tehnico-materiale a ştiinţei, eficientizarea procesului de investigaţii ştiinţifice, pregătirii cadrelor de înaltă calificare, dezvoltării relaţiilor de colaborare internaţională etc.

O atenţie deosebită în anul 2008 a fost acordată valorificării eficiente a mijloacelor financiare alocate pentru dezvoltarea ştiinţei fundamentale şi aplicative. În urma controlului efectuat de către Curtea de Conturi privind utilizarea resurselor financiare publice, executarea bugetului de stat şi modul de gestionare a acestora de către Academia de Ştiinţe a Moldovei în anii 2006-2007, n-au fost depistate abateri esenţiale de la prevederile legislaţiei. Aceasta se datorează intensificării monitorizării mijloacelor financiare publice de către CSŞDT şi institutele A.Ş.M. în scopul neadmiterii utilizării mijloacelor fixe şi circulante contrar destinaţiei, perfectării actelor privind legalizarea drepturilor patrimoniale asupra imobilelor aflate în folosinţă.

E necesar de menţionat, că volumul finanţării sferei ştiinţei şi inovării în anul 2008 corespunde pe deplin prevederilor Codului cu privire la ştiinţă şi inovare şi Acordului de parteneriat între Guvern şi A.Ş.M. Plafonul finanţării, ca şi în anii precedenţi, a avut un caracter ascendent (*tab.1*).

Tabelul 1

Repartizarea alocaţiilor în anul 2008 pentru sfera ştiinţei şi inovării comparativ cu anul 2007

(mii lei)

Tipurile de cercetare	Plan precizat 2007 mil. lei	Plan precizat 2008 mil. lei	% comparativ cu anul 2007
Cercetări ştiinţifice fundamentale (7.01)	**67411,0**	**86727,1**	**127,6**
Proiecte instituţionale	61274,0	80547,1	131,4
Programe de stat	760,0	760,0	100,0
Proiecte independente	985,0	2290,0	232,4
Proiecte internaţionale	4392,0	3130,0	71.3
Cercetări ştiinţifice aplicative (7.02)	**138170,9**	**169933,1**	**122,9**
Proiecte instituţionale	108043,4	133484,0	123,5
Programe de stat	19216,5	17140,0	89,2
Proiecte independente	1015,0	2010,0	198,0
Proiecte internaţionale	663,9	3399,1	511,9
Proiecte de transfer tehnologic	8310,8	12300,0	148,0
Fondul de rezervă pentru cercetări ştiinţifice	921,3	1600,0	173,6
Pregătirea cadrelor (7.03)	**11,9**	**14305,1**	**120,1**
Instituţii şi acţiuni pentru ştiinţă şi inovare neatribuite la alte grupuri (7.04)	**17465,4**	**29207,0**	**167,2**
Organele administrative (7.10)	**10,9**	**8578,2**	**78,8**
Total cheltuieli de bază	**223070,1**	**301289,9**	**135,0**
Investiţii capitale, inclusiv:	**38264,7**	**53178,0**	**138,9**
Cercetări ştiinţifice fundamentale (7.01)	0,253	----	
cercetări ştiinţifice aplicate (7.02)	---	1292,6	
instituţii şi acţiuni pentru cercetări ştiinţifice neatribuite la alte grupuri (7.04)	37811,7	51885,4	**137,2**
Total cercetare-inovare	**261334,8**	**361928,5**	**138,5**

Finanţarea totală a ştiinţei şi inovării a sporit comparativ cu anul 2007 cu 38,5 la sută, inclusiv: cercetări ştiinţifice fundamentale – cu 27,6 la sută, cercetări ştiinţifice aplicative – cu 22,9 la sută, pregătirea cadrelor – cu 20,1 la sută, investiţii capitale – cu 38,9 la sută. Concomitent, au fost reduse cheltuielile privind întreţinerea aparatului administrativ.

Tabelul 2

Dinamica unor cheltuieli bugetare pentru sfera științei și inovării

Indicii	Total		
	Plan precizat 2007 mil. lei	Plan precizat 2008 mil. lei	(%) față de 2007
Volumul alocațiilor bugetare, inclusiv	284,1	368,6	129,7
Cercetări științifice fundamentale	67,9	86,7	127,6
Cercetări științifice aplicate	138,1	171,2	123.9
Pregătirea cadrelor	11,9	14,3	120,1
Instituții și acțiuni pentru cercetare	55,3	85,6	154,7
Organe administrative	10,9	10,7	98,1
Remunerarea muncii și contribuțiile	112,2	139,7	124,1
Plata mărfurilor și serviciilor	88,7	121,4	136,8
Procurarea utilajului	24,8	32,1	129,4
Investiții capitale	38,3	53,2	138,9
Reparații capitale	16,3	17,3	106,1
Notă: salariul mediu lunar al unui colaborator științific	2433,	2965,9	121,9

A crescut până la 24,1 procentul mijloacelor alocate pentru remunerarea muncii colaboratorilor instituțiilor științifice, determinat prin Hotărârea Guvernului privind majorarea salariilor din sfera științei și inovării. Salariul mediu lunar în 2008 a sporit cu 21,9 procente și alcătuia 2965,9 lei. Au fost majorate cu 29,4 la sută sursele financiare pentru renovarea și dezvoltarea bazei tehnico-materiale (*tab.2*).

Pentru construcția și amenajarea Liceului Academic de tip internat pentru copii dotați, construcția tranșei a doua a Bibliotecii Științifice Centrale „A. Lupan" a A.Ș.M. și a blocului Universității Academice au fost preconizate 53,2 mil. lei. În legătură cu deschiderea în 2008 a Liceului și a Universității A.Ș.M., cu înmatricularea a 44 de elevi la Liceu și 72 de masteranzi la Universitate, în acest scop au fost alocate 6,5 mil. lei.

Fondul de rezervă al Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică a fost creat în concordanță cu stipulările din Codul pentru știință și inovare în mărime de 1,6 mil. lei sau cu 0,7 mil. lei mai mult decât în anul 2007, și utilizat în conformitate cu Hotărârile CSȘDT în scopurile prevăzute de legislație.

Concomitent a fost majorată finanțarea proiectelor științifice realizate în universitățile din țară pe bază de concurs până la 30,4 mil. lei, sau cu 2,6 mil. lei mai mult comparativ cu 2007.

În anul de referință, pentru realizarea programelor instituționale au fost alocate 290,6 mil. lei, din care pentru cercetări științifice aplicative au fost prevăzute 171,2 mil. lei și pentru cercetări științifice fundamentale – 86,7 mil. lei, înregistrându-se o creștere cu 27,6 și 22,9 procente respectiv, față de anul 2007.

Ca și în anii precedenți, s-a acordat o atenție mare procesului de pregătire a cadrelor prin majorarea alocațiilor până la 14,3 mil. lei, sau cu 20,1 la sută mai mult decât în anul 2007. În scopul asigurării întreținerii instituțiilor ce deservesc procesul științific au fost alocate 85,6 mil. lei cu ritmul sporirii de 54,7 la sută.

Pentru asigurarea cercetărilor științifice cu mărfuri și materiale consumabile și servicii în anul 2008 au fost alocate 121,4 mil. lei.

Valorificarea a cel puțin 20 la sută din volumul total de alocații financiare pentru achiziționarea echipamentului științific, acoperirea cheltuielilor pentru perfecționare și instruire, cooperare tehnico-științifică, participări la simpozioane, conferințe și expoziții etc. a avut un impact pozitiv asupra procesului de cercetare și inovare.

Respectarea cu strictețe a disciplinei financiare, responsabilitatea înaltă în realizarea prevederilor Legii cu privire la bugetul de stat a favorizat în mare măsură activitatea științifică a organizațiilor din sfera științei și inovării.

În a.2008 veniturile mijloacelor speciale au sporit, constituind 25,3 mil. lei (*tab.3*).

Tabelul 3

Repartizarea veniturilor mijloacelor speciale și ale Fondului național pentru susținerea științei pe anul 2008

Tipurile de cercetare	Total mii lei	Academia de Științe a Moldovei	Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare
Cercetări științifice fundamentale (7.01)	5862,0	5862,0	
Cercetări științifice aplicate (7.02)	11258,0	11258,0	
Pregătirea cadrelor (7.02)	3680,0	3680,0	
Instituții și acțiuni pentru știință și inovare neatribuite la alte grupuri (7.04)	550,0	550,0	
Organele administrative (7.10)	3650,0	3409,0	241,0
Total mijloace speciale	**25000,0**	**24759,0**	**241,0**
Fondul național pentru susținerea științei (7.04)	577,0	577,0	
Total general	**25577,0**	**25336,0**	**241,0**

Finanţarea bugetară a proiectelor de transfer tehnologic, selectate prin concurs, a constituit 12,3 mil. lei (*tab.4*). În conformitate cu art. 48 al „Regulamentului privind finanţarea activităţilor în sfera ştiinţei şi inovării" cofinanţarea acestora a constituit 5,0 mil. lei, surse extrabugetare în mărime de nu mai puţin de 40 la sută din costul total al proiectului. Majoritatea proiectelor de transfer tehnologic ţin de direcţiile strategice „Biotehnologii agricole, fertilitatea solului şi securitatea alimentară" şi „Nanotehnologii, inginerie industrială, produse şi materiale noi".

Tabelul 4

Repartizarea alocaţiilor de proiecte de transfer tehnologic pe anul 2008 pe programe de stat

Programul, direcţia strategică	Finanţare pe anul 2008
Programul 1608 *(direcţia strategică)*: Valorificarea resurselor umane şi informaţionale pentru dezvoltarea durabilă a economiei ţării	860,0
Programul 1609 *(direcţia strategică)*: Biomedicina, farmaceutica, menţinerea şi fortificarea sănătăţii	1600,0
Programul 1604 *(direcţia strategică)*: Biotehnologii agricole, fertilitatea solului şi securitatea alimentară	4259,0
Programul 1605 *(direcţia strategică)*: Nanotehnologii, inginerie industrială, produse şi materiale noi	3941,0
Programul 1606 *(direcţia strategică)*: Eficientizarea şi asigurarea securităţii complexului energetic şi asigurarea securităţii energetice, inclusiv prin folosirea energiei regenerabile	1640,0
TOTAL	**12300,0**

Referitor la distribuirea finanţelor pe direcţii strategice, aprobate de Parlament, trebuie de menţionat că cea mai înaltă cotă îi revine următoarelor direcţii: „Biotehnologii agricole, fertilitatea solului şi securitatea alimentară" – 77,9 mil. lei, „Nanotehnologii, inginerie industrială, produse şi materiale noi" – 66,5 mil. lei şi „Valorificarea resurselor umane, naturale şi informaţionale pentru dezvoltarea durabilă a economiei ţării"– 64,4 mil. lei (tab.5).

Tabelul 5

Distribuirea alocaţiilor bugetare pe direcţii strategice în sfera ştiinţei şi inovării în anul 2008

Denumirea direcţiei strategice	Total mii lei	*Denumirea programelor*					
		Instituţionale		*de stat*	*de transfer tehnologic*	*independente*	*internaţionale*
		fundamentale	*aplicate*				
Edificarea statului de drept şi punerea în valoare a patrimoniului cultural şi istoric al Moldovei în contextul integrării europene (cod 16.07)	**29380,1**	23507,8	3952,3	1400,0	--	520,0	--
Valorificarea resurselor umane, naturale şi informaţionale pentru dezvoltarea durabilă a economiei ţării (cod 16.08)	**64422,5**	17256,8	40160,7	2800,0	860,0	1260,0	2085,0
Biomedicina, farmaceutica, menţinerea şi fortificarea sănătăţii (cod 16.09)	**48003,4**	8326.5	35696,9	1000,0	1600,0	1015,0	365,0
Biotehnologii agricole, fertilitatea solului şi securitatea alimentară (cod 16.04)	**77911,4**	12651,0	53818,9	5600,0	4259,0	465,0	1117,5
Nanotehnologii, inginerie industrială, produse şi materiale noi (cod 16.05)	**66650,7**	22933,0	30561,7	5800,0	3941,0	865,0	2550,0
Eficientizarea şi asigurarea complexului energetic şi securităţii energetice, inclusiv prin folosirea resurselor renovabile (cod 16.06)	**9784,9**	1871,9	4366,4	1300,0	1640,0	175,0	432,5
TOTAL	**296153,9**	**86547,0**	**168556,9**	**17900,0**	**12300,0**	**4300,0**	**6550,0**

Cea mai mare pondere din volumul total al finanţării programelor de stat îi revine direcţiilor strategice: „Nanotehnologii, inginerie industrială, produse şi materiale noi" (5800 mil. lei), „Biotehnologii agricole, fertilitatea solului şi securitatea alimentară" (4600 mil.lei) şi „Valorificarea resurselor umane, naturale şi informaţionale pentru dezvoltarea durabilă a economiei ţării" (2800 mil.lei) (*tab.6*).

Tabelul 6

Repartizarea alocaţiilor prevăzute în bugetul de stat pe anul 2008 pentru programele de stat

Programul de stat, direcţia strategică	Finanţare pe anul 2008 *(mii lei)*
Programul 1607 (direcţia strategică). *Edificarea statului de drept şi punerea în valoare a patrimoniului cultural şi istoric al Moldovei în contextul integrării europene:*	**1400,0**
Programul de stat. Integrarea ştiinţei şi învăţământului superior	700,0
Programul de stat. Dinastia Cantemir: polifonismul preocupărilor ştiinţifico-artistice	700,0
Programul 1608 (direcţia strategică). *Valorificarea resurselor umane, naturale şi informaţionale pentru dezvoltarea durabilă:*	**2800,0**
Programul de stat. Prelucrarea şi utilizarea deşeurilor din industria vinicolă, precum şi obţinerea produselor noi	1200,0
Programul de stat. Elaborarea mecanismelor şi metodelor de stimulare a creşterii economice, de reducere a sărăciei şi de îmbunătăţire a calităţii vieţii în contextul SCERS, Programului Naţional "Satul Moldovenesc" şi Planului de acţiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană	1000,0
Programul de stat. Elaborarea suportului ştiinţific şi tehnologic în edificarea societăţii informaţionale în Republica Moldova	600,0
Programul 1609 (direcţia strategică). *Biomedicina, farmaceutica, menţinerea şi fortificarea sănătăţii:*	**1000,0**
Programul de stat. Elaborarea şi implementarea noilor preparate farmaceutice în baza utilizării materiei prime locale	1000,0
Programul 1604 (direcţia strategică). *Biotehnologii agricole, fertilitatea solului şi securitatea alimentară:*	**5600,0**
Programul de stat. Principii şi procedee tehnologice de diminuare a consecinţelor calamităţilor naturale (secetă, îngheţuri etc.) asupra plantelor de cultură	1275,0
Programul de stat. Crearea, multiplicarea şi implementarea soiurilor şi hibrizilor de plante cu productivitate şi rezistenţă sporită	1925,0
Programul de stat. Tehnologii de prelucrare a materiei prime agricole şi de păstrare a producţiei agroalimentare cu consum redus de energie	800,0
Programul de stat. Elaborarea şi implementarea sistemului de agricultură ecologică în Republica Moldova	1600,0
Programul 1605 (direcţia strategică). *Nanotehnologii, inginerie industrială, produse şi materiale noi:*	**5800,0**
Programul de stat. Asigurarea competitivităţii produselor industriale în construcţia de maşini în baza inovaţiilor, know-how-ului, materialelor noi şi a tehnologiilor avansate	1600,0
Programul de stat. Nanotehnologii, materiale noi multifuncţionale şi microsisteme electronice	1100,0
Programul de stat. Cercetări fundamentale şi elaborări de materiale şi dispozitive pentru aplicaţii fotonice şi optoelectronice	1100,0
Programul de stat. Ingineria şi tehnologiile electronice în relansarea economiei	2000,0
Programul 1606 (direcţia strategică). *Eficientizarea şi asigurarea complexului energetic şi securităţii energetice, inclusiv prin folosirea resurselor renovabile:*	**1300,0**
Programul de stat. Elaborarea tehnologiei de producere şi utilizare a surselor energetice regenerabile în baza materiei prime şi a deşeurilor agricole	1300,0
TOTAL	**17900,0**

În a.2008, ca şi în cei precedenţi, o atenţie deosebită a fost acordată implementării rezultatelor ştiinţifice prin transfer tehnologic. În acest scop volumul de finanţare a proiectelor de transfer tehnologic din bugetul de stat a alcătuit 8 mil. 205 mii lei, iar volumul de cofinanţare – 5 mil. 189 mii lei.

În acest an pentru prima dată a început să funcţioneze Parcul ştiinţifico-tehnologic "Academica" şi Incubatorul "Inovatorul", volumul de producţie al rezidenţilor cărora constituie, respectiv, 49,7 mil. lei şi 1,5 mil. lei.

O atenţie deosebită în anul 2008, ca şi în anii precedenţi, a fost acordată valorificării mijloacelor financiare alocate sferei ştiinţei şi inovării prin monitorizarea continuă. Informaţia despre executarea bugetului pe compartimentul „Ştiinţă şi inovare" este prezentată în *tabelul 7*.

În general, bugetul pe anul 2008 a fost valorificat în proporţie de 99,3 procente. Cele mai multe mijloace financiare n-au fost valorificate pe programele „Eficientizarea complexului energetic şi asigurarea securităţii energetice, inclusiv prin folosirea resurselor renovabile" şi „Elaborarea politicii şi managementul în domeniul ştiinţei şi inovării".

Tabelul 7

Nivelul executării alocaţiilor bugetare fundamentate pe programe şi performanţă pe anul 2008

Denumirea	Program	Subprogram	Plan precizat mii lei	Executat mii lei	Executat %
Elaborarea politicii şi managementului în domeniul ştiinţei şi inovării	16	01	8578,2	8361,4	97,5
Pregătirea cadrelor ştiinţifice	16	03	14305,1	14190,4	99,2
Biotehnologii agricole, fertilitatea solului şi securitatea alimentară	16	04	66470,7	65489,5	98,5
Nanotehnologii, inginerie industrială, produse şi materiale noi	16	05	53495,6	53671,8	100.3
Eficientizarea complexului energetic şi asigurarea securităţii energetice, inclusiv prin folosirea resurselor renovabile	16	06	6238,3	5914,7	94,8
Edificarea statului de drept şi punerea în valoare a patrimoniului cultural şi istoric al Moldovei în contextul integrării europene	16	07	27460,1	27416,8	99,8
Valorificarea resurselor umane, naturale şi informaţionale pentru dezvoltarea durabilă a economiei ţării	16	08	57417,5	57648,1	100,0
Biomedicina, farmaceutica, menţinerea şi fortificarea sănătăţii	16	09	44023,4	43727,8	99,3
Servicii de suport în domeniul ştiinţei şi inovării	16	10	78833,5	77865,6	98,8
Enciclopedia Moldovei	16	12	5100,0	5100,0	100
Total, mii lei	**16**	**00**	**361928,5**	**359392,0**	**99,3**

Din suma totală bugetară pe anul 2008 – 361928,5 mii lei au fost valorificate 359392,0 mii lei. Din motive obiective au rămas nevalorificate 2536,5 mii lei.

Aşadar, finanţarea ştiinţei şi inovării în anul 2008, comparativ cu anul 2007, a avut un caracter ascendent, corespunde pe deplin prevederilor Codului cu privire la ştiinţă şi inovare şi Acordului de parteneriat între Guvern şi A.Ş.M. şi a contribuit substanţial la renovarea bazei tehnico-materiale, eficientizarea cercetărilor ştiinţifice, îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi asigurarea sporirii retribuirii muncii.

În conformitate cu Legea bugetului de stat pe anul 2009, volumul de finanţe la compartimentul *Ştiinţă şi inovare* este de 427,0 mil. lei, la compartimentul *Învăţământ* – 17,0 mil. lei şi la compartimentul *Investiţii capitale* – 84 mil. lei, în total – 528,0 mil. lei, ceea ce constituie 0,8 procente din PIB.

Valentina Rusu-Ciobanu. ***Grigore Vieru.*** *1972, tempera pe pânză*

EVOLUȚIILE SISTEMULUI NAȚIONAL DE PROPRIETATE INTELECTUALĂ

Ana ZAVALISTÎI,
şefa Secţiei "Intellectus" şi mass-media, AGEPI

EVOLUTIONS OF THE NATIONAL INTELLECTUAL PROPERTY SYSTEM
This concise balance sheet of the evolutions registered by the national intellectual property system (IP) and of the role of the staff of the State Agency on Intellectual Property (AGEPI) in the given activity has for an object information of the public opinion and its participation appreciation of the most important achievements in the field of intellectual property obtained in the Republic of Moldova for the space of the year 2008. Being an extremely specialized field, the intellectual property occupies, gradually, that important place in the limelight of the public opinion of our country, it enjoys world-wide.

Este binevenit să menţionăm din start că proprietatea intelectuală reprezintă instrumentul cel mai eficient pentru stimularea şi propagarea inventivităţii şi creativităţii, de care societatea modernă devine tot mai dependentă, în special prin brevete de invenţie, design industrial, drept de autor şi drepturi conexe, mărci, indicaţii geografice etc. Aceasta este calea cea mai sigură pentru a preveni şi combate concurenţa neloială, a ordona piaţa de produse şi servicii şi a obţine rezultate pozitive în lupta pentru respectarea unor drepturi exclusive, împotriva contrafacerii şi pirateriei.

În diapazonul impunător al activităţilor AGEPI, pe primul plan s-au înscris procedurile de examinare a cererilor şi cele de acordare a protecţiei juridice pentru obiectele de proprietate intelectuală (OPI), consolidarea cadrului normativ-legislativ, examinarea şi înregistrarea contractelor de transmitere a drepturilor de proprietate intelectuală, actualizarea statutului juridic al obiectelor protejate, examinarea litigiilor apărute în procesul examinării şi valorificării OPI, efectuarea controalelor în scopul aprecierii legalităţii în procesul de valorificare a operelor protejate de dreptul de autor şi drepturile conexe etc.

Astfel, în anul 2008 la AGEPI au fost depuse 7918 cereri de înregistrare a OPI, dintre care 331 de cereri de înregistrare a obiectelor ocrotite de dreptul de autor şi drepturile conexe şi 7587 de cereri de înregistrare a obiectelor de proprietate industrială. Dintre acestea de pe urmă, 2017 (27%) cereri provin de la solicitanţi naţionali, iar 5570 (73%) – de la solicitanţi străini. Cele mai solicitate OPI rămân a fi mărcile – 6808 cereri, dintre care 1581 de la solicitanţi naţionali şi 5227 de la cei străini, urmează desenele şi modelele industriale ale căror indicatori constituie, corespunzător, 380 de cereri – 72 de la solicitanţi naţionali şi 308 de la cei străini, denumirile de origine – 7 cereri de la solicitanţi străini, invenţiile – 292 cereri (272 de la solicitanţi naţionali, 20 de la cei străini), brevete de scurtă durată – 45 de cereri, modele de utilitate – 23 de cereri şi soiuri de plante – 32 de cereri (majoritatea absolută de la solicitanţi naţionali).

Numărul cererilor de brevet de invenţie depuse de solicitanţii naţionali a crescut în cei 16 ani de la fondarea Agenţiei (1993-2008) în mod constant şi constituie la ora actuală cumulat 5136 de cereri.

În urma examinării cererilor, în anul 2008 au fost eliberate 2478 de titluri de protecţie. 1774 din ele se referă la mărci, 250 – la brevete, 12 – la soiuri de plante, 24 – la modele de utilitate, 88 – la desene/modele industriale, 330 – la opere protejate prin drepturile de autor şi conexe.

La 1 ianuarie 2009 pe teritoriul Republicii Moldova erau valabile 45000 de mărci internaţionale înregistrate prin procedura Aranjamentului de la Madrid, circa 3400 de înregistrări ale modelelor şi desenelor industriale prin procedura Aranjamentului de la Haga, circa 800 de denumiri de origine înregistrate prin procedura Aranjamentului de la Lisabona, 952 de brevete naţionale şi 2313 brevete eurasiatice.

Ca şi în anii precedenţi, cele mai active instituţii universitare în domeniul brevetării invenţiilor au fost: USM, UTM, USMF „N. Testemiţanu" etc. Din cadrul Academiei de Ştiinţe a Moldovei s-au evidenţiat: Institutul de Genetică şi Fiziologie a Plantelor (19 cereri şi 14 brevete), Institutul de Fizică Aplicată (18 cereri şi 18 brevete); Institutul de Chimie (13 cereri şi 10 brevete), Institutul de Inginerie Electronică şi Tehnologii Industriale (12 cereri şi 6 brevete), Institutul de Energetică (9 cereri şi 1 brevet), Institutul de Microbiologie şi Biotehnologie (7 cereri şi 7 brevete).

În anul de bilanţ, în vederea realizării eficiente a prevederilor legislaţiei din domeniul drepturilor de autor şi conexe, AGEPI a continuat cu perseverenţă controalele privind legalitatea valorificării exemplarelor de opere sau fonograme pe teritoriul Republicii Moldova. Ca urmare a acestor controale, au fost întocmite şi transmise instanţelor judecătoreşti 138 de rapoarte de expertiză (105 – pe cauze administrative şi 33 – penale) şi transmise instanţelor judecătoreşti 94 de procese-verbale. Concomitent, au fost ridicate 3016 exemplare de opere sau fonograme presupuse a fi contrafăcute, inclusiv DVD-uri, CD-uri, VCD-uri, VHS-uri, MC-uri şi HDD-uri.

În scopul asigurării unei comercializări legale a operelor audiovizuale şi a fonogramelor înregistrate pe compact discuri, casete audio-video, au fost eliberate 936684 marcaje de control.

Anul 2008 se caracterizează prin schimbări importante în domeniul legislației de proprietate intelectuală. Necesitatea ajustării normelor de protecție a proprietății intelectuale la standardele Uniunii Europene, prevăzută în Planul de Acțiuni RM-UE, şi a lichidării decalajului dintre prevederile legilor vechi şi starea de lucruri care s-a format în perioada aplicării acestor acte legislative a condus la elaborarea de către AGEPI şi adoptarea în ultimii doi ani a 6 proiecte noi de legi în domeniul PI: Legea privind protecția desenelor şi modelelor industriale, Legea privind protecția mărcilor, Legea privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine şi a specialităților tradiționale garantate, Legea privind protecția invențiilor, Legea privind protecția soiurilor de plante. Legea privind drepturile de autor şi conexe urmează să fie adoptată în anul curent.

Legea privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine şi a specialităților tradiționale garantate este inedită pentru Republica Moldova. Punerea ei în aplicare va crea condițiile pentru accesul produselor autohtone marcate cu aceste OPI pe piața comunitară, va contribui la realizarea unei serii de strategii adoptate de Guvernul Republicii Moldova.

Pentru prima dată în legislația națională sunt formulate prevederi referitoare la protecția invenției prin brevet de scurtă durată. Principalele avantaje ale protecției prin acest brevet constau în examinarea simplificată şi rapidă, cerințe mai mici față de activitatea inventivă (comparativ cu brevetele tradiționale), cheltuieli mai mici pentru obținerea protecției. Şi, deşi protecția se acordă pe un termen mai redus (6 ani), acesta este suficient ca invenția să fie valorificată pe deplin, iar valabilitatea brevetului de scurtă durată poate fi prelungită până la 10 ani.

AGEPI a efectuat monitorizarea activității organizațiilor de gestiune colectivă a drepturilor patrimoniale de autor în ceea ce priveşte modul de colectare şi repartizare a remunerației de autor acumulată în baza licențelor eliberate beneficiarilor, supravegherea respectării legislației de către aceste organisme, acordarea consultanței în vederea valorificării operelor în țară sau în străinătate, întocmirea contractelor la solicitarea autorilor, titularilor de drepturi sau utilizatorilor. Colaborarea cu Uniunile de creație din Republica Moldova în baza unor acorduri de colaborare, cu Uniunea Producătorilor de Fonograme şi Videograme, Asociația «Drepturi de Autor şi Conexe» din Republica Moldova (AsDAC) aduce deja rezultate.

În baza convențiilor internaționale la care țara noastră este parte, AGEPI supraveghează şi respectarea drepturilor autorilor şi titularilor de drepturi din străinătate atunci când operele lor sunt valorificate pe teritoriul RM, colaborând cu un şir de asociații ale titularilor de drepturi: Federația internațională a industriei de fonograme (IFPI), Coaliția pentru protecția drepturilor de proprietate intelectuală (CIPR), Asociația europeană a titularilor de drepturi REACT Network, reprezentanții BSA (Business Software Alliance), Microsoft ş.a.

În conformitate cu prevederile articolului 108 lit. g) al Codului cu privire la ştiință şi inovare al Republicii Moldova, care se referă la înregistrarea rezultatelor cercetărilor ştiințifice ale organizațiilor din sfera ştiinței şi inovării, în anul de bilanț Grupul comun de lucru AGEPI-AŞM a definitivat proiectul Regulamentului cu privire la modul de înregistrare a lucrărilor din sfera ştiinței şi inovării şi a rezultatelor cercetărilor ştiințifice. Recepționarea şi examinarea fişelor informative ale rapoartelor ştiințifice în conformitate cu Lista programelor/proiectelor din sfera ştiinței şi inovării, finanțate de la bugetul de stat, a condus la examinarea şi înregistrarea pe parcursul anului 2008 la AGEPI a 54 de fişe informative ale rapoartelor ştiințifice. Totodată, AGEPI a editat Indexul „Rapoarte de cercetare din sfera ştiinței şi inovării. Culegere de rezumate" (2005-2007), vol. 1, precum şi completează în permanență BD „Rezultate Ştiințifice".

În plan internațional, în anul 2008 AGEPI a asigurat monitorizarea tratatelor şi convențiilor în domeniul proprietății intelectuale la care Republica Moldova este parte (raportul privind implementarea acestora fiind prezentat semestrial Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene), precum şi participarea țării noastre la lucrările Comitetelor şi Grupurilor de lucru ale OMPI.

Colaborarea regională în domeniul PI s-a axat în anul 2008 pe negocierile privind semnarea unui Program de colaborare bilaterală în domeniul PI între Oficiul European de Brevete (OEB) şi AGEPI. În cooperare cu Comisia de Stat pentru Testarea Soiurilor de Plante a MAIA şi cu participarea Uniunii Internaționale pentru Protecția Soiurilor Noi de Plante (UPOV), AGEPI a organizat în septembrie 2008 Seminarul național „Protecția soiurilor de plante în Republica Moldova". Reuniunea a fost consacrată Jubileului de 10 ani de la aderarea Republicii Moldova la UPOV.

Reprezentantul AGEPI a participat, de asemenea, la lucrările sesiunilor anuale ale Echipei de Specialişti în domeniul Proprietății Intelectuale (TOS-IP) din cadrul Comisiei Economice a Națiunilor Unite pentru Europa (UNECE).

La cea de-a 20-a şedință a Consiliului Administrativ al Organizației Eurasiatice de Brevete (OEAB)

la care Republica Moldova este parte, ţara noastră a preluat de la Republica Armenia preşedinţia Consiliului pentru anii 2009-2010.

În noiembrie 2008 AGEPI, în comun cu Oficiul Eurasiatic de Brevete (OEAB) şi Agenţia pentru Inovare şi Transfer Tehnologic (AITT), a organizat la Chişinău Conferinţa internaţională ştiinţifico-practică cu genericul ”Inovarea în susţinerea IMM”.

În anul de referinţă a avut loc extinderea relaţiilor de colaborare cu mai multe oficii de proprietate industrială şi drept de autor din lume, inclusiv cu Oficiul de Stat pentru Invenţii şi Mărci din România (OSIM) şi Oficiul Român pentru Dreptul de Autor (ORDA).

Susţinerea inventatorilor şi inovatorilor constituie un alt aspect important al activităţii AGEPI. Astfel, pe parcursul anului 2008, graţie asistenţei acordate de către AGEPI, inventatorii din Republica Moldova au participat la următoarele expoziţii internaţionale de inventică, tehnici şi produse noi:

- Salonul Internaţional de Proprietate Industrială „Arhimede” (ediţia IX), Moscova;
- Salonul Internaţional de Invenţii, Procedee şi Produse noi, Geneva;
- Salonul de inventică „Proinvent”, Cluj, România;
- Salonul Internaţional de Inventică, Iaşi, România;
- Salonul internaţional de Invenţii „Novoe Vremea”, Sevastopol, Ucraina;
- Salonul de inventică de la Bucureşti, România;
- Salonul Internaţional de Invenţii şi Noi tehnologii, Bruxelles, Belgia.

Participarea la aceste saloane s-a soldat cu înscrierea în palmaresul inventatorilor moldoveni a 42 de medalii de aur, 45 de argint şi 11 de bronz.

În vederea promovării celor mai valoroase şi necesare invenţii, AGEPI a prezentat listele tematice a circa 100 de invenţii brevetate în ultimii 5 ani pentru promovarea lor în cadrul Clubului de afaceri „Ştiinţa & Business”, organizat de MRDA şi AŞM.

Încurajarea şi susţinerea activităţii IMM se află pe parcursul ultimilor ani pe agenda structurilor guvernamentale şi nonguvernamentale din majoritatea ţărilor lumii. În contextul dat, menţionăm că AGEPI a sprijinit şi în anul de bilanţ în mod expres aspiraţiile inovatoare ale IMM. Cele mai importante acţiuni au fost:

➢ acordarea unor facilităţi la taxele pentru înregistrarea şi protecţia obiectelor de proprietate intelectuală. Astfel, la capitolul inovaţii reducerile de taxe constituie 15 la sută din cele stabilite, la desene şi modele industriale – 35 la sută, iar la mărci de produse şi servicii – 50 la sută;

➢ susţinerea IMM pentru participare la expoziţiile şi saloanele internaţionale de inventică;

➢ organizarea diverselor seminare, conferinţe, mese rotunde pentru managerii şi specialiştii IMM în vederea familiarizării lor cu potenţialul proprietăţii intelectuale;

➢ diseminarea informaţiei privind activitatea în domeniul protecţiei proprietăţii intelectuale şi invenţiile pasibile de implementare prin intermediul publicaţiei periodice „AGEPI Info (Bursa invenţiilor)”, al emisiunilor radio şi TV, mass-media etc.

Acordarea asistenţei necesare activităţilor de inovare a IMM de către AGEPI s-a materializat în anul de bilanţ prin propagarea modelului inovaţional de creştere economică şi lansarea serviciilor de prediagnoză a proprietăţii intelectuale la întreprinderi.

Trebuie să menţionăm faptul că actualmente în lume se cheltuiesc anual o mie de miliarde de dolari pentru cercetare şi dezvoltare. În acest context, AGEPI s-a încadrat activ în Agenda de dezvoltare a OMPI care urmăreşte construirea unei infrastructuri mondiale a cunoaşterii, ce va cuprinde baze de date ale informaţiei tehnologice, ştiinţifice şi publice cu accesare gratuită, funcţionabile la standarde comune pentru un schimb universal de informaţii cu toate ţările membre.

În vederea realizării dezideratelor privind instruirea în domeniul PI, AGEPI a organizat în anul de referinţă o serie de seminare tematice la USMF, UCCM, UTM, ASEM, la diverse institute ale AŞM, MAIIE şi MDI etc.

Pe parcursul anului 2008 au fost actualizate programele de studii ale cursurilor organizate de AGEPI, 24 de persoane obţinând calificarea „Consilier în Proprietate Intelectuală”. La solicitarea AGEPI, Ministerul Educaţiei şi Tineretului a acceptat includerea, cu titlu opţional, a cursului „Introducere în proprietatea intelectuală” în Curricula universitară.

Din priorităţile activităţii AGEPI pentru anul 2009 le vom menţionăm aici pe cele mai importante: perfecţionarea cadrului normativ în vederea implementării actelor legislative, armonizate cu *acquis*-ul comunitar, prin elaborarea şi aprobarea regulamentelor de aplicare a noilor legi; realizarea prevederilor Agendei de cooperare RM-UE pentru anul 2009 în domeniul PI; crearea serviciului de gestionare a PI şi transfer tehnologic la instituţii şi întreprinderi; prediagnoza PI la întreprinderi; intensificarea colaborării cu instituţiile de învăţământ superior din republică în domeniul instruirii cadrelor; amplificarea colaborării cu instituţiile administraţiei publice centrale în domeniul respectării drepturilor de PI, luptei cu contrafacerea şi pirateria; organizarea unui concurs privind valorificarea de către IMM a potenţialului lor intelectual prin implementarea în producţie a OPI etc.

INSTRUIREA POTENŢIALULUI DE CADRE ŞTIINŢIFICE

Dr. **Nicolae STRATAN**,
director general al Centrului de Instruire Universitară, Postuniversitară şi Perfecţionare, A.Ş.M.

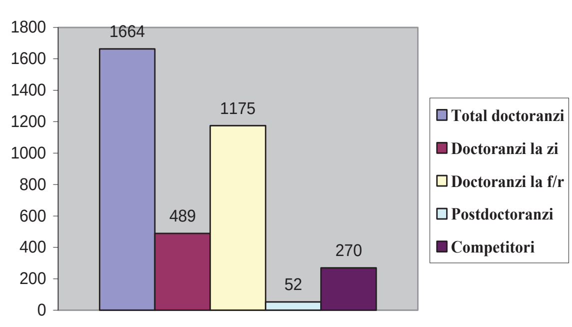
TRAINING OF SCIENTIFIC PERSONNEL POTENTIAL

In 44 institution from our country with PhD activities, 1164 students. Most of them are studying social, lower, biological and economical sciences. The PhD students are guided by more the 900 advisers. In 2008 were matriculated 492 persons, with a finance of 14305.1 thousands lei. The scholarship grow up with 100 lei, the excellence scholarship of government with 500 lei and the nominal scholarship wit 800 lei. Our collaborators and professors published a guide "E bine să ştii", "Programming language in C" and other normative acts.

În anul 2008, pregătirea cadrelor ştiinţifice prin doctorat şi postdoctorat s-a desfăşurat la peste 130 specialităţi, în 44 instituţii cu activitate de doctorat, din care 29 instituţii de cercetări ştiinţifice şi 15 de învăţământ superior. În instituţiile respective îşi fac studiile 1664 de doctoranzi. Dintre aceştia: 489 persoane în învăţământul la zi, 1175 persoane la frecvenţa redusă; la postdoctorat sunt înmatriculate 52 persoane; competitori – 270 persoane.

La Centrul de Instruire Universitară, Postuniversitară şi Perfecţionare, căruia îi revine funcţia de organizare şi pregătire generală a cadrelor ştiinţifice din cadrul instituţiilor Academiei de Ştiinţe a Moldovei, îşi fac studiile 260 de doctoranzi: cu învăţământ la zi – 144 persoane, cu frecvenţa redusă – 116 persoane, competitori –57 persoane, postdoctoranzi – 18.

Studii doctorale

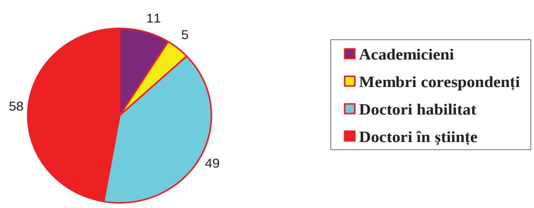
Ca şi în anii precedenţi, cei mai mulţi doctoranzi se îndreaptă spre domeniul ştiinţelor umanistice (185), după care urmează specialităţile drept, biologie (66) şi economie (32).

Numărul total de doctoranzi, competitori şi postdoctoranzi pe domenii de ştiinţă din cadrul A.Ş.M.

Nr./o.	Domeniul ştiinţific Program	Total persoane	Doctoranzi total	Doctoranzi la zi	Doctoranzi fr/red	Post-doc.	Com-pet.
1.	Ştiinţe fizico-matematice	22	20	15	5	1	1
2.	Ştiinţe chimice	13	13	12	1	-	-
3.	Ştiinţe biologice	66	59	41	18	3	4
4.	Ştiinţe geologice	3	3	3	-	-	-
5.	Ştiinţe tehnice	9	9	3	6	-	-
6.	Ştiinţe agricole	5	4	2	2	-	1
7.	Ştiinţe economice	32	24	7	17	3	5
8.	Ştiinţe umanistice	189	128	61	67	11	46
	Total	335	260	144	116	18	57

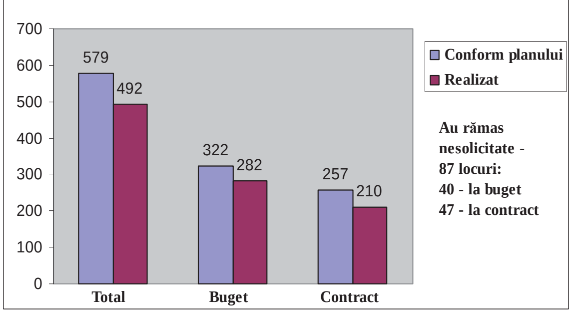
Activitatea de cercetare a doctoranzilor şi competitorilor din instituţiile cu activitate de doctorat din ţară este îndrumată de peste 900 conducători de doctorat, dintre care 500 sunt doctori habilitaţi. În cadrul AŞM, doctoranzii şi competitorii sunt îndrumaţi de 123 conducători de doctorat. Dintre aceştia: 11 academicieni, 5 membri corespondenţi, 49 doctori habilitaţi şi 58 doctori în ştiinţe.

Numărul conducătorilor de doctorat în instituţiile ştiinţifice ale A.Ş.M.

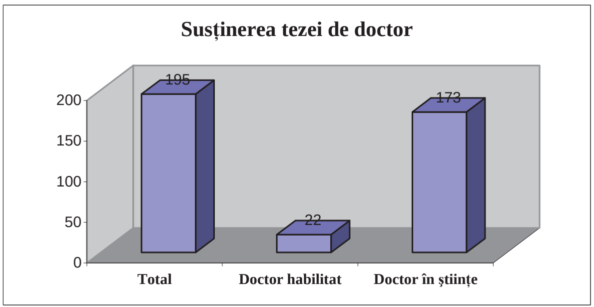
În conformitate cu Planul de admitere la doctorat şi postdoctorat (cu finanţare bugetară şi în bază de contract), în anul 2008 urmau să fie înmatriculaţi la studii de doctorat 579 persoane (respectiv 322 şi 257), la postdoctorat – 30 persoane.

Realizarea planului de admitere la doctorat

În anul de referinţă, au absolvit studiile de doctorat din cadrul instituţiilor cu activitate de doctorat din ţară 571 persoane: doctoranzi – 473 (cu finanţare bugetară – 328 şi la contract – 145); competitori – 98; postdoctoranzi – 17.

Conform datelor Consiliului Național pentru Acreditare şi Atestare, la 1 noiembrie 2008 au fost elaborate 195 teze: 173 – teze de doctorat şi 22 – teze de dr. habilitat.

În perioada studiilor doctorandul este obligat să realizeze un program de pregătire generală şi un program de cercetare ştiinţifică, care se bazează pe creaţie şi cercetare ştiinţifică avansată. Studiile de doctorat urmează să se încheie cu susţinerea tezei de doctor. Deşi statul face investiţii financiare considerabile în pregătirea cadrelor ştiinţifice (majorarea cuantumului bursei doctoranzilor, sporirea salariului conducătorilor de doctorat, asigurarea bazei materiale pentru efectuarea cercetărilor), ca şi în anii precedenţi, numărul persoanelor care susţin teza în termen este foarte mic.

Procentul mic de susţinere a tezelor este cauzat de neglijenţa doctoranzilor faţă de obligaţiunile lor, atitudinea formală a unor conducători şi iresponsabilitatea unor instituţii cu activitate de doctorat. Astfel, unele consilii ştiinţifice organizează de mântuială dările de seamă ale doctoranzilor/postdoctoranzilor. Prin hotărârea consiliului se promovează dintr-un an de studii în altul persoane care nu realizează programul de cercetare sau cel de pregătire generală. Mai mult decât atât, sunt cazuri când conducătorul de doctorat pe parcursul anului n-a discutat măcar o dată cu doctorandul asupra tezei, deşi salariul l-a primit sistematic.

Centrul de Instruire Universitară, Postuniversitară şi Perfecţionare al A.Ş.M. acordă o atenţie deosebită calităţii pregătirii generale a doctoranzilor. În acest scop este orientată şi activitatea metodico-ştiinţifică a celor trei catedre din cadrul Centrului, care perfecţionează atât metodele clasice de predare-învăţare, cât şi implementează metode noi. A fost revăzut curriculumul la disciplinele de pregătire generală. Se utilizează eficient baza tehnico-didactică a Centrului. Doctoranzii participă activ la manifestările organizate de catedre, inclusiv la mese rotunde ştiinţifice consacrate Anului Tineretului, întâlniri cu savanţii renumiţi din domeniu etc.

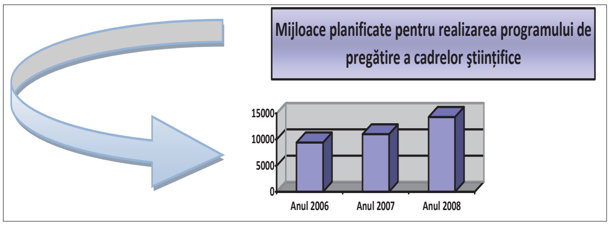
Pentru familiarizarea doctoranzilor şi postdoctoranzilor cu actele normative privind studiile de doctorat şi postdoctorat, a fost elaborat ghidul *E bine să ştii...*

În sprijinul doctoranzilor, specialiştii de la Catedra de informatică şi tehnică de calcul au publicat lucrarea metodică *Programa în limbajul C*, autori dr. Ştefan Buzurniuc, dr. Grigore Secrieru.

Un rol important în pregătirea cadrelor ştiinţifice are şi formarea profesională continuă. În anul 2008 a fost adoptată o modalitate nouă de organizare a cursurilor de perfecţionare a colaboratorilor de la instituţiile Academiei de Ştiinţe a Moldovei. La propunerea administraţiei instituţiilor, a fost elaborat un plan de formare profesională continuă, cu participarea unor personalităţi notorii de peste hotare, exponenţi de vază ai ştiinţei contemporane, care să ţină cursuri de lecţii pentru colaboratorii ştiinţifici din ţară.

Modalitatea aceasta de organizare a cursurilor de perfecţionare s-a dovedit eficientă, contribuind la o mai bună informare a specialiştilor noştri şi la stabilirea unor legături de colaborare între savanţii din diferite ţări şi centre de cercetare.

În scopul realizării Programului de pregătire a cadrelor ştiinţifice, pentru anul 2008 au fost alocate 14305,1 mii lei, ceea ce este mai mult decât în anul 2007 cu 298,2 mii lei şi cu 4887,3 mii lei mai mult faţă de anul 2006.

Pentru bursa doctoranzilor şi postdoctoranzilor au fost prevăzute 4716,8 mii lei, ceea ce a constituit 33 la sută din totalul cheltuielilor. În conformitate cu Hotărârea Guvernului nr.1287 din 18 noiembrie 2008, cuantumul burselor de studii acordate doctoranzilor, începând cu 1 octombrie 2008, a fost majorat cu 15 la sută şi constituie pentru doctoranzii an. I – 700 lei, an.II – 750 lei, an. III – 850 lei. De asemenea, a fost majorată Bursa de excelenţă a Guvernului de la 2000 lei la 2500 lei şi bursa nominală de la 1200 lei la 2000 lei, începând cu 1 noiembrie 2008.

În scopul sporirii nivelului de mobilitate instituţională (atât în interiorul ţării, cât şi în exterior) a tinerilor cercetători, în anul 2008 au fost utilizate 436,3 mii lei. Aceasta a făcut posibilă achitarea cheltuielilor pentru deplasări de documentare a doctoranzilor şi postdoctoranzilor, participarea la seminare şi conferinţe internaţionale, efectuarea studiilor de cercetare în domeniul practicat. În anul de referinţă doctoranzii şi postdoctoranzii din cadrul AŞM au beneficiat de 70 deplasări în teritoriu şi peste hotarele ţării.

În anul 2008 s-au înregistrat anumite schimbări pozitive în domeniul pregătirii cadrelor ştiinţifice. Se impune, însă, şi în continuare promovarea unor acţiuni menite să îmbunătăţească acest sistem. Odată cu adoptarea Codului învăţământului şi în scopul implementării prevederilor Codului cu privire la ştiinţă şi inovare urmează să se realizeze:

- corelarea sistemului de pregătire a cadrelor ştiinţifice din ţară cu practicele europene;
- efectuarea modificărilor de rigoare în actele normative privind organizarea şi desfăşurarea doctoratului şi postdoctoratului;
- elaborarea noilor curriculumuri la toate disciplinele de pregătire generală a doctoranzilor;
- includerea obligatorie a doctoranzilor în proiectele atât din cadrul programelor de stat, cât şi în cele internaţionale, ceea ce va stimula elaborarea şi susţinerea în termen a tezei de doctorat;
- încheierea contractelor de studii doctorale între doctorand, conducătorul de doctorat şi instituţia cu activitate de doctorat, cu specificarea drepturilor şi obligaţiunilor fiecărei părţi implicate în procesul de pregătire a cadrelor ştiinţifice, contribuind astfel la realizarea cerinţelor privind asigurarea calităţii.

Laureații Concursului Național de Susținere a Științei

Savantul anului – 2008 - „ECONOM”

SAVANTUL ANULUI ÎN DOMENIUL ŞTIINȚELOR UMANISTICE

Dr. hab. **Mariana ŞLAPAC,**
vicepreşedinte al A.Ş.M.

În anul 2008 dr.hab.Mariana Şlapac a publicat lucrarea *Cetăți din Țara Moldovei. Mica enciclopedie ilustrată* care, într-un mod captivant şi original, prezintă cetățile moldoveneşti, începând cu cele de pământ şi lemn şi terminând cu cele bastionate. Toate-s plasate într-un context istoric concret, cartea inserând informații despre domnii-fondatori ai sistemului defensiv, despre armată şi armament, echipament de protecție, constructori de cetăți, elemente şi metode defensive, materiale şi tehnici de construcție ş.a. Mai mult decât atât, autoarea propune cititorului în premieră absolută variante de reconstituire a fortărețelor dispărute, bazate pe documente de epocă şi vestigii arheologice.

Tot în 2008, Mariana Şlapac editează monografia *Arta urbanismului în Republica Moldova. Privire în ansamblu.* Această carte de sinteză reconstituie, pentru prima dată, situația urbană a unui stat independent din cele mai vechi timpuri până în prezent şi prezintă un tablou general al morfologiei urbane, însoțit de cele mai ilustrative studii de caz ale oraşelor moldoveneşti. Autoarea, de asemenea, pune în discuție formele, țesutul şi compoziția urbană, determinantele contextului urban.

Prin aceste şi alte câteva lucrări publicate în 2008 autoarea s-a remarcat drept promotor al unei noi discipline comparate – castelologia comparată, al cărei obiect de studiu îl constituie evoluția arhitecturii militare. Dna Mariana Şlapac este membru al Asociației Arhitecților din Moldova, al Societății de heraldică, genealogie şi arhivistică „Paul Gore” din Moldova, al Comisiei de Istoria Oraşelor din România etc.

În anul de referință cercetătoarea a participat la 8 foruri ştiințifice naționale şi internaționale, desfăşurate în Republica Moldova, România, Ucraina şu Belgia, a avut 4 lansări de carte – 2 în Republica Moldova şi 2 – în România. Lucrarea *Cetăți din Țara Moldovei. Mica enciclopedie ilustrată* a fost apreciată cu 2 premii „Ethosul românesc”.

SAVANTUL ANULUI ÎN DOMENIUL ŞTIINȚELOR REALE

Prof., dr. hab. **Constantin SPÎNU*****, vicedirector al Centrului Național de Medicină Preventivă***

Titlul de laureat i-a fost acordat pentru ciclul de lucrări ştiințifice *Realizări în profilaxia şi tratamentul infecțiilor virale*. Cercetările se referă la combaterea incidenței prin viroze şi optimizarea sistemului de supraveghere în sănătatea publică prin elaborarea metodelor noi de profilaxie şi tratament în baza obținerii unor remedii antivirale cu eficacitate sporită, economic avantajoase şi accesibile pentru populație. Savantul şi managerul Constantin Spînu a organizat reînregistrarea şi fabricarea în cadrul S.A. „Farmaco” a produsului medicamentos *Pacovirina*, a modernizat obținerea substanței biologic active, componenta de bază a produsului nominalizat prin realizarea transferului tehnologic, circumstanțe care au permis producerea unei variante noi de medicament. Valoarea produsului realizat de *Pacovirina* în 2008 a atins cota de circa 1 milion de lei moldoveneşti. Dacă ținem cont de faptul că tratamentul de consens al unui bolnav cu hepatita virală cronică C cu remedii de import costă circa 15 mii euro, iar tratamentul în baza *Pacovirinei* – 400 de euro, este evident impactul socio-economic al acestui preparat, care se cifrează la zeci de milioane de lei.

Rezultatele obținute au fost publilcate în 44 de lucrări ştiințifice, inclusiv în monografia *Hepatita virală B.* În anul 2008 profesorul Constantin Spînu a participat la 5 manifestări ştiințifice internaționale, în cadrul cărora a fost menționat cu medalii de aur, argint şi bronz, premii speciale şi diplome de excelență pentru activitatea sa prodigioasă în domeniul inovării. Proaspătul laureat s-a afirmat plenar şi în calitate de virusolog principal al Ministerului Sănătății, membru al Asambleei A.Ş.M., la realizarea *Programului Național de combatere a hepatitelor virale B, C şi D în Republica Moldova pentru anii 2007-2011.*

TÂNĂRUL SAVANT AL ANULUI ÎN DOMENIUL ŞTIINŢELOR UMANISTICE

Dr. hab. în filologie* Dragoş VICOL*, profesor universitar interimar, şeful catedrei filologie română a Universităţii Libere Internaţionale din Moldova

Pe parcursul anului 2008 cercetătorul şi criticul literar Dragoş Vicol a dat dovadă de o prestanţă ştiinţifică prodigioasă, concretizată într-un nou studiu monografic *Sadoveniană. Sinteze critice,* în alte 33 de studii şi articole ştiinţifice, publicate în reviste naţionale şi internaţionale, precum şi cu participări la circa 20 de simpozioane şi conferinţe ştiinţifice internaţionale de referinţă.

Potrivit exegetului Mihail Dolgan, atractivitatea formulei ştiinţifico-critice a doctorului habilitat Dragoş Vicol provine din împletirea iscusită a trei stiluri: stilul de investigaţie ştiinţifică propriu-zisă, stilul creator-artistic şi stilul cu nerv pamfletar. Descrierea analitică, pe orizontală şi verticală, a operei lui Mihail Sadoveanu e efectuată cu abilitate şi chiar cu dezinvoltură nativă anume prin intermediul acestui „aliaj", precum şi pe calea unei fructificări optime a bogatelor şi variatelor surse critico-ştiinţifice, lecturate cu mare atenţie.

TÂNĂRUL SAVANT AL ANULUI ÎN DOMENIUL ŞTIINŢELOR REALE

Denis NICA, *doctor în ştiinţe fizico-matematice, şeful laboratorului „Fizica structurilor multistratificate cu magnetici moleculari", facultatea de fizică a USM*

Interesele ştiinţifice ale dr. Denis Nica ţin de domeniul nanofizicii. S-a manifestat ca fizician-teoretician, studiază diferite proprietăţi ale structurilor nanodimensionale – obiectelor fizice cu dimensiuni spaţiale nanometrice. În anul 2008 a obţinut rezultate interesante şi importante în aspect teoretic şi aplicativ, care ar permite de a majora viteza de funcţionare a dispozitivelor electronice (calculatoarelor, telefoanelor mobile, audio- şi video-playerelor), desigur pe bază de nanostructuri.

În baza rezultatelor obţinute în 2008 a publicat 3 articole în reviste ştiinţifice internaţionale de prestigiu: 2 articole – în *Applied Physics Letters* şi unul – în *Physical Review B,* 2 articole - în revista ştiinţifică naţională *Studia Universitatis.* A prezentat 20 de rapoarte la conferinţe ştiinţifice internaţionale, care şi-au ţinut lucrările în Republica Moldova, SUA, Rusia, Italia, Japonia, Brazilia, Ucraina, Belarus. Ca executant principal a participat la realizarea a trei proiecte internaţionale de cercetare, finanţate de fondurile INTAS, CRDF, Fondul de Cercetări Fundamentale din Rusia

Învingătorii Concursului Naţional de Susţinere a Ştiinţei *Savantul anului – 2008 - „ECONOM"* au fost desemnaţi prin decizia Consiliului Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al A.Ş.M. din 22 decembrie 2008.

La cele patru nominalizări: *Savantul anului în domeniul ştiinţelor reale, Savantul anului în domeniul ştiinţelor umanistice, Tânărul savant al anului în domeniul ştiinţelor umanistice, Tânărul savant al anului în domeniul ştiinţelor reale* au pretins 25 de cercetători. Membrii CSŞDT au selectat şi examinat 10 dosare. Conform condiţiilor Concursului Naţional de Susţinere a Ştiinţei *Savantul anului „ECONOM",* laureaţii primelor două nominalizări sunt remuneraţi cu 50 de mii de lei, tinerii savanţi – cu 30 de mii de lei.

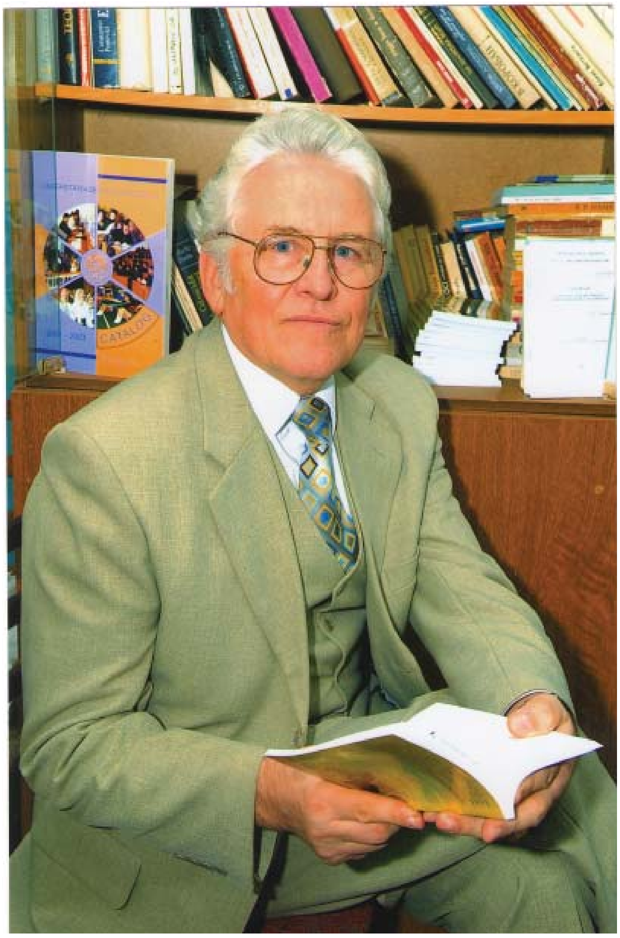
Concursul Naţional de Susţinere a Ştiinţei *Savantul anului – 2008 – „ECONOM"* a fost al 5-lea la număr organizat de Academia de Ştiinţe a Moldovei şi Banca de Economii S.A. în scopul impulsionării activităţii de cercetare-inovare în Republica Moldova şi atragerii de investiţii străine şi autohtone pentru implementarea celor mai valoroase realizări ştiinţifice.

MIHAIL DOLGAN SAU HARUL ALES DE A TĂLMĂCI METAFORA POEZIEI

Acad. **Constantin POPOVICI**

MIHAIL DOLGAN OR THE TALENT TO NARRATE THE POETRY'S METAPHORS

It is an homage offered to the academician Mihail Dolgan, an eminent literary critic, professor, and a poet with the occasion of the 70 anniversary. Mihail Dolgan is the author of at least 50 books – individual monographs, collective exegeses, historical treaties of literature, collection of scientifically articles, school books, methodical-didactical guidelines, scientifically-popular works, anthologies, dictionaries, encyclopedias etc. and more than 900 studies, articles, and literal chronics. His interests and vocation are focused on the fundamental themes and problems, as well as on integration, revaluation, of the post-war literature from the Republic of Moldova and Romania; development trends of the main literary genre; artistic-stylistic orientation of the literary process in the post-war period; civic conscience and ars poetica; the evolution and methodology of the current literary critics; technique of teaching of the literature in schools etc.

Acad. Mihail Dolgan

Bătrânul Cronos vine să măsoare şi să pună preţ pe tot ce respiră şi cugetă, să rânduiască evenimentele şi să adulmece rolul şi rostul celor ce le pun în mişcare, să numească zilele de popas întru evidenţierea, aprecierea şi blagoslovirea lor.

Una din aceste zile vine să consemneze frumosul jubileu de 70 de ani al marcantei personalităţi din lumea literelor noastre – maestrul MIHAIL DOLGAN.

L-am cunoscut pe acest harnic şi talentat savant, profesor, poet şi cărturar de largă anvergură într-un început de primăvară, şi de atunci încoace făptura-i şi vocaţia-i de literat le-am asociat mereu cu acest mănos anotimp – simbol al avântului, visurilor sublime şi înfăptuirilor pline de sens.

Coborâtor dintr-o familie de ţărani vrednici şi frumoşi, Mihail Dolgan, un tânăr chipeş şi visător, ne-a venit ca din poveste din acel colţ pitoresc de ţară, din părţile de nord ale Moldovei, pentru a ne aduce mirozna florilor de câmp şi tainele codrilor bătuţi de gânduri.

Născut la 5 februarie 1939 în satul Rediul Mare, comuna Donduşeni, judeţul Soroca, trecut cu eminenţă prin toate cursurile de învăţământ, el ţine întruna examen la aceeaşi altitudine de gravă responsabilitate, punând la contribuţie harul de poet şi filozof, de profund analist şi stilist de forţă, căci aria de investigare îmbrăţişată reclamă anume aceste aptitudini alese.

După ce absolveşte cu eminenţă Universitatea de Stat din Chişinău, Facultatea de Istorie şi Filologie (1963), se angajează cu promptitudine şi devoţiune în cele mai necesare şi complexe sfere ale ştiinţei şi culturii din republică.

Trece prin toate treptele de ascensiune: de la laborant inferior la cercetător ştiinţific principal şi profesor universitar, apoi ajunge să conducă Secţia de Literatură Contemporană a Institutului de Istorie şi Teorie Literară al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (din 1983 până în prezent; astăzi: Institutul de Filologie) şi Catedra de Literatură Română şi Teorie Literară a Universităţii de Stat din Moldova (prin cumul, din 1995). În 1970 devine doctor în filologie, în 1991 – doctor habilitat în filologie, în 1994 – profesor universitar, în 2000 – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei şi în 2007 – academician al aceleiaşi academii.

Încă de pe băncile şcolare, apoi în anii de stu-

denție se înfrățește pentru totdeauna cu scrisul, cu creația, publicând reportaje, articole, versuri, nuvele. În ultimii ani de universitate se consacră în întregime criticii literare, precizându-şi totodată şi genul preferat de investigare. Mărturie stau cele două studii serioase de teorie şi stilistică literară publicate în 1963: *Oximoronul în poezia moldovenească* şi *Culorile în poezie* (în săptămânalul „Cultura Moldovei").

Editorial debutează cu volumul *Idee şi imagine poetică* (1971), care cuprinde analize şi interpretări estetice-stilistice ale poeziei contemporane din perspectiva figurației. Acest început promițător, trecut sub semnul frumosului dicton popular „Ziua bună se cunoaşte de dimineață", i-a fost într-adevăr de bun augur. De atunci încoace au venit rând pe rând cele **50 de cărți** (monografii individuale, exegeze colective, tratate de istorie a literaturii, culegeri de articole, manuale şcolare, materiale metodico-didactice, lucrări ştiințifice-populare, antologii, dicționare, enciclopedii etc.) şi peste **900 de studii, articole, cronici literare**.

Sunt cifre impunătoare care vorbesc de la sine despre hărnicia exemplară, ieşită din comun, a autorului şi despre angajarea lui plenară în actualitatea ştiințifică, critică, pedagogică, culturală a republicii. Totodată, până în prezent savantul a înregistrat peste **400 de participări cu referate şi comunicări ştiințifice** la diferite conferințe şi simpozioane republicane şi internaționale (la Bucureşti şi Suceava, la Iaşi şi Botoşani, la Riga şi Moscova, la Kiev şi Cernăuți...), el însuşi dovedindu-se a fi un împătimit organizator de foruri ştiințifice în cadrul Academiei de Ştiințe a Moldovei şi al Universității de Stat din Moldova.

Vom enumera doar unele teme, probleme şi aspecte capitale în jurul cărora gravitează interesele şi vocația savantului estetician Mihail Dolgan: integrarea, valorificarea şi reconsiderarea literaturii postbelice din R. Moldova şi România; legitățile şi tendințele de dezvoltare a principalelor genuri literare; orientările artistico-stilistice ale procesului literar postbelic; conştiința civică şi arta poetică a unor scriitori concreți; individualitatea creatoare şi diversitatea de formule şi stiluri poetice; adevărul vieții şi adevărul artistic; statutul estetic al imaginii poetice şi al imaginarului artistic în genere (metafora, simbolul, mitul personal, parabola, oximoronul, paradoxul, poanta); actual şi general-uman în poezie; rolul „autoexprimării" în actul liric şi măiestria literară; evoluția şi metodologia criticii literare curente; metodica predării literaturii în şcoală ş.a.

Chemat să răstoarne brazdă rară, criticul tinde să meargă în fruntea țelinarilor, care nu are alte mijloace de explorare decât focul inimii, înțelepciunea cugetului şi buna-cuviință.

Mereu setos de cunoştințe şi fascinat de necunoscut, mereu în ascensiune, Mihail Dolgan ştie să dozeze şi să proporționeze sentimentul şi rațiunea atunci când vine să cerceteze şi să aprecieze procesul literar pe viu, nebeneficiind de acea *distanțare* în timp care i-ar facilita formularea la rece a judecăților de valoare. Pentru astfel de angajări, care impun inerent momentul social, atitudinea subiectivă şi, desigur, simțul valorii pur estetice se cer destul de multe. Cercetătorul însă deține din plin aceste calități. Le confirmă cele mai valoroase lucrări ale lui din primele două decenii de activitate hermeneutică marcate demult de opinia literară: *Idee şi imagine poetică* (1971), *Marginalii critice* (1973), *Metafora poetică şi semnificațiile ei în poezia sovietică moldovenească* (1974), *Conştiința civică a poeziei contemporane* (1976), *Crez şi măiestrie artistică* (1982), *Poezia moldovenească de azi şi problemele vieții* (1987), *Poezia: adevăr artistic şi angajare socială* (1988) ş.a.

Angajat preponderent în studierea problemelor de teorie şi analiză concretă a genului poetic contemporan, M. Dolgan e prezent şi în alte domenii de largă respirație literară. Astfel, fiind critic literar prin chemare, dânsul vine cu lucrări de sintetizare a evoluției genului respectiv, valorificându-l profesionist şi dând recomandări de perspectivă din interior. Aceste opere de metodologie şi de îndrumare etică şi estetică privesc critica literară în ansamblu (vezi volumul *Responsabilitatea cuvântului critic*, 1987), vizează literatura pentru copii (vezi manualul pentru şcolile pedagogice – *Literatura moldovenească pentru copii*, în colaborare, 1985 şi 1990), şi, în sfârşit, antrenează metodica predării literaturii artistice (*Literatura sovietică moldovenească în clasa X.* Materiale în ajutorul învățământului. În colaborare cu S. Bolduratu (1985).

Profesorul Mihail Dolgan este, de fapt, unul dintre puținii critici literari din Moldova, care a manifestat fidelitate şi o consecvență demnă de invidiat în ceea ce priveşte devotamentul slujirii genului. Decenii în şir el a practicat sistematic şi cu responsabilitate critica poeziei curente, scriind aproape despre toți poeții contemporani de la noi şi aplicând, cu exigență şi fără excepție, *criteriul estetic* în actul de discernere a valorilor de pseudo- sau nonvalori. Pregătirea teoretică susținută, vasta competență în domeniul esteticii, facultatea de a trăi şi de a explica fenomenul poetic complex – cu toate conotațiile lui – i-au permis să teoretizeze în adâncime metafora

poetică şi mitul personal şi să le analizeze la concret în mod nuanţat şi cu subtilitate. Savantul a proiectat metafora pe un larg fundal literar contemporan, i-a găsit noi faţete, noi mutaţii, noi interpretări şi semnificaţii.

Pornind de la observaţiile asupra metaforei ale lui Tudor Vianu şi asimilându-le în mod creator, M. Dolgan le-a dezvoltat şi aprofundat, a descoperit în poezia contemporană o evoluţie a acesteia de la parţial la global, de la local – la universal, de la metafora tradiţională bazată pe asemănări la metafora modernă obsedantă, întemeiată pe deosebiri şi disonanţe, pe paradoxal şi absurd, iar de la ea – la mitul personal, deseori de factură răsturnată.

Spirit critic lucid, M. Dolgan dezaprobă extremele şi prejudecăţile, axându-şi opiniile şi judecăţile de valoare pe noţiuni de **estetic**, **etic** şi **metaforic** (deşi, în virtutea unor circumstanţe cunoscute, a semnat şi articole preponderent „problematice-tematice"). Imparţial şi principial (conduita lui etico-profesionistă diriguitoare este a fi drept cu sine şi, în acelaşi timp, a fi drept cu scriitorul şi cu cititorul), M. Dolgan are la activul său numeroase intervenţii polemice sau chiar polemici propriu-zise, în care, prin argumente probante, a luat apărarea a mai multor cărţi de poezie ostracizate de către critica obtuză sau chiar arestate de „paznicii literari" ai vechiului regim (cartea *Polemici literare*, 2005, este elocventă în acest sens). Între acestea notăm: volumele *Dealuri* de N. Esinencu, *Ornic* de P. Boţu, *Mitul trandafirului* de L. Lari, *Inima şi tunetul* de L. Damian, *Temerea de obişnuinţă* de M. I. Ciubotaru, *Săgeţi* de P. Cărare ş.a. Studiile de referinţă ale exegetului pun în valoare diagnosticările şi intuiţiile lui critice sigure, puterea de penetraţie estetică şi interpretare a inefabilului poetic, vocaţia sintezelor şi capacitatea ierarhizării axiologice, comprehensibilitatea şi atractivitatea stilului bine articulat. Criticul este receptiv atât la formulele lirice tradiţionale, cât şi la cele moderne sau postmoderne; susţine căutările şi experimentele îndrăzneţe, mutaţiile estetice novatoare.

În plină stagnare, el a ştiut să intuiască criza poeziei tradiţional-folclorice, inerţia gândirii poetice şi clişeizarea modalităţilor ei de expresie, bătând alarma în astfel de articole cu titluri mai mult decât grăitoare: *Poezia tânără între afirmare şi baterea pasului pe loc* (1981), *Nivelul mediu al poeziei sau al creatorilor de poezie* (1984), *Reflecţii asupra nivelului mediu al poeziei contemporane* (1984) ş.a.

M. Dolgan a dirijat munca de elaborare şi redactare a tratatului colectiv *Istoria literaturii moldoveneşti* (vol. 3, partea I, 1989), unul din coautorii principali ai căruia este şi el. Sub conducerea lui au fost întocmite, redactate şi editate multe lucrări colective de prim rang: *Critica şi procesul literar contemporan* (1979), *Literatura contemporană moldovenească în contextul procesului literar unional* (1984), *Căutări artistice în literatura moldovenească din anii '70-'80* (1987), *Aspecte ale creaţiei lui I. Druţă* (1990) ş.a. În acest amplu context al preocupărilor savantului se înscriu şi numeroasele contribuţii aduse la elaborarea unor ediţii auxiliare, inclusiv enciclopedia *Literatura şi arta Moldovei* (în două volume, vol. I – 1985, vol. II – 1986), *Dicţionarul enciclopedic moldovenesc* (1989), *Dicţionarul General al Literaturii Române*, în 7 volume (Bucureşti, 2004-2007). Împreună cu poetul G. Vodă a întocmit una din cele mai cuprinzătoare şi mai consistente antologii de poezie contemporană (*Poezia Moldovei Sovietice*, 1984).

În perioada de după 1989 şi până în prezent Mihail Dolgan a acordat şi acordă o atenţie covârşitoare traducerii în viaţă a unor proiecte de cercetare de interes naţional, cu angajarea masivă a zeci şi zeci de oameni de ştiinţă, critici şi istorici literari, profesori şi lectori universitari (consacraţi sau mai tineri), ştiind să găsească cu fiecare dintre ei un corespunzător limbaj comun – caz nemaiîntâlnit în ştiinţa literară de la noi (m-aş încumeta să afirm chiar că savantul a întemeiat **un nou tip de exegeze colective**). Mai întâi, el îşi închină toate forţele şi capacităţile creatoare procesului complicat de reevaluare şi reconsiderare a literaturii postbelice din Moldova, de estimare şi integrare a valorilor literare româneşti de pretutindeni. Drept rezultat, în anul 1998 vede lumina tiparului, în 5000 de exemplare (caz unic!) şi în baza unei enorme sume de bani împrumutate (cu întoarcere deplină) de la Rectoratul Universităţii de Stat din Moldova, solidul şi înalt apreciatul volum (în republică şi în România), *Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări*, de 815 pagini, la care şi-au dat concursul ... 31 de autori! (20 de capitole sunt scrise de M. Dolgan). Concepţia şi întocmirea, coordonarea şi redactarea ştiinţifică şi stilistică, punerea la punct a bibliografiei critice selective, grija pentru cele aproape 120 de poze, pentru structura şi ţinuta cărţii în genere – toate aceste munci le-a înfăptuit Mihail Dolgan. De la 1998 încoace acest erudit şi bine gândit volum ţine locul şi de manual eficace de literatură pentru şcolile noastre de toate gradele.

Exegeza s-a învrednicit de o Diplomă de Merit a Uniunii Scriitorilor din Moldova (1998) şi de Premiul Prezidiului Academiei de Ştiinţe a Moldovei (1999), e citată frecvent în majoritatea studiilor

apărute după 1998 încoace. E considerat de către specialişti un nou şi superior „model integraţionist" în plan european, bazat pe „demonstrarea asemănărilor literare" (dr. prof. Dan Mănucă).

„În România încă nu s-a realizat o lucrare de asemenea proporţii şi seriozitate, deşi o tot aşteptăm din nouăzeci încoace", constată profesorul Gheorghe Tănase de la Centrul de studii „Ştefan cel Mare şi Sfânt - România" de la Botoşani în articolul *O prestigioasă istorie a literaturii postbelice* („Moldova Suverană" din 22 aprilie 2001).

Peste 5 ani, adică în 2003, criticul M. Dolgan a tipărit o altă monografie colectivă de toată importanţa, actualitatea şi utilitatea, de astă dată în 2 volume: *Orientări artistice şi stilistice în literatura contemporană* (43,0 c.a., cu participarea a 27 de autori, dintre care 2 din România – E. Simion şi Th. Codreanu). Aceleaşi munci, concretizate mai sus, şi de astă dată le-a împlinit M. Dolgan. Prezenta lucrare vine să propună cititorului o amplă şi polifonică sinteză ştiinţifică a evoluţiei sinuoase a principalelor genuri literare (poezie, proză, critică literară) din ultimele decenii, cu mutaţiile lor estetice caracterizante, evoluţie raportată permanent atât la principalele curente tradiţionaliste (inclusiv „semănătorismul" şi „poporanismul"), cât şi la orientările moderniste şi postmoderniste, la anumite direcţii stilistice mai mult sau mai puţin constituite, precum şi la noile metode de cercetare şi interpretare a textului artistic.

Iar în anul 2004 Mihail Dolgan a surprins plăcut pe cititori şi, în primul rând, pe studenţi şi profesori, inclusiv pe scriitorul în discuţie, printr-o nouă şi fără precedent exegeză colectivă: monografia în 2 volume *Opera lui Ion Druţă: univers artistic, spiritual, filozofic* (885 p.,51 c. e., cu un bogat set de fotografii color). Aceasta în urma unei imense munci de mulţi ani, a unor deplasări în străinătate, muncă de căutare şi descoperire, de selectare şi redactare, de compartimentare şi traducere (acolo unde a fost cazul). La constituirea lucrării sus-numite şi-au dat concursul cei mai redutabili critici şi istorici literari, folclorişti şi oameni de artă, lingvişti şi lexicografi, eseişti şi publicişti din 4 ţări: Republica Moldova, România, Federaţia Rusă, Germania (peste 50 de autori!), unde creaţia druţiană s-a bucurat şi continuă să se bucure de o popularitate ieşită din comun. Şi de astă dată animatorul, autorul concepţiei şi întocmirii, coordonatorul coautorul, prefaţatorul şi redactorul ştiinţific s-a dovedit a fi acelaşi Mihail Dolgan.

Monografia ar putea fi supranumită: *Totul despre Druţă*. Ea examinează scriitorul din perspective teoretico-estetice şi spiritual-filozofice multiple şi foarte variate (tot atâtea capitole): *Principii fundamentale ale esteticii druţiene; Ion Druţă – promotor al marilor valori ale neamului; Polifonismul creativităţii druţiene: chei moderne de interpretare; Biblicul şi sacrul în opera lui Ion Druţă; Tradiţie şi modernitate în opera lui Ion Druţă: afinităţi, confluenţe, influenţe; Tipologia eroilor, arta sugestiei psihologice, surse de lirism; Probleme de poetică şi arhitectonică; Gândirea tropologică a scriitorului. Simbolul şi mitul* ş.a. Coordonatorul lucrării şi-a pus semnătura sub mai multe capitole, dezbătând probleme încă neabordate la noi sau abia atinse, cum ar fi: *Poeticul – principiu artistic capital al esteticii druţiene; Ion Druţă din perspectiva „operei deschise"; Umorul druţian: între umorul crengian şi cel cehovian; Sursele lirismului druţian: stilistica discursului; Refuzul canoanelor: reflecţii despre plăsmuirea eroilor druţieni* ş.a.

La lansarea cărţii despre Druţă, dr. habilitat Dragoş Vicol, şeful Catedrei Filologie Română, ULIM, avea să mărturisească cu dreptate:

„Avem în faţă o contribuţie unică, singulară, monumentală, de pionierat în arealul critic şi al istoriei literare de la noi... Nici un alt scriitor, nici o altă operă literară nu a beneficiat de o rezonanţă analitică atât de profundă, *in nuce,* de o instrumentare atât de lucidă şi exhaustivă, sondată pe verticală şi orizontală, de o radiografiere a chintesenţelor până în străfunduri. Şi e firesc să fie aşa, prezentul volum antologic se doreşte a fi pe potriva dimensiunii ciclopice a marelui prozator, a valorilor etice şi estetice pe care le degajă şi, trebuie să recunosc, reuşeşte fulminant să atingă acele culmi pe care nici nu le bănuiam în primă instanţă. Să le atingă într-o manieră academică, dar şi accesibilă în acelaşi timp, să reţină miezul de foc al operei druţiene, să cristalizeze elementele-cheie, să concluzioneze totalizator, fără a pronunţa verdicte sentenţioase. Este, indiscutabil, meritul incontestabil al prof. univ., m.cor. al A. Ş. M., dr. hab. Mihail Dolgan, care a ştiut şi de această dată să orchestreze un material critic oneros de vast, să articuleze şi să structureze omogen materia pansivă, să evidenţieze compartimentele şi să contureze o panoramă autentică asupra operei druţiene predilecte. Este, pe bună dreptate, acest Mihail Dolgan, un Veritabil Arhitect al Sufletului Druţian, eu i-aş zice Ctitorul acestei unice literaturi. Căci opera lui Druţă este în esenţă o literatură, o întreagă literatură despre rosturile fiinţării noastre ca etnie, ca suflet solar pe acest pământ inundat de tragism şi istorie clocotindă" (Dragoş Vicol, *Izvorul vindecării* // „Literatura şi arta", 2004, 2 decembrie, p.5).

Paralel cu lucrările colective, în care autorul joacă rolul de vioara întâi, Mihail Dolgan trudeşte cu sârguinţă şi la elaborarea de monografii individuale, cum ar fi: *Grigore Vieru, adevăratul* (2003), *Polemici literare sau pledoarii întru apărarea poeziei autentice* (2005), *Poezia contemporană, mod de existenţă în Metaforă şi Idee* (2007), *Poezia moldovenească de opoziţie în perioda de stagnare* (2007) ş.a.

De un sporit interes critic, estetic şi chiar artistic este, după noi, micromonografia „*Grigore Vieru, adevăratul*", care se pronunţă în apărarea **originalităţii** poeziei vierene. Criticul polemizează aici cu mai mulţi autori români care, în virtutea inerţiei, s-au deprins să trateze diferite aspecte ale creaţiei şi poeticii lui Vieru în mod neadecvat sau chiar clişeizat. Astfel, sunt dezminţite prin argumente convingătoare afirmaţiile superficiale ale unora cum că modelul poetic vierean ar putea fi „dedus" din toate „modelele poetice" româneşti existente (indiferent de curentele promovate): V. Alecsandri, M. Eminescu, G. Coşbuc, O. Goga, A. Mateevici, L. Blaga, I. Barbu, G. Bacovia, T. Arghezi, N. Stănescu, I. Alexandru, M. Sorescu, A. Păunescu. „Dacă Grigore Vieru s-ar fi „inspirat" în adevăr din atâţia şi atâţia poeţi cu totul diferiţi, dacă poezia lui n-ar fi altceva decât „o colecţie de influenţe" (M. Ungheanu), ce-ar mai putea rămâne atunci din individualitatea expresă a poeziei lui, din eul liric irepetabil?" – se întreabă îndreptăţit Mihail Dolgan.

De asemenea, deosebit de aproximative, improprii chiar, sunt şi încercările unor critici de a „reduce" întreaga poezie a lui Vieru doar la două-trei teme „casnice", punând-o sub semnul „semănătorismului" şi al „poporanismului", sau de a identifica hazardat mama lui Vieru cu Madonna Sixtină a lui Rafael (*Stelian Gruia*).

Lucrarea a avut un ecou favorabil în presa literară din România: criticii de aici (Gheorghe Grigurcu, Alex. Ştefănescu ş.a.) au început să scrie *altfel* despre poezia viereană, într-un mod mai adecvat şi mai din interiorul poeticii autorului.

Substanţiala şi originala monografie individuală *Polemici literare* s-a constituit pe parcursul a câtorva decenii, fiind, într-un fel, o carte de-o viaţă. Ea se prezintă singulară în contextul criticii literare postbelice: până în prezent încă nimeni dintre criticii şi istoricii literari din perioada respectivă n-a reuşit să scrie şi să dea la lumină **o întreagă carte** de polemici propriu-zise. Patruzecioptist prin structură sufletească şi prin aspiraţii, Mihail Dolgan nu atacă persoanele cu care polemizează, ci se pronunţă asupra operei luate în discuţie, caută să promoveze criteriile probităţii morale şi ale moderaţiei, e fascinat de confruntările de idei, nu de confruntarea cu persoane critice concrete.

În polemicile sale exegetul vine întotdeauna să dezvăluie, să sprijine şi să apere *adevărul ştiinţific şi artistic* prin argumente judicioase şi prin probe poetice concludente, prin dovezi care nu pot fi răsturnate. Impresionează mai ales luările pozitive răspicate, curajoase, bine argumentate şi făcute la timp întru susţinerea unor destine poetice şi a unor cărţi de poezie căzute la grea strâmtoare – din cauza criticii subiectiviste şi de conjunctură. Aceasta într-o perioadă când restul criticilor prefera să ia apă în gură şi să stea deoparte, ca simpli „spectatori". Faptul că la Salonul Internaţional de Carte Românească de la Iaşi (2006) *Polemicilor* lui M. Dolgan li s-a conferit *Premiul Academica* pentru cea mai bună carte ştiinţifică vorbeşte de la sine despre actualitatea, importanţa şi valoarea intrinsecă a acestei lucrări unice.

Pe linia contribuţiilor reale reclamate de procesul instructiv-educativ se înscriu şi preţioasele antologii, cu viu răsunet în presa republicană: *Iubire de Metaforă*, în 2 volume, antologie a poeţilor-absolvenţi ai Universităţii de Stat din Moldova (2001) şi cele 6 antologii de versuri ale studenţilor universitari *Nu e om să nu fi scris o poezie* (2000-2006) – alcătuirea, coordonarea, selecţia, redactarea, prefaţarea şi notele bibliografice de M. Dolgan.

Profesorul universitar Mihail Dolgan este un adevărat mentor şi animator al tinerilor şi mai puţin tinerilor specialişti în domeniul ştiinţei literare. El a condus şi continuă să îndrumeze cu succes zeci de licenţiaţi, de masteranzi şi doctoranzi. Cei 15 oameni de ştiinţă care şi-au scris şi şi-au susţinut tezele de doctor şi doctor habilitat în filologie (respectiv: 9 şi 6) sub îndrumarea ştiinţifică a prof. Mihail Dolgan configurează prin probe elocvente **şcoala estetico-critică şi poetico-stilistică**, fondată de neobositul şi generosul critic literar (a se vedea: *Profesorii Universităţii de Stat din Moldova*. Dicţionar. Chişinău: CEP USM, 2001, p. 262-263). Dacă ar trebui să-i nominalizăm, aceştia ar fi: doctori în filologie – A. Burlacu, A. Langa, M. Postu, Vl. Vlas, L. Armaşu, O. Irimciuc ş.a.; doctori habilitaţi – S. Pânzaru, Ion Ciocanu, Timotei Melnic, Andrei Ţurcanu, Alexandru Burlacu, Dragoş Vicol.

Un alt aspect important al activităţii ştiinţifice a lui M. Dolgan este acordarea (în permanenţă) de ajutor şcolii preuniversitare şi celei universitare. Timp îndelungat el a fost şi este coautorul şi redactorul ştiinţific al mai multor manuale: *Literatura moldovenească* pentru cl.X (toate ediţiile din anii 1966 – 1988; o variantă prelucrată a acestui manu-

al a apărut în anii 1975-1985 şi la Kiev – Cernăuţi pentru şcolile româneşti din Bucovina), *Literatura moldovenească pentru copii* (manual pentru şcolile pedagogice, 1983, 1990), *Literatura română postbelică* (1998) ş.a. În cunoscuta colecţie *Scriitori moldoveni în şcoală* Mihail Dolgan a editat, între anii 1981 – 1990, 9 (nouă) micromonografii despre poeţii N. Costenco, L. Deleanu, Em. Bucov, A. Busuioc, P. Zadnipru, G. Vieru, L. Damian ş.a. Dânsului îi revine meritul de a fi introdus în programa şcolară opera lui N. Costenco, G. Vieru şi V. Teleucă, despre care a şi scris capitolele respective (în lipsă de „doritori").

Lucrările ştiinţifice şi critice ale acad. M. Dolgan s-au bucurat şi se bucură de numeroase recenzii favorabile în presa de la noi şi în cea de peste hotare, sunt frecvent citate de către specialiştii în materie. De asemenea, ele sunt de real folos pentru profesori şi învăţători, pentru studenţi şi elevi, pentru oamenii de cultură în genere.

Mihail Dolgan este un activ şi nezgomotos participant la procesul de renaştere naţională din Moldova, la viaţa ştiinţifică, literar-artistică şi culturală a republicii. El îmbină în mod fericit cercetarea cu angajamentul public, munca de organizare a ştiinţei academice cu cea a procesului de învăţământ superior (este şef de Sector al Literaturii Contemporane la Academie şi, prin cumul, şef al catedrei de Literatură Română şi Teorie Literară la Universitatea de Stat din Moldova)…

Acesta este, în linii mari, portretul de creaţie al criticului şi istoricului literar, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, academician *Mihail Dolgan*. Venind cu cei şapte ani de acasă, în care au încăput înţelepciunea şi demnitatea moştenirii din moşistrămoşi, el a ştiut să le păstreze, să le cultive şi să le îmbogăţească cu noi şi frumoase calităţi, care l-au ajutat să îngemăneze principialitatea cu buna-cuviinţă, exigenţa cu demnitatea, imparţialitatea cu nobleţea.

Depozitar al unei vaste şi variate culturi, ancorate în lumea esteticului, filozoficului şi bonomiei, fecund şi exigent faţă de obiectivele puse în discuţie şi, în primul rând, faţă de sine, Mihail Dolgan întotdeauna a purtat drept consemn şi flamură de credinţă *simţul frumosului* şi *angajarea civico-socială* (în cel mai nobil sens al cuvântului) – două dominante constante în tot ce cugetă şi realizează savantul.

Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (din 1972), Membru de Onoare al Centrului de Studii „Ştefan cel Mare şi Sfânt – România", Botoşani (2001), cavaler al distincţiei guvernamentale *Mihai Eminescu* (1996) şi al Medaliei academice *Dimitrie Cantemir* (2004), Mihail Dolgan vine să rotunjească între timp vârsta de zenit social şi profesional, încărcat doldora cu bunele sale daruri de savant şi scriitor şi mai puţin cu onoruri oficiale de rigoare, pe care le merită cu vârf şi îndesat.

Să-i dorim, deci, spor şi belşug în tot ce are, în tot ce va reuşi să creeze în anii viitori şi să găsească buna înţelegere la cei ce se vor bucura de darul inimii şi minţii sale.

Mulţi ani şi toţi buni, iubite maestre Mihai!

Acad. **Grigore VIERU***,*
Scriitor al Poporului

Acad. Mihail Dolgan cu nepoţeii Mihăiţă şi Alexandrel

MIHAIL DOLGAN, SPIRIT ANALITIC ÎNFRĂȚIT CU SPIRIT DIDACTIC

"Poate că există şi prin părțile noastre generații de poeți şi prozatori. Cu siguranță, însă, că nu există generații de critici. Ei au fost întotdeauna şi sunt şi azi prea puțini pentru a forma nişte generații. Iar printre cei puțini şi adevărați *Mihail Dolgan* ocupă un loc de frunte. Ca şi Mihai Cimpoi, el şi-a luat pe umeri o povară foarte grea: aceea de a sluji – în articolele, studiile, monografiile şi manualele sale – întregul proces postbelic de dezvoltare a literaturii noastre. Foarte exact a definit personalitatea sa *Eliza Botezatu*: „Mihail Dolgan este exemplul omului devotat şi stabil". Devotat cauzei profesiei sale, deloc uşoară, şi stabil în aprecieri critice, neabsorbit de nazul vremurilor sau de haosul modelelor literare. El nu şi-a modificat, spre deosebire de unii colegi de breaslă, nota valorică pe care o acordase acum 30 de ani celui mai important prozator şi dramaturg de la noi, Ion Druță. Stabil a rămas şi în aprecierile critice referitoare la osteneala poetică a lui Andrei Lupan, punând accentul pe lucrările inspirate şi neuitând să aleagă grâul de neghină din cărțile poetului scrise în vremuri extrem de complicate, când chiar răzvrătitul Nicolai Costenco a trebuit să plătească acelor vremuri tribut ideologic".

Acad. **Haralambie CORBU**

"Dl prof. univ. *Mihail Dolgan* e o personalitate ştiințifică şi didactică larg şi bine cunoscută în mediile de specialitate, dar şi în cele ale oamenilor de creație şi de cultură. Şi nu numai a celor din țară, dar şi multora din afara ei. Timp de peste patru decenii m.c. Mihail Dolgan osteneşte fără intermitențe la valorificarea procesului literar contemporan, la readucerea în actualitate a unor figuri şi nume uitate sau necunoscute, la crearea unor viziuni de sinteză noi asupra trecutului şi prezentului nostru literar-artistic şi cultural-spiritual.

Istoric şi critic literar de vocație, teoretician şi metodolog de largă respirație ideatico-estetică, Mihail Dolgan îmbină în mod armonios analiza concretă a fenomenului artistic cu amplasarea acestuia într-un context valoric național şi universal, deschizător de cuprinzătoare perspective şi valențe".

Acad. **Dumitru MATCOVSCHI***,*
Scriitor al Poporului

"Mihail Dolgan este un om al cărții, este un rob al cuvântului scris. Ținem să evidențiem această rară calitate pentru că lumea nouă a început a se rătăci, uită să fie înțeleaptă, anarhia ca şi cum ar stăpâni destinele celor mulți. Există, în Europa, temeri că mâine-poimâine aici şi acum se va da cu barda în Dumnezeu, ca şi în anii de rea pomină. Oracoli falşi – atunci, oracoli falşi – acum. Avem nevoie de oameni dăruiți cu har, de oameni cu multă carte, de specialişti, de luptători, de bărbați.

Mihail Dolgan este unul dintre puținii, foarte puținii critici literari care îşi asumă riscul să mai vorbească azi, în presă, şi de conținutul operei literare, dar şi de formă, de curățenia ei, de profesie adică, de harul rațiunii, nu de întâmplare..."

Nicolae DABIJA,
membru de onoare al Academiei Române

"Dacă vorbim de critica literară ca ştiință din Republica Moldova, am putea vorbi lesne de *Şcoala critică a lui Mihail Dolgan*.

Acest savant de vocație a crescut generații de tineri cercetători, de tineri cărturari, de tineri profesori, îmbogățind şi asigurând o continuitate în procesul de cercetare a procesului literar autohton. L-aş compara cu o călăuză, cu un deschizător de drumuri, cu un descoperitor de orizonturi culturale.

Onestitatea şi curajul cu care a apărat dintotdeauna valorile spirituale: limba română, literatura română ş.a., îl fac să se bucure de respectul colegilor, dar şi al celora pentru care munceşte de o viață – cititorii.

E un savant care ştie să scrie accesibil pentru cei mulți (inclusiv pe „înțelesul" autorilor analizați), fiind unul dintre puținii critici de la noi care ştie să citească (să pătrundă) Poezia. Mihail Dolgan îşi are un loc al său, obținut prin muncă şi studiu, în istoria literaturii basarabene".

Acad. **Ion DRUȚĂ***,*
Scriitor al Poporului

"În linii mari aş fi vrut să menționez doar două calități deosebite ale domnului Mihail Dolgan. Prima ar fi analiza echilibrată, tonul constructiv, vocea oarecum împăciuitoare. Din păcate, mulți ani la rând am plătit tribut replicilor caustice, denigratoare, toate nefiind altceva decât răfuiala grafomanilor cu talentele consacrate.

Un al doilea merit este aria acoperirii intereselor sale literare. După cum se ştie, un deceniu şi ceva în urmă, în Moldova a fost dată peste cap scara valorilor. Totul ce-a fost creat până la suveranitate, a fost aruncat la coş, totul urmând să înceapă din nou. Astăzi, aşa-zisa noua literatură seamănă cu un jalnic tablou al câmpului de după lupte.

Ce facem mai departe? Ne întoarcem să vedem de nu cumva am aruncat şi copilul împreună cu scăldătoarea. Nu e un lucru uşor. Avem prea puțini cunoscători ai fenomenului literar integral, cel de până la piața Marii Adunări Naționale şi cel de după. Or, neştiind bine de unde venim, cu ce venim, nu vom putea stabili unde ne ducem.

Sper să ieşim odată şi odată la liman. Printre cei puțini, dar obiectivi şi harnici gospodari ai fenomenului literar din Moldova, luat în toată complexitatea sa, se numără, fireşte, şi domnul Mihail Dolgan".

DIN CREAȚIA SCRIITORULUI ACADEMICIAN

Dumitru MATCOVSCHI

DRAMA

Viața lumii ca o dramă, un scenariu.
Piere fără aer, omul piere, şters.
Piere fără aer peştele-n acvariu.
Şi luceferii nu-ncap în univers.
Nu încape gândul, mare, în cuvânt.
Nu încape gândul, mare, nici în gând.
Rând, un rând, este un rând fără de rând.
Şi nu încap sicriile-n pământ.
Şi anii trec, veacul ne trece, ne-mplinit.
Vid înainte şi în urmă vid.
Ne amăgim că dăinuim cu dramul, picul.
Veşnic, etern... pustiul mort, nimicul.
1996

CONTEMPORAN CU MORȚII

Contemporan cu morții poetul, nu Orfeu.
Ca-ntr-un blestem, al sorții,
crucea mi-o port şi eu.
Albă mi-e noaptea ce pleacă şi vine.
Albă-i femeia de lângă mine.
Albu-i văzduhul pe care-l respir.
Albă hârtia pe care înşir
albe silabe, mărgele pe salbă.
Cerneala mi-e albă şi vorba mi-e albă.
Sprijinu-mi fruntea în palmă şi tac.
Masa de lemn se preface-n copac.
Sloboade copacul vlăstari, ca-n pădure.
Şi-aud în pădure zvon de secure,
aud în pădure glas de izvoare
şi cântec de pasăre, şi văz cum răsare
firul de iarbă plăpând din pământ –
unde sânt?
Ziua de-odată se-ntunecă greu
şi cade ca piatra peste creştetul meu,
femeia din pat are-obraz de tăciune,
sărut de minciune, oftat de minciune.
Negru-i văzduhul pe care-l respir,
neagră hârtia pe care înşir
versuri mai negre ca negrul de corb,
poate sunt orb şi nu ştiu că sunt orb?
1968

OMUL ŞI DOMNUL

Ca pâinea bun, ca cea mai bună,
blagoslovit în veac şi-n rost,
omul, cu Domnul împreună,
pe cruce răstignit a fost;
povara-şi poartă, omu-şi poartă,
parcă ar fi la primul pas,
şi arde-n vatră, focu-n vatră,
cu zi de ieri, cu zi de azi;
durerea ca o mângâiere
şi plânsul purificator,
naşte copilul din durere,
îndurerați bătrânii mor...
scapără blând, în nopți de vară,
pulberea, diamantele,
luceferii, seară de seară,
se-aprind ca nişte candele.
Întotdeauna sfântă raza,
lumina sfântă, cea din vechi,
şi casa noastră de acasă,
ca şi tăcerea de priveghi;
întotdeauna nepătată
Maica Maria, Precista,
osânda-şi face lăcrimată,
miercurea, joia, vinerea.

Omul cu omul de alături,
omul din oameni, ani şi ani,
aşteaptă ploi, dar vin omături,
aşteaptă oaspeți, vin duşmani;
munceşte omul, ține rândul
şi crede-ntr-unul Dumnezeu
de când pământul şi cuvântul,
omul şi Domnul, tu şi eu...
Har Domnului!

14 mai 2008

MITITEI CU PLINUL

Nu-i o întâmplare:
a venit soldatul
şi cu patul armei
ne-a luat oftatul;
nu-i o întâmplare:
a venit străinul,
i-am ieşit în cale,
mititei, cu plinul.
A făcut aievea,
a făcut acolo,
Kain, fiul Evei,
cu plocoane, solo.
Ruda şi neruda,
nu-i o întâmplare,
au dansat bătuta,
ca la sărbătoare.
Până hăt în vale,
până unde-i podul
răsunau urale,
chefuia norodul.
Niciodată Nistru,
mărgioara, vadul
n-a fost mai sinistru
şi mai blestematu.
Nu vă pasă, oameni,
că pierim de-a valma?
Una rugăciunea,
una cu sudalma.

29 decembrie 2008

INIȚIATIVA MOLDOVEI PENTRU EXCELENȚĂ ÎN CUNOAŞTERE

Elena SEVERIN, *şefa Secției Integrare Europeană, Direcția Integrare Europeană şi Cooperare Internațională, A.Ş.M.*
Ghenadie SLOBODENIUC, *consultant, Direcția Integrare Europeană şi Cooperare Internațională, A.Ş.M.*

MOLDOVA KNOWLEDGE EXCELLENCE INITIATIVE

In the context of the recent developments of EU-MD scientific and technologic cooperation, followed the official request of the Republic of Moldova to associate to the Seventh Framework Programme of the European Community was launched Moldova Knowledge Excellence Initiative, a short term action plan aimed at strengthening the role of research and innovation in the general process of the country's development. The main measures of the plan are: development of the institutional framework for the Association, enhancing the international visibility of the organisations from the research-innovation field of Moldova, dissemination on a national level of information on FP7 and other European programmes, fostering participation of organisations from the research-innovation field in FP7 with a special focus on SMEs, the final activity planned is the Association to FP7.

Este recunoscut faptul că realizarea unei societăți bazate pe cunoaştere depinde de nivelul de dezvoltare a celor trei poli ai triunghiului cunoaşterii - educația, cercetarea şi inovarea - în calitate de instrumente strategice majore pentru a spori competitivitatea într-o lume a globalizării. Astfel, excelența în cunoaştere devine un imperativ al dezvoltării şi consolidării unei economii şi societăți moderne.

În acest context, aspirația Republicii Moldova de asociere la Programul Cadrul 7 (PC7) al Uniunii Europene pentru cercetare şi dezvoltare tehnologică deschide noi perspective de dezvoltare a sferei de cercetare-dezvoltare autohtone, dar şi creează noi competențe necesare pentru a face față competiției în domeniu la nivel mondial.

Programul Cadrul 7 (PC7) este cel mai important instrument de finanțare a cercetării în Europa, având o durată de şapte ani (2007-2013) şi un buget de peste 50 miliarde euro. Acest program este răspunsul statelor-membre în fața provocărilor globale ce pot fi rezolvate doar prin consolidarea şi coordonarea eforturilor, creând un Spațiu European de Cercetare, în care cunoştințele şi produsele cercetării şi tehnologiei ar circula liber, într-o piață internă a cercetării. PC7 are drept scop şi realizarea obiectivului stabilit în 2000 la Lisabona, prin care Uniunea Europeană îşi propune să devină până în 2010 „cea mai dinamică şi competitivă economie bazată pe cunoaştere".

La 29 mai 2008, a fost expediat demersul oficial adresat Comisarului european pentru ştiință şi cercetare, dl. Janez Potočnik, în vederea asocierii Republicii Moldova la PC7. La 10 septembrie 2008, academicianul Gheorghe Duca, preşedintele Academiei de Ştiințe a Moldovei, împreună cu Andrei Stratan, viceprim-ministru, ministru al Afacerilor Externe şi Integrării Europene, au avut o întrevedere cu Janez Potočnik, Comisarul european pentru ştiință şi cercetare. Subiectul discuțiilor dintre părți a constituit asocierea Republicii Moldova la Programul Cadru 7 al Uniunii Europene pentru cercetare şi dezvoltare tehnologică. În cadrul întrevederii, preşedintele AŞM Gheorghe Duca a reiterat aspirația comunității ştiințifice de asociere la PC7. La rândul său, Janez Potočnik a exprimat susținerea din partea Comisiei a acestui proces, sugerând începerea în perioada imediat următoare a discuțiilor privind detaliile tehnice ale asocierii. Prima şedință tehnică privind pregătirea asocierii RM la PC7 a avut loc în data de 14 noiembrie 2008, la Bruxelles. În cadrul şedinței au participat experți din Directoratul General Cercetare, Directoratul General Relații Externe, delegați ai Academiei de Ştiințe a Moldovei şi reprezentanți ai Misiunii Republicii Moldova pe lângă Comunitățile Europene. Discuțiile dintre părți s-au purtat asupra conținutului Memorandumului de Înțelegere privind asocierea, drepturile şi obligațiile unui stat asociat la PC7.

Dorința de a deveni țară asociată la PC7 (la moment această calitate este deținută de 12 țări, printre care Israel, Turcia, Islanda, Norvegia, Liechtenstein şi toate țările vest-balcanice, excepție Kosovo) este una ambițioasă pentru Republica Moldova în condițiile în care organizațiile din sfera ştiinței şi inovării vor concura la nivel european pentru obținerea finanțării propunerilor de proiecte, beneficiind de aceleaşi drepturi dar şi obligații ca şi entitățile de cercetare situate în statele membre ale UE. Astfel, odată cu semnarea Memorandumului de Înțelegere, Moldova îşi va asuma obligația de a contribui anual la bugetul Programului Cadru 7, iar în schimb va beneficia de un acces nerestricționat la toate

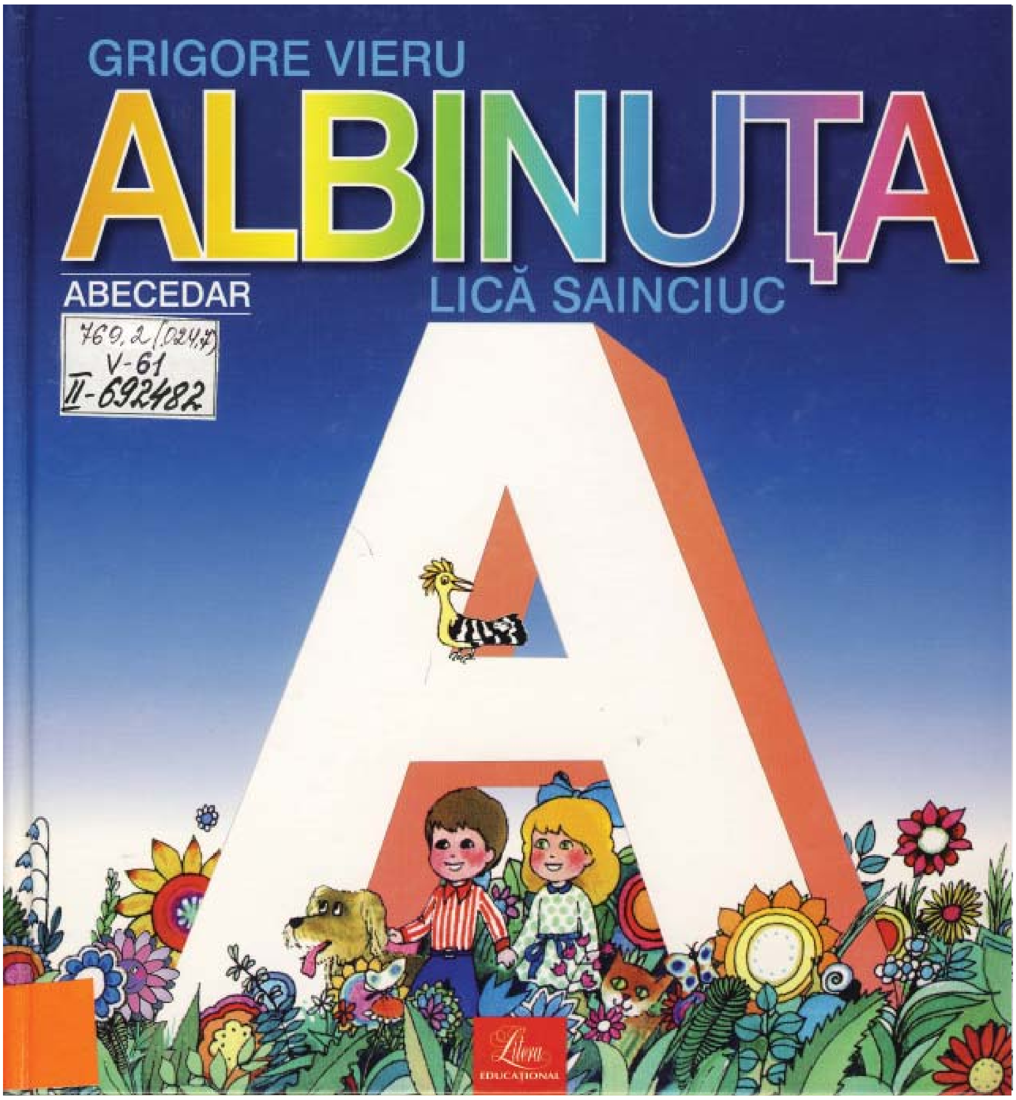
elementele PC7. Spre deosebire de o țară terță, un stat asociat dispune de dreptul de a iniția proiecte de cercetare și de a crea consorțiumuri europene, de a face parte din toate ofertele de finanțare, de a delega observatori la toate comitetele de administrare și grupurile de lucru ale PC7, beneficiază de suportul Comisiei în consolidarea rețelei de Puncte Naționale de Contact, poate participa la inițiativele de cercetare ce cad sub incidența articolelor 169 și 171 din Tratatul de instituire a Comunității Europene (cum ar fi Programul „Eurostar" sau Inițiativele Tehnologice Comune ce promovează parteneriatele public-privat) dispunând de aceleași drepturi și obligații în materie de proprietate intelectuală ca și statele membre participante, etc.

În același timp, accesul nelimitat la Spațiul European de Cercetare presupune pentru știința din Republica Moldova acces la infrastructura performantă de cercetare, atragerea surselor adiționale de finanțare a cercetărilor interdisciplinare, beneficierea de expertiză în domeniile în care nu dispunem de o masă critică suficientă, mobilitatea cercetătorilor.

În contextul continuării dialogului cu Uniunea Europeană privind avansarea cooperării tehnico-științifice, a fost elaborat un plan de acțiuni întitulat *Inițiativa Moldovei pentru Excelență în Cunoaștere* (vezi www.international.asm.md), ce are drept obiectiv general creșterea nivelului de participare a cercetătorilor moldoveni în cadrul proiectelor PC7, dar și creșterea vizibilității internaționale a comunității științifice din Moldova, promovarea competențelor organizațiilor de cercetare autohtone la nivel internațional, organizarea de activități de sprijin pentru încurajarea participării în proiecte europene, contribuind astfel la integrarea comunității științifice din Republica Moldova în Spațiul European de Cercetare.

Planul, aprobat prin Hotărârea nr. 230 al Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică (CSȘDT) al Academiei de Științe a Moldovei din 27 noiembrie 2008 și implementat de către Direcția Integrare Europeană și Cooperare Internațională a AȘM de comun acord cu organizațiile din sfera științei și inovării, include următoarele priorități:

1. **Crearea cadrului instituțional**, și anume a unui Comitet Național pentru Asociere la PC7, or-

Grigore Vieru, Lică Sainciuc. ***Abecedar Albinuța.***
Ediția a șasea, ed. Litera Internațional, București, 2007

gan principal de coordonare a eforturilor naționale privind asocierea Republicii Moldova la PC7. În același timp, această acțiune prevede reorganizarea și consolidarea capacităților instituționale a rețelei Punctelor Naționale de Contact (NCP-uri) pe tematici prioritare și programe specifice ale PC7, rețea recunoscută de Comisia Europeană drept sistemul principal de informare și comunicare cu privire la PC7, atât pe plan intern cât și pe cel extern.

În urma unui concurs anunțat de CSȘDT, din mijlocul tinerilor cercetători au fost selectați NCP-uri pe următoarele domenii tematice: *sănătate, alimentație, agricultură și biotehnologie, tehnologii de informare și comunicare, nanoștiințe și nanotehnologii, materiale și noi tehnologii de producție, mediu și energie, științe socio-economice și umanistice*. Pe lângă aceștia, au fost numiți NCP-uri pe domeniul *mobilitate* din cadrul Centrului Proiecte Internaționale al AȘM, și NCP pentru *întreprinderi mici și mijlocii,* din cadrul Agenției pentru Inovare și Transfer Tehnologic.

2. **Creșterea vizibilității internaționale a organizațiilor din sfera cercetării-inovării din RM**, reclamă antrenarea organizațiilor din sfera științei și inovării într-un proces activ de promovare a imaginii pozitive a cercetătorilor autohtoni și rezultatelor științifice obținute în țară și peste hotare, inclusiv prin organizarea de evenimente științifice cu impact național și european, pregătirea materialelor promoționale ale entităților de cercetare interesate în cooperare internațională, actualizarea continuă a versiunii engleze a paginilor web. Un alt domeniu important este racordarea indicatorilor statistici utilizați de Biroul Național la standardele EUROSTAT în domeniul cercetării-inovării.

3. **Diseminarea informației privind PC7 și alte programe europene la nivel național**, ce constă, prioritar, în dezvoltarea sistemului de informare a comunității științifice autohtone privind oportunitățile PC7, prin intermediul portalului www.fp7.asm.md, care este în etapa de elaborare. Mecanismul de diseminare a informației va include:

- pregătirea unui buletin electronic „Noutăți PC7", care va conține informații de la Comisia Europeană și NCP-urile din toate țările cu privire la PC7;
- editarea și distribuirea prin e-mail a buletinului trimestrial „FP7 News from Moldova" (în engleză) adresat comunității științifice europene. Buletinul va conține informații despre realizările cercetătorilor autohtoni și oportunități de cooperare științifică internațională în sfera științei și inovării.

4. **Intensificarea participării organizațiilor din sfera științei și inovării în PC7** prin crearea unor mecanisme de stimulare a participării: elaborarea și depunerea proiectelor la PC7 în calitate de precondiție pentru participarea la programele bilaterale de granturi, premierea cercetătorilor și instituțiilor care atestă o participare calitativă în cadrul PC7. În același timp, este prevăzută implementarea unui proiect TAIEX privind racordarea legislației autohtone la condițiile de asociere la PC7.

5. **Intensificarea participării sferei de afaceri în PC7** reprezintă o acțiune importantă, PC7 oferind suport financiar pentru creșterea capacității de inovare și a competitivității întreprinderilor mici și mijlocii. Astfel, se va continua implementarea măsurilor de fortificare a legăturii dintre știință și antreprenoriat și implicarea sectorului de afaceri în proiecte de transfer tehnologic. În acest sens este planificat un program complex de informare despre oportunitățile pentru antreprenoriatul autohton în cadrul PC7, inclusiv prin intermediul clubului „Știință & Business". În mai 2009, Academia de Științe a Moldovei, Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic, de comun acord cu Comisia Europeană, prin intermediul instrumentului TAIEX, vor organiza seminarul de informare „PC7 - oportunități pentru întreprinderile mici și mijlocii". La care vor fi invitați și reprezentanți ai ÎMM-urilor din statele membre UE cu experiență de participare în cadrul proiectelor europene ale Programelor Cadru.

6. **Asocierea propriu-zisă la PC7**, de asemenea stipulată în Plan, se va realiza prin semnarea Memorandumului de Înțelegere privind Asocierea RM la PC7.

Experiența statelor recent asociate la Programul Cadru 7 încurajează prin multitudinea de inițiative și oportunități apărute pentru cercetarea autohtonă în vederea dezvoltării sistemului de cercetare-dezvoltare-inovare a țării, astfel contribuind la realizarea priorităților naționale de dezvoltare, însă în același timp atenționează asupra riscurilor, cum ar fi capacitatea redusă de absorbție a fondurilor europene. În acest context, este oportun ca în procesul de pregătire a terenului pentru asociere să se implice proactiv toți actorii vizați: universități, instituții și centre de cercetare, întreprinderile mici și mijlocii, administrații publice, persoane fizice care, într-un mod sau altul, au tangențe cu cercetarea și dezvoltarea tehnologică autohtonă.

UNELE CONSIDERAŢII PRIVIND OPORTUNITĂŢILE INTEGRĂRII ŞTIINŢEI MODERNE

Dr. hab. ***Anatol ROTARU****,*
profesor universitar

SOME ASPECTS OF THE INTEGRATION OPORTUNITY OF THE MODERN SCIENCE

It is present an analysis of the current tendencies of the science development, connection between science and society, problems of science financing. Its evaluate the problems of inovative system in condition of globalization and science specify. The definition of priorities in the state policy concerning research and development; the use of indirect stimulation methods in scientific and technical policy, the international scientific and technical cooperation are the key objectives.

Societatea modernă în procesul său de dezvoltare se confruntă cu multiple probleme. Etapa actuală se caracterizează nu doar prin reevaluarea întregii metodologii de cunoaştere, ci şi printr-o continuă investigare a noilor paradigme ale cercetării şi inovării în vederea accelerării procesului de dezvoltare a societăţii. Ştiinţa, ca un sistem autoorganizat, trece continuu printr-un şir de reorganizări succesive cu caracter neliniar menite să asigure ascensiunea cunoaşterii, competitivitatea procesului de inovare.

Problemele ce se referă la politicile în ştiinţă sunt destul de complicate, cu precădere pentru ţările mici. Thorsteindottir [1] menţionează că ţările mari sunt lipsite de oportunităţile ţărilor mici. Limitarea resurselor financiare dictează noi legităţi ale sistemului investiţional. De asemenea, pentru ţările mici este caracteristic un sistem informaţional simplist, dar suficient de coordonat.

În baza analizei dezvoltării ştiinţei, în unele ţări europene poate fi constatat un şir de trăsături specifice, cum ar fi interrelaţiile directe dintre ştiinţă şi autorităţi, implicarea statului în predilecţia tematicilor ştiinţifice, coerenţa cercetărilor [2]. Date ample privitor la sistemul cercetare-dezvoltare în Germania sunt prezentate de către Wolfrum R. [3]. Conexiunea cercetării cu sectorul public din Ungaria, Islanda şi Irlanda sunt analizate de către Thorsteindottir [1].

Pentru majoritatea ţărilor, îndeosebi cele europene, pot fi identificate trei sectoare determinante ale ştiinţei: universităţi, laboratoare de cercetare guvernamentale şi organizaţii nonuniversitare [4]. În acest context un rol primordial le revine universităţilor, în care este concentrat volumul esenţial al tuturor cercetărilor. Dinamica sistemului de cercetare universitară este descrisă în lucrarea [5]. În urma studiului despre impactul universităţilor asupra industriei din SUA, Morgan R.P. [6] estimează plasamentul ştiinţei universitare şi interrelaţiile dintre universităţi şi industrie. În baza principiului unităţii dintre cercetare şi educaţie sunt evidenţiate trei modele ale investigaţiilor realizate în cadrul universităţilor: modelul preHumbold, Humboldt şi postHumbold. Modelul universitar postHumbold se realizează, mai cu seamă, în aşa ţări ca Marea Britanie, Finlanda, Norvegia, Olanda şi se caracterizează prin expansiunea cercetării şi educaţiei. În Franţa, Irlanda, Spania, Ungaria, pentru care este specific modelul preHumboldt, se remarcă o diferenţiere cardinală între instituţii de învăţământ şi de cercetare.

Reducerea alocaţiilor pentru cercetarea ştiinţifică din partea statului cere elaborarea de noi mecanisme de finanţare şi de selectare a domeniilor prioritare [7]. În acest proces un loc special îl deţin partenerii din industrie. Această dependenţă este influenţată direct de către personalul ştiinţific de înaltă calificare, gradul de autonomie a instituţiilor de cercetare, practicile de administrare publică. Pavitt K. [8] argumentează că finanţarea insuficientă a investigaţiilor universitare în unele ţări europene este determinată de concepţiile preexistente eronate privitor la contribuţia ştiinţei universitare asupra întregului progres social.

Analiza finanţării cercetării universitare de către stat în SUA denotă existenţa unui pluralism bine conturat. Profesorul Richard Lester [9], evaluând performanţele sferei ştiinţei şi dezvoltării în cadrul universităţilor mai multor ţări, evidenţiază rolul determinant al clusterelor în acest proces. Autorul constată varietatea grupărilor dependente direct de nivelul economic. Bazându-se pe indicatorii scientometrici, Denys Cooper [10] prezintă o analiză detaliată a Universităţilor din Canada. Pentru societăţile moderne bazate pe cunoaştere este caracteristic, după părerea autorului, fundamentalismul sistemului universitar [11]. Universităţile sunt privite drept un *factor vital* al societăţii.

Evaluarea datelor statistice pentru unele ţări ale Europei Centrale şi de Est, precum şi pentru Rusia, aflate în etapa de tranziţie la economia de piaţă, este prezentată în lucrările [12, 13]. În baza delimitării dinamicii cercetărilor şi a costurilor producţiei, structurii costurilor din diferite domenii ale economiei sunt deduse sursele de finanţare a ştiinţei şi evaluat impactul lor. Trecerea la economia de piaţă

cere adaptarea instituțiilor din sfera științei la noi oportunități cardinale. În aceste condiții este important ca vectorul dezvoltării întregii sisteme să fie direcționat spre asigurarea unei creșteri stabile a societății, ceea ce necesită determinarea direcțiilor prioritare, stimularea politicilor inovaționale, stabilirea unor relații internaționale cu integrarea într-un spațiu unic [14].

Determinarea direcțiilor prioritare este funcțională și pentru statele mari și dezvoltate așa cum ar fi SUA sau Canada [15, 16,17]. Makeig K. [15] susține că finanțarea științei derivă din interrelațiile existente între știință, inovare și societate, iar în formarea sistemului inovațional rolul de bază îi revine sectorului privat [16]. Creșterea volumului finanțării oferit de acest sector al economiei în comparație cu cel bugetar trebuie să fie reglementat de politicile statale. Pe parcursul stabilizării acestor relații elementul coordonator trebuie să fie reprezentat de către stat.

Pentru Canada sfera cercetării și inovării se caracterizează printr-un istoric bine conturat și stabilizat [17]. În vederea susținerii științei și inovării sunt mobilizate diverse programe și acțiuni. Astfel, în 2006, de exemplu, a fost aprobat și se realizează planul economic federal *Advantage Canada* care urmărește să pună în aplicare realizările științei din domeniile protecției mediului, sănătății, precum și a domeniilor cu impact direct asupra calității vieții. Întregul set de acțiuni denumit *Mobilizing Science and Technology to Canada's Advantage* prevede măsuri concrete de elevare a competențelor [18].

Estimarea comparativă a sistemelor de cercetare-dezvoltare în diferite țări servește drept un instrument real de perfecționare a politicilor administrative. Edler J. și Boekholt P. [19], studiind strategiile și metodologia dezvoltării științei și inovării, accentuează caracterul internațional al acestor sisteme, estimând trei tendințe fundamentale ale procesului dat: cooperarea internațională în realizarea cercetărilor; internaționalizarea aplicării cunoștințelor și generarea de noi cunoștințe în plan național, dar la nivel internațional. În baza exemplului SUA, Japoniei, Olandei, Marii Britanii, Franței, Suediei, Coreei de Sud, autorii constată lipsa unei strategii a internaționalizării. Problemele tipice ale acestui proces sunt legate de exodul cercetătorilor. Mirskii E.M. [20], examinând interrelațiile dintre procesele globalizării, remarcă necesitatea formării unui spațiu științific unic.

Cu toate că nu există o formulă perfectă ce ar descrie eficiența dezvoltării științei, pretabilitatea interrelațiilor dintre cercetare și nivelul dezvoltării economice este cert [21]. Nivelul de aplicabilitate a științei depinde nu doar de starea anumitei ramuri concrete a economiei, ci și de însușirea de a genera cunoștințe noi care este influențată de multipli factori externi. Un element important în determinarea activității inovative îl constituie relațiile dintre sectorul privat și cel public [22]. Studiul conexiunii dintre sectorul științific și cel privat dovedește că piața cunoștințelor se caracterizează printr-o asimetrie informațională înaltă, o transparență redusă și un cost ridicat al tranzacțiilor. În realizarea procesului de producere a cunoștințelor există redirecționări ale investițiilor cauzate de riscurile înalte ale acestui proces. Interacțiunea științei și industriei este definită de diverși parametri, caracterizați prin trăsături specifice fiecărei țări, ceea ce determină necesitatea studierii specificului național. Examinarea diferitelor modele de susținere a științei denotă că succesul inovațional este determinat nu numai de volumul investițiilor, ci și de modul de aplicare și orientarea lor [23]. În baza exemplului unor state precum India, Brazilia, Coreea de Sud s-a stabilit că determinanți pentru implementarea eficientă a rezultatelor științifice în business sunt următorii factori: plasamentul ramurii de cercetare în context național; conexiunea dintre cunoștințe și produsul final, relațiile dintre diferite ramuri ale industriei, nivelul de dezvoltare a laboratoarelor de cercetare și a universităților regionale locale. Pentru estimarea sferei științei și inovării se propune aplicarea metodologiei Foresight [24] ce prevede analiza unui spectru vast al problemelor publice precum: estimarea riscurilor; prospecțiunea resurselor și pronosticul evoluărilor; protecția socială a populației, școlarizarea populației și altele.

Succesul inovării este asigurat de companiile de investiție ce trebuie să asigure eficiența convertirii *know how* în valoare reală. Paradoxul acestui proces este determinat de faptul că deseori procesul de transformare a cunoștințelor în produs final nu are loc. Soluționarea așa numitului *Innovation Paradox* ar permite eficientizarea inovării și majorarea vitalității acestui proces [25]. Distribuția inovațiilor oferă companiilor două beneficii majore: companiile își pot majora venitul prin utilizarea licențelor și vânzarea inovațiilor, precum și din obținerea unui *high impact* din aplicarea *know how*.

Știința și inovarea sunt factori cheie în asigurarea succesului economic, financiar și politic atât pentru țările dezvoltate, cât și pentru cele mici cu o economie în curs de dezvoltare. Starea acestui sistem în țările ex-sovietice urmează a fi evaluată în egală măsură sub aspect politic și economic. Deseori aceste studii sunt sofisticate de diverse discrepanțe dintre declarațiile oficiale și starea reală [26]. Remanierile ce au fost realizate în aceste state au indus la primele etape descreșterea potențialului științific și tehnologic, generând repercusiuni semnificative pentru economiile acestor țări [27]. Pen-

tru Rusia tranziția societății la etapa postindustrială este caracterizată prin procese globale cu caracter neliniar, dar care asigură modificări calitative [28]. Analiza sferei științei a relevat schimbări pozitive generate de noile politici chiar la începutul anilor 2000 [29, 30].

La etapa actuală societatea se confruntă nu doar cu reevaluarea metodologiei de cercetare, ci şi cu aplicarea de noi paradigme organizațional-administrative ce pot asigura creşterea eficienței managementului ştiinței, accelerarea diseminării cunoştințelor. Transducția directă a cunoştințelor în produse în corespundere cu necesitățile societății este impulsionată de specificul de autoorganizare a sferei științei.

Pentru Republica Moldova perioada de remanieri structurale a demarat după 2004 prin crearea unui cadru juridico-normativ național al sferei cercetării-dezvoltării şi al sistemului organizatorico-instituțional de dirijare a științei.

Dezvoltarea sistemului de cercetare-dezvoltare şi inovare în Republica Moldova necesită o analiză profundă bazată pe noile paradigme ale scientologiei ce vor fi prezentate pe parcurs în articolele ulterioare.

Bibliografie:

1. Thorsteindottir H. Public sector research in small countries: does size matter. Science and public policy. Guildford, 2000, V.27, N6, p.295-302.
2. Funtowicy S., Shepherd I., Wilkinson D., Ravets S. Science and governance in the European Union. A contribution to the debate. Science and public policy. Guildford, 2000, V.27, N5, p.327 - 336.
3. Wolfrum R., Forschung in Deutschland - woran es fehlt und was wir tun muessen. Universitas, Stuttgart, 2002, V.57, Nr 668, p.136-138.
4. Senker J. Introduction to a specila issue on changing organization and structure of European public sector in research system. Science and public policy. Guildford, 2000, V.27, N6, p.394-396.
5. Schimank U., Winnes M., Beyond Humboldt, The relationship between teaching and research in European university system. Science and public policy. Guildford, 2000, V.27, N6, p.397-408.
6. Morgan, R.P. and Strickland, D.E. US university research contributions to industry: Findings and conjectures. Science and Public Policy. Guildford, 28(2), 2001, 113-121.
7. Senker J., Changing organization of public-sector research in Europe-implication for benchmarking human resources in RTD. Science and public policy. Guildford, 2001, V.28, N4, p.277-284.
8. Pavitt, K. 2000. Academic Research in Europe, SPRU Working paper, no. 43.
9. Richard K. Lester, "Universities, Innovation, and the Competitiveness of Local Economies", Industrial Performance Center Working Paper 05-010, Massachusetts Institute of Technology, December 2005.
10. Cooper Denys. Spin Off Firms and Gazelles - High Growth Firms from Universities and NRC. Presentation to FPTT, Ottawa, 2005.
11. David A. Wolfe, "The Role of Universities in Regional Development and Cluster Formation "in Creating Knowledge, Strengthening Nations, Eds Glen Jones, Patricia McCarney and Michael Skolnick (Toronto: University of Toronto Press), 2004.
12. Gohberg L.M. Financing of science in the countries with transitive economy. Moscow, 1998, p.99;
13. Gohberg L.M. et al. Organizational structure of the Russian science, Moscow, 2000, p.317.
14. Management of the science in the countries of EU. Volume 1-4. Moscow, "Science/Interperiodicals", 1999, 230 p.
15. Makeig K. Funding the future: Seffing our S&T priorities. Technology in soc., 2002, Vol.24, N1/2, p.41-47.
16. Munari F. The effects of the privatization on corporate R&D units: Evidence from Italy and France. R&D management. Oxford, 2002, Vol.32, N.3, p.223-232.
17. http://www.ic.gc.ca/epublications. Mobilizing Science and Technology to Canada's Advantage: Summary, 2007.
18. http://www.economic.md/eng/noutati/00253.php. Center for Strategic Territorial Development.
19. Edler J., Boekholt P. Benchmarking national public policies to exploit international science and industrial research: a synopsis of current developments. Science and public policy. Guildford, 2001, V.28, N4, p.313-321.
20. Mirskii E.M., Baribotco L.M., Borisov V.V. Sciences political in XXI century. Tendencies, bearings and mechanisms (in Russian), Naucovedenie, 2003, 1(13), p.8-33.
21. Tsipori L. Can we benchmark the contribution of the research and development investment to growth and competitiveness. Science and public policy. Guildford, 2001, V.28, N4, p.295-302.
22. Polt W., Rammer Ch., Gassler H., Schibany A., Schartinger D. Benchmarking industry - science relations: the role of the framework condition., Science and public policy. Guildford, 2001, V.28, N4, p.247-258.
23. Forbes N., Wield D., What is R&D? Why does it matter? Science and public policy. Guildford, 2004, V.31, N4, p.267-277.
24. Lyall C., Tait J. Foresight in a multilevel governance structure. Policy integration and communication. Science and public policy. Guildford, 2004, V.31, N1, p.27 - 37.
25. Haour Georges. Resolving the innovation paradox: enhancing growth in technology companies, Palgrave MacMillan, Basingstoke and New York, 2004, p. 153.
26. Kytova G.A., Kuznetsova T.E. About effectivity in sciences political: rate of the theory and practice (in Russian). Naucovedenie, 2003, 3(19), p.63-75.
27. Calughin A.S., Varshavschii L.E., Dubina M.G., Petrova N.L. Study of the forms and mechanisms of the diversification methods in the scientific organisations from high technological branchs (in Russian), Naucovedenie, 2003, 1(17), p.35-55.
28. Cozlov B.N. Sciences of sciences policy. (in Russian), Naucovedenie, 2003, 3(19), p.76-89.
29. Dejina N.G. The prospects trends and tools of the national scientifically politics in Russia (in Russian), Naucovedenie, 2003, 3(19), c.48-62.
30. The Science in Russia: The modern condition and the strategy of revival (in Russian), Moscow, Logos, 2004, p.376.

Studiile au fost realizate în cadrul proiectului 4082 cu suportul financiar al STCU.

DESPRE CERCETAREA ŞTIINŢIFICĂ ÎN UNIVERSITĂŢI

Acad. al Academiei Române
Gleb DRĂGAN

ABOUT SCIENTIFIC RESEARCH IN UNIVERSITIES

Universities, especially those focusing on exact sciences, encompass valuable specialist which represent knowledge in their field of activity and, in the same time, have the role of delivering this knowledge, which has an impact on the development of culture. It is well-known that universities are independent entities, therefore when talking about university reforms, concerning scientific research, we should analyse the mode university employees work within a team, their perception of scientific research.

Universităţile, îndeosebi cele privind ştiinţele exacte, cuprind specialişti de valoare care reprezintă cunoaşterea în domeniul lor de activitate şi, totodată, au rolul transmiterii acestei cunoaşteri, ceea ce are un impact în dezvoltarea culturii. Se ştie că universităţile sunt entităţi de sine stătătoare. Pentru a vorbi de reforma universitară, legată de cercetarea ştiinţifică, trebuie să analizăm modul cum universitarii lucrează în cadrul unei echipe, modul cum concep cercetarea ştiinţifică.

În realitate conceptul de cercetare teoretică, specifică universitarilor, creează o dilemă. Pe de o parte, epistemiologic, referindu-se la cea teoretică, dominantă în cazul domeniului tehnologic, obligă cadrele didactice să elaboreze teorii abstracte. Cunoaşterea ştiinţifică, drept anticipare şi explicare a stărilor şi transformărilor reale, se obţine prin structuri matematice. De fapt, dezvoltarea ştiinţelor şi substratul lor logic se bazează pe abstractizare.

Pe de altă parte, cei ce elaborează teorii abstracte, pentru a rezolva unele probleme tehnologice, trebuie să transmită rezultatele cercetării teoretice, recurgând la un limbaj adecvat, clar şi simplu, ceea ce poate crea adesea dificultăţi. N. Chomsky consideră că rolul unui cercetător este să spună adevărul referitor la problema studiată. Universitarii, prin preocupările lor didactice şi de cercetare, sunt consideraţi de marele public ca fiind cei care deţin adevărul privind cunoaşterea în domeniul specialităţii lor. Din păcate, extraordinara dezvoltare a cercetărilor ştiinţifice, cu numeroase aplicaţii în domeniul tehnologic, face ca politica să se iniţieze tot mai mult în rolul ştiinţei cu tendinţa de a intensifica controlul activităţii ştiinţifice şi de a-şi asuma unele responsabilităţi. Din aceasta cauză cercetarea ştiinţifică nu poate fi complet liberă. Ştiinţa nu este nici democratică, nici antidemocratică. Rolul ştiinţei este *să descopere adevărul*, iar responsabilitatea omului de ştiinţă este să apere integritatea ei.

Cunoaşterea şi dezvoltarea acestei cunoaşteri (epistemiologie) reprezintă o componentă a cercetării. Dar, aşa cum au afirmat Prigogine şi Stengers, calea spre soluţionarea unei probleme are o structură disipativă, un punct de bifurcaţie care oferă posibilităţi. În orice cercetare există mai multe metodologii, care depind de motivaţii şi intenţii diferite, în modul în care cercetătorii sesizează realitatea, cu alte cuvinte componenta ontologică a cercetării.

În consecinţă se pot evidenţia componentele unei cercetării ştiinţifice:

- **ontologie,** teoria existentei; punct de vedere al lucrurilor aşa cum sunt;
- **epistemiologie,** teoria cunoaşterii, inclusiv a modului cum a fost obţinută;
- **metodologie,** teoria despre metodele cunoaşterii ştiinţifice.

Ştiinţa este într-o permanentă dezvoltare, deoarece cunoaşterea noastră despre lume evoluează. În asta rezidă profunzimea cunoaşterii, corespunzător unei etape date, precum şi farmecul cercetării ştiinţifice.

Prima revoluţie ştiinţifică asociată cu Isaac Newton şi cu Renée Descartes a efectuat un salt important în legătură cu întrebările pe care omenirea le pune. Departe de vechea acceptare a ideii că lumea reflectă glorificarea lui Dumnezeu, care a înfăptuit-o. S-a ajuns la ideea că omul poate deveni asemenea lui Dumnezeu. Şi aceasta pentru că, în urma cunoaşterii proceselor ce au loc în natură, se poate ajunge la un control al acestor procese.

Pe baza descoperirilor lui Copernicus, Galileo şi Kepler, Newton a ajuns la concluzia că lumea poate fi imaginată ca fiind asemenea unui mecanism enorm de ceas, iar Dumnezeu este asemenea unui ceasornicar care a realizat-o şi are grijă, în continuare, să funcţioneze.

Acest mod de percepere cosmologică s-a reflectat şi în punctul de vedere filozofic. Descartes a plecat de la ideea că adevărul ştiinţific poate exista indiferent de părerea noastră, a oamenilor. Această concepţie a lui Descartes a creat o dihotomie între modul cum noi gândim şi obiectul gândirii, între gânditorul raţional şi lumea materială. Deoarece corpul omenesc este o parte a lumii materiale, gândirea şi corpul uman se separă. În viziunea lui Descartes, ştiinţa, progresul, raţiunea, certitudinea epistemiologică şi identitatea umană sunt – toate – în mod indiscutabil legate una de alta; totodată, con-

sideră existenţa unui univers obiectiv. Acest univers există şi noi, cu gândirea noastră, putem afla legile care îl guvernează. În acest mod, ştiinţa, în rolul ei de a descoperi fenomenele care guvernează lumea, a devenit o valoare independentă.

Punctul de vedere al lui Newton şi al lui Descartes despre ştiinţă a devenit, cu timpul, ceea ce este cunoscut ca fiind paradigma ştiinţei. Aceasta presupune că cercetarea se realizează utilizând metode ştiinţifice. Metoda ştiinţifică de cercetare poate fi interpretată în mai multe feluri, deoarece ştiinţa nu este o rezultantă a descoperirii şi a verificării adevărului. Ea reprezintă, totodată, o modalitate de împărţire a cunoaşterii.

Se poate face şi o remarcă asupra teoriei newtoniene; această teorie oferă o prezentare total deterministă a lumii, neacordând nicio atenţie termenului *şansă.* Interpretarea termenului *şansă* începe prin recurgerea la probabilitate. Starea iniţială a unui sistem având o repartiţie aleatoare a unei mărimi, sistemul va fi aleatoriu la un moment dat. O problemă importantă constă în influenţa condiţiilor iniţiale. Henry Poincaré a demonstrat în 1908 rolul nonpredictibilităţii unor decizii din cauza unor condiţii iniţiale aparent puţin importante.

Sensibilitatea iniţială este caracteristică îndeosebi la nivel microscopic. Ea se observă şi la nivel macroscopic la o clasă largă de sisteme numite *sisteme haotice*.

Fiecare sistem deschis conţine în mod simultan un element de ordine şi un element de ordine generativ care, de regulă, învinge.

În realitate, ordinea şi dezordinea, hazardul şi necesitatea sunt legate în mod indiscutabil.

Nu se poate concepe autonomie fără dependenţă.

Se ştie că, conform principiului lui Heisenberg, nu se poate determina cunoaşterea simultană pentru poziţia şi viteza particulei.

În acest sens se recurge la termenul *funcţie de undă* care diferă mult de undele fizicii clasice.

Limitarea legilor deterministe înseamnă că se trece de la un univers închis într-unul în care totul este dat, un univers deschis fluctuaţiilor şi inovaţiilor.

Se poate ajunge la concluzia că la nivel microscopic diferenţa dintre trecut şi viitor persistă chiar într-un sistem în echilibru. Nu non-echilibru care creează săgeata timpului, dar acest echilibru care împiedică ca săgeata timpului, totdeauna prezentă la nivel microscopic, să aibă efecte microscopice.

Starea de echilibru se impune ca fiind o stare singulară, mai mult văzută din punct de vedere microscopic decât macroscopic.

Legea a doua a termodinamicii arată că orice sistem închis tinde spre dezordine.

Mărimea care trebuie luată în considerare este *entropia* care dă posibilitatea de a explica unicitatea proceselor fizice. Din punct de vedere termodinamic clasic, entropia caracterizează starea sistemelor izolate şi dă posibilitatea de a determina sisteme care se transformă în alte sisteme. Cu alte cuvinte, entropia permite să se explice evoluţia tuturor sistemelor izolate.

Bertrand Russell a introdus teoria solitonilor care permite analiza şi soluţii pentru ecuaţiile neliniare şi care acceptă soluţii de undă localizată (soliton).

Am prezentat unele tendinţe noi în cercetarea ştiinţifică care diferă de legile deterministe şi care tind să extindă preocupările dincolo de domeniul tehnologic. În viitor preocupările inginerului vor fi mult mai complexe.

Noua revoluţie ştiinţifică este asociată cu dezvoltarea deosebită a tehnologiei şi a sistemului informaţional. În paralel a evoluat modul cum noi privim universul şi locul nostru în acest univers.

Odată cu dezvoltarea ştiinţei, comprehensibilitatea Universului a căpătat noi semnificaţii. Conform concepţiilor metafizice, pentru a înţelege universul şi legile sale, este necesar să se recurgă la credinţă, la credinţa existenţei unei forţe superioare, care a creat şi care domină existenţa de orice formă ar fi aceasta. Comprehensibilitatea Universului trebuie să fie, de fapt, un atribut al cunoaşterii şi nu poate avea loc dacă nu înţelegem acest univers. Astăzi, din fericire, cunoaştem legile care descriu Universul. Sunt legi din domeniul fizicii, fie că este vorba de undele electromagnetice sau de mişcarea planetelor. Cu alte cuvinte, dispunem de cunoştinţele necesare ca să înţelegem şi să interpretăm legile care domină lumea înconjurătoare. Cunoaşterea ştiinţifică şi revoluţia tehnologică au devenit indicatorii semnificativi ai progresului. Cunoaşterea determină, în mare parte, în ce mod umanitatea interacţionează cu o tehnologie. În orice moment al dezvoltării unei tehnologii există din partea unei societăţi o limită a cunoaşterii referitoare la modalitatea în care această tehnologie sau cercetare poate fi integrată în cadrul cunoaşterii existente. Sub acest aspect, rolul învăţământului tehnic superior de receptare şi de transmitere a unor tehnologii este determinant.

Evoluţia deosebită a ştiinţei şi tehnologiei impune necesitatea de a asigura o pregătire corespunzătoare a inginerilor, necesitatea reorganizării învăţământului tehnic superior. Este adevărat că există mai multe impedimente în colaborarea dintre industrie şi învăţământul tehnic superior, în parte din cauza presiunii politice care evită o reorganizare rapidă a învăţământului, reorganizare ce devine inevitabilă.

Viitorii ingineri, odată cu cunoaşterea domeniului în care s-au pregătit, trebuie să dispună de cu-

noştinţe de comunicare în soluţionarea sistemelor complexe, conform noilor dezvoltări ale ştiinţei şi tehnologiei, precum şi cunoaşterea unei limbi străine, de utilizare largă. În viitor, inginerii vor fi în egală măsură şi oameni de cultură, deoarece realizările lor vor fi cuprinse între real şi imaginaţie.

Un rol important în implementarea noilor tehnologii în societate îl are utilizarea unui limbaj corespunzător. Diferite modalităţi de exprimare a unui proces tehnologic pot crea confuzii şi neînţelegeri. De altfel, abilitatea de selectare a esenţialului unei teorii ştiinţifice sau a criteriilor de funcţionare a unui echipament depinde de utilizarea unui limbaj adecvat, care se bazează pe o terminologie corectă. Considerarea riguroasă a componentelor unei cercetări ştiinţifice nu epuizează îndatoririle unui cercetător. Pentru a codifica şi a înregistra rezultatele cercetării avem nevoie de o definiţie clară a valorilor, mărimilor şi relaţiilor. Cu alte cuvinte, recurgem la un limbaj al termenilor care constă într-o structură conceptuală cu relaţii prestabilite între concepte şi care, prin definiţii, este legată de un sistem de termeni. Definiţiile se referă la termeni la care recurge limbajul pentru a exprima ceea ce este necesar. Pentru o comunicare neambiguă este de o importanţă deosebită să existe un acord, în sens ştiinţific, asupra interpretării conceptelor dintr-un domeniu dat. Prin funcţia sa referenţială, un termen este, în acelaşi timp, şi un semn lingvistic, şi un indiciu al cunoaşterii. De fapt, în terminologie se apelează la două sisteme: cel lingvistic şi cel conceptual.

Fundamentul legii cunoaşterii într-un domeniu dat constă în unitatea ei. Teza unităţii cunoaşterii implică unitatea limbajului. Limbajul reprezintă o modalitate fundamentală prin care omul izbuteşte să cunoască un domeniu şi să-l stăpânească, ceea ce este fundamental în ştiinţă. Această problemă prezintă importanţă în cadrul unui institut de învăţământ superior, îndeosebi cel tehnic, unde limbajul formal, ştiinţific, trebuie bine stăpânit ca să exprime corect transmiterea cunoaşterii. După M. Foucault, cunoaşterea rezidă în limbaj; limbajul este modalitatea prin care omul dă o semnificaţie cuvintelor; este cea mai importantă cale simbolică de a exprima gândirea. Exprimarea gândirii prin intermediul limbajului nu înseamnă numai cuvinte; important este ce exprimă aceste cuvinte.

Cum în limbajul tehnologic intervin concepte derivate dintr-o limbă străină, cunoaşterea acestei limbi (sursă) permite exprimarea corectă în propria limbă (numită limbă ţintă) a conceptelor, respectiv a termenilor tehnici. În acest mod, cunoaşterea suficient de bună a unei limbi străine, în care documentaţia ştiinţifică este bogată, permite inginerului, respectiv cercetătorului, să exprime termenii ştiinţifici aşa încât să respecte specificul limbii sale şi să contribuie, în acest mod, la îmbogăţirea ei.

Bibliografie

1. Quality Assurance Agency for Higher Education: *Higher Quality*, buletin nr.4/1998
2. Quality Assurance Agency for Higher Education: *Guide lines for preparing programme specifications*, October 1998
3. M.Dodzige, Learning outcomes and their assessment in higher education, Eng Sci and Ed Juornal, nr.4, 1999
4. American Association for Higher Learning Assesement Froum: principles of good practice for assessing student learning, december 1992.

Lică Sainciuc, ilustraţie la *Abecedar Albinuţa* de Grigore Vieru şi Lică Sainciuc.
Ediţia a şasea, ed. Litera Internaţional, Bucureşti, 2007

CLUSTERUL EDUCAȚIONAL-ŞTIINȚIFIC *UNIVER SCIENCE*. ASPECTE STRATEGICE DE DEZVOLTARE

Membru corespondent al A.Ş.M.
Maria DUCA,
rector al Universității AŞM

EDUCATIONAL SCIENTIFIC CLUSTER UNIVER SCIENCE. STRATEGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT

Social, economic and politic environments during last two decencies had favoured major interventions enhancing the performance of the education as the basic element of knowledge-based society. Republic of Moldova must bear up to these challenges through the junction of such pillars as ***Education – Research – Innovation – Technologic transfer****.*

Thus, it is pertinent creation of the educational scientific cluster "UnivER SCIENCE" on the base of University of Academy of Science of Moldova, Lyceum of Academy of Science of Moldova and different educational and research institutions from ASM. Due to the association of all these structures and de facto integration of research and education, UnivER SCIENCE gains its role of development and implementation of agreeable strategies for performance compassion and international acknowledgement.

Contextul social, politic şi economic al ultimelor două decenii a favorizat o serie de intervenții majore, focusate pe obținerea performanțelor în învățământ – element relevant în dezvoltarea unei societăți moderne cu o economie bazată pe cunoaştere. În calitate de sursă a cunoştințelor noi, cercetarea devine un instrument din ce în ce mai important de ameliorare şi valorificare a sistemelor de educație şi formare profesională.

În aceste condiții, armonizarea eforturilor universităților şi instituțiilor de cercetare pentru obținerea rezultatelor de anvergură şi de durată trebuie să constituie o prerogativă prioritară în activitate. Educația bazată pe cercetare atribuie o nouă dimensiune înțelegerii conceptuale, formării abilităților de sinteză, analiză şi sistematizare a informației. Studenților trebuie să li se ofere oportunități curriculare de a însuşi ştiințele şi tehnologiile prin activități de participare, în special de laborator, urmărind două aspecte de bază: *ce se cunoaşte* şi *cum s-a cunoscut*. Instruirea prin cercetare antrenează studenții în investigații, stimulându-i să integreze şi să aplice cunoştințele asimilate în elaborarea unor ipoteze şi proiecte de cercetare proprii.

Un astfel de obiectiv educațional poate fi atins prin joncțiunea funcțională a principalilor piloni în cunoaştere ***Educație – Cercetare – Inovare – Transfer tehnologic,*** care prevede asocierea liberă a diferitelor structuri instituționale independente din punct de vedere juridic şi financiar, dar cu domenii prioritare de activitate în instruire şi cercetare în scopul complementării sau cumulului de competențe pentru sporirea avantajelor competitive.

Din această perspectivă se impune înființarea **clusterului educațional-ştiințific *UnivER SCIENCE*** (University of Education and Research SCI-

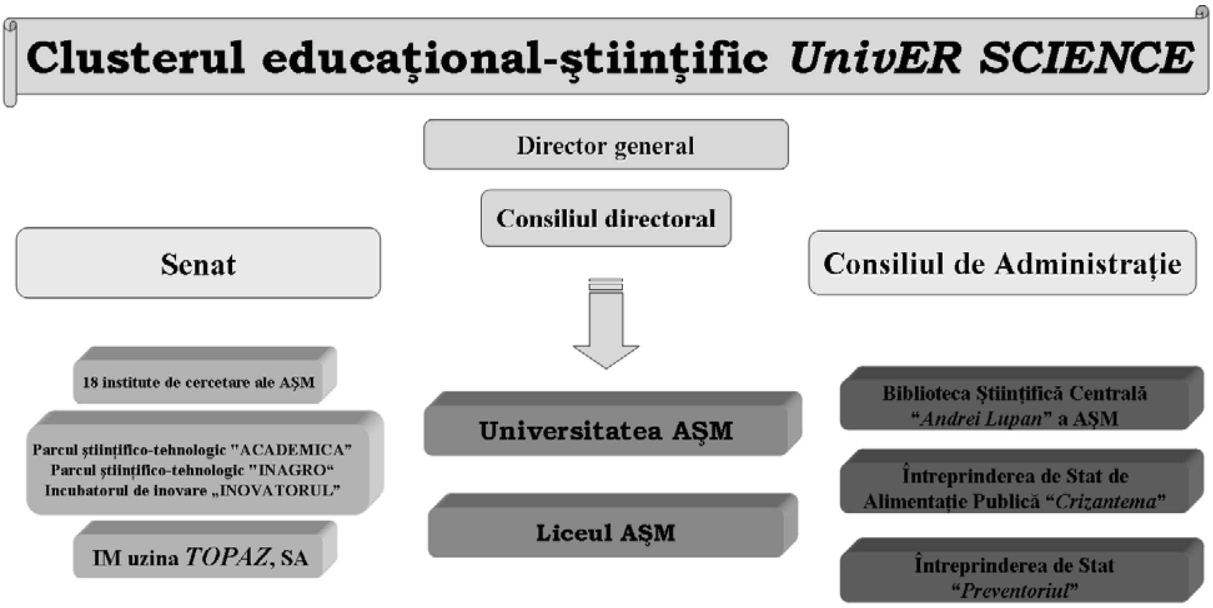

Figura 1. Structura Clusterului educațional-ştiințific UnivER SCIENCE

ENCE) în baza Universităţii Academiei de Ştiinţe a Moldovei (UnAŞM), Liceului Academiei de Ştiinţe a Moldovei (LAŞM) şi diferitelor organizaţii din sfera ştiinţei şi inovării din cadrul AŞM ***(fig. 1),*** având drept scop concentrarea resurselor materiale şi intelectuale disponibile pentru desfăşurarea activităţii de pregătire şi perfecţionare a cadrelor ştiinţifice.

Structurile de tip cluster se întâlnesc tot mai frecvent în diverse domenii socio-economice şi au la bază diverse strategii funcţionale:

- *asocierea geografică* (asocierea spaţială a întreprinderilor începând de la nivel local până la cel regional sau de stat);
- *asocierea pe orizontală* (diverse ramuri, sectoare, etc. ale unor întreprinderi adiacente constituie subiecte în cadrul unor clustere mai largi);
- *asocierea pe verticală* (etapele procesului de producţie comune/ interconectare în clustere);
- *asocierea laterală* (diferite sectoare industriale de profil cooperează, asigurând un impact global asupra economiei);
- *asocierea tehnologică* (compatibilitatea ramurilor asigurată de utilizarea aceleiaşi tehnologii);
- *asocierea de firme* (concentrarea în jurul unui centru tehnologic sau institute de învăţământ);
- *asocierea calitativă* (impactul se referă la cooperare).

Prin constituirea **Clusterului educaţional-ştiinţific *UnivER SCIENCE*** şe urmăreşte consolidarea unei punţi de legătură între procesul de instruire, mediul academic şi cel de afaceri în scopul valorificării activităţilor de educaţie, cercetare, dezvoltare şi inovare cu un impact de creştere a atractivităţii şi competitivităţii acestor domenii. Clusterul va servi drept fundament pentru dialogul constructiv între reprezentanţii mediului de cercetare şi cel inovaţional-antreprenorial cu mediul educaţional în pregătirea profesională a viitorilor cercetători.

Începând cu 1 ianuarie 2009, clusterul educaţional-ştiinţific devine funcţional prin activitatea Liceului academic, Universităţii şi institutelor de cercetare şi inovare ale AŞM, reprezentând nucleul clusterului şi *verigile verticale* de performanţă, în cadrul cărora se vor realiza etapele interconectate ale procesului de instruire prin cercetare-inovare. Activitatea clusterului se va dezvolta în baza următoarelor criterii:

- continuitatea procesului de instruire şi competitivitatea pregătirii cercetătorilor ştiinţifici la nivel european şi mondial
- coordonarea planurilor de învăţământ, programelor curriculare, specialităţilor cu necesităţile de cadre ştiinţifice ale organizaţiilor din sfera ştiinţei şi inovării
- integrarea procesului de învăţământ superior cu cercetarea ştiinţifică în cadrul UnAŞM şi a institutelor subordonate AŞM
- valorificarea eficientă a potenţialului uman (ştiinţifico-didactic, ştiinţific, administrativ şi auxiliar), a edificiilor, bibliotecilor, utilajului ştiinţific şi altor dotări.

În cadrul acestui cluster **UnAŞM** îşi propune sa devină puntea de legătură între LAŞM, institutele şi centrele ştiinţifice ale AŞM ***(fig.2.)*** prin instruirea şi promovarea tinerilor dotaţi sub toate aspectele dezvoltării şi integrării acestora într-o societate modernă, asigurarea excelenţei în predare şi educaţie, prin aplicarea strategiilor şi tehnologiilor educaţionale avansate, adaptarea obiectivelor, conţinuturilor şi strategiilor didactice la aptitudinile şi cerinţele studenţilor, dimensionarea şi creativitatea procesului didactic prin organizarea instruirii în module, diversificarea ofertei curriculare din contul orelor

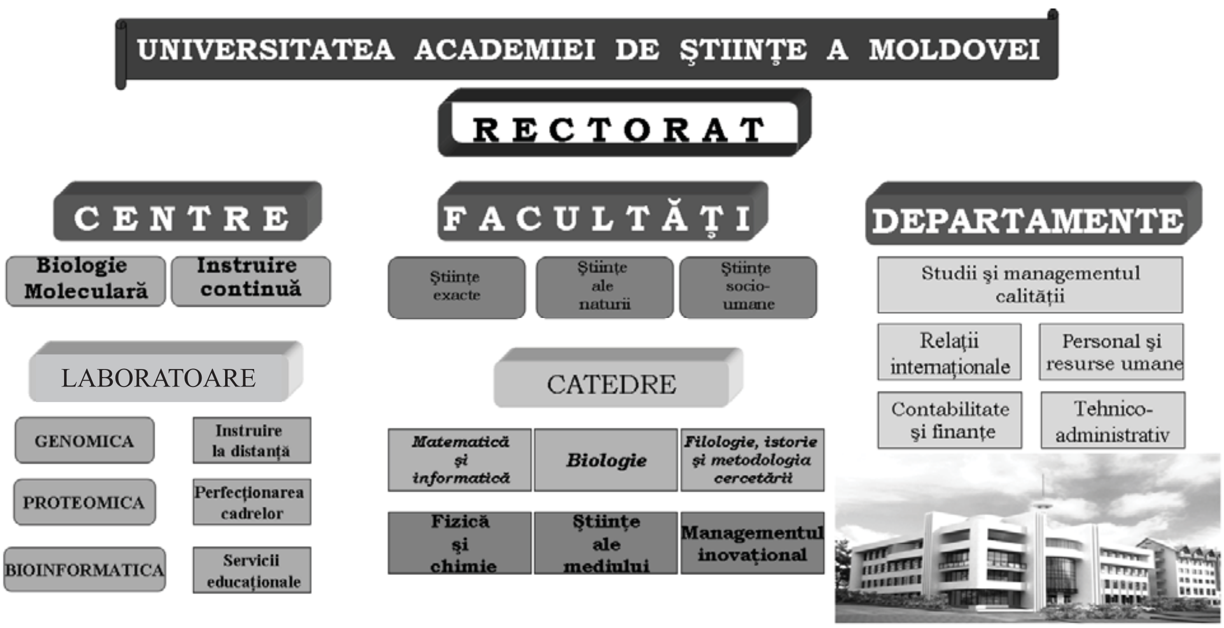

Figura 2. Structura Universităţii Academiei de Ştiinţe a Moldovei

opţionale şi al disciplinelor speciale, instruirea studenţilor, doctoranzilor şi postdoctoranzilor în cadrul catedrelor comune ale UnAŞM şi LAŞM, predarea disciplinelor în limbi de circulaţie internaţională, instruirea continuă şi instruirea la distanţă, activitatea managerială (contabilitate, finanţe, administraţie de gospodărire etc.) centralizată din cadrul UnAŞM şi LAŞM, oferirea serviciilor educaţionale – cursuri serale, de scurtă durată, interdisciplinare de obţinere a unei specialităţi complementare, aplicarea unui sistem adecvat şi flexibil de salarizare în care este stimulată calitatea şi excelenţa în predare.

LAŞM are drept scop depistarea, promovarea şi instruirea elevilor dotaţi, rezidenţi ai Republicii Moldova, potenţiali studenţi şi ulterior cercetători în AŞM. Activităţile educaţionale includ identificarea şi valorificarea capacităţilor individuale ale elevilor prin procesul de instruire flexibil şi diferenţiat, prin stimularea creativităţii elevilor, cultivarea spiritului de descoperire şi inovaţie etc.

Institutele de cercetare din sfera ştiinţei şi inovării subordonate AŞM vor contribui, prin asigurarea unei baze tehnico-materiale performante, la pregătirea şi iniţierea elevilor, studenţilor, masteranzilor şi doctoranzilor în cercetări ştiinţifice fundamentale şi aplicative, susţinerea tinerilor în realizarea proiectelor ştiinţifice de interes naţional prin angajarea masteranzilor şi a doctoranzilor în câmpul muncii (prin cumul); antrenarea cadrelor ştiinţifice performante în procesul didactic din Liceul Academiei de Ştiinţe a Moldovei şi UnAŞM.

Liceenii, studenţii, masteranzii şi doctoranzii în procesul de instruire vor beneficia de o valoroasă bază informaţională – manuale, cărţi, reviste etc. a **Bibliotecii Ştiinţifice Centrale „A. Lupan”** a AŞM. Această instituţie va oferi împrumut de publicaţii la domiciliu, consultare de documente în sala de lectură, împrumut interbibliotecar, va susţine organizarea şi desfăşurarea conferinţelor, unor şcoli duminicale şi de vară, etc.

În scopul asigurării unei calităţi înalte a vieţii tinerilor **Întreprinderea de Stat de Alimentaţie Publică *Crizantema*** va asigura pregătirea şi servirea a două mese, zilnic (prânzul şi cina) în limita alocaţiei de hrană prevăzute de reglementările legale. De asemenea, va susţine organizarea şi desfăşurarea în incinta cantinei a unor manifestări şi sărbători (Revelion, Ziua UnAŞM etc.).

Întreprinderea de Stat *Preventoriul* AŞM va facilita şi efectua controlul medical periodic al liceenilor, studenţilor, masteranzilor, doctoranzilor şi cadrelor didactice, acordarea ajutorului medical de urgenţă, dispensarizarea liceenilor, studenţilor, masteranzilor şi a doctoranzilor după grupele de risc.

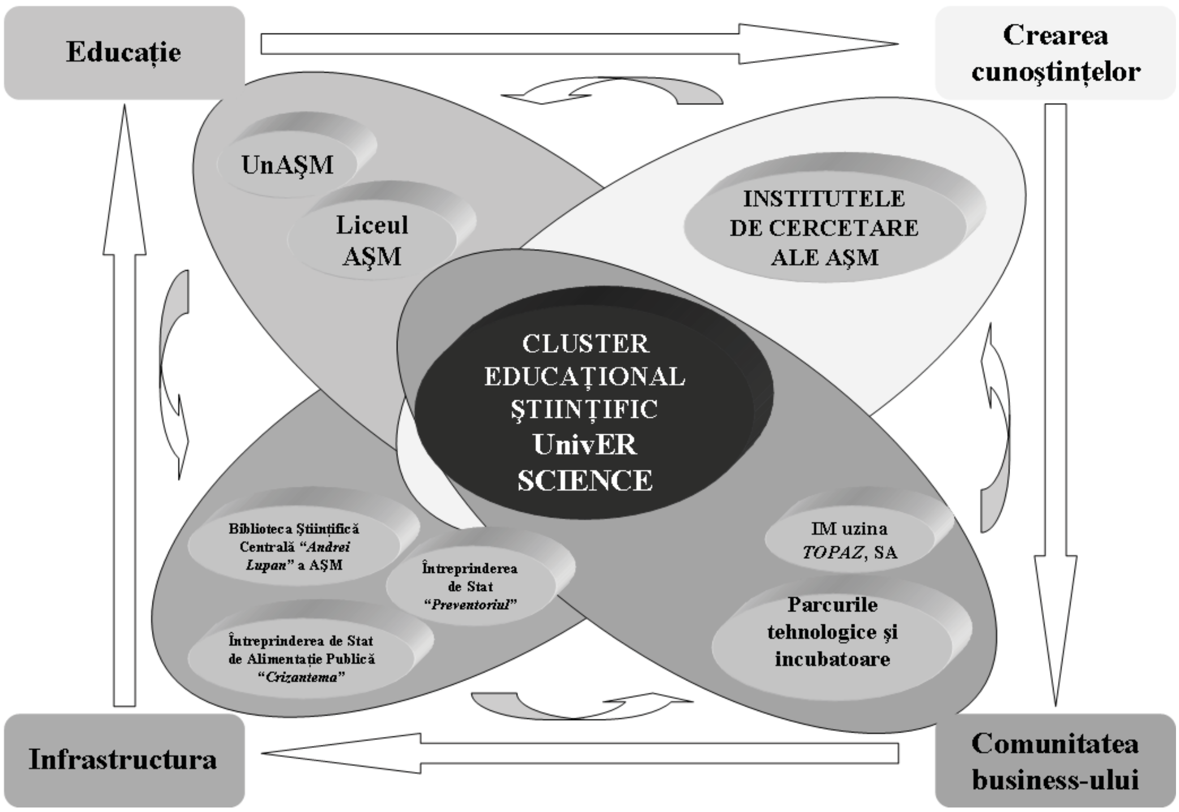

Figura 3. Avantajele competitiv-integrative ale asocierii în clusterul educaţional ştiinţific UnivER SCIENCE

Terenurile şi patrimoniul clusterului educaţional-ştiinţific se constituie din aportul de participaţie al partenerilor şi va fi gestionat în baza contractului cu Academia de Ştiinţe a Moldovei. Partenerii îşi vor păstra dreptul de proprietate asupra bunurilor şi valorilor care reprezintă contribuţia în patrimoniul clusterului educaţional-ştiinţific. Clusterul va fi condus de Directorul executiv al Consiliului de directori format din câte un reprezentant al fiecărui partener.

Prin asocierea acestor structuri înalt competitive, specializate în cercetare şi instruire, ne propunem să creăm premisele unei integrări *de facto* a proceselor de *cercetare* cu cele de *pregătire a cadrelor,* dintre instituţiile de cercetare si educaţionale, sectorul de stat, privat, asociaţii comerciale ***(fig.3)*** etc.

Obiectivul general al clusterului constă în pregătirea profesională fundamentală şi specială a unor cercetători competitivi, cu aptitudini de management şi marketing în transferul inovaţional, prin dezvoltarea activităţilor:

- **didactice, ştiinţifice şi a managementului instituţional** în scopul integrării Universităţii AŞM şi Liceului AŞM în cadrul celor mai performante instituţii educaţionale din Republica Moldova;
- **de marketing al cercetărilor şi pieţei muncii** pentru adaptarea şi perfectarea planurilor de studii în conformitate cu cerinţele zilei şi asigurarea calităţii activităţilor curriculare, extracurriculare;
- **de integrare a cercetării cu procesul educaţional** şi de consolidare a cadrelor performante în scopul formării unui colectiv de excelenţă de nivel naţional şi chiar internaţional.

OBIECTIVE SPECIFICE

1. Creşterea eficienţei şi competitivităţii procesului didactic prin:

▪ restructurarea programelor analitice şi demararea unui program de reînnoire a ofertei de carte educaţională pentru studenţi: tipărirea de manuale universitare în care să se regăsească noutăţile din domeniul respectiv, sprijinirea elaborării de materiale didactice tradiţionale şi în format electronic;

▪ promovarea activităţilor care să asigure o legătură mai strânsă între cadrele didactice şi studenţi – sistemul de tutoriat, cercuri ştiinţifice, seminare, stimularea participării la concursuri şi la alte activităţi educaţionale;

▪ organizarea de conferinţe cu participare internaţională şi antrenarea doctoranzilor, masteranzilor, studenţilor şi liceenilor în activităţile de cercetare;

▪ dezvoltarea şi stimularea unui sistem de predare în limbi de circulaţie internaţională;

▪ mărirea gradului de informatizare prin dezvoltarea unei infrastructuri IT (reţele de calculatoare, conexiune internet) pentru studenţi în clusterul educaţional;

▪ implementarea instruirii asistate la calculator AEL prin asigurarea unei săli cu calculatoare unite la reţea pentru uzul studenţilor;

▪ cursuri de perfecţionare de scurtă durată la catedrele de profil din alte instituţii din ţară şi străinătate;

▪ perfecţionarea continuă a planurilor de studii, programelor curriculare conform cerinţelor convenţiei de la Bologna.

2. Dezvoltarea cercetării ştiinţifice prin:

▪ utilizarea bazei tehnico-materiale din laboratoarele institutelor de cercetare ale AŞM;

▪ extinderea colaborării intercatedrale şi cu laboratoarele altor instituţii de stat sau private pentru a realiza periodic schimb de idei, exemple de bună practică;

▪ creşterea exigenţei şi încurajarea calităţii cercetărilor desfăşurate prin elaborarea unei metodologii de stimulare, motivare şi recompensare a rezultatelor notabile;

▪ sprijinirea valorificării rezultatelor cercetării ştiinţifice prin publicarea de monografii, culegeri de studii (teze de doctorat, comunicări prezentate la seminare ştiinţifice studenţeşti) etc.;

▪ dezvoltarea resurselor umane antrenate în cercetarea ştiinţifică prin încadrarea în colectivele de cercetare a cadrelor didactice tinere, a masteranzilor şi doctoranzilor.

3. Adaptarea ofertei educaţionale la nivelul european al cercetărilor şi dinamica pieţei muncii prin:

• extinderea ofertei educaţionale în funcţie de necesităţile de pe piaţa muncii şi de strategia de dezvoltare economică şi socială a RM;

• organizarea studiilor de licenţă pe domenii de studii care să ducă la calificări largi şi la adaptarea conţinutului pentru formarea de abilităţi profesionale practice, menite să asigure absolvenţilor competenţele necesare pentru continuarea studiilor prin masterat şi doctorat sau pentru integrarea acestora în institutele de cercetare şi pe piaţa forţei de muncă;

• atragerea companiilor şi firmelor în dezvoltarea studiilor de masterat prin promovarea de activităţi comune (aplicaţii, practică, dezvoltare de laboratoare, teme de doctorat etc.).

Pentru a face faţă provocărilor generate de cerinţele dezvoltării lumii contemporane căutăm permanent strategii de intensificare şi susţinere a competitivităţii prin cercetare şi inovare (know-how), rolul primordial în atingerea performanţei şi recunoştinţei internaţionale revenind **Clusterului educaţional-ştiinţific *UnivER SCIENCE***, care prin eforturi sinergice poate fi o forţă motrice în dezvoltarea şi valorificarea resurselor umane de înaltă specializare, capabile să elaboreze produse cu impact asupra vieţii economice şi sociale, marele beneficiu fiind cel educaţional.

Clusterul a fost creat cu suportul Proiectului (A.S.M., 2008): Organizarea structurală şi funcţională a Clusterului educaţional al A.Ş.M. în contextul integrării cercetării cu educaţia din cadrul Programul de Stat *„***Integrarea ştiinţei şi învăţământului superior***”,* Numărul de înregistrare: 109.PA; Codul proiectului: 08.811.07.01A

EXPERTIZA A.Ş.M.: DEZVOLTAREA REPUBLICII MOLDOVA

(starea de lucruri, problemele şi căile de soluţionare)

Academia de Ştiinţe a Moldovei, în calitate de consultant al autorităţilor publice centrale, a cercetat şi analizat starea de lucruri şi problemele cu care se confruntă Republica Moldova, formulând o serie de concluzii, sugestii şi propuneri pentru impulsionarea procesului de dezvoltare a ţării pe diverse planuri:

- **sectorul energetic**
- **dezvoltarea economică**
- **inovarea şi transferul tehnologic**
- **tehnologiile informaţionale şi de comunicaţii**
- **sectorul agroindustrial şi perspectivele asigurării unei dezvoltări durabile în zona rurală**
- **managementul apelor**
- **sănătatea publică**
- **reintegrarea Republicii Moldova**
- **oportunităţile pierdute şi costurile integrării Republicii Moldova în UE**
- **domeniul socio-uman**

ASM EXPERTISE: THE DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA (STATE-OF-THE-ART, PROBLEMS AND SOLUTIONS)

The Academy of Sciences of Moldova, in its role of scientific consultant of the central public authorities has researched and analyzed the state of things and problems the Republic of Moldova is facing, and has formulated some conclusions, suggestions and proposals to boost the development process of the country in different fields:

- *Energy filed*
- *Economic development*
- *Innovation and technology transfer*
- *Informational technologies and computer sciencies*
- *Agro-industrial field and the prospects for providing a sustainable development in rural areas*
- *Water management*
- *Public health*
- *Country's reintegration*
- *Lost opportunities and costs of the Republic of Moldova integration into EU*
- *Social field and humanities*

Lică Sainciuc, ilustraţie la *Abecedar Albinuţa* de Grigore Vieru şi Lică Sainciuc.
Ediţia a şasea, ed. Litera Internaţional, Bucureşti, 2007

SECTORUL ENERGETIC AL REPUBLICII MOLDOVA

Acad. ***Valeriu CANŢER***

1. Starea actuală

Punctele forte ale complexului energetic: funcţionarea pieţei libere a produselor petroliere şi capacitatea suficientă de stocare a lor (cca. 600 mii t.); acţiuni concrete de transpunere a *acquis-ului* energetic în conformitate cu prevederile Tratatului Comunităţii Energetice, inclusiv în domeniul energiei regenerabile; legături puternice ale sistemului electroenergetic cu cel din Ucraina; capacitatea de a tranzita 4-5 milrd. kWh/an energie electrică spre Vest (Bulgaria, România, LEA 400 kV) şi pe axa Nord-Sud cca. 450-500 MW; asigurarea tranzitului de cca. 20 milrd m^3 de gaze naturale prin teritoriu; diversificarea căilor de import al resurselor energetice prin construirea terminalului Giurgiuleşti şi a infrastructurii respective; tendinţa de micşorare a pierderilor de energie electrică şi termică; gazificarea ţării; potenţialul energetic satisfăcător al biomasei pentru utilizare în scopuri energetice; diminuarea impactului asupra mediului al sectorului energetic.

Punctele slabe ale complexului energetic: eficienţa energetică redusă (este de 2,6 ori mai joasă decât în Uniunea Europeană, ceea ce echivalează cu pierderea a cca. 600 milioane dolari anual); lipsa de resurse energetice primare autohtone (gaze naturale, petrol, cărbune) şi importul lor; importul de energie electrică; nivelul mai mult decât redus de utilizare a surselor de energie regenerabilă; devierea mixului de combustibil spre dominarea gazelor naturale importate; amplasarea neuniformă a capacităţilor de generare a energiei electrice pe teritoriul Republicii Moldova şi lipsa capacităţilor necesare de generare a energiei electrice în partea dreaptă a Nistrului pentru acoperirea propriului consum; operarea separată a componentelor sistemului energetic al Republicii Moldova amplasate pe malul drept şi pe malul stâng al râului Nistru; uzura avansată a echipamentelor energetice (circa 60-70 la sută) la centrale electrice, linii de tensiune înaltă şi reţele de distribuţie; capacitatea redusă a liniilor electrice de conexiune cu Europa de Sud-Est şi de Vest; cota redusă a echipamentului energetic eficient şi topologia neoptimală a circuitelor liniilor electrice; ritmuri de modernizare slabă, de exemplu renovarea reţelelor electrice nu depăşeşte 1 procent pe an.

2. Oportunităţile şi ameninţările pentru dezvoltarea domeniului, inclusiv influenţa factorilor externi

Oportunităţi de dezvoltare: fortificarea interconexiunilor energetice cu Ucraina şi România pentru consolidarea rolului Republicii Moldova ca ţară importantă de tranzit al energiei electrice (direcţiile Est-Vest şi Nord-Sud), inclusiv şi al gazelor naturale; majorarea capacităţilor economic competitive de producere a energiei electrice în măsura posibilităţilor, inclusiv generarea distribuită; majorarea eficienţei energetice la producerea, transportul, distribuţia şi furnizarea energiei şi combustibililor prin implementarea unor tehnologii energetice eficiente care au un impact redus asupra mediului (ciclul termodinamic combinat şi cogenerarea energiei electrice şi termice, respectând principiul cost-beneficiu); implicarea în balanţa de consum a resurselor energetice proprii de petrol, gaze naturale din sudul ţării şi a celor regenerabile; promovarea unei politici consecvente de conservare şi utilizare eficientă a energiei la nivelul consumatorilor; aderarea sistemului naţional electroenergetic şi de gaze naturale la Tratatul Comunităţii Energetice, inclusiv UCTE; armonizarea legislaţiei naţionale cu prevederile legislaţiei UE în domeniul energeticii.

Ameninţările pentru dezvoltarea domeniului: lipsa de resurse energetice autohtone apte pentru valorificare în volumele necesare**;** gradul ridicat de uzură fizică şi morală a infrastructurii sistemului energetic; structura deformată a mixului de energie şi acoperirea necesarului de resurse energetice primare practic numai dintr-o unică sursă; caracterul nematur al pieţei energetice naţionale, al cadrului juridic şi regulatoriu, inclusiv de stabilire a tarifelor; cota foarte redusă a investiţiilor în energetică, creşterea preţurilor la resursele energetice primare şi utilizarea insuficientă a capacităţilor proprii de generare din ţară, neutilizarea conceptului de solidaritate a jucătorilor ce activează în energetică pentru asigurarea eficienţei funcţionării complexului energetic pe plan naţional; receptivitatea redusă de implementare a inovaţiilor şi majorării eficienţei energetice privind sistemele moderne de monitorizare, supraveghere, diagnosticare, contorizare, gestionare în timp real şi de ridicare continuă a componentei de „inteligenţă" pentru a asigura balanţa dinamică dintre cerere şi ofertă; nivelul diminuat al coordonării dezvoltării şi funcţionării sistemului energetic cu orientare spre satisfacerea necesităţilor consumatorilor; caracterul dezmembrat al sistemului electroenergetic al ţării.

3. Scenarii posibile de evoluţie a situaţiei în sectorul energetic

Se va păstra tendinţa de dominare în balanţa energetică a gazelor naturale, chiar şi cu creşterea cotei de utilizare nu numai în energetică, dar şi în alte sectoare ale economiei. Starea tehnică a sistemului electroenergetic nu se va schimba radical, inclusiv şi a capacităţilor proprii de generare, a gradului de conectare cu sistemele energetice ale ţărilor vecine. Fiabilitatea asigurării cu energie va fi sub pericol condiţionat de posibilitatea refuzurilor în LEA 330 kV din nordul ţării. Realizarea Programului de gazificare va permite asigurarea accesului la gazele naturale a majorităţii populaţiei ţării. Acoperirea cererii de energie electrică se va face prin import, preponderent din Ucraina. Ca rezultat al creşterii preţurilor pe piaţa internaţională la resursele energetice va avea loc o creştere a cotei utilizării resurselor energetice locale, preponderent a biomasei şi utilizării energiei solare. Influenţa altor tipuri de resurse energetice asupra balanţei energetice pe termen mediu va fi mică. Nematuritatea cadrului juridic şi regulatoriu, calcularea tarifelor la energia livrată numai din conceptul acoperirii cheltuielilor producătorului şi distribuitorului, rambursării investiţiilor fără angajarea obligatorie de obţinere a indicilor de eficienţă energetică determinaţi de organele de administrare centrală şi locală va conduce şi pe viitor la o creştere mult mai rapidă a tarifelor în comparaţie cu indicii de creştere a PIB-ului. Neimpunerea pe cale legală a agenţilor economici ca să producă şi să utilizeze o cotă prescrisă anuală de energie verde va crea dificultăţi în atingerea obiectivelor privind utilizarea energiei regenerabile nu numai până în anul 2010, dar şi pe viitor.

4. Obiective pentru Republica Moldova pe termen mediu (5-6 ani):

a)armonizarea cadrului legislativ şi regulatoriu naţional cu *acqui*-ul UE în domeniul energetic;

b) extinderea pieţelor liberalizate a energiei electrice, inclusiv şi pentru energia obţinută din surse regenerabile;

c) dezvoltarea capacităţilor de generare, preponderent cogenerarea distribuită; d) fortificarea interconexiunilor energetice cu Ucraina şi România şi întărirea rolului Republicii Moldova ca stat important pentru tranzitarea energiei electrice şi gazelor naturale;

e) sporirea eficienţei energetice atât la producerea, transportul, distribuţia şi furnizarea energiei şi combustibililor, cât şi la utilizarea eficientă prin retehnologizarea sectorului real şi promovarea acţiunilor de conservare;

f) diversificarea genurilor de combustibil utilizate pe teritoriul ţării, a căilor de import a resurselor energetice şi implicarea în balanţa de consum a energiei regenerabile;

g) atragerea investiţiilor private în reabilitarea şi construcţia obiectivelor energetice.

5. Recomandări şi soluţii posibile de dezvoltare pe termen mediu (5-6 ani)

1. Creşterea eficienţei energetice în R. Moldova la nivel aproape de UE ar permite de a realiza PIB-ul prognozat pentru 2015 cu numai 65 la sută din consumul actual de energie. Ca direcţii de bază în creşterea eficienţei sunt: optimizarea termică a clădirilor; optimizarea şi modernizarea energetică a proceselor de producţie; optimizarea şi modernizarea reţelelor de termoficare; optimizarea transportului; optimizarea consumului casnic.

2. Reconsiderarea şi adaptarea standardelor de performanţă energetice pentru echipamente, instalaţii în vederea alinierii acestora la nivelul standardelor UE.

3. Introducerea unor sisteme moderne şi performante pentru urmărirea şi gestiunea consumului de energie, pentru automatizarea proceselor industriale şi altor procese din diferite ramuri ale economiei.

4. Reorientarea industriei materialelor de construcţii în a produce materiale cu rezistenţă termică ridicată.

5. Dezvoltarea unor mecanisme stimulative pentru acţiuni de creştere a eficienţei energetice şi a conservării energiei.

6. Crearea de servicii de consultanţă care să propună soluţii optime de consum al energiei, să ofere analize energetice consumatorilor.

7. Instituirea şi asigurarea funcţionării *Fondului pentru eficienţă energetică*, elaborarea şi adoptarea cadrului regulatoriu.

8. Relansarea şi extinderea activităţii *Agenţiei pentru Eficienţă Energetică şi energie regenerabilă*.

9. Elaborarea unor noi programe educaţionale pentru inginerii energetici şi elaborarea unor programe de cultură energetică pentru grupuri specifice şi societate în ansamblu.

10. Implementarea *Legii energiei regenerabile* şi a *Programului Naţional de utilizare a resurselor regenerabile de energie*.

11. Elaborarea şi aprobarea *Metodologiei de calculare a tarifelor la energia produsă din surse regenerabile*, a legislaţiei secundare şi a cadrului regulatoriu.

12. Crearea infrastructurii de utilizare a biocom-

bustibililor, inclusiv: a laboratoarelor de certificare a biocombustibililor, staţiilor de pregătire a amestecurilor de biocombustibil, de alimentare şi instalare a echipamentelor de evidenţă a producerii şi consumurilor de energie şi combustibil (2009-2015).

13. Fortificarea interconexiunilor electrice internaţionale şi locale: LEA 110kV Fălciu-Goteşti (2009); LEA 330 kV (a doua linie) Novodnestrovsk – Bălţi (2009-2011); LEA 400 kV Bălţi-Suceava (proiectare-2009; construcţie: 2010-2012); LEA 330 kV Bălţi-Străşeni (proiectare-2012) etc.

14. Sporirea capacităţilor de generare proprii (distribuită): 50 MW(a.2010), 108 MW (2015), inclusiv şi grupuri pe cărbune care să funcţioneze pe gaz şi păcură.

15. Distribuţia de energie electrică: Implementarea Proiectului energetic II (modernizarea staţiilor electrice – 4 unităţi, sistemului de dispecerat central SCADA – a.2009).

16. Implementarea Programului Naţional de renovare şi descentralizare a sistemelor de alimentare cu căldură a localităţilor RM (2009-2010). Reabilitarea şi modernizarea reţelelor termice magistrale şi de distribuţie.

17. Construcţia gazoductului magistral: Bălţi-Ungheni, paşi spre participare la proiectul NABUCO.

18. Promovarea proiectelor investiţionale şi atragerea investiţiilor în domeniu (2008-2015).

6. Posibilităţile de participare a comunităţii ştiinţifice la implementarea soluţiilor propuse

1. Cercetări ştiinţifice teoretice şi aplicative pe baza conceptului *Smart Grid* pentru asigurarea dezvoltării durabile a sectorului energetic (2008-2015), inclusiv prognoza începerii construcţiei de centrale proprii în funcţie de situaţia pe piaţa energiei, prognoza indicilor de securitate energetică, noi soluţii de majorare a capacităţii de transport a liniilor şi redistribuire optimizată a fluxurilor de putere.

2. Cercetări şi elaborări de modernizare a mijloacelor tehnice ale sistemului energetic şi structurii acestuia în corespundere cu cerinţele de funcţionare în sistemul energetic unificat UCTE (2008-2010).

3. Cercetarea rolului sistemului energetic al RM şi cerinţelor către acesta la realizarea proiectului energetic Vest - Est (2010-2015).

4. Cercetarea proceselor de tranzitare a energiei electrice de către sistemul energetic al RM şi elaborarea recomandărilor de majorare a acestor capacităţi (2008-2010).

5.Elaborarea de tehnologii şi echipamente de sporire a eficienţei energetice.

6. Efectuarea proiectelor de dezvoltare a surselor regenerabile de energie (2008-2015).

Anexa 1. Informaţie de ordin general

Complexul energetic al RM include 3 Centrale Electrice cu Termoficare (puterea sumară electrică instalată 334,5 MW), o centrală electrică cu condensaţie cu puterea electrică de 2520 MW (malul stâng al Nistrului), două centrale hidroelectrice (P=64 MW) şi 10 CET-uri ale fabricilor de producere a zahărului (P=98 MW), centrale termice cu o producere anuală de cca. 3000-3500 mii Gcal în ultimii 7 ani, inclusiv în mun. Chişinău cca. 2000 mii Gcal pe an. Reţelele electrice au o lungime totală de cca. 63,4 mii km, inclusiv de tensiune înaltă 110-400 kV peste 3,9 mii km, 35 кВ – 1921 km, 6-10 кВ – 24499 km, 0,4 кВ – 33066 км. Puterea instalată totală a transformatoarelor staţiilor şi punctelor de transformare e de 5712 MVA. Magistralele de transport a energiei termice au lungimea de 214 şi intercartiere 265,0 km (mun. Chişinău), 195,2 km (mun. Bălţi). Lungimea totală a gazoductelor este de cca. 15,8 mii km, inclusiv magistrale şi branşamente cca. 1,4 mii km, patru staţii de compresoare şi 74 de staţii de distribuire a gazului natural. Capacitatea de stocare a produselor petroliere în ţară constituie 600 000 tone. Personalul din Complexul energetic este de 26 mii de angajaţi.

Funcţionarea complexului energetic se bazează pe resurse energetice de import. Astfel, în anul 2007 importul a constituit: benzină – 231 mii t., gaz lampant – 22 mii t., motorină – 386 mii t., păcură – 22 mii t., gaz lichefiat – 57 mii t., cărbune – 256 mii t., gaz natural – 1323 mil.m^3, alte tipuri de resurse – 11 mii t. Resurse energetice locale (lemne, deşeuri lemnoase, deşeuri din agricultură) – 111, 88 tcc. şi cca. 4,9 mii tep produse petroliere şi gaz extras în republică. Gazul natural domină în structura balanţei resurselor energetice utilizate în ţară (cca. 53 la sută), iar în sectorul energetic în 2007 s-au utilizat 1313 mil m^3, inclusiv pentru producerea energiei electrice – 269 mil. m^3, energiei termice – 351 mil. m^3 şi 590 mil. m^3 de către ramurile economiei naţionale în scopuri energetice. În importul de produse petroliere cota dominantă o deţine România, în importul de gaze – Rusia şi în importul de energie electrică – Ucraina.

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Membru corespondent al A.Ş.M.
Grigore BELOSTECINIC

Pe termen mediu, realizarea obiectivelor Strategiei naţionale de dezvoltare pe anii 2008–2011 poate fi influenţată de apariţia şi amplificarea unor perturbări generate de factori interni sau externi. În prezent, unii dintre aceşti factori pot fi prevăzuţi, dar impactul lor este dificil de evaluat şi prognozat, cantitativ sau ca eşalonare în timp. Obiectivele economice propuse pe termen mediu sunt unele potenţiale, dinamica dezvoltării fiind dependentă într-o mare măsură de disponibilitatea resurselor şi de conjuncturile mondiale şi regionale.

Printre **principalii factori endogeni de risc pentru dezvoltarea economică** pot fi evidenţiaţi:

- Ajustarea conjucturală a politicilor economice ca urmare a crizei mondiale financiare în funcţie de impactul negativ al crizei în statele partenere, care ar limita cererea externă la produsele autohtone destinate exportului.
- Întârzierea implementării unui sistem de acţiuni şi măsuri anticriză de către administraţia publică centrală, la elaborarea unor studii profunde de evaluare a consecinţelor potenţialului impact şi utilizării tehnicilor de monitorizare sistematica şi activă a fenomenelor de criză în context regional.
- Accentuarea fenomenului migraţiei externe având nu numai o dimensiune economică, impusă de deficitul forţei de muncă în anumite sectoare, ci şi o dimensiune socio-demografică pentru corectarea efectelor unei natalităţi scăzute şi a procesului de îmbătrânire a populaţiei.
- Continuarea actualelor tendinţe demografice negative, accentuarea declinului demografic şi producerea unor dezechilibre structurale cu profunde implicaţii de natură economică şi sociala.
- Cooperarea limitată a administraţiei publice centrale cu sectorul privat (patronatele), partenerii sociali, mediul academic în elaborarea şi implementarea politicilor publice şi a măsurilor pentru creşterea competitivităţii bazate pe sporirea productivităţii resurselor materiale consumate şi a muncii, precum şi pe promovarea prioritară a exportului şi asigurarea stabilităţii macroeconomice.
- Întârzierea descentralizării şi a măsurilor pentru creşterea substanţiala a capacităţii administrative, a potenţialului de generare a proiectelor eligibile pentru finanţare din punctul de vedere al eficienţei social-economice prin studiile de fezabilitate.
- Eficienţa limitată a politicilor monetare orientate spre continuarea procesului de dezinflaţie, ceea ce poate avea o influenţă nefavorabilă asupra creşterii economice sustenabile.
- Continuarea tendinţelor de creştere exagerată a consumului privat şi a importurilor pentru consumul curent în baza remitenţelor externe.
- Creşterea veniturilor în neconcordanţă cu evoluţia productivităţii muncii în condiţiile deficitului de angajaţi cu experienţă în anumite sectoare productive.
- Amânarea implementării politicilor adecvate reducerii intensităţii energetice şi a măsurilor orientate spre diminuarea impactului factorului energetic pentru o mai bună funcţionare a sectorului real al economiei.
- Alocarea insuficientă a fondurilor publice destinate formării iniţiale şi continue a resurselor umane şi stimulării activităţilor de cercetare-dezvoltare-inovare, care formează domeniile de importanţă strategică pentru o dezvoltare economică sustenabilă.

Printre multitudinea de **factori de risc exogeni** se pot număra:

- Amplificarea tendinţelor de criză în sistemul financiar mondial, fluctuaţiilor preţurilor mondiale la produsele petroliere, gaze naturale, materie primă, ceea ce poate genera efecte majore asupra inflaţiei şi securităţii energetice naţionale;
- Accentuarea elementelor de criză economică în statele din care provin majoritatea remitenţelor externe ale lucrătorilor moldoveni, care ar avea impact negativ asupra nivelului de trai al populaţiei şi gradului de acoperire din această sursă a deficitului de cont curent, implicit asupra ratei de schimb a monedei naţionale;
- Incertitudinile cu privire la atitudinile investitorilor străini faţă de pieţele statelor emergente, inclusiv şi a Republicii Moldova, care ar putea fi cauzate, în principal, de creşterea deficitului extern, cu efecte negative asupra volumului şi calităţii investiţiilor străine directe în sectorul real al economiei;
- Creşterea costurilor finanţării externe ca urmare a turbulenţelor financiare internaţionale şi a scăderii posibile a rating-ului de ţară, ceea ce poate cauza un impact negativ asupra cursului monedei naţionale şi asupra ratei inflaţiei pe termen mediu.

Obiectivul economic strategic al Republicii Moldova pe termen mediu reprezintă reducerea

treptată, într-o perioadă de timp cât mai scurtă, a decalajelor care separă încă Republica Moldova de nivelul mediu al UE referitor la valoarea PIB-ului *per* locuitor şi la calitatea vieţii populaţiei. Dinamica evoluţiei economice a Republicii Moldova din ultimii ani (2001-2007), cu o rată medie anuală de creştere a PIB-ului de peste 5,8 la sută faţă de un ritm mai scăzut în UE, demonstrează că realizarea acestui obiectiv este posibilă. În condiţiile accentuării unor elemente esenţiale ale crizei financiare mondiale este evident că procesul se va solda cu o recesiune economică mondială, care se va resimţi de fiecare stat indiferent de nivelul naţional de dezvoltare economică. În condiţii specifice de recesiune economică mondială competitivitatea şi eficienţa vor reprezenta factorii determinanţi ai sustenabilităţii creşterii economice în orice stat, inclusiv şi în Republica Moldova. De aceea asigurarea menţinerii unui ritm de creştere de 4,0-5,0 la sută pe termen mediu a economiei naţionale impune, prin urmare, adoptarea de instrumente eficiente de politică economică, care să permită gestionarea şi valorificarea substanţial îmbunătăţită a potenţialului existent în sectoare-cheie ce determină dezvoltarea durabila într-un cadru concurenţial.

În contextul conjuncturii mondiale, pentru Republica Moldova pot fi formulate următoarele **obiective principale pe termen mediu:**

- Menţinerea stabilităţii macroeconomice, a proceselor inflaţioniste în limite acceptate şi diminuarea deficitului de cont curent;
- Îmbunătăţirea mediului de afaceri, promovarea culturii antreprenoriale, creşterea flexibilităţii şi participării pe piaţa muncii şi asigurarea unei dezvoltări regionale armonioase;
- Asigurarea sustenabilităţii finanţelor publice pe termen mediu şi lung;
- Continuarea reformelor structurale şi asigurarea unor condiţii favorabile procesului cercetare-dezvoltare-inovare, dezvoltării serviciilor îmbunătăţite de educaţie şi formare profesionala, precum şi continuarea reformelor necesare pentru a spori nivelul de eficienţă;
- Continuarea şi adâncirea reformei administraţiei publice.

O condiţie esenţiala pentru îndeplinirea obiectivelor dezvoltării durabile este implementarea unei combinaţii adecvate de **politici macroeconomice** coerente, prin care să se asigure sustenabilitatea resurselor materiale şi energetice folosite pentru creşterea economică, finanţarea investiţiilor strict necesare pentru modernizarea si creşterea competitivităţii sectoarelor productive şi de servicii, precum şi a infrastructurilor, calificarea si perfecţionarea continuă a forţei de muncă în acord cu cerinţele progresului tehnic şi tehnologic. Din aceste considerente, fără substituirea programelor existente de dezvoltare a Republicii Moldova, este necesară o abordare complementară a problemelor economice prin elaborarea *Strategiei Naţionale de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova pe termen mediu*, care ar propune o viziune strategică prin prisma criteriilor de sustenabilitate stipulate în Directivele Uniunii Europene şi a tendinţelor principale care se conturează pe plan mondial.

Tendinţele globale de dezvoltare economică ne demonstrează că economia modernă devine tot mai mult o economie bazată pe cunoaştere şi informaţie, aceasta din urmă devenind, de fapt, o resursă strategică şi fundamentală, asemănătoare capitalului în societatea industrială, şi cu un impact hotărâtor asupra dezvoltării şi prosperităţii oricărei naţiuni. În societăţile cele mai dezvoltate din punct de vedere economic folosirea intensivă a cunoaşterii este recunoscută ca principal factor de progres şi de creştere economică sustenabilă. În Republica Moldova generarea de cunoştinţe trebuie să fie considerată ca domeniu (subdomeniu) prioritar de activitate care, fiind rezultatul unei activităţi umane, de cercetare şi inovare, şi având o valoare de piaţă, ca orice bun economic poate fi comercializat în cadrul pieţei.

Menţionăm aici că noua economie acordă o importanţă deosebită lucrătorilor competitivi, iar educaţia şi instruirea devin o sursă certă a avantajului competitiv pentru orice persoană. Iată de ce, constituirea unei societăţi bazate pe cunoaştere impune formarea de noi aptitudini, competenţe, capacităţi. Evident că această abordare solicită modificări considerabile ale dreptului proprietăţii intelectuale şi modului de finanţare a cercetării: de la finanţarea intenţiilor de cercetare spre procurarea (vânzarea) rezultatelor cercetării. În acest context se poate concluziona următoarele:

- Construirea societăţii bazate pe cunoaştere a devenit un scop raţional pentru toate statele lumii, inclusiv pentru Republica Moldova. Aceasta reprezintă astăzi unica cale spre competitivitate şi prosperitate economică.
- Republica Moldova are nevoie de constituirea unui mediu de afaceri favorabil inovării şi o politică clară şi realistă în domeniu, care să pornească de la stimularea activităţilor de cercetare-dezvoltare-inovare. Este nevoie de o abordare sistemică a inovării, în contextul relaţiilor şi intereselor tuturor actorilor

participanţi la acest proces: universităţi, instituţii de cercetare, finanţatori şi, nu în ultimul rând, statul.

• În ceea ce priveşte cercetarea şi dezvoltarea, este necesară deplasarea accentelor spre inovare şi transfer tehnologic, din nevoia de a valorifica cât mai rapid rezultatele cercetării. La fel, probabil că, în termen scurt, pentru Republica Moldova este mai importantă preluarea de tehnologii în raport cu crearea de tehnologie, din perspectiva de creştere accelerată a productivităţii.

• Procesul de inovare va avea succes în Republica Moldova numai în cazul în care cunoştinţele noi vor fi asimilate de întreprinderi. Din această perspectivă, drept motiv pentru susţinerea cercetării-dezvoltării-inovării trebuie să fie efectul economic stabilit în baza unor analize de eficienţă şi rentabilitate.

În prezent contribuţia insuficientă a activităţilor proprii de cercetare-dezvoltare-inovare, reînnoirea lentă a bazei tehnologice, calitatea inferioară a infrastructurilor, performanţele competitive scăzute ale produselor şi serviciilor oferite pe piaţă, capacitatea insuficientă de adaptare la cerinţele pieţei globalizate rămân principalele cauze care influenţează negativ atât productivitatea muncii, cât şi randamentul folosirii resurselor. Dat fiind faptul că randamentul utilizării resurselor materiale şi productivitatea muncii reprezintă determinanţii principali ai eficienţei şi competitivităţii pe termen mediu sunt necesare eforturi considerabile investiţionale şi de management pentru remedierea situaţiei. Pentru asigurarea sustenabilităţii consumului total de resurse materiale se impune o preocupare prioritară la nivel naţional pentru **ameliorarea semnificativă a productivităţii resurselor şi eficienţei energetice**. Nivelul productivităţii muncii pe ansamblul economiei (PIB pe persoană ocupată), cât şi la nivel sectorial este încă mult inferior în Republica Moldova comparativ cu nivelul mediu al UE.

Pe termen mediu este necesară o creştere considerabilă a calităţii managementului economic la toate nivelurile, de la cel naţional sau regional până la nivel de întreprindere, pentru utilizarea eficientă şi completă a resurselor de capital disponibile şi atragerea unor surse de finanţare suplimentare pentru investiţii atât în dotarea cu tehnologie modernă, în cercetarea ştiinţifică, dezvoltarea tehnologică şi inovare, cât şi în formarea şi perfecţionarea forţei de muncă.

Necesităţile investiţionale de dezvoltare a Republicii Moldova solicită implicarea activă a administraţiei publice centrale şi locale, a sectorului privat în menţinerea unui mediu de afaceri favorabil investiţiilor de capital autohton şi străin destinate modernizării şi dezvoltării durabile a ţării.

Pe termen mediu, menţinerea unei rate de investiţii mai mari decât în statele vecine este absolut necesară pentru realizarea unei convergenţe în termeni reali. Modernizarea infrastructurii energetice, de transport şi edilitare, învăţământului şi sănătăţii publice, dezvoltarea regională şi reducerea decalajului tehnologic şi informaţional necesită un mare efort investiţional. Pentru creşterea ratei de investiţii pe termen mediu şi lung va trebui continuată politica de atragere a investiţiilor străine directe, în special ale celor care pot contribui substanţial la creşterea exportului, astfel ca exportul să devină determinantul principal al creşterii economice. Evoluţia investiţiilor străine directe din ultimii ani (2001-2007), preponderent în domeniul serviciilor, justifică necesitatea atragerii prioritare a investiţiilor de tip *greenfield* în sectoarele productive.

Isai Cârmu. Ilustraţie la cartea *Aproape* de Grigore Vieru. *Chişinău, ed. Cartea moldovenească, 1974*

INOVAREA ŞI TRANSFERUL TEHNOLOGIC

Dr. Ghenadie CERNEI

A. Evaluarea stării actuale de lucruri

Situaţia în domeniul inovării şi transferului tehnologic se caracterizează prin faptul că atât punctele forte, cât si neajunsurile sunt moştenite de la mediul de cercetare, fiind amplificate de către societate (inclusiv componenta economică).

Punctele forte:

1. Ultimii 2 ani s-au făcut eforturi impunătoare pentru a creşte încrederea faţă de cercetarea în Republica Moldova şi rezultatele obţinute.

2. Mediatizarea cazurilor de succes trezeşte interesul societăţii faţă de inovaţii.

3. Procesul de inovare şi transfer tehnologic lansat în 2005 începe a da rezultate, inclusiv prin faptul că mulţi dintre cercetători conştientizează faptul că rezultatele obţinute pot fi comercializate, iar unii dintre ei pătrund în esenţa metodelor şi mecanismelor de comercializare.

4. Crearea infrastructurii inovaţionale *PST Academica* şi *Incubatorul inovaţional Inovatorul* conditionează posibilităţi de lansare şi creştere a afacerilor inovaţionale atât în baza cercetărilor efectuate de savanţii Republicii Moldova, cât şi a celor aduse de peste hotare.

5. Agenţia de Inovare si Transfer Tehnologic pune accente pe implementarea rezultatelor cercetării care pot fi ulterior comercializate, fiind susţinută în acest proces de către conducerea AŞM.

6. Dezvoltarea parteneriatelor de cercetare creează condiţii de apariţie a parteneriatelor în domeniul I&TT.

7. Numirea persoanelor responsabile de I&TT în institutele de cercetare şi instruirea lor va permite petrecerea auditului tehnologic în bază regulată, dar şi selectarea rezultatelor cu potenţial de comercializare la o etapă incipientă.

8. Altele.

Neajunsuri:

1. Infrastructura dezvoltată a inovaţiei şi a transferului tehnologic slab dezvoltată.
2. Nivelul jos al pregătirii rezultatelor cercetărilor pentru implementare.
3. Nivelul jos de încredere faţă de rezultatele ştiinţei autohtone.
4. Legătura nesatisfăcătoare între ştiinţă şi mediul de afaceri.
5. Mediatizarea insuficientă a rezultatelor cercetărilor.
6. Relaţia nesatisfăcătoare între cercetarea din Republica Moldova şi cercetarea mondială.
7. Înţelegerea slabă a esenţei afacerilor în mediul de cercetare.
8. Orientarea spre finanţări bugetare, dar nu spre dezvoltarea afacerilor inovaţionale.
9. Lipsa stimulenţilor în implementarea afacerilor inovaţionale.
10. Lipsa mecanismelor de monitorizare a dinamicii rezultatelor cercetărilor, inclusiv la nivel de institute, cercetători.

B. Oportunităţile şi ameninţările pentru dezvoltarea domeniului, inclusiv influenţa factorilor externi

Principala ameninţare este lipsa rezultatelor pe perioada unui timp îndelungat. Aceasta poate duce la pierderea încrederii societăţii faţă de capacitatea de cercetare-inovare, ce ar conduce la micşorarea finanţării, precum şi a altor forme de susţinere a acestui proces.

În ce priveşte oportunităţile, este de menţionat faptul că, în condiţiile crizei economice globale, toate ţările pun accent pe inovarea economiei, stimularea apariţiei IMM-urilor inovaţionale, acelaşi lucru fiind posibil de a-l lansa şi în Republica Moldova.

C. Formularea obiectivelor pentru Republica Moldova pe termen mediu (5-6 ani)

9. Dezvoltarea continuă a infrastructurii inovaţionale.
10. Sporirea numărului de IMM inovaţionale – dublare în fiecare an din următorii 5 ani.
11. Implementarea statisticilor inovaţionale.
12. Creşterea indicatorilor de statistică inovaţională a Republicii Moldova până la nivelul minim al statelor UE.
13. Asigurarea în continuare a implementării rezultatelor cercetării şi a transferului tehnologic.

D. Elaborarea recomandărilor şi a posibilelor soluţii de dezvoltare pe termen mediu (5-6 ani)

Printre masurile de evoluţie pozitivă a situaţiei pot fi menţionate următoarele:

1. Instruirea continuă a persoanelor responsabile de I&TT din institute;
2. Comunicarea continuă şi evaluarea în funcţie de numărul şi calitatea proiectelor de TT;
3. Evaluarea şi descoperirea celor mai puternice direcţii de cercetare a sistemului A.Ş.M.;
4. Elaborarea propunerilor de prioritizare a acestor direcţii în cadrul A.Ş.M., inclusiv prin finanţare specială;
5. Dezvoltarea prioritară a proiectelor de TT cu potenţial de:
   - producerі orientate spre export
   - tirajare pe teritoriul RM şi în afara ţării
6. Obţinerea unor efecte economice rapide pentru a asigura evidentierea cazurilor de succes;
7. Definirea de direcţii principale (în baza evaluării care se va efectua):
   - cele mai “tari” direcţii de cercetare
   - direcţii de cercetare importante pentru economia RM
   - altele
8. Monitorizarea programelor de cercetare aplicată;
9. Evidenţa cercetătorilor şi a rezultatelor obţinute de ei;
10. Diagnostica proiectelor cu potenţial de TT;
11. Monitorizarea proiectelor de TT timp de 5 ani după finisarea lor;
12. Dezvoltarea proiectelor de TT prin intermediul incubatoarelor inovaţionale şi a parcurilor ştiinţifice, creând mase critice de activitate inovaţională;
13. Stabilirea parteneriatelor cu parcuri industriale, incubatoare de afaceri din alte ţări;
14. Munca continuă cu cercetătorii în vederea selectării proiectelor pentru TT;
15. Suportul şi pregătirea pentru *spin-off*;
16. Stimularea creării de IMM inovative;
17. Atragerea reprezentanţilor businessului real în evaluarea potenţialului economic al proiectelor de TT;
18. Crearea condiţiilor de îmbunătăţire a accesului la tehnologiile de transfer tehnologic prin fondarea unui *Centru de instruire continuă*, unde vor fi antrenaţi masteranzii şi doctoranzii Universităţii academice;
19. Dezvoltarea programelor de colaborare cu organismele internaţionale în domeniul inovaţiilor şi transferului tehnologic;
20. Programe de dezvoltare instituţională şi transfer tehnologic;
21. Preluarea experienţelor altor ţări în domeniul I&TT;
22. Implementarea statisticilor inovaţionale (împreună cu IEFS), inclusiv a indexului de implementare orientat spre măsurarea rezultatului practic al cercetării;
23. Implementare de proiecte de I&TT.

E. Identificarea posibilităţilor de participare a comunităţii ştiinţifice la implementarea soluţiilor propuse

14.Implicare în toate activităţile preconizate.

TEHNOLOGIILE INFORMAȚIONALE ŞI DE COMUNICAȚII

Igor COJOCARU,
director al Î.S. Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale

1. Evaluarea stării actuale de lucruri

Sectorul Tehnologia Informației şi de Comunicații (TIC) reprezintă, la ora actuală, un domeniu prioritar în dezvoltarea economică a Republicii Moldova. Astfel, dacă în perioada anilor 1990–2007, ponderea anumitor servicii TI prestate a scăzut mai mult de 9 ori (este vorba de comunicațiile poştale, telegrafie, telefonia fixă, difuzarea radio şi TV), în perioada anilor 2001–2005 ritmul de dezvoltare a sectorului depăşeşte semnificativ media pe economie, ponderea acestuia în produsul intern brut (PIB) mărindu-se de peste 1,8 ori: de la 5,8 la sută în 2001 până la 10,5 la sută în 2005.

Indicatorii economici de bază la 1 iulie 2008. În domeniul telecomunicațiilor şi informaticii sunt autorizați să presteze servicii 1214 agenți economici, dintre care 61 sunt întreprinderi mixte şi întreprinderi cu capital străin. În anul 2007, comunicațiile electronice şi serviciile de informare s-au menținut în topul celor mai dinamice sectoare ale economiei naționale. Volumul total de vânzări pe piața serviciilor de comunicații electronice a depăşit, în anul 2007, cifra de 5,4 miliarde de lei, ceea ce constituie 10,1 procente din valoarea PIB. Structura pieței era: telefonia mobilă – 44,0 la sută, telefonia fixă – 43,4 la sută, transport de date – 4,2 la sută, serviciile audiovizuale – 2,8 la sută şi alte servicii – 5,5 la sută. Astfel, în mai puțin de 9 ani de la lansare, domeniul telecomunicațiilor şi informaticii s-a situat, după volumul vânzărilor, pe primul loc.

Sectorul de produse şi servicii de informare. La 1 ianuarie 2008 în acest sector erau autorizate să activeze 914 companii, inclusiv 325 – transmisiuni de date, dintre care 25 de companii au furnizat servicii de acces la Internet; 505 – servicii Internet în localuri publice, dintre care 214 companii au activat în localități rurale şi centre raionale. În anul 2007 au fost prestate servicii în valoare de 459,2 mil. lei, comercializate produse informatice în valoare de 596,5 mil. lei. Cel mai mare volum de afaceri pe piața de transmitere de date au înregistrat companiile: Moldtelecom (49 la sută din piață), Telemedia Group (10,7 la sută) şi StarNet (9,6 la sută). La 1 ianuarie 2008 numărul de utilizatori de Internet a constituit impunătoarea cifră de 700 de mii sau 18,5 utilizatori la 100 de locuitori. La 1 iulie 2008 în republică funcționau aproape 4500 de locații Web, estimându-se o creştere semnificativă în continuare a acestui indicator.

Cu toate acestea, cheltuielile Republicii Moldova, raportate la cap de locuitor, pentru domeniul TIC sunt foarte mici (aproape de 50 ori mai mici decât media UE25). Acest sector în UE are la bază principiul diversității şi constă în prezent din 25 de subsectoare naționale, orientate spre standarde comune de convergență şi interoperabilitate. Pentru ca Republica Moldova să se poată alinia acestor standarde europene, a fost nevoie de o strategie de acțiuni privind formarea şi dezvoltarea organică a sectorului TIC național. Un asemenea document îl constituie *Strategia de dezvoltare a sectorului Tehnologia Informației şi de Comunicații pe anii 2009–2011* (deocamdată în fază de proiect).

Pe termen mediu, realizarea obiectivelor Strategiei de dezvoltare a sectorului TIC va duce la transformarea sectorului TIC într-un sector economic bine conturat, eficient şi competitiv, care să asigure furnizarea serviciilor societății informaționale la un nivel sporit de accesibilitate pentru diverse categorii de utilizatori şi va stimula competitivitatea economiei naționale.

Implementarea TIC moderne în toate ramurile economiei naționale (economie, guvernare, educație şi învățământ, ştiință, cultură, sănătate etc.), mediatizarea beneficiilor de pe urma dezvoltării tehnologice va genera noi servicii informatice şi va spori cererea pentru aceste servicii.

Evaluarea stării actuale de lucruri (punctele slabe):

1. Lipsa unei culturi digitale în republică şi utilizarea eficientă a serviciilor informatice şi a unui cadru legal şi eficient în domeniul TIC.

2. Numărul foarte mic sau chiar lipsa serviciilor informatice publice pentru toate dimensiunile unei societăți informaționale: *socială* (telemedicină, teleactivități, teleserviciu, telealegeri, teleasigurare etc.), *educațională* (educație şi învățământ la distanță, biblioteci virtuale, e-Teaching, e-Learning), *ambientală* – care are impact asupra utilizării resurselor şi protecției mediului înconjurător, *culturală* (muzee, galerii de artă pe internet, digitizarea informației: manuale digitizate, digitizarea patrimoniului national si international), *economică.*

3. Administrațiile publice locale nu au implementat elemente ale culturii digitale în vederea majorării nivelului de transparență a activității lor, nu au fost luate măsuri suficiente pentru a implementa mecanismele *e-guvernării* conform prevederilor Strategiei Naționale de Edificare a Societății Informaționale „Moldova electronică”.

4. Lipsa personalului calificat în domeniul TIC, care constituie un factor de risc sporit pentru majoritatea afacerilor din domeniul dat, în special pentru managementul de proiecte, elaborarea şi integrarea sistemelor informatice.

5. Lipsa specialiştilor în securitatea informaţională şi reţele, dezvoltarea arhitecturală, testarea şi controlul calităţii, specialişti TI cu abilităţi în administrarea afacerilor.

6. Industria TI este fragmentată, neexistând capacităţi pentru realizarea unor proiecte de anvergură şi atragerea unor investiţii considerabile în domeniu.

7. Dezvoltarea redusă a pieţei *software* locale (produse şi servicii limitate, necalitative, lipsa unor politici publice de sprijinire a exporturilor de TI etc.).

8. Lipsa concurenţei pentru comenzile de stat în domeniul TIC.

9. Lipsa unor indicatori de monitorizare a sectorului TIC drept un sector industrial integrat, care ar permite ajustarea politicilor din sector.

10. Dezvoltarea vertiginoasă a subsectorului comunicaţiilor mobile a impulsionat comunicarea, însă celelalte subsectoare ale sectorului TIC rămân încă dezvoltate insuficient.

11. Operatorul principal de telefonie fixă Moldtelecom nu oferă acces la canalizările sale, limitând astfel capacitatea competitivă a celorlalţi actori de pe piaţă.

12. Relaţiile limitate ale mediului de afaceri în domeniul TIC cu sistemul de educaţie şi de cercetare.

13. În prezent se înregistrează un nivel scăzut al cheltuielilor destinate pentru cercetare şi dezvoltare tehnologică (doar 0,7 la sută din PIB în 2008).

14. Nu există cercetări profunde de ultimă oră pentru Republica Moldova privind situaţia sectorului TIC, în mod special cu referire la producere, import/export de produse software şi hardware.

15. Lipsa unor cursuri din programe recunoscute pe plan internaţional de genul Cisco Netorking Academy etc. în curriculumul pentru învăţământul preuniversitar şi universitar pentru obţinerea unor abilităţi profesionale şi certificare internaţională în domeniu.

16. Programul SALT, pe lângă instalarea calculatoarelor în şcoli şi conectarea lor la Internet, trebuie să promoveze şi să asigure continuu servicii informatice şi programe eficiente de instruire pentru elevi.

17. Costul ridicat al serviciilor şi puterea de cumpărare scăzută a populaţiei a produselor şi serviciilor TIC.

18. Companiile nou-create nu pot beneficia de facilităţi fiscale, deoarece ele se oferă doar la prezentarea rapoartelor pentru anul trecut.

19. Facilităţile fiscale nu au fost suficient mediatizate, inclusiv în afara ţării, pentru a atrage investiţii importante în domeniul TIC, iar cele care au fost atrase nu au avut un impact de ordin sistemic asupra economiei naţionale, nu au asigurat o dinamică vizibilă în ultimii ani.

20. În domeniul pirateriei software Republica Moldova ocupă locul patru în lume; pierderile cauzate industriei de acest segment au ajuns la 43 milioane de dolari.

Evaluarea stării actuale de lucruri (punctele forte):

1. Comunicaţiile şi serviciile transport date se dezvoltă rapid, asigurând o calitate relativ bună. Astfel, se atestă o tendinţă de creştere mai pronunţată a cheltuielilor pentru produse program, mentenanţă şi pentru proiectări, ceea ce înseamnă creşterea capacităţii pieţei locale pentru producătorii soft.

2. Cererea de specialişti TI este în continuă creştere. Companiile sunt în căutare de specialişti in TIC, cărora sunt dispuse să le ofere condiţii de muncă atractive şi posibilităţi de promovare.

3. Există tradiţii de elaborare de softuri dezvoltate de către companiile de programare *off-shore* care activează în ţară.

4. Există un nivel relativ ridicat şi un grad sporit de accesibilitate la servicii de telecomunicaţii mobile.

5. Guvernul este interesat în promovarea unei politici orientate spre soluţionarea problemelor existente în domeniul TIC.

6. În sectorul comunicaţiilor mobile există competitivitate, care trebuie şi mai mult încurajată şi susţinută.

2. Oportunităţile şi ameninţările pentru dezvoltarea domeniului, inclusiv influenţa factorilor externi

Schiţarea posibilelor scenarii de evoluţie

1. În cazul implicării statului, ca actor activ, s-ar putea crea o cerere internă care ar stimula piaţa să răspundă la aceasta ofertă. Aceasta nu numai că ar conduce la crearea de echipe de proiectare/programare noi, dar şi ar stimula cererea de cadre în acest domeniu, care ulterior ar forma un potenţial şi pentru export.

2. Cu sprijinul autorităţilor legislative, va fi perfecţionat cadrul de reglementare în domeniul TIC, care va fi armonizat tot mai mult cu actele normative ale UE.

3. Se va modifica poziţia pe piaţă a Moldtelecom-ului.

4. Va spori cererea de produse şi servicii şi vor deveni mult mai mobile posibilităţile de satisfacere.

5. Vor creşte şi mai mult diferenţele dintre posibilităţile de dezvoltare a sectorului TIC în mediul urban şi cel rural.

6. Din cauza crizei economice şi financiare internaţionale, atragerea investiţiilor pentru dezvoltarea acestui sector va fi tot mai dificilă.

Formularea obiectivelor pentru Republica Moldova pe termen mediu (5-6 ani)

1. Extinderea gradului de acces la servicii de telecomunicaţii în bandă largă.
2. Reducerea decalajului digital în mediul rural
3. Elaborarea standardelor educaţionale, de pregătire profesională şi ocupaţionale în domeniul TIC
4. Implementarea serviciilor publice on-line
5. Implementarea serviciilor multimedia digitale la nivel naţional.
6. Majorarea cererii de servicii informatice pe piaţa internă de cel puţin 10 ori. Aceasta ar crea o masă critică de cerere.
7. Majorarea capacităţii de producţie (locuri noi de muncă) în domeniul TIC de cel puţin 5 ori.
8. Crearea instrumentelor de monitorizare şi evaluare a nivelului de dezvoltare a sectorului TIC în republică.

Elaborarea recomandărilor şi a posibilelor soluţii de dezvoltare pe termen mediu (5-6 ani)

1. Acordarea facilităţilor pentru crearea şi activitatea ulterioară a IMM în domeniul TIC.
2. Crearea condiţiilor de creare şi atragere în activitatea IMM în domeniul TIC şi al serviciilor aferente.
3. Facilitarea accesului la credite pentru industria TIC.
4. Actualizarea „Nomenclatorului domeniilor de formare profesională şi al specialităţilor pentru pregătirea cadrelor în instituţiile de învăţământ superior".
5. Motivarea colaborării instituţiilor de învăţământ superior cu instituţiile statului şi sectorul privat în domeniul pregătirii specialiştilor TIC.
6. Crearea unui parc în domeniul TIC şi a serviciilor conexe.
7. Mediatizarea înlesnirilor acordate companiilor din acest domeniu.
8. Crearea oportunităţilor pentru a opri exodul specialiştilor TIC peste hotare (fiecare al doilea specialist TIC are asemenea intenţii după absolvire).
9. Majorarea alocaţiilor pentru realizarea Strategiei Naţionale de edificare a societăţii informaţionale „Moldova electronică" şi repartizarea lor în baza unui concurs de proiecte orientate spre realizarea obiectivelor Strategiei, propunerile de proiecte fiind expertizate de experţi independenţi atât din ţară cât şi din străinătate.

Posibilităţi de participare a comunităţii ştiinţifice la implementarea soluţiilor propuse

1. Identificarea actorilor-cheie în domeniul cercetării TIC (din sfera academică, sectorul TIC privat şi organizaţiile non-profit) şi antrenarea acestora în proiecte comune de cercetare, fortificând cooperarea public-privat prin stimularea transferului de tehnologii.
2. Promovarea parteneriatelor în domeniul TIC în cadrul grupurilor de ţări din care Moldova face parte, în special: Europa de Est şi Caucazul de Sud, Bazinul Mării Negre, Europa de Sud-Est, pentru soluţionarea unor provocări comune şi sporirea oportunităţilor de participare în programele europene de cercetare.
3. Elaborarea recomandărilor privind priorităţile de cercetare în domeniul TIC în cadrul cooperării dintre Moldova şi UE, pentru perioada 2010-2015.
4. Informarea şi instruirea actorilor identificaţi privind oportunităţile şi procedurile de participare în cadrul domeniilor relevante, TIC, Securitate, Infrastructuri de cercetare ale Programului Cadru 7 al Uniunii Europene pentru cercetare şi dezvoltare tehnologică, precum şi familiarizarea acestora cu cultura europeană în domeniul R&D.
5. Facilitarea dezvoltării reţelelor de colaborare între actorii din sectorul TIC al Repiblicii Moldova şi ţările UE pentru a face schimb de idei şi experienţă şi a colabora în sfera cercetărilor în contextul programelor TIC din cadrul PC 7.
6. Crearea oportunităţilor de dezvoltare a sectorului prin înaintarea cererilor de elaborare pentru mediul academic, de cercetare şi educaţie prin intermediul Î.S. IDSI şi IMI.
7. Realizarea unui studiu privind situaţia sectorului TIC cu referire la producere, import/export de produse software şi hardware şi mediatizarea acestor rezultate
8. Consultarea IMM din TIC în privinţa promovării pe piaţă.
9. Lansarea unui serviciu de brokeraj al proiectelor TIC.
10. Îmbunătăţirea procesului de educaţie şi cercetare în domeniul TIC, dezvoltarea învăţământului şi colaborării tehnico-ştiinţifice la distanţă, actualizarea programelor educaţionale prin prisma învăţământului axat pe cererea pe piaţa TIC, organizarea studiilor universitare din ciclul II (studii de masterat) şi doctorat.
11. Ajustarea programelor de studiu din învăţământul universitar la necesităţile sectorului TIC şi antrenarea businessului în procesul de pregătire a specialiştilor.
12. Coordonarea activităţilor de analiză, monitorizare şi evaluare a unor proiecte, programe, legi, strategii, materiale didactice, tehnologii etc. care vizează probleme din domeniul TIC.

SECTORUL AGROINDUSTRIAL ŞI PERSPECTIVELE ASIGURĂRII UNEI DEZVOLTĂRI DURABILE ÎN ZONA RURALĂ

*Dr. **Gheorghe GABERI***

Republica Moldova dispune de o îmbinare unică a factorilor pedo-climaterici favorabili dezvoltării agriculturii şi industriei alimentare, fapt care de-a lungul istoriei sale a înaintat pe prim plan această preocupaţie a populaţiei din zona rurală şi a condus la dezvoltarea unor tradiţii de prelucrare a pământului transmise din generaţie în generaţie.

Importanţa majoră a acestui segment din economia naţională mai este cauzată şi de faptul că în rândul problemelor globale, cu care s-a ciocnit omenirea la începutul secolului XXI, printre primele se înscrie şi problema asigurării cu alimente de înaltă calitate.

Bazându-se pe experienţa acumulată şi tehnologiile avansate, Republica Moldova va trebui să dezvolte în continuare sectorul agricol, fapt care va asigura securitatea alimentară a ţării, va contribui la consolidarea complexului economic şi la soluţionarea problemelor sociale la sate.

Din păcate, procesul de denaţionalizare şi împroprietărire a ţăranilor, derulat în ţara noastră în perioada de tranziţie la economia de piaţă, a provocat apariţia unei situaţii extraordinar de complicate şi anume:

- au fost parcelate câmpurile în loturi extrem de mici, exploatarea cărora nu permite utilizarea tehnologiilor eficiente şi asigurarea unui randament înalt de producere;
- au fost supuse unui proces de distrugere plantaţiile multianuale (viile şi livezile, costul cărora se estimează în preţurile curente la cifra de peste 6 mlrd. dolari SUA), complexele zootehnice şi fabricile de păsări, care luate la un loc constituiau tezaurul sectorului agricol al ţării;
- s-a irosit infrastructura de deservire a sectorului agricol care asigura utilizarea tehnologiilor avansate cu randament înalt de producere;
- s-a produs o ruptură dintre ştiinţă şi tehnologii pe de o parte, şi sectorul de producţie agricolă pe de altă parte;
- resursele investiţionale alocate cândva de stat în sectorul agricol au fost stopate şi nu au fost înlocuite cu altele (într-un cuvânt, sectorul agricol s-a pomenit lipsit de resurse investiţionale, fără de care nu se poate imagina dezvoltarea în continuare);
- a fost deteriorat sistemul de perfecţionare continuă a nivelului de pregătire profesională a cadrelor, şi în primul rând a tehnicienilor şi muncitorilor din ramură. Proprietarii de parcele de teren agricol, segmente de vii şi livezi, altădată de înaltă productivitate, s-au pomenit într-o situaţie când nu ştiau ce să facă cu ele şi cum să asigure o eficienţă măcar la nivel minim;
- numărul de producători agricoli s-a mărit de sute şi mii de ori, fapt ce a creat o situaţie complicată în asigurarea unui management eficient din partea organelor statale. Calitatea suportului acordat lor din partea organelor de stat s-a dovedit a fi extrem de joasă şi neeficientă, în mare măsură datorită faptului că şi până în prezent aceste organe nu şi-au găsit locul şi funcţiile în condiţiile noi ale economiei de piaţă;
- principiul repartizării mijloacelor de producţie şi a terenurilor agricole utilizate în procesul de privatizare (conform stagiului de activitate în această ramură) a condus la faptul că la finele anilor nouăzeci majoritatea covârşitoare a terenurilor agricole şi a cotelor valorice s-au transmis în proprietate persoanelor de vârstă pensionară ori aflate în prag de pensionare. Generaţia tânără de la sate s-a pomenit fără mijloace de producţie, terenuri etc., fapt ce a cauzat un proces de migraţie masivă a celor mai calificate braţe de muncă peste hotarele ţării şi în oraşe în căutarea surselor de existenţă. Ca rezultat, în sectorul agricol au rămas proprietarii de vârstă înaintată cu capacităţi fizice şi profesionale reduse;
- lipsa de experienţă a guvernărilor şi dorinţa funcţionarilor publici de a utiliza şi în continuare instrumentele din perioada de până la privatizare, imperfecţiunea legislaţiei funciare, adoptarea cu mare întârziere a Codului Civil şi a altor acte legislative ce asigură şi protejează dreptul la proprietate nu au creat nici până în prezent un mecanism simplu şi funcţional de schimbare a dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole şi a altor mijloace de producţie din ramură.

Ca urmare a acestor şi altor probleme de ordin obiectiv şi subiectiv satul moldovenesc s-a pomenit într-o criză profundă cauzată de scăderea bruscă a volumelor de producţie, a veniturilor populaţiei, a defalcărilor la bugetele locale. S-a învechit şi irosit pe alocuri total infrastructura de producţie şi cea socială, fapt ce a transformat satul într-o zonă neatractivă pentru tineret şi investitori.

Analiza obiectivă a proceselor ce au avut loc în sectorul rural al ţării denotă o stare, din care va fi greu de ieşit fără o intervenţie masivă a statului. În caz contrar calitatea joasă a producătorilor agricoli din ţară nu le va permite să concureze la egal cu omologii săi din piaţa agricolă globală şi cea din Europa.

Se impune luarea unor măsuri adecvate situaţiei din partea organelor publice centrale, şi în primul rând derularea cu o întârziere de aproape zece ani a unui *Program de dezvoltare a agriculturii la etapa de postprivatizare.*

Un asemenea Program a fost elaborat la începutul anilor două mii împreună cu Banca Mondială şi urma să fie finanţat de cea din urmă în cadrul aşa zisului Proiect agricol doi (volumul de finanţări se estima la 500 mil. dolari SUA).

Scopul suprem al tuturor acţiunilor întreprinse trebuie să fie orientat spre consolidarea terenurilor agricole şi ca urmare la crearea unor producători agricoli capabili să utilizeze tehnologiile avansate.

În domeniul modernizării cadrului legal şi celui instituţional se impune necesitatea elaborării şi adoptării unei *Legi organice cu privire la consolidarea terenurilor agricole.*

Acest proces trebuie să se realizeze prin utilizarea instrumentelor de bază ale economiei de piaţă (vânzare-cumpărare, asociere, acţionare etc.), dar şi cu unele elemente reglementatorii cauzate de faptul că în niciunul din statele ce au parcurs tranziţia spre economia de piaţă nu s-a produs o divizare atât de profundă a terenurilor agricole ca în Republica Moldova.

Pornind de la faptul că pământul reprezintă principala resursă naturală a ţării, proprietarii urmează să fie obligaţi prin Lege să-1 folosească în scopuri agricole (fie direct, ori prin transmitere în arendă).

Impozitul funciar pentru terenurile neprelucrate trebuie să fie stabilit la nivelul costului producţiei agricole medii în cadrul extravilanului organului public local unde se află terenul. La rândul său, impozitul funciar şi alte defalcări percepute de la agenţii agricoli trebuie să fie în descreştere pentru cei care mereu îşi măresc suprafaţa de terenuri prelucrate.

Prin Lege trebuie să se stabilească scoaterea la licitaţia de vânzare, de către un organ special creat pe lângă Consiliul local ori Primăria localităţii unde este amplasat terenul, a terenurilor agricole care doi şi mai mulţi ani nu se prelucrează, prevăzându-se totodată restituirea sumelor încasate foştilor proprietari. Legea respectivă, la elaborarea căreia trebuie să fie luată în consideraţie experienţa statelor cu agricultură modernă, va conţine şi alte instrumente stimulatorii orientate spre crearea unor unităţi agricole performante.

Tot în scopul realizării procesului de consolidare a producătorilor agricoli se impune crearea *Agenţiei de dezvoltare rurală* şi a *Fondului de dezvoltare rurală*, care trebuie să dispună pentru început de resurse financiare de cel puţin 100 mil. euro. Aceste resurse financiare pot fi atrase de către guvern de la instituţiile financiare internaţionale sub formă de credite concesionale pe o durată de 30-40 ani, vacanţă de cel puţin 10 ani şi rata dobânzilor ce nu depăşeşte 1 procent.

Agenţia de dezvoltare rurală va crea în teritorii structuri cu capital integral de stat, care se vor preocupa de procurarea terenurilor agricole de la persoanele care nu le pot prelucra ori sunt plecate în străinătate, le vor consolida şi vor crea în baza lor ferme agricole performante. Pentru finanţarea acestui proces vor fi utilizate resursele din Fondul de dezvoltare rurală.

După formarea definitivă, aceste ferme agricole vor putea fi vândute potenţialilor investitori, inclusiv celor ce vor să revină în patrie de la muncile de peste hotare. În condiţiile de comercializare trebuie să fie stipulate o serie de obligaţiuni pe care urmează să şi le preia cumpărătorul (păstrarea integrităţii, dezvoltarea domeniului respectiv, extinderea volumelor de producţie, utilizarea tehnologiilor moderne etc.). Sursele financiare obţinute în urma comercializării vor fi rambursate Fondului şi incluse din nou în acest proces. În final ele vor constitui baza de rambursare a creditelor atrase de către Guvern.

Atunci când în cadrul acestor ferme agricole se for înfiinţa plantaţii multianuale (livezi, vii) persoanele de la sate care dispun de surse financiare de 20-30 mii euro şi mai mult, ar putea să-şi procure 2-3 hectare de plantaţie modernă devenind membri ai unei cooperative de pomicultori ori viticultori. În cadrul cooperativei toţi membrii vor fi obligaţi să respecte strict tehnologiile, iar conducerea ei le va asigură soluţionarea problemelor de marketing, de ordin tehnologic şi de pregătire profesională.

Prin aceste instrumente ar putea fi creată o pătură de proprietari medii, s-ar atrage în circuitul economic sursele câştigate de populaţia de la sate la muncile de peste hotare, paralel s-ar redresa şi situaţia socială din zona rurală. Conform estimărilor făcute pe parcursul ultimilor cinci ani, în fiecare sat din Moldova există cel puţin 20-30 de persoane care dispun de asemenea sume de bani, sunt în căutarea posibilităţilor de a investi într-un proiect agricol viabil, dar din păcate sunt nevoite să iniţieze de la zero aceste proiecte, ciocnindu-se de o mulţime de

probleme. Chiar şi cei care reuşesc până la urmă, creează unităţi agricole mici cu o eficienţă scăzută. În varianta propusă, la nivel de ţară ar fi posibil de atras în sectorul agricol sursele acumulate de populaţie , care se cifrează astăzi la sute de milioane de euro şi care la moment se păstrează acasă ori, în cel mai bun caz, sunt depozitate la băncile comerciale şi aduc proprietarilor venituri minimale.

În paralel cu aceste măsuri practice, statul trebuie sa promoveze o politică agricolă orientată spre asigurarea populaţiei cu produse alimentare autohtone de înaltă calitate, substituirea la maximum posibil a importului lor, promovarea pe piaţa de export a unor grupuri de mărfuri provenite din agricultură şi industria alimentară, care în condiţiile ecoclimaterice ale Republicii Moldova asigură o eficienţă economică sporită.

Organele de promovare a politicii statului în dezvoltarea rurală, de comun cu organele publice locale, trebuie de asemenea să-şi direcţioneze activitatea sa spre soluţionarea următoarelor probleme care ţin exclusiv de competenţa lor:

– dezvoltarea infrastructurii sociale la sate, fără de care nu va fi posibilă implicarea generaţiei tinere în viaţa rurală;

– elaborarea şi implementarea unui sistem informaţional la nivel naţional de evidenţă şi evaluare în dinamică a terenurilor agricole, a producătorilor din ramură şi a potenţialului lor de producţie (funcţionează în toate statele UE).

– asigurarea ştiinţifică şi metodologică a procesului de planificare la nivel naţional a producerii şi promovării mărfurilor agricole în pieţele de export, perfecţionarea statisticii agricole ca bază pentru procesul de evidenţă şi planificare;

– stimularea fluxurilor investiţionale în zona rurală şi în finanţarea proiectelor agricole;

– planificarea, finanţarea şi realizarea programelor de pregătire a cadrelor de specialişti la toate nivelele, implicarea şcolii de cultură generală în pregătirea profesională a absolvenţilor pentru activitate în zona rurală;

– dezvoltarea agriculturii organice şi ale altor domenii ce asigură obţinerea unor mărfuri cu valoare adăugată şi cu o pondere ridicată a muncii în preţul lor de cost.

Sugestiile expuse mai sus reprezintă nişte puncte de reper pentru elaborarea unor politici de dezvoltare rurală şi sunt bazate pe experienţa acumulată de autor în domeniul respectiv.

Ele pot fi de folos pentru specialiştii şi instituţiile preocupate de elaborarea politicii statale în domeniul dezvoltării durabile a sectorului agrar din Republica Moldova.

MANAGEMENTUL APELOR

Acad. ***Gheorghe DUCA,***
Diana PORUBIN, cercetătoare

1. Evaluarea stării actuale de lucruri

În prezent, cantitatea totală de apă potabilă ce se consumă zilnic în republică e de circa 850 mii m^3, principalele surse de aprovizionare fiind râurile Nistru – 83,6 procente şi Prut – 1 procent, alte surse de apă de suprafaţă – 0,2 procente, circa 600 izvoare, 6600 fântâni arteziene şi circa 123000 fântâni obişnuite. Unui locuitor din Republica Moldova îi revin circa 330 m^3 de apă pe an, reieşind din resursele locale şi 1700 m^3 pe an când se ia în calcul volumul cotei parte de apă din râurile transfrontaliere, ceea ce este aproape de 2,5 ori mai puţin decât media europeană (circa 4800 m^3/locuitor/an).

Puncte slabe

- După cantitatea resurselor acvatice, calculate pe cap de locuitor, Moldova ocupă unul din ultimele locuri în Europa.
- Calitatea apelor subterane şi de suprafaţă din ţară, în majoritatea cazurilor, nu corespunde standardelor naţionale, europene şi internaţionale (UNESCO, Organizaţia Mondială a Sănătăţii etc.).
- Starea apelor din fântâni pe întreg teritoriul ţării nu corespunde *standardului Apa potabilă*: în medie, 87 la sută din apele freatice sunt supuse unei poluări antropogene, în special cu nitraţi.
- La multe întreprinderi şi localităţi rurale nu există staţii de epurare, sau dacă există, acestea sunt într-o stare nesatisfăcătoare.
- Republica Moldova nu dispune de o bază legislativă adecvată privind valorificarea durabilă şi managementul resurselor acvatice, aprovizionarea cu apă potabilă, implementarea tehnologiilor moderne de tratare, epurare, reutilizare a apelor reziduale şi irigare.
- Tehnica de irigare şi reţelele de canale practic lipsesc sau sunt dezasamblate, iar încercările de a asigura fermierii cu tehnică specială poartă, de cele mai multe ori, un caracter de urgenţă, haotic.
- Poluarea apelor transfrontaliere are un impact negativ atât la nivel local, cât şi regional.

Puncte forte

- Pentru redresarea situaţiei în domeniul dat, Guvernul Republicii Moldova a introdus ca obiectiv implementarea programelor de aprovizionare cu apă şi canalizare care includ diferite aspecte ale problemei în cauză.
- În Republica Moldova există specialişti califi-

cați care pot contribui substanțial la soluționarea complexă a problemelor legate de starea apelor în țară.

- Există posibilități reale de implementare a proiectelor de canalizare, salubrizare, construcție a stațiilor moderne de purificare a apelor reziduale, finanțate sau cofinanțate din exterior.

2. Oportunitățile şi amenințările pentru dezvoltarea domeniului, inclusiv influența factorilor externi

Oportunități de dezvoltare

- Din cauza situației economice în care se află Republica Moldova la etapa actuală, oportunitățile de dezvoltare a domeniului apei vin preponderent din exterior, prin diferite programe şi proiecte internaționale: Comisia Europeană, Banca Mondială, Comitetul Ştiințific pentru Pace şi Securitate al NATO.

3. Schițarea posibilelor scenarii de evoluție

În cazul realizării direcțiilor strategice ale dezvoltării social-economice a Republicii Moldova, până în anul 2015 vor fi soluționate problemele ce țin de alimentarea cu apă a 43 de localități urbane (municipii şi oraşe) cu o populație totală de cca 1,5 mil. de locuitori şi a 556 de localități rurale (sate şi comune) cu o populație totală de cca 2,1 mil. locuitori.

Însă alimentarea cu apă potabilă de calitate a populației nu poate fi concepută fără acțiuni de supraveghere, de aproximare a cadrului legislativ existent, de cercetări ştiințifice, metodologii şi de colaborare internațională în acest domeniu.

4. Formularea obiectivelor pentru Republica Moldova pe termen mediu (5-6 ani)

- Elaborarea şi implementarea planurilor de securitate şi măsurilor de protecție a surselor de apă în strictă conformitate cu cerințele normativelor şi legislației în vigoare de către toți utilizatorii de resurse acvatice şi supravegherea respectării lor.
- Reconstruirea sistemelor existente şi construirea de noi rețele de colectare şi epurare a apelor uzate.
- Dezvoltarea capacităților umane şi instituționale raionale în ce priveşte supravegherea calității apei.
- Crearea unui cadru național de planificare, protecție şi reglementare a surselor de aprovizionare cu apă, ținând cont de durabilitatea acestora.
- Elaborarea modelelor de echilibrare a necesităților în apă pentru diferite categorii de consumatori care depind de aceeaşi sursă de apă, şi cercetarea posibilităților de satisfacere concomitentă a acestora.
- Elaborarea metodologiilor (1) de estimare a necesităților sanitaro-ecologice de resurse acvatice în bazinul râurilor, (2) de determinare a valorilor minime ale debitului ecologic şi regimului hidrologic al apelor, testarea acestora pe cursurile de apă-pilot.

5. Elaborarea recomandărilor şi a posibilelor soluții de dezvoltare pe termen mediu (5-6 ani)

În scopul realizării obiectivelor propuse se recomandă:

- A pregăti specialişti în diverse domenii conexe studierii şi utilizării resurselor acvatice.
- A perfecționa şi armoniza baza legislativ-normativă pentru managementul integrat al resurselor acvatice în condițiile Republicii Moldova.
- A realiza un monitoring complex al stării resurselor acvatice care va include:
  - Aprecierea stării ecologice a resurselor acvatice de suprafață inclusiv evoluția calității apei, echilibrul dintre procesele producțional-destrucționale, evoluția diversității comunităților principale de hidrobionți din ecosistemele fluviale şi lacustre.
  - Stabilirea atât a efectului substanțelor chimice, cât şi a altor factori exogeni asupra calității apei, comunităților dominante de hidrobionți şi estimarea rolului lor în procesele de poluare, autoepurare a apei şi celui de migrație a elementelor chimice în ecosistemele acvatice.
  - Evidențierea sectoarelor favorabile pentru extragerea şi exploatarea apelor de suprafață şi subterane în diverse scopuri, argumentarea şi calcularea potențialului calității apelor de suprafață, subterane în scopul utilizării acestora ca sursă de apă potabilă, pentru asigurarea necesităților agriculturii (irigație) şi a altor sectoare ale economiei naționale.
  - Inventarierea surselor de poluare şi a sistemelor de epurare a apelor uzate.
  - Dezvoltarea sistemului geoinformațional şi elaborarea modelelor cartografice digitale ale calității apelor de suprafață şi subterane pentru managementul surselor acvatice, planificarea şi dezvoltarea sistemului de aprovizionare cu apă potabilă.
  - Elaborarea complexului de măsuri ştiințifice, tehnice şi manageriale în scopul gestionării plurivalente a bazinelor râurilor transfrontaliere – Nistru, Dunăre (Prut) şi cel al Mării Negre.
- A adapta tehnologiile existente şi a elabora tehnologii noi pentru tratarea apelor naturale şi epurarea apelor uzate în scopul utilizării economicoase a resurselor energetice şi acvatice.
- A actualiza bazele ştiințifico-metodologice de irigare modernă, inclusiv prin reutilizarea apelor tratate.

6. Identificarea posibilităților de participare a comunității ştiințifice la implementarea soluțiilor propuse

Investigațiile ştiințifice vor permite redresarea situației vis-a-vis de aprovizionarea cu apă potabilă, utilizarea şi reutilizarea rațională a resurselor acvatice, ceea ce va contribui enorm atât la gestionarea durabilă a mediului ambiant, cât şi la sporirea nivelului de viață a populației şi la dezvoltarea durabilă a țării, în ansamblu.

SĂNĂTATEA PUBLICĂ

*Dr. **Ion BAHNAREL***

1. Evaluarea stării actuale de lucruri

Sănătatea populaţiei a devenit una din priorităţile de bază în politica statului. Au fost elaborate:

- Politica Naţională de Sănătate, care trasează priorităţile de fortificare, menţinere şi recuperare a sănătăţii pentru următorii 15 ani şi stabileşte mecanismele şi responsabilităţile intersectoriale ale sănătăţii publice: asigurarea securităţii sociale, economice, ecologice, alimentare, promovarea unui stil sănătos de viaţă şi accesul echitabil la servicii medicale de calitate.

- Strategia de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2008-2017, care presupune ameliorarea sănătăţii populaţiei, sporirea nivelului de protecţie financiară, precum şi a nivelului de satisfacere a beneficiarilor datorită performanţelor sistemului de sănătate.

- Planul abordării sectoriale şi instrumentelor Politicii Europene de Vecinătate (UE şi Moldova), Planul privind implementarea Regulilor medico-sanitare internaţionale, Planul Strategic al Sistemului Naţional Informaţional în Sănătate în perioada 2008-2017, Planul de Acţiuni privind politicile şi programele de sănătate a reproducerii, Planul Naţional de Sănătate în relaţie cu Mediul, Programul unic al asigurărilor obligatorii de asistenţă medicală, etc.

Se realizează Programe Naţionale de combatere a maladiilor infecţioase, ce permit menţinerea situaţiei epidemiologice stabile. S-a obţinut stabilizarea şi îmbunătăţirea unui şir de indicatori ai sănătăţii publice. Este adoptată decizia preşedintelui Republicii Moldova de fondare a serviciului de supraveghere a sănătăţii publice.

2. Evaluarea stării actuale de lucruri (punctele slabe ale Sănătăţii Publice)

Se atestă o tendinţă nefavorabilă a indicatorilor demografici, care influenţează nefast sănătatea publică (micşorarea numărului de locuitori, reducerea natalităţii, descreşterea ratei fertilităţii, majorarea ratei mortalităţii, mortalitatea infantilă se menţine la un nivel ridicat, speranţa de viaţă la naştere este joasă). Cei mai importanţi factori de risc care condiţionează morbiditatea, invaliditatea şi mortalitatea sunt abuzul de alcool, hipertensiunea arterială, colesterolul, tutunul şi supraponderabilitatea, care influenţează esenţial intensitatea maladiilor necontagioase. A crescut numărul de cazuri noi HIV înregistrate în rândul donatorilor de sânge.

Procentul din PIB pentru Sănătatea Publică este destul de redus, de asemenea este insuficient procentul pentru asigurările obligatorii de sănătate. Alocaţiile pentru realizarea programelor de sănătate variază de la 1,8 procente în medicina de urgenţă până la 93 procente în programul de imunizări, ceea ce constituie o medie a finanţării doar de cca 18,5 la sută. Din cauza că nu sunt finanţate programele existente, a fost stopată promovarea de noi programe foarte necesare, cum ar fi programele de combatere a bolilor cardiace şi oncologice – maladii care constituie cca 68 la sută din toate cauzele de deces. Nu este stabilită o politică clară de repartizare a finanţelor conform priorităţilor în sănătatea publică. Impactul şi gravitatea unor maladii este inadecvată cu finanţarea lor.

Se atestă un exod al cadrelor medicale din sistemul ocrotirii sănătăţii (în special asistentele medicale, medicii de familie, specialiştii de sănătate publică), fapt ce creează mari dificultăţi în organizarea şi efectuarea măsurilor profilactice şi antiepidemice în teritoriu. Profilaxia rămâne mai mult declarativă, fondul de profilaxie a asigurărilor obligatorii de sănătate se utilizează în alte scopuri. Fondul antiepidemic republican este extrem de modest şi nu acoperă nici pe departe necesităţile în cazurile de situaţii excepţionale şi agravări epidemiologice. Instituţiile de sănătate publică sunt dotate insuficient cu utilaj medical. Starea sanitaro-igienică şi sanitaro-tehnică a unor instituţii medicale este nesatisfăcătoare, condiţiile de muncă improprii, ce conduc la boli profesionale şi la un nivel înalt al maladiilor cu pierderea temporară a capacităţii de muncă la personalul medical. Speranţa la viaţă a personalului de profil chirurgical este una din cele mai joase (condiţii inadecvate, stresul, lipsa uneori a condiţiilor elementare pentru diminuarea efectelor nocive ale stresului). Se procură cantităţi extrem de insuficiente de dezinfectanţi şi produse de menaj pentru instituţiile medicale, ceea ce conduce la agravarea situaţiei epidemiologice şi apariţia maladiilor nosocomiale în spitale. Nu se rezolvă de lung timp o problemă extrem de importantă pentru sănătatea publică – colectarea, prelucrarea şi utilizarea deşeurilor medicale care pot prezenta risc pentru mediu ambiant şi sănătatea publică. Lipsa unui organ coordonator al instituţiilor medicale în rural (la nivel raional) creează mari dificultăţi în organizarea şi efectuarea măsurilor profilactice şi antiepidemice, implementarea programelor naţionale şi locale de sănătate publică. Există divergenţe şi dublări între sistemele interne (naţionale) de acreditare a instituţiilor de sănătate publică.

3. Oportunităţi şi ameninţări pentru dezvoltarea Sănătăţii Publice, inclusiv influenţa factorilor externi

Oportunitatea dezvoltării unui sistem de sănătate publică este dictată de recomandările OMS, UE, experienţa ţărilor, de probleme majore de sănătate publică şi ameninţări legate de fenomenele şi cataclismele naturale, terorism, epidemii, apariţia unor noi maladii etc.

4. Posibile scenarii de evoluție a Sănătății Publice

Vârsta medie a populației este în creştere. Situația va deveni una şi mai complicată către anii 2009-2010, când în vârsta de pensionare vor intra generațiile născute în 1948-1950, care numeric sunt de 2,7 ori mai mari decât cele anterioare. Populația vârstnică în continuă creştere va avea nevoie de sprijin din partea statului, dar capacitatea economică şi instituțională, estimată pe termen scurt, limitează posibilitatea satisfacerii acestor nevoi. Problema se va acutiza, dacă politicile ocupaționale şi sociale nu vor fi revizuite pentru a se potrivi longevității în creştere şi dacă productivitatea muncii nu va spori progresiv. Structurarea de vârstă a populației este caracteristică unui proces de îmbătrânire demografică, datorat scăderii natalității, care a determinat reducerea absolută şi relativă a populației tinere.

5. Formularea obiectivelor Sănătății Publice pentru Republica Moldova

Reorganizarea şi fortificarea Sistemului de Sănătate Publică, aderarea la Asociația Internațională a Institutelor de Sănătate Publică (IANPHI); elaborarea Strategiei de Promovare a Sănătății şi Prevenire a Maladiilor, Strategiei de comunicare în sănătate; fortificarea sănătății mamei şi copilului şi sănătății reproducerii; fortificarea supravegherii şi controlului maladiilor contagioase; prevenirea şi controlul maladiilor necontagioase majore; securitatea mediului ambiant şi pregătirea pentru dezastre, cataclisme naturale; fortificarea monitoringului socio-igienic; implementarea sistemului informațional medical integrat; educația pentru sănătate şi promovarea modului sănătos de viață; colaborarea internațională şi europeană.

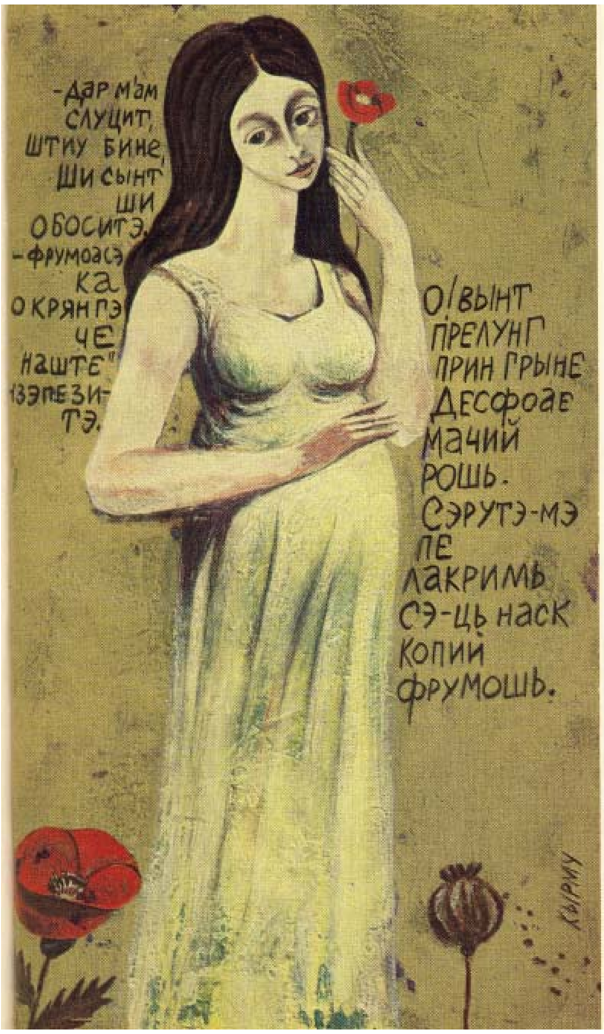
6. Elaborarea recomandărilor şi a posibilelor soluții de dezvoltare a Sănătății Publice

Prioritățile de bază în domeniul sănătății publice sunt expuse în *Programul de activitate a Guvernului pe anii 2005-2009 Modernizarea țării – bunăstarea poporului*, în *Programul Național Satul Moldovenesc*, în *Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană*, în *Strategia Națională de Dezvoltare* şi alte politici guvernamentale şi sectoriale care prevăd continuarea elaborării şi implementării politicilor de sănătate publică şi de planificare strategică; realizarea monitorizării şi evaluării sistemului de sănătate publică; continuarea colaborării cu Organele Administrației Publice Locale, cu instituțiile internaționale, europene şi regionale; prioritizarea problemelor de sănătate publică cu argumentare medico-economică; implicarea efectivă a populației, a societății civile şi profesionale în luarea deciziilor de sănătate; ridicarea nivelului de transparență în dirijarea resurselor financiare; reabilitarea şi asigurarea cu echipament medical şi transport sanitar a instituțiilor de sănătate publică etc.

Posibilități de participare a comunității ştiințifice la implementarea soluțiilor propuse

Problemele majore de sănătate publică la care este necesară participarea comunității ştiințifice ar putea fi:

- Evaluarea calității vieții populației
- Cercetarea aspectelor de sănătate publică a schimbării climei
- Efectuarea studiilor de *skreening* pentru aprecierea obiectivă a stării de sănătate a populației
- Stabilirea mecanismelor de apreciere a eficienței şi eficacității politicilor şi strategiilor în sănătatea publică
- Continuarea studiilor privind impactul mediului asupra sănătății
- Studierea impactului asupra sănătății a câmpurilor electromagnetice (radiațiilor neionizante)
- Continuarea studiilor efectelor tardive a radiațiilor ionizante asupra populației
- Importanța pentru sănătate a produselor fortificate
- Impactul substanțelor chimice noi asupra sănătății, mercurul şi sănătatea
- Managementul deşeurilor medicale
- Participarea la realizarea unor proiecte comune cu instituțiile din UE(F-7)

Isai Cârmu. Ilustrație la cartea *Aproape* de Grigore Vieru. *Chişinău, ed. Cartea moldovenească, 1974*

REINTEGRAREA REPUBLICII MOLDOVA: ABORDĂRI CONCEPTUALE

Dr.hab. ***Valeriu CUŞNIR***

Evoluţiile care s-au produs la sfârşit de mileniu sunt marcate prin schimbări şi transformări fundamentale, pe de o parte destrămarea lagărului socialist, dezmembrarea URSS şi a blocului militaro-politic sovietic şi dispariţia bipolarismului, iar pe de altă parte apariţia unor noi state, prin desprinderea lor din statele federale, fie pe cale armată şi secesiune (Iugoslavia), fie pe cale paşnică (Cehoslovacia), şi reintegrarea statului german. În urma evenimentelor care au precedat şi însoţit dezmembrarea Uniunii Sovietice, concomitent cu acţiunile de consolidare a independenţei şi suveranităţii statului moldovenesc, pe teritoriul ţării, în raioanele de est, prin secesiune susţinută de forţa armată, a fost creat un regim separatist, existent în formula autoproclamatei republici nistrene.

Soluţionarea acestui diferend şi reintegrarea statului Republica Moldova este nu numai un imperativ al timpului, dar şi un test pentru elitele naţionale şi internaţionale privind instrumentarea normelor şi mijloacelor de drept internaţional vis-a-vis de rezolvarea unor asemenea probleme.

În şirul eforturilor întreprinse este plauzibilă şi **conturarea premiselor sociale, economice şi juridice de natură să fundamenteze suportul reintegrării statului, să pună în evidenţă aspectele comune ale colectivităţilor de pe ambele maluri ale Nistrului, în special abordarea acelei dominante care ar lăsa în umbră şi minimaliza divergenţele şi ar înfăţişa reunificarea ca un fapt necesar şi real**.

Premise sociale. Populaţia de pe ambele maluri are o experienţă de convieţuire paşnică, acumulată de-a lungul timpurilor. Pe teritoriul ţării, nici până la conflict, nici după, ba chiar nici în perioada conflictului, n-au fost înregistrate fapte de discriminare din motive de apartenenţă naţională, religioasă sau de altă natură, precum nu s-au constatat nici limitări în ce priveşte dezvoltarea culturală, lingvistică, libertatea confesiunii. Incertitudinile lingvistice care fuseseră invocate, de rând cu altele, la secesiunea regiunii, au fost depăşite. Sistemul de valori umane, cultura şi credinţa urmate de locuitorii de pe ambele maluri în esenţă este de aceeaşi origine, lipsite de antagonisme şi idei extremiste, ceea ce constituie *un factor favorabil pentru reunificare şi convieţuire într-o colectivitate.* Mai mult decât atât, printre trăsăturile istorice ale populaţiei băştinaşe s-au remarcat toleranţa, bunăvoinţa, ospitalitatea etc. – trăsături manifestate pe deplin şi astăzi.

Spaţiul comun – politic, economic, social, cultural, educaţional, lingvistic etc. – în care zeci de ani au convieţuit locuitorii de pe ambele maluri, trecând împreună prin grele încercări istorice precum colectivizarea, represiunea stalinistă, cel de-al doilea război mondial, foametea dezlănţuită şi supravieţuind neafectaţi de ură, naţionalism şi violenţe, denotă *prezenţă unui suport social-psihologic şi istoric favorabil reintegrării ţării.*

Raporturile sociale intra-personale în rândul populaţiei de pe ambele maluri se caracterizează prin multiple relaţii de rudenie, de prietenie, de afaceri etc., prin prezenţa unui număr impunător de familii formate din cetăţeni din stânga şi din dreapta Nistrului. Comunicarea între persoane, vizitele reciproce, afacerile private au avut loc practic încontinuu, relaţiile intra-personale păstrându-şi caracterul de respect şi bunăvoinţă până în prezent, nefiind afectate nici de conflictul armat, *fapt care la fel prezumă favorizarea reintegrării*.

Un *argument forte privind existenţa unei ambianţe sociale* stabile lipsite de tensiuni interetnice se desprinde şi din faptul că majoritatea vorbitorilor de limbă rusă locuiesc nu în Transnistria, ci în raioanele din dreapta ale Republicii Moldova şi nimeni nu semnalează cazuri de discriminare, intimidare sau alte ilegalităţi care ar aduce atingere demnităţii naţionale.

Actualmente, în lume practic nu există ţară în care toată populaţia să fie omogenă după criteriul rasei, culorii, etniei, limbii, culturii, religiei, nefăcând excepţie în acest sens şi Republica Moldova. Este important ca statul şi societatea să garanteze (prin Constituţie şi mecanisme funcţionale) şi să asigure convieţuirea paşnică şi dezvoltarea tuturor locuitorilor potrivit apartenenţei lor naţionale, culturale, lingvistice, religioase etc.

Cu toate că edificarea unei societăţi democratice în Republica Moldova, a statului de drept este un proces anevoios, tendinţa generală în domeniul respectării drepturilor şi libertăţilor omului, după cum constată structurile internaţionale şi comunitare, este spre progres, iar drept fundament juridic pentru consolidarea coeziunii interetnice în ţară servesc convenţiile, pactele şi alte acte internaţionale consacrate drepturilor şi libertăţilor omului.

Premise economice. Sub imperiul schimbărilor complexe produse, colectivităţile de pe ambele maluri ale Nistrului sunt în tranziţie de la un mod de organizare social-economic – economia centralizată, spre altul – economia de piaţă. Iar tranziţia spre o economie de piaţă impune asigurarea liberalismului economic, care se întemeiază pe proprietatea privată şi care în mod obiectiv determină privatizarea economiei, abordându-se, astfel, regimul proprietăţii.

Reîntorcându-ne la sistemul socialist şi cadrul legal în care a existat R.S.S.M. trebuie să constatăm că în acea perioadă baza sistemului economic o constituia proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie sub forma de proprietate de stat (a întregului popor) şi de proprietate cooperatist-colhoznică (art.10 al Constituţiei R.S.S.M. din 1978); în proprietatea exclusivă a statului erau pământul, subsolul, apele, pădurile; statului aparţineau prin-

cipalele mijloace de producție în industrie, în construcții şi în agricultură, mijloacele de transport şi de telecomunicație, băncile, bunurile întreprinderilor comerciale, comunale şi ale altor întreprinderi organizate de stat, fondul locativ de bază al oraşelor, precum şi celelalte bunuri necesare pentru îndeplinirea sarcinilor statului (art.11 al Constituției R.S.S.M. din 1978), iar după dezmembrarea URSS, au trecut în proprietatea şi respectiv sub incidența dreptului exclusiv al poporului Republicii Moldova, ca stat succesor recunoscut de ONU.

Privită prin prisma succesiunii, privatizarea în raioanele de est invocă implicații majore atât în materia dreptului național, cât şi a celui internațional, dar şi în raport cu precedentele avute la acest capitol.

Potrivit normativului național privatizarea se efectuează doar în condițiile legii organice şi conform programelor de privatizare, incluzând listele obiectivelor supuse privatizării, adoptate la fel prin lege, fapt ce detaşează conversiunea proprietății în regiunea transnistreană de albia cadrului legal.

Reglementările internaționale abordează problema privatizării în funcție de statutul regimului care exercită controlul efectiv asupra teritoriului; administrația actuală a regiunii transnistrene fiind determinată ca un *regim de facto*. În acest context, Convenția umanitară de la Haga din 1907 (art.55) tratează un regim *de facto* doar în calitate de administrator sau uzufructuar vizavi de proprietatea de stat, fără dreptul de a vinde sau de a o înstrăina. Astfel, pentru noii proprietari şi investitori din regiune legalitatea tranzacțiilor de privatizare nu se prezumă, or acestea devin susceptibile de a fi desfăcute.

Prevederile normative naționale şi internaționale la acest capitol ar putea crea blocaje în calea soluționării diferendului transnistrean. **O idee ce se impune în acest sens şi care parțial şi-a găsit aplicare în procesul unificării Republicii Federale Germania rezidă în validarea acelor acte juridice care corespund în aparență principiilor generale ale dreptului**; aceasta ar servi şi drept o *premisă esențială* în ansamblul măsurilor de reintegrare a statului moldovenesc.

Printre premisele economice care ar stimula procesul reintegrării este extinderea preferințelor comerciale acordate Moldovei şi asupra agenților economici din Transnistria înregistrați în condițiile legii.

Premise juridice. În calitate de premise juridice privind reintegrarea țării servesc atât actele şi instrumentele internaționale privind soluționarea paşnică a diferendelor, precum şi cele naționale, adoptate şi promovate în vederea reunificării statului moldovenesc.

Astfel, potrivit prevederilor Constituției Republicii Moldova (art.110 alin.2), localităților din stânga Nistrului le pot fi atribuite forme şi condiții speciale de autonomie în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică. Această premisă constituțională şi-a găsit realizare în Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului din 29.07.2005, care pe bună dreptate deschide noi posibilități de natură să favorizeze reintegrarea.

Aceste deschideri, în viziunea noastră, se referă la stabilirea şi promovarea unor garanții sociale, economice şi juridice locuitorilor din stânga Nistrului, fapt inițiat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.814 din 2 august 2005 privind acordarea garanțiilor principale pentru populația Transnistriei - garanții care evident pot fi dezvoltate şi susținute prin proiectarea unor mecanisme juridice de asigurare.

Un important instrumentariu juridic internațional menit să susțină şi să promoveze soluții conceptuale privind rezolvarea diferendului transnistrean constituie *formatul „5+2”*(Chişinăul şi Tiraspolul ca părți implicate în conflict; OSCE, Rusia, Ucraina ca mediatori; UE şi SUA ca observatori), bazat pe principiile dreptului internațional şi principiile respectării independenței şi integrității teritoriale a Republicii Moldova.

De o semnificație majoră se arată proiectul UE Politici Europene de Vecinătate (PEV), derulat în cadrul *Acordului de Parteneriat şi Cooperare* (valid până la 1 iulie 2008), prin care în Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană a fost prevăzută susținerea Moldovei în soluționarea conflictului de pe Nistru şi în perimetrul căruia se înscrie şi instituirea controlului comun pe sectorul transnistrean al frontierei moldoucrainene.

Următorul document politic ce va viza perspectivele de aderare a statului moldovenesc la Uniunea Europeană va stimula şi procesul de soluționare a diferendului transnistrean sub imperiul evenimentelor produse în Georgia şi Osetia de Sud.

În şirul factorilor externi de natură să contribuie la unificarea Republicii Moldova se înscrie şi *Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP)* care prevede cooperarea statului moldovenesc cu Alianța Nord-Atlantică.

Abordarea unor premise social-economice şi juridice fără a lua în calcul factorul politic este, bineînțeles, o evaluare marginalizată, ruptă de realitate. De fapt, problema reintegrării Republicii Moldova este mai mult una politică decât de drept. Dar, nu mai puțin adevărat este că soluționarea conflictului implică masiv şi în profunzime normele dreptului, atât național cât şi internațional. Deşi la nivel mondial există reglementări de drept şi experiențe privind soluționarea diferendelor, încadrarea juridică corectă în dispozițiile unor sau altor convenții, acte internaționale a conflictului armat de la Nistru este dificilă, dat fiind timpul, împrejurările, motivația, părțile implicate şi alte particularități, care îl plasează în rând cu altele, dar şi îl identifică ca unic.

În concluzie, şi formulele politico-juridice potrivite pentru soluționarea acestui conflict ar putea să nu se regăsească printre cele deja aplicate, necesare fiind unele deosebite şi originale.

OPORTUNITĂŢILE PIERDUTE ŞI COSTURILE INTEGRĂRII REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Membru corespondent al A.Ş.M.
Dumitru MOLDOVAN

Evaluarea stării actuale de lucruri

Integrarea Moldovei în UE a început odată cu semnarea Acordului de Parteneriat şi Cooperare (1994) şi Declararea integrării europene drept obiectiv strategic prioritar al ţării (2003). După implementarea Planului de Acţiuni RM–UE (2005-2007) şi obţinerea Preferinţelor Comerciale Autonome (2008), Moldova este pregătită, în linii generale, pentru a trece de la „integrarea europeană" la instituţionalizarea „aderării" la UE.

Comunitatea ştiinţifică din Moldova a cercetat toate aspectele integrării europene, dar fără coerenţă şi coordonare eficientă în această privinţă, fapt ce n-a permis elaborarea unui document (tratat) ştiinţific ce-ar fi servit drept bază pentru organizarea de dezbateri publice şi drept ghid obligatoriu în activitatea parlamentului şi guvernului.

Oportunităţi pierdute şi posibile scenarii de evoluţie

Fără a fi obţinut măcar statut de ţară asociată, Moldova a „plătit" deja cea mai mare parte a **costurilor** aderării la UE, şi anume:

a) profitând de un regim comercial moldovenesc supraliberal, capitalul european are acces liber la piaţa internă şi în toate sectoarele economiei, strâmtorând din plin pe piaţa internă atât capitalul, cât şi produsele moldoveneşti, mai puţin competitive;

b) preţurile, în cea mai mare parte, s-au egalat cu cele din UE;

c) forţa de muncă calificată a emigrat masiv în ţările UE;

d) importurile din UE depăşesc de mai bine de două ori exporturile.

Deoarece Moldova este puternic angajată în reformele ce ţin de integrarea europeană, tergiversarea aderării la UE generează zilnic riscuri şi pierderi enorme.

Care ar fi **oportunităţile pierdute** în cazul tărăgănării sau neaderării Moldovei la UE? Ţinând cont de situaţia geopolitică a Moldovei în prezent, în cazul ei putem vorbi nu doar de anumite pierderi financiare, ci şi de un şir de riscuri ce vizează perspectiva pierderii independenţei politice şi economice, izolării pe plan mondial şi regional, depopulării ţării.

În opinia noastră, riscurile şi oportunităţile pierdute în cazul dacă Moldova nu se asociază şi apoi aderă la UE, sunt următoarele:

a) Neobţinerea unui important ajutor financiar nerambursabil, acordat de UE ţărilor asociate şi ţărilor membre din Europa Centrală şi de Est.

Comparând asistenţa obţinută de Moldova (7 euro pe cap loc.) şi de Ţările Baltice (în medie 54 euro) din partea UE în anii 2000-2006 şi făcând nişte calcule aproximative, constatăm că din cauza că în anul 1999 Moldova n-a obţinut, cum se aştepta, statutul de ţară asociată, ea n-a primit (adică a pierdut) în aceşti ani aproape 2 miliarde de euro. Iar deoarece Moldova n-a semnat un Acord de Asociere la UE în anul 1995, după cum au făcut-o Ţările Baltice, ea a mai „pierdut" încă aproximativ peste un miliard de euro.

Deşi oportunităţile ratate, generate de neprimirea asistenţei financiare nerambursabile, destinate doar ţărilor candidate la aderare la UE, sunt foarte mari, acestea nu sunt unicele pierderi, şi poate nici cele mai importante. Există şi alte oportunităţi (sau şanse) pierdute, nevalorificate, şi anume:

b) Oportunităţile pierdute condiţionate de neparticiparea Republicii Moldova la Piaţa Internă a UE şi de nevenirea unui stoc însemnat de investiţii străine directe (ISD), aşa cum s-a întâmplat în cazul ţărilor deja asociate la Uniunea Europeană.

Este evident că accesul limitat al mărfurilor moldoveneşti pe piaţa UE, precum şi stocul foarte modest de ISD (comparativ cu ţările asociate la UE) au generat nişte ritmuri de creştere economică mult mai mici decât în cazul în care Moldova s-ar fi aflat în aceeaşi situaţie ca şi celelalte state din ECE, candidate la aderare. Studiile efectuate în mai multe ţări demonstrează că integrarea europeană asigură o creştere economică suplimentară a PIB-ului echivalentă cu 1,7-3 procente anual. Astfel, o altă oportunitate pierdută, generată de o creştere economică mai modestă, decât în cazul când avea statutul de ţară asociată la UE, se echilibrează cu o pierdere medie anuală (în anii 2000-2008) de circa 100-120 milioane euro.

Pe lângă oportunităţile ratate, care în cazul Moldovei, deşi cu aproximaţie, pot fi totuşi evaluate la o pierdere anuală de circa 300-350 milioane euro, neasocierea, apoi neaderarea la UE este însoţită de

o mulţime de **riscuri**, mult mai greu de evaluat în bani, şi anume:

a) Riscul depopulării ţării în urma continuării exodului masiv al populaţiei peste hotare. Gastarbaiterii din Europa Occidentală nu vor reveni acasă dacă în Moldova nu vor fi create locuri de muncă bine remunerate, dacă nivelul de trai nu se va apropia de cel din UE.

b) Riscul aprofundării în continuare a decalajelor în nivelul de dezvoltare faţă de ţările din regiune (România, Ungaria, Bulgaria).

c) Riscul creşterii dependenţei politice şi economice faţă de Rusia, izolării de restul lumii şi a rămânerii în zona gri, zona instabilităţii şi subdezvoltării.

Obiectivele şi căile de soluţionare a problemelor.

Obiectivul principal al RM este în prezent semnarea *Acordului de Asociere la UE*. Pentru ca asocierea să se facă cu costuri mai mici şi să corespundă interesului naţional, este necesar:

a) Informarea (şi instruirea) populaţiei cu privire la necesitatea, beneficiile şi costurile aderării la UE, inclusiv prin organizarea unor dezbateri publice şi mese rotunde mediatizate, prin emisiuni speciale la radio şi TV, prin predarea unor cursuri dedicate integrării europene în şcoli şi în universităţi, etc.

b) Urgentarea trecerii la standardele europene ale produselor şi serviciilor. O atare grabă este condiţionată şi de faptul că, odată cu semnarea Acordului de Asociere, Moldova va obţine anumite cote la export pe piaţa internă a Uniunii în funcţie de volumul exporturilor în ultimii trei ani, volum care, din cauza necorespunderii standardelor, rămâne a fi foarte modest.

c) Elaborarea unui Program de Stat de respecializare a economiei moldoveneşti în funcţie de cererea de pe piaţa UE. Aceasta presupune respecializarea, la prima etapă, în confecţionarea anumitor detalii şi părţi componente pentru societăţile transnaţionale europene prin atragerea direcţionată a acestora în economia moldovenească.

d) Atragerea investiţiilor străine directe în sectoarele de specializare a ţării.

e) Pentru negocierea Acordului de Asociere, trebuie pregătită din timp o echipă de experţi-patrioţi, buni cunoscători atât ai economiei RM, cât şi ai experienţei altor ţări. În caz contrar riscăm să semnăm un Acord ce n-ar corespunde interesului naţional şi ar mări în mod artificial costurile aderării la UE.

DOMENIUL SOCIO-UMAN

Dr. hab. ***Mariana ŞLAPAC***

O dimensiune importantă a dezvoltării Republicii Moldova vizează edificarea statului de drept, punerea în valoare a patrimoniului cultural şi istoric, precum şi valorificarea resurselor umane pentru dezvoltarea durabilă a societăţii.

În prezent starea de lucruri în acest domeniu se caracterizează printr-un şir de realizări practice ce ţin de afirmarea şi consolidarea statalităţii, recunoaşterea ţării noastre ca subiect de drept al relaţiilor internaţionale, reformarea sistemului politic, modernizarea societăţii, normalizarea relaţiilor interetnice, protecţia drepturilor omului, prezentarea şi punerea în circuit a valorilor cultural-spirituale, îndeosebi ale naţiunii majoritare, evocarea trecutului istoric în scopul certificării identităţii naţionale.

Toate acestea constituie doar primii paşi pe calea dezvoltării independente a Republicii Moldova în noile condiţii geo-politice şi în concordanţă cu imperativele timpului. Deşi problemele cele mai dificile care au marcat momentul important în destinul poporului nostru ar părea să fie depăşite, totuşi problemele curente şi cele din perspectiva apropiată ar putea să nu fie atât de simple.

Un exemplu elocvent este problema lingvistică**.** Situaţia dificilă în acest domeniu s-a creat într-o perioadă anterioară, când o altă limbă (în cazul de faţă limba rusă) a influenţat masiv limba naţională, care şi-a sărăcit treptat repertoriul găsindu-şi utilizarea mai des în plan local, rural. Repercusiunile acestui fapt se resimt şi astăzi, cu toate că după 1991 s-au depus eforturi considerabile din partea cercetătorilor ştiinţifici, mass-media, instituţiilor de învăţământ ş.a. Totuşi, pentru evoluţia şi ocrotirea limbii de stat este necesară influenţa atitudinii constructive „de sus", sprijinită de resursele materiale şi financiare.

Susţinerea prestigiului limbii naţionale (*limba moldovenească*, acceptată ca oficială/de stat în Republica Moldova, conform Constituţiei Republicii Moldova, art.13; *limba română*, conform Declaraţiei Academiei de Ştiinţe a Moldovei din 1996, valabilă până în prezent) în Republica Moldova presupune aplicarea şi utilizarea ei intensă în toate domeniile de activitate, dar mai întâi la

nivel statal şi administrativ, cu propagarea ei prin literatură artistică şi ştiinţifică, prin predarea minuţios gândită, fiind utilizate metode şi tehnologii moderne. Acest principiu urmează a fi respectat în instituţiile şi organizaţiile de toate nivelele, începând de la şcoli, licee, universităţi şi terminând cu Academia de Ştiinţe a Moldovei, Guvernul ş.a. Ar fi oportună facilitarea comunicării dintre public şi profesionişti prin promovarea unor limbaje cât mai riguroase, inclusiv prin intermediul diverselor tipuri de lucrări terminologice, electronice, care sunt un instrument indispensabil pentru transferul de cunoştinţe în societate. Se propune, de asemenea, dezvoltarea unor mecanisme stipulative de implementare a terminologiei în diverse domenii de activitate umană în scopul de a contribui la realizarea programului complex privind promovarea limbii oficiale a Republicii Moldova. Prestigiul limbii va creşte în urma realizării unor lucrări serioase din domeniul istoriei literare, dialectologiei, terminologiei ş.a., în urma încurajării spiritului de iniţiativă a cercetătorilor din Republica Moldova şi a celor din centrele europene de cercetare.

„Cine suntem? Care ne este istoria?" – sunt întrebările care frământă şi astăzi cetăţenii Republicii Moldova. O serie de probleme apar şi în legătură cu divizarea societăţii, cauzată de politizarea ei excesivă şi interpretarea diferită a aceloraşi evenimente sau fapte istorice. Cu toate că în ultimul timp a fost lărgită considerabil aria cercetătorilor în domeniul istoriei, fiind abordate diverse subiecte, printre care: rolul, importanţa şi evoluţia factorilor naţionali în istoria şi cultura statului moldovenesc, istoria mentalităţilor colective, istoria cotidianului, istoria gender ş.a., problema cea mare rămâne lipsa unor lucrări valoroase de sinteză şi, în mod deosebit, a unui studiu fundamental al istoriei Republicii Moldova. O cale de soluţionare a acestei probleme ar fi deplasarea savanţilor moldoveni peste hotare (Polonia, Germania, România, Turcia, Rusia, Ucraina, Ungaria, Franţa) pentru a investiga şi a analiza cele mai vechi surse narative, astfel fiind aduse dovezi concludente referitoare la identitatea naţională a cetăţenilor Republicii Moldova. Este necesară, de asemenea, extinderea posibilităţilor de valorificare a izvoarelor scrise ce ţin de istoria ţării, depozitate în fondurile arhivelor, bibliotecilor şi muzeelor din străinătate, precum şi crearea unei subdiviziuni ştiinţifice pentru valorificarea şi editarea suportului documentar.

Statul şi dreptul Republicii Moldova sunt în tranziţie spre statul de drept, perioadă marcată de un şir de reforme menite să dezvolte şi să consolideze instituţiile puterii de stat – legislative, executive şi judecătoreşti, democraţia, pluralismul politic, drepturile şi libertăţile omului, economia de piaţă ş.a. Cu toate că edificarea unei societăţi democratice în ţara noastră este un proces anevoios, tendinţa generală în promovarea reformelor social-economice, instituţionale, judiciare, precum şi armonizarea legislaţiei la standardele europene este progresivă. Dar suveranitatea relativă (problema transnistreană) afectează întregul proces de construcţie a statului de drept. Avansarea decalajului dintre diferite pături sociale şi lipsa unei colectivităţi medii alimentează tensiunea în relaţiile social-politice din ţară. Intervenţia statului în sfera relaţiilor economice nu este în corelaţie cu spiritul principiilor economiei de piaţă. Justiţia naţională implică restanţe (cazurile pierdute la CEDO). Lipseşte o politică managerială în domeniul resurselor umane, fiind delimitate vag competenţele dintre administraţia publică centrală şi cea locală. Mai există restanţe privind accesul la informaţie şi libertatea mass-media. În condiţiile continuării şi amplificării integrării europene a Republicii Moldova, ar fi oportună căutarea unor formule politico-juridice deosebite, potrivite pentru soluţionarea diferendului transnistrean, consolidarea capacităţilor instituţionale ale statului, fortificarea sistemului de justiţie prin asigurarea funcţionalităţii legilor şi protejarea drepturilor şi libertăţilor omului. S-ar putea propune elaborarea conceptului de regionalizare în condiţiile Republicii Moldova, precum şi elaborarea şi implementarea principiului autoreglementării în activitatea de antreprenoriat. Este necesară, de asemenea, aducerea legislaţiei ţării în conformitate cu standardele internaţionale, fiind aplicată practica statelor europene privind introducerea dreptului internaţional în ordinea juridică internă. Actualitatea direcţiei ştiinţifice în acest domeniu este determinată de faptul că implementarea normelor de drept internaţional în Republica Moldova în contextul integrării europene serveşte scopului asigurării securităţii naţionale şi consolidării statalităţii moldoveneşti.

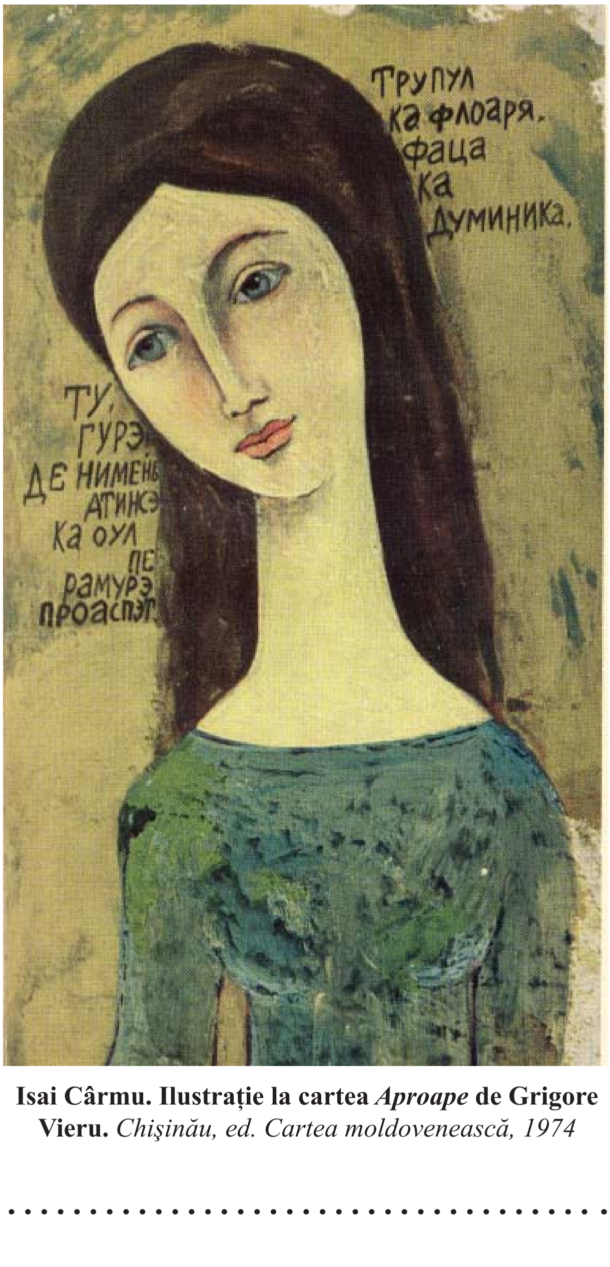
Printre problemele majore în domeniul social-politic se numără integrarea europeană a ţării noastre în condiţiile trecerii de la Politica Europeană de Vecinătate la o etapă mai avansată, reintegrarea statului moldovenesc, realizarea coeziunii sociale în societatea integrată, migrarea ilegală de mun-

că şi crearea unui nivel decent de trai în Patrie. Cercetarea proceselor de integrare europeană a Republicii Moldova, pornind de la eventualitatea iniţierii negocierilor asupra acquis-ului comunitar şi racordarea legislaţiei moldoveneşti la standardele Uniunii Europene, presupune antrenarea specialiştilor în dreptul public, politologie, sociologie, demografie, relaţii economice internaţionale ş.a. Numai în asemenea manieră rezultatele obţinute vor fi ştiinţific fundamentale şi vor alcătui surse pentru elaborarea politicilor concrete pe domenii înguste.

O altă problemă stringentă a societăţii este problema păstrării şi ocrotirii patrimoniului cultural. Lipsa unei legi, cât de cât adecvată realităţilor existente, provoacă pierderi materiale şi spirituale irecuperabile (distrugerea monumentelor de istorie şi arhitectură, „cercetări” arheologice clandestine, practicarea unor activităţi ilegale cu piese de artă şi anticariat, comercializarea unor obiecte de patrimoniu în străinătate ş.a. Este evidentă şi diminuarea treptată a nivelului ştiinţific profesionist (teoretic, metodologic, general-cultural) al cercetătorilor, cauzat de insuficienţa nivelului de pregătire din ţară. Rămâne neacoperită tematica studierii aprofundate a monumentelor de cult, totalmente neglijată în trecut, însă de o importanţă deosebită pentru studierea culturii materiale a unui popor. Pornind de la interesele societăţii, ar fi oportună elaborarea unor lucrări fundamentale–conceptuale descriptive şi ştiinţifico-populare, precum şi reluarea cercetărilor de teren în domeniul arheologiei, etnografiei, artei, arhitecturii, etnoculturii şi etnodemografiei. Se propune perfectarea legislaţiei şi aprobarea noii *Legi privind ocrotirea patrimoniului cultural.* În vederea cercetării, valorificării şi restaurării monumentelor de valoare este oportună crearea unui *Centru naţional de protecţie şi restaurare a monumentelor*. Rămâne actuală pregătirea cadrelor specializate în problematica respectivă, precum şi perfecţionarea nivelului profesional şi acumularea unei experienţe, inclusiv în afara Republicii Moldova.

Există de asemenea probleme în domeniul ştiinţifico-educaţional, condiţionate de volumul insuficient al cercetărilor fundamentale în domeniul educaţiei, sunt limitate proiectele instituţionale direcţionate spre cercetarea problemelor actuale şi urgente ale învăţământului. Ar fi necesară realizarea cercetărilor pedagogice conform unui program naţional, fundamentarea mecanismelor de implementare şi realizare a strategiei naţionale *Educaţie pentru toţi*, dezvoltarea unei baze material-tehnice a cercetărilor prin asigurarea tehnicii de calcul, elaborarea şi dezvoltarea softurilor educaţionale şi asigurarea cercetărilor psihologice, psiholingvistice, pedagogice cu echipament specific de cercetare, mărirea cotelor pentru studiile de doctorat şi studiile superioare de masterat, susţinerea procesului de editare şi diseminare a rezultatelor ştiinţifice în practica educaţională, precum şi obţinerea sondajelor de diagnosticare pentru fundamentarea mecanismelor de implementare a Codului învăţământului.

Soluţionarea problemelor sus-menţionate necesită o interacţiune politică, economică, ştiinţifică între autorităţile centrale ale Republicii Moldova care va facilita intensificarea procesului de democratizare a societăţii şi integrare europeană a ţării noastre.

Isai Cârmu. Ilustraţie la cartea *Aproape* de Grigore Vieru. *Chişinău, ed. Cartea moldovenească, 1974*

PROGNOZA EVOLUȚIEI POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XXI

Acad. ***Gheorghe PALADI,***
dr. conf. ***Olga GAGAUZ,***
Olga ***PENINA,*** *cercetător,*
IFSŞP, A.Ş.M.

POPULATION PROJECTION FOR THE FIRST PART OF THE XXI CENTURY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In the article, based on the middle term population projections for the Republic of Moldova three scenarios of the evolution of the population according to the possible changes of the natality are shown. The evolution of the natality, the major age groups (children, adults, old population), the age dependency ratio, population aging characteristics are analyzed. The recommendations about the improvement of the demographic situation in the Republic of Moldova are formulated.

În studiul tendințelor viitoare de evoluție a proceselor demografice un rol important au obținut prognozele (proiectările) analitice care facilitează cunoaşterea structurii populației pe vârste la diferite orizonturi de timp: scurt, mediu şi lung. Acestea se bazează pe analiza tendințelor de lungă durată în ceea ce priveşte natalitatea, mortalitatea, migrația populației şi extrapolarea unor asemenea tendințe în perioada de perspectivă pentru populația observată la un moment dat.

Datorită dezvoltării tehnologiilor informaționale au crescut mult posibilitățile de prelucrare a datelor statistice şi de modelare a proceselor demografice, ceea ce contribuie la diversificarea proiectărilor demografice, întocmite în mai multe variante în funcție de ipotezele înaintate cu privire la evoluția factorilor de creştere şi a dinamicii demografice, caracterizându-se printr-un grad înalt de credibilitate în urma reducerii erorilor specifice.

În prezent, guvernele multor state, în special celor economic dezvoltate, acordă o importanță majoră prognozelor demografice, acestea fiind luate în calcul la adoptarea diferitor programe în domeniul economic şi social. În procesul decizional, autoritățile publice trebuie să cunoască care va fi structura populației țării peste un an-doi, peste 10, 20 şi chiar 50 de ani. Statistica demografică pentru guverne este sursa de informație ce le permite să cunoască situația la zi şi să planifice direcțiile de activitate, cheltuielile de mâine în diferite domenii (învățământ, sănătate, asigurări sociale publice, asistență socială). Un succes important în elaborarea prognozelor demografice şi evaluarea consecințelor declinului demografic care s-a instalat ferm în majoritatea țărilor europene au obținut savanții din unele țări ale CSI (Rusia, Ucraina, Belarus), precum şi din România[1].

În Republica Moldova n-au fost întocmite şi publicate proiectări demografice realizate în baza metodei componentelor, care prezintă cel mai modern instrument de prognozare demografică în lume. Informațiile privind evoluția numărului şi structurii populației Republicii Moldova putem găsi în proiectările demografice elaborate de ONU până în anul 2050 pentru toată populația globului, inclusiv pentru toate regiunile lumii şi țări aparte. Fiind realizate după o metodologie unică şi revăzute odată în doi ani, acestea oferă posibilitatea de comparare interregională a dinamicii populației [2]. Institutul de Demografie din Viena a elaborat prognoza demografică pentru țările europene (anii 2007-2030), oferind informații generale privind evoluția numărului total al populației, ponderii copiilor şi vârstnicilor în structura generală a populației [3].

În anul 2008, specialiştii Secției Cercetări Socio-Demografice ale Familiei a Institutului de Filozofie, Sociologie şi Ştiințe Politice a AŞM pentru prima dată în Republica Moldova au elaborat prognoza demografică a populației până în anul 2051 prin aplicarea metodei componentelor, ceea ce a permis de a analiza evoluția structurii de vârstă a populației şi a obține informații ample în acest domeniu. Un punct de plecare a fost anul 2006, întrucât pentru acest an specialiştii au avut la dispoziție toate datele statistice necesare pentru întocmirea prognozei demografice.

Au fost realizate trei scenarii ale evoluției populației: pesimist, optimist şi dezirabil, fiind înaintate diferite ipoteze privind fertilitatea care vor acționa în perioada de perspectivă. În ceea ce priveşte regimul mortalității, s-a pornit de la supoziția că mortalitatea, deci şi speranța de viață la naştere, va rămânea la nivelul anului 2006: 64,6 ani pentru bărbați şi 72,3 ani pentru femei pentru toate trei scenarii. De menționat că mortalitatea prezintă o anumită stabilitate în timp, mai ales în perioade scurte, ca urmare, s-au folosit probabilitățile de mortalitate/supraviețuire din tabelul de mortalitate elaborat pentru anul

2006. Proiectarea numărului populației a fost realizată pentru o populație de tip închis, adică fără a se lua în calcul migrația populației pe sexe şi grupe de vârstă.

Scenariu I, pesimist: rata totală a fertilității se majorează de la 1,229 (anul 2006) la 1,3 în anul 2026 şi 1,4 în 2051; repartizarea natalității pe grupe de vârstă este stabilă.

Scenariu II, optimist: rata totală a fertilității se majorează de la 1,229 (anul 2006) la 1,5 în anul 2026 şi 1,8 în 2051; repartizarea natalității pe grupe de vârstă este stabilă.

Scenariu III, dezirabil: rata totală a fertilității creşte de la 1,229 (anul 2006) la 1,6 în anul 2026 şi 2,1 în 2051; repartizarea natalității pe grupe de vârstă este stabilă.

Proiectarea demografică realizată permite de a evalua contribuția natalității în dinamica efectivului populației Republicii Moldova.

După cum rezultă, în perioada de proiecție numărul populației Republicii Moldova va fi în scădere continuă, chiar dacă rata fertilității va fi în creştere şi către anul 2051 va atinge valoarea de 2,1 copii per femeie de vârstă fertilă (*tabelul 1*).

Tabelul 1

Evoluția proiectată a numărului populației Republicii Moldova, trei scenarii

	2006	2011	2016	2021	2026	2031	2036	2041	2046	2051
I	3585523	3557658	3518746	3451891	3350504	3222337	3075582	2918230	2752908	2580822
II	3585523	3564526	3538967	3489754	3408496	3303794	3186138	3064387	2940029	2812841
III	3585523	3569677	3554132	3518151	3452035	3365263	3270494	3177618	3087471	2998973

Conform scenariului I (pesimist) efectivul populației țării poate să se micşoreze cu un milion de locuitori, constituind la sfârşitul perioadei de proiecție 2580822. A se observa că scăderea drastică a numărului populației se va înregistra după anul 2026.

Chiar dacă examinăm proiectările ținând cont de ipotezele optimiste (scenariile II şi III) privind evoluția natalității, descreşterea populației la fel va cunoaşte proporții impresionante. Nu trebuie omis faptul că menținerea unei migrații externe negative, cel puțin pentru următorii 10-15 ani, nu ar face decât să agraveze dimensiunile acestei perspective.

De menționat că scăderea populației după anul 1989 nu a avut, până acum, efecte economice negative, ci invers, scăderea natalității în perioada crizei socio-economice a fost un avantaj, în primul rând, economic, care a permis de a reduce cheltuielile statului pentru diferite sectoare (învățământ, sănătate, protecția socială) şi a făcut posibilă utilizarea acestor resurse pentru alte sectoare ale economiei naționale. Însă ceea ce este astăzi avantaj, în timp, devine un mare dezavantaj şi chiar un pericol din cauza unor perturbări şi dezechilibre ce se produc în structura populației.

Generațiile puțin numeroase născute după anul 1990 încep să intre în perioada reproductivă şi anume acest fapt va influența în mod hotărâtor evoluția numărului populației în perioada următoare. Aceste generații vor determina efectivul populației feminine de vârstă fertilă şi, implicit, numărul de copii născuți în următoarele decenii.

În anii 2006-2021 în vârstă fertilă vor fi generațiile aflate astăzi în viață, de aceea numărul lor poate fi calculat cu cea mai înaltă precizie, dat fiind faptul că mortalitatea la aceste vârste este scăzută şi stabilă. În anul 2006, de la care s-a pornit proiectarea demografică, populația feminină de vârstă fertilă (15-49 ani) constituia circa un milion de persoane şi va ajunge la 923 mii în anul 2021. După anul 2021 în vârsta reproductivă vor intra generațiile născute după anul 2005, iar dacă fertilitatea nu va cunoaşte o redresare, deci va rămâne la nivelul 1,3-1,4 copii per femeie de vârstă fertilă, efectivul femeilor de vârstă reproductivă va ajunge la 882,5 mii în anul 2026, apoi la 739,6 mii în anul 2036 şi 538 mii în anul 2051.

Reducerea numărului de femei de vârstă fertilă va determina evoluția ratei natalității şi a numărului de copii născuți în perioada de prognozare. Conform proiecției de tip pesimist (scenariul I) după anul 2016 se va începe reducerea drastică a natalității, ajungând în anul 2026 la 29,6 mii de născuți vii, iar către anul 2051 la 20,6 mii, ceea ce este aproape de 1,5 ori mai puțin, decât în anul 2007 (*fig.4.12* şi *tab.4.13*).

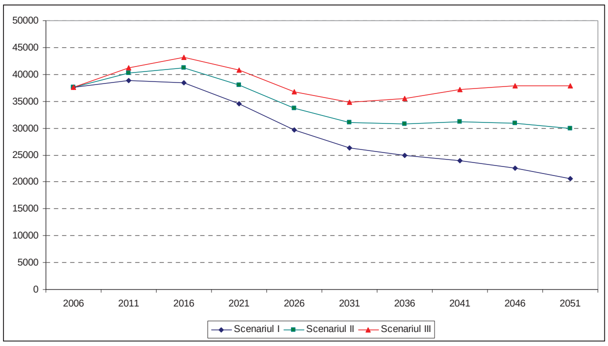

Fig.1. **Evoluția proiectată a numărului total de născuți, trei scenarii**

Calculul numărului de născuți vii în toate trei scenarii ale proiectărilor demografice depinde de două variabile: numărul de femei în vârstă fertilă şi rata fertilității acestora. Modificarea uneia sau alteia dintre cele două variabile duce la schimbarea nu-

mărului de copii născuţi. Conform scenariilor II şi III, dacă în anii apropiaţi natalitatea va cunoaşte o redresare (creştere până la 1,5-1,6 către anul 2026), până în anul 2016 numărul de copii va fi în creştere datorită efectului de cohortă, adică generaţiilor feminine numeroase născute înainte de anul 1990, apoi după 2016 se observă o tendinţă descendentă, întreaga evoluţie a natalităţii fiind determinată de creşterea ponderii generaţiilor mici în populaţia feminină de vârstă fertilă. Numai creşterea fertilităţii până la 2,1copii per femeie de vârstă fertilă (scenariul III) va permite de a atinge în anul 2051 valoarea numărului de născuţi vii la nivelul anului 2007 (*tab.2*).

Tabelul 2

Evoluţia proiectată a numărului total de născuţi vii, trei scenarii (mii)

	2007	*2011*	*2016*	*2021*	*2026*	*2031*	*2036*	*2041*	*2046*	*2051*
S I	37,9	38,9	38,5	34,5	29,6	26,3	24,9	23,9	22,5	20,6
S II	37,9	40,2	41,2	38,0	33,7	31,1	30,8	31,2	30,9	29,9
S III	37,9	41 ,2	43,2	40,	36 ,7	34 ,7	35,5	37,1	37,9	37,9

Odată cu scăderea natalităţii se va aprofunda procesul de îmbătrânire demografică a populaţiei, iar declinul demografic capătă proporţii catastrofale, toată construcţia demografică fiind dezechilibrată.

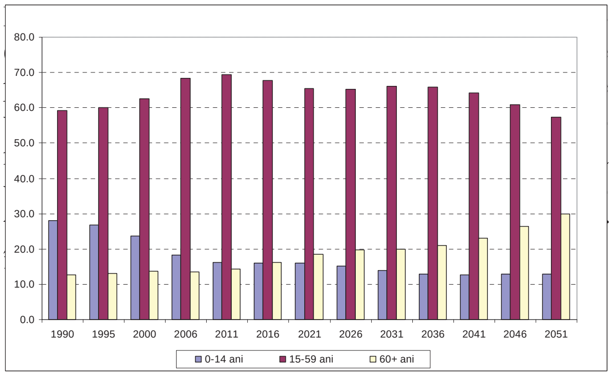

Fig.2. ***Structura populaţiei pe grupe mari de vârstă, ambele sexe, 1990-2051, în %, scenariul I.***

În ceea ce priveşte efectivul, structura pe vârste şi sexe a populaţiei în vârstă aptă de muncă potenţialele schimbări ale natalităţii nu pot afecta aceşti parametri în următorii 20 de ani, influenţând numai ponderea populaţiei în vârstă aptă de muncă în ansamblul populaţiei şi raportul de dependenţă.

Până în anul 2011 ponderea populaţiei în vârstă aptă de muncă va fi în creştere lentă, datorită efectului de cohortă, fiind o expresie a unui anumit dezechilibru conjunctural între ieşiri şi intrări din sau în populaţia activă: vor ieşi generaţiile puţin numeroase din anii celui de-al doilea război şi vor intra generaţiile mai mari născute între anii 1985-1990. Apoi va începe reducerea efectivului populaţiei în vârstă aptă de muncă, în special după anul 2030, odată cu pătrunderea generaţiilor mici născute după anul 1990, ceea ce va avea anumite consecinţe asupra structurii populaţiei apte de muncă: se va micşora considerabil populaţia activă de 15-24 şi 25-39 ani şi se vor majora grupele de vârstă de 40-60 ani (*tab.3*).

Tabelul 3

Populaţia în vârstă aptă de muncă, 2006-2051. Numărul, rata, structura pe vârste

	Populaţia, total	*Populaţia în vârstă aptă de muncă 15-59 ani*		*Grupa de vârstă, în mii*			*Structura populaţiei apte de muncă, în %*			
		în mii	*% faţă de populaţia totală*	*15-24 ani*	*25-39 ani*	*40-59 ani*	*Total*	*15-24 ani*	*25-39 ani*	*40-59 ani*
				Scenariul I						
2006	3585523	2448277	68,3	691044	780397	976836	100	28,2	31,9	39,9
2011	3557658	2469684	69,4	613449	894870	961365	100	24,8	36,2	38,9
2016	3518746	2384144	67,8	468044	974048	942052	100	19,6	40,9	39,5
2021	3451891	2260768	65,5	380825	941876	938067	100	16,8	41,7	41,5
2026	3350504	2184777	65,2	371168	797539	1016070	100	17	36,5	46,5
2031	3222337	2131488	66,1	378481	636835	1116173	100	17,8	29,9	52,4
2036	3075582	2028936	66	357238	560818	1110880	100	17,6	27,6	54,8
2041	2918230	1875555	64,3	313790	549820	1011944	100	16,7	29,3	54
2046	2752908	1675549	60,9	273863	537545	864140	100	16,3	32,1	51,6
2051	2580822	1478063	57,3	250851	492922	734289	100	17	33,3	49,7
				Scenariul II						
2006	Total	2448277	68,3	691044	780397	976836	100	28,2	31,9	39,9
2011	3585523	2469684	69,3	613449	894870	961365	100	24,8	36,2	38,9
2016	3564526	2384144	67,4	468044	974048	942052	100	19,6	40,9	39,5
2021	3538967	2260768	64,8	380825	941876	938067	100	16,8	41,7	41,5
2026	3489754	2191561	64,3	377951	797539	1016070	100	17,2	36,4	46,4
2031	3408496	2151491	65,1	398484	636835	1116173	100	18,5	29,6	51,9
2036	3303794	2066401	64,9	387979	567542	1110880	100	18,8	27,5	53,8
2041	3186138	1932893	63,1	351336	569612	1011944	100	18,2	29,5	52,4
2046	3064387	1755938	59,7	317281	574517	864140	100	18,1	32,7	49,2
2051	2940029	1586867	56,4	303285	542873	740709	100	19,1	34,2	46,7
				Scenariul III						
2006	3585523	2448277	68,3	691044	780397	976836	100	28,2	31,9	39,9
2011	3569677	2469684	69,2	613449	894870	961365	100	24,8	36,2	38,9
2016	3554132	2384144	67,1	200150	974048	942052	100	8,4	40,9	39,5
2021	3518151	2260768	64,3	380825	941876	938067	100	16,8	41,7	41,5
2026	3452035	2196649	63,6	383039	797539	1016070	100	17,4	36,3	46,3
2031	3365263	2166493	64,4	413486	636835	1116173	100	19,1	29,4	51,5
2036	3177618	2094500	65,9	411035	572585	1110880	100	19,6	27,3	53
2041	3177618	1975941	62,2	379541	584456	1011944	100	19,2	29,6	51,2
2046	3087471	1816603	58,8	350217	602246	864140	100	19,3	33,2	47,6
2051	2998973	1669894	55,7	343989	580380	745525	100	20,6	34,8	44,6

Pentru previziunea consecinţelor socio-economice provocate de scăderea natalităţii este necesară o analiză a dezvoltării proceselor socio-demografice pe termen lung, cel puţin până la mijlocul secolului actual, dat fiind faptul că evoluţiile fertilităţii, cele de până acum şi cele ce vor urma, îşi vor pune amprenta pe întreaga construcţie demografică până în anul 2050 şi după această perioadă.

Chiar dacă proiectarea este elaborată cu o ipoteză foarte optimistă asupra fertilităţii, fără a lua în considerare creşterea speranţei de viaţă la naştere şi migraţia externă, fenomenul îmbătrânirii demografice în toate trei scenarii realizate capătă proporţii impresionante. Dat fiind faptul că viitorii bătrâni vor reprezenta generaţiile care sunt acum în viaţă, numărul lor absolut în toate trei proiecţii realizate nu se modifică, datorită ipotezei înaintate de menţinere a mortalităţii la nivelul anului 2006. Datele prezentate în tabelul de mai jos demonstrează schimbări importante în numărul populaţiei vârstnice, precum şi ale ponderii lor în structura populaţiei.

Tabelul 4

Evoluţia proiectată a numărului şi ponderii populaţiei în vârstă de 60 ani +, anii 2006-2051

Anii	*Numărul absolut (scenariul I)*	*% faţă de total*		
		Scenariul I	*Scenariul II*	*Scenariul III*
2006	483116	13,5	13,5	13,5
2011	512378	14,4	14,4	14,4
2016	570469	16,2	16,1	16,1
2021	639410	18,5	18,3	18,2
2026	659629	19,7	19,4	19,1
2031	644649	20,0	19,5	19,2
2036	647710	21,1	20,3	19,8
2041	671516	23,0	21,9	21,1
2046	725057	26,3	24,7	23,5
2051	771624	29,9	27,4	25,7

Dacă în anii viitori nivelul fertilităţii se va menţine egal cu cel actual sau va marca o creştere neesenţială (până la 1,4 copii per femeie de vârstă fertilă), ponderea populaţiei cu vârsta de 60 ani+ în totalul populaţiei va atinge valoarea de 29,9 la sută, deci vârstnicii vor constitui aproape o treime din populaţie. Creşterea treptată a fertilităţii, până la 2,1 în anul 2051, şi ca rezultat majorarea ponderii copiilor în structura populaţiei va însemna micşorarea ponderii vârstnicilor până la 25,7 la sută.

Îmbătrânirea populaţiei ridică probleme extrem de complexe pentru sistemul de asigurare socială şi ocrotire a sănătăţii, având implicaţii importante asupra evoluţiei raportului de dependenţă.

Diminuarea raportului total de dependenţă economică până în anii 2011-2016 provine din prelungirea reducerii raportului de dependenţă al copiilor, pe fondul scăderii natalităţii după anii 1990, şi o stagnare până aproape de anul 2016 a raportului la populaţia vârstnică, prin atingerea vârstei de 60 de ani a generaţiilor puţin numeroase din anii celui de-al doilea război mondial (*tab. 4.6*)

Tabelul 5

Evoluţia proiectată a raportului de dependenţă, 2006-2051

	1990	***1995***	***2000***	***2006***	***2011***	***2016***	***2021***	***2026***	***2031***	***2036***	***2041***	***2046***	***2051***
Scenariul I													
RTD	68,7	66,4	59,7	46,5	44,1	47,6	52,7	53,4	51,2	51,6	55,6	64,3	74,6
RDC	47,2	44,7	37,9	26,7	23,3	23,7	24,4	23,2	20,9	19,7	19,8	21,0	22,4
RDV	21,5	21,8	21,7	19,7	20,7	23,9	28,3	30,2	30,2	31,9	35,8	43,3	52,2
Scenariul II													
RTD	68,7	66,4	59,7	46,5	44,3	48,4	54,4	55,5	53,6	54,2	58,5	67,4	77,3
RDC	47,2	44,7	37,9	26,7	23,6	24,5	26,1	25,4	23,6	22,8	23,8	26,1	28,6
RDV	21,5	21,8	21,7	19,7	20,7	23,9	28,3	30,1	30,0	31,3	34,7	41,3	48,6
Scenariul III													
RDT	68,7	66,4	59,7	46,5	44,5	49,1	55,6	57,2	55,3	56,1	60,8	70,0	79,6
RDC	47,2	44,7	37,9	26,7	23,8	25,1	27,3	27,1	25,6	25,2	26,8	30,0	33,4
RDV	21,5	21,8	21,7	19,7	20,7	23,9	28,3	30,0	29,8	30,9	34,0	39,9	46,2

**RDT – raportul total de dependenţă, RDC – raportul de dependenţă copii, RDV – raportul de dependenţă vârstnici*

Majorarea sarcinii economice se va instala ferm după anul 2016, „forţa motrice" fiind creşterea continuă a populaţiei vârstnice, provenită din generaţiile numeroase, născute în perioada anilor 1960-1990. O redresare a natalităţii nu va avea alt efect decât amplificarea raportului de dependenţă, prin creşterea numărului de copii, deci a populaţiei inactive economic.

Scenariile proiecţiilor demografice prezentate au fost realizate pentru populaţie închisă, fără intrări şi ieşiri datorate migraţiei. Migraţia internă, dar şi externă, aceasta din urmă accentuându-se în ultimul timp, influenţează în continuare cu siguranţă în sens negativ populaţia Republicii Moldova. Comparând proiectările realizate cu alte prognoze efectuate de ONU şi Institutul de Demografie din Viena, program ce are la bază de asemenea metoda componentelor, se constată clar acelaşi fenomen de scădere continuă a populaţiei şi de accentuare a fenomenului de îmbătrânire demografică a populaţiei. Republica Moldova, spre deosebire de alte ţări europene, are din start o pondere mai ridicată a populaţiei tinere în total, rata de dependenţă mai mică, o vârstă medie mai mică (35,9 ani), fiind considerată o ţară europeană cu o populaţie tânără. Cu toate acestea, datorită factorilor esenţiali care influenţează evoluţiile demografice, în viitor procesul de îmbătrânire a populaţiei se va desfăşura cu ritmuri rapide, chiar dacă evoluţia natalităţii va marca tendinţe pozitive.

Concluziile proiectărilor demografice realizate nu vor suferi modificări semnificative dacă s-ar introduce şi migraţia, acest fenomen accentuând în sens negativ ratele de dependenţă economică şi dezechi-

librele ce deja se manifestă între grupele de vârstă. Având în vedere faptul că migraţia externă s-a accentuat în ultimii ani cu precădere la grupele de vârstă ale populaţiei adulte (apte de muncă), dacă ar fi inclusă în modelul de proiecţie, ar accentua cu siguranţă decalajele dintre cele trei grupe mari de populaţie şi ar mări puţin ratele de dependenţă economică.

Prognoza demografică prezentată, în special scenariul I, poate fi privită ca o prognoză-avertizare, o posibilitate potenţială care poate deveni o realitate dacă în evoluţia populaţiei se va păstra dinamica negativă. În mod fundamental deteriorarea situaţiei demografice a Republicii Moldova provine de la scăderea drastică a natalităţii. Şi, după cum ne demonstrează prognoza, ar fi o mare eroare să credem că redresarea natalităţii poate aduce schimbări rapide în perspectiva apropiată în ceea ce priveşte dinamica numerică a populaţiei şi structura ei. Există legităţi demografice care determină caracterul evoluţiei populaţiei (inerţia proceselor demografice). Populaţia încetează să se reproducă când rata netă de reproducere coboară mai jos de unu (numărul mediu de fete pe care le-ar naşte o femeie dacă s-ar conforma ratelor specifice de fertilitate şi de mortalitate dintr-un anumit an). Hotarul înlocuirii simple a generaţiilor Republica Moldova l-a trecut în anul 1993. De atunci acest indicator s-a coborât până la 0,59 (în 2007), ceea ce dovedeşte că înlocuirea generaţiilor se asigură numai cu 59 la sută. Legătura relativ slabă a tendinţelor generale ale natalităţii cu conjunctura economică şi politică, determinarea lor evoluţionistă nu permite de a conta pe modificarea lor rapidă şi creşterea natalităţii care ar asigura reproducerea simplă a generaţiilor. În conformitate cu tendinţele globale, rezultate pozitive, mai degrabă, pot fi obţinute în domeniul reducerii mortalităţii. Însă chiar dacă se va obţine o astfel de reducere, ea nu poate schimba radical indicatorii reproducerii populaţiei, care în continuare vor rămâne la un nivel redus.

În acest context, obiectivul principal al politicilor în domeniul demografic constă în acomodarea societăţii la un nou profil al structurii de vârstă a populaţiei. Redresarea situaţiei demografice actuale nu poate însemna altceva decât o diminuare a dimensiunilor de descreştere a populaţiei şi a ritmului de îmbătrânire demografică. Realizarea unei redresări de substanţă ar însemna crearea premiselor pentru oprirea declinului demografic şi stabilizarea populaţiei la un număr care va fi, mai mult ca posibil, mai mic decât cel actual.

Dinamica pozitivă în domeniul populaţiei poate fi obţinută numai prin aplicarea politicilor demografice multisectoriale, complexe şi de lungă durată. Unele obiective ale acestora, precum creşterea natalităţii, vor fi greu de obţinut în perspectiva apropiată, dat fiind faptul că naşterea copiilor într-o măsură semnificativă depinde de orientările valorice ale cuplurilor conjugale, necesitatea de e avea copii, care se schimbă foarte lent. După cum ne demonstrează experienţa altor ţări, pentru obţinerea creşterii în domeniul natalităţii politicile demografice trebuie să includă o gamă largă de măsuri: educaţie, diferite facilităţi pentru familii şi copii, dezvoltarea serviciilor de creştere şi educare a copiilor, crearea condiţiilor favorabile de îmbinare a rolurilor profesionale şi părinteşti etc. Numai aplicarea consecutivă şi de lungă durată a acestora poate contribui la creşterea natalităţii, ca, de exemplu, în Suedia şi Franţa.

În ceea ce priveşte mortalitatea populaţiei, rezultate pozitive pot fi obţinute într-un un timp mai scurt decât în domeniul natalităţii, prin aplicarea politicilor coerente ce ţin de propagarea modului de viaţă sănătos, prevenirea comportamentului deviant (fumatul, abuzul de alcool, drogurile), în special în rândul tinerilor. O problemă deosebită prezintă reducerea mortalităţii la populaţia de vârsta aptă de muncă. Profilaxia traumatismului şi intoxicaţiilor, depistarea precoce şi tratamentul adecvat al maladiilor cardio-vasculare, oncologice şi infecţioase (tuberculoză) sunt direcţiile prioritare în acest domeniu. În prezent, nivelul mortalităţii tot mai mult este determinat de dezvoltarea infrastructurii, igiena socială, ecologia, asigurarea cu produse alimentare, apă potabilă, medicamente, energie etc., ceea ce nu a fost anterior. Dezvoltarea socio-economică durabilă şi creşterea calităţii vieţii populaţiei sunt căile principale de majorare a valorilor speranţei de viaţă la naştere.

Evident şi volumul emigraţiei populaţiei trebuie să fie redus la dimensiuni fireşti, în primul rând, prin reducerea migraţiei temporare de muncă care în multe cazuri devine o migraţie definitivă.

În activităţile strategice ce ţin de politica demografică, dezvoltare şi populaţie trebuie luat în considerare faptul că problemele populaţiei au un caracter intersectorial, fiind în interdependenţă cu toate sferele societăţii: politică, economie, educaţie şi informare, ocrotire a sănătăţii, protecţie socială etc. Activitatea sau lipsa activităţii în una din sferele numite are implicaţii importante (de scurtă şi lungă durată) asupra dinamicii populaţiei, iar schimbările în numărul, structura şi calitatea populaţiei influenţează dezvoltarea acestor sfere.

Bibliografie

1. Gheţău V. Declinul demografic şi viitorul României. Bucureşti, 2007, 73 p.; Андреев Е., Харькова Т. Демографические сценарии для России // Рос. демогр. журн. – 1998/1998, №2(4). – С.5-19; Пирожков С.И., Сафарова Г.Л., Щербов С.Я. Россия-Украина: демографические перспективы// Пирожков С.I. Демографічний і трудовий потенціал. Київ, 2008. С.874-915; Шахотько Л.П. Гипотетический долгосрочный прогноз численности населения Беларуси //Демографія та соціальна економіка. Київ, 2007, № 1, с.74-85.
2. World Population Prospects. The 2006 Revision – UN, New York // http://esa.un.org/unpp.
3. European Demographic Data Sheet, 2008. // www.populationeurope.org.

PROGRAMUL NAȚIONAL DE COMBATERE A *HEPATITELOR VIRALE B, C ŞI D* ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Dr.hab. **Constantin SPÎNU**,
profesor universitar
dr.hab. **Petru IAROVOI**,
conferențiar cercetător
Angela VRÂNCEANU-BENEŞ, *medic*
dr. **Marina ISAC**;
Centrul Național Ştiințifico-Practic de Medicina Preventivă

THE NATIONAL PROGRAM OF VIRAL HEPATITIS B, C AND D CONTROL IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA – ACHIEVEMENTS AND PERSPECTIVES

The acute Viral Hepatitis, especially hepatitis B, C and D, remain to be a global social and medical problem, including for the Republic of Moldova, where the morbidity by these infections is higher in comparison with other countries from the European region. The results of implementation of the National Program of viral hepatitis B, C and D control in the Republic of Moldova are presented article.

Actualitatea

Hepatitele virale acute şi cronice au fost, sunt şi vor fi pentru umanitate în anii ce urmează una dintre problemele de sănătate extrem de serioase. Cercetările efectuate şi evaluarea rezultatelor obținute în domeniul epidemiologiei si combaterii hepatitelor virale din ultimele decenii ale secolului XX au adus o contribuție remarcabilă la evaluarea semnificației mondiale a infecției hepatice şi definirii ei ca problemă majoră de sănătate publică. Deşi incidența hepatitei virale acute în lume a scăzut, inclusiv în țările în curs de dezvoltare, datorită măsurilor de prevenție şi a siguranței intervențiilor chirurgicale, precum şi a implementării în Programele Naționale de Imunizări a vaccinării contra hepatitei virale B, totuşi hepatita cu virusul C determină creşterea globală a morbidității şi a mortalității cauzate de sechelele acestei maladii. Prin urmare, problema hepatitelor virale rămâne a fi prioritară atât în plan mondial, cât şi pentru majoritatea țărilor europene, inclusiv pentru Republica Moldova.

Potrivit estimărilor Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), la o treime din populația globului s-au evidențiat markerii asociați infecției cu VHB suportate în prezent sau trecut. Aceasta înseamnă că circa 400 milioane sunt purtători cronici cu riscul de a se infecta cu virusul hepatitei D (VHD) şi prezintă o sursă potențială de infecție pentru restul populației.

Circa 170 milioane persoane sunt infectate cu virusul hepatitei C şi mai mult de 10 milioane – cu virusul hepatic D (VHD). În fiecare an, în diferite arii geografice, se înregistrează peste 100 mii cazuri de hepatită fulminantă, 400 mii hepatite cronice (HC), 700 mii ciroze hepatice (CH) şi aproximativ 300 mii cazuri de carcinom hepatic primar (CPH). Astfel, numai hepatita virală B (HVB) determină anual 500 mii–1,2 milioane decese, reprezentând a 9-a cauză de deces în lume şi a 2-a cauză de mortalitate prin cancer după tutun.

Prevalența infecției cu VHB în populația generală variază considerabil în diferite teritorii şi evidențiază 3 zone de endemicitate. Aproape 45% din populația lumii locuieşte în regiuni cu **endemicitate înaltă** prin HVB (frecvența decelării marcherului superficial al VHB(AgHBs) ajunge ori depăşeşte 8%, riscul de infectare pe parcursul vieții depăşeşte 60% şi există un risc major de contaminare în copilărie): Africa Subsahariană, Asia de Sud-Est, Bazinul Amazonian. Alte 43% locuiesc în regiuni cu **endemicitate medie** (frecvența decelării AgHBs variază în jur de 2-7%, riscul de infectare pe parcursul vieții este de 20-60% pentru toate grupele de populație): Orientul Mijlociu, America de Sud şi Centrală, Asia Centrală, Europa de Sud-Est.

Restul populației (12%) locuieşte în teritorii cu **endemicitate redusă** (frecvența decelării AgHBs este sub 2%, iar riscul de infectare pe parcursul vieții ajunge la 20%): America de Nord, Europa de Nord-Vest, Australia, America de Sud, Canada.

În Europa anual se infectează de la 900 mii până la 1 mil. de persoane, fiecare a patra din ele făcând o formă manifestă.

Din datele epidemiologice ale OMS se apreciază că la scară mondială, cu virusul hepatitei C sunt afectate 3% din populație. Din punctul de vedere al repartiției geografice se individualizează 4 arii de prevalență: cu prevalență foarte joasă – Anglia, țările Scandinave; cu prevalență joasă (0,2-1%) – țările din vestul Europei, America de Nord, Australia; cu prevalență intermediară (1,1-5%) – țările din estul Europei, bazinul Mediteranean, Asia, Egiptul. În țările din Europa de Vest aproximativ 5 milioane de oameni au infecția cronică cu virusul hepatic C, din care 40% în stadiul final de ciroză hepatică şi 30%

fiind candidaţi la transplant hepatic. În SUA se apreciază că aproximativ 3,5 milioane de persoane au infecţie cronică cu virus hepatic C, înregistrându-se peste 150.000 de cazuri noi anual. Rata de cronicizare foarte înaltă 70-80%, din care 20-30% evoluează spre ciroză.

Virusul delta are o răspândire geografică generală, cu predominanţă în unele zone geografice unde poate fi endemic (bazinul Mării Mediterane, Europa de Est, probabil şi România, teritoriile Amazonului şi în unele zone subtropicale ale Africii). Aceste zone nu corespund perfect zonelor de endemicitate ale virusului hepatic B. Rata de cronicizare a infecţiilor virale hepatice provocate de Virusul B reprezintă 15-20%, a Virusului C – 85%.

Tabelul 1

Spectrul serologic al diferitelor hepatite virale acute în diverse zone geografice:

Ţara	**Tipuri de hepatite virale %**		
	A	***B***	***C***
Danemarca	**39**	**55**	**6**
Italia	**52**	**30**	**18**
Suedia	**62**	**25**	**13**
Grecia	**70**	**14**	**16**
Marea Britanie	**59**	**28**	**13**
Republica Moldova	**46**	**34**	**14**

Din *tabelul 1* reiese că ponderea hepatitelor virale B şi C în numărul total de hepatite acute în Republica Moldova constituie 34 şi 14% respectiv şi practic nu diferă semnificativ de indicii altor ţări Europene (Italia, Suedia, Marea Britanie) (*tab. 1*). În republica noastră alte 6% revin hepatitei virale D, a cărei evidenţă nu se duce în ţările europene.

În perioada prevaccinală Republica Moldova a fost considerată de OMS o regiune cu endemicitate înaltă datorită prevalenţei înalte a AgHBs în populaţie (8-12%) şi a marcherilor asociaţi infecţiei cu VHB, care se depistau la circa 60% din populaţie. Nivelul morbidităţii în Republica Moldova creştea an de an, ajungând în anul 1987 la cifra de 3221 cazuri de hepatită virală B acută ori 76,6 la 100 mii populaţie, inclusiv 1022 cazuri în rândul copiilor în vârstă de până la 14 ani, fiind cel mai înalt nivel de incidenţă prin HVB din Europa. Ţinând cont de această situaţie epidemiologică nefavorabilă, a fost întreprins un complex de măsuri preventive, inclusiv profilaxia specifică, ce a contribuit în mare măsură la reducerea semnificativă a morbidităţii prin HVB în următorii ani până la circa 30 la 100 mii populaţie în anul 1996. Dar acest indice era exagerat de înalt comparativ cu indicii analogici înregistraţi în majoritatea ţărilor europene. Această situaţie epidemiologică, precum şi creşterea în continuare a numărului bolnavilor cu hepatită cronică, ciroză hepatică (circa 53 mii persoane) şi cancer hepatic primar (circa 300 cazuri) a servit ca motiv pentru elaborarea ***Programului naţional de combatere a hepatitelor virale B, C şi D*** aprobat prin HGRM nr. 507 din 2 iunie 1997 ***Cu privire la Programul naţional de combatere a hepatitelor virale B, C şi D pe anii 1997-2006.***

Scopul Programului a constat în reducerea morbidităţii prin HVB şi HVD cu circa 50%, prin HVC – cu 25-30% şi prin hepatite cronice – cu circa 15-20%, întru ameliorarea sănătăţii publice.

Pentru realizarea acestui scop major a fost prevăzut un complex de măsuri preventive specifice şi nespecifice, organizatorice, cercetări ştiinţifice în domeniu, informarea populaţiei şi alte activităţi.

În cadrul profilaxiei specifice pe parcursul ultimilor ani concomitent cu vaccinarea nou născuţilor, au fost supuse vaccinării contra HVB mai multe grupuri de risc, cum ar fi bolnavii din secţiile de hemodializă şi din instituţiile de tuberculoză, copii din familiile cu bolnavi de hepatită acută, cronică, ciroză hepatică, lucrători medicali, studenţii medici, copiii de vârsta 13-17 ani şi alte persoane cu risc sporit de infectare. Ca urmare, pe parcursul anilor 1997-2005 au fost vaccinaţi circa 98% din copiii în vârsta de 0-17 ani, 96% din personalul medical şi pacienţi din secţiile de hemodializă şi pneumoftiziologie, în total circa 650 mii persoane.

În cadrul profilaxiei nespecifice în activitatea instituţiilor medicale au fost implementate: testarea sângelui donat la AgHBs şi anti-HCV cu test sisteme înalt sensibile şi înalt specifice; reducerea transfuziilor de sânge integru şi a derivatelor sanguine, administrarea preparatelor medicamentoase preponderent pe cale enterală; utilizarea seringilor şi instrumentarului medical de unică folosinţă, sporirea calităţii sterilizării instrumentarului medical, popularizarea măsurilor de prevenţie specifică şi nespecifică în rândul populaţiei.

În ultimii ani se efectuează pe larg metode performante de diagnostic pentru determinarea markerilor asociaţi HVB, HVC şi HVD.

Astfel, în urma implementării în practica medicală a măsurilor de prevenţie specifică şi nespecifică incidenţa prin hepatite virale, şi în special prin HVB, a cunoscut un declin semnificativ (*fig.1*).

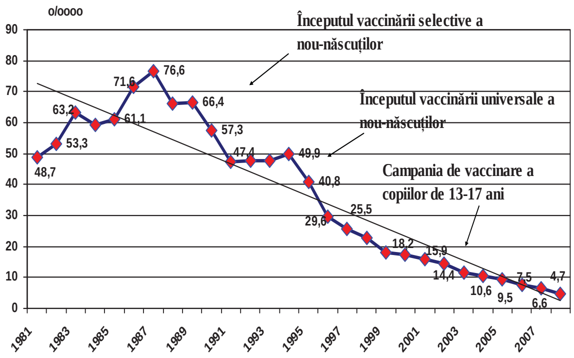

Figura 1. **Dinamica incidenţei hepatitei virale B acute în Republica Moldova în perioada 1979-2008**

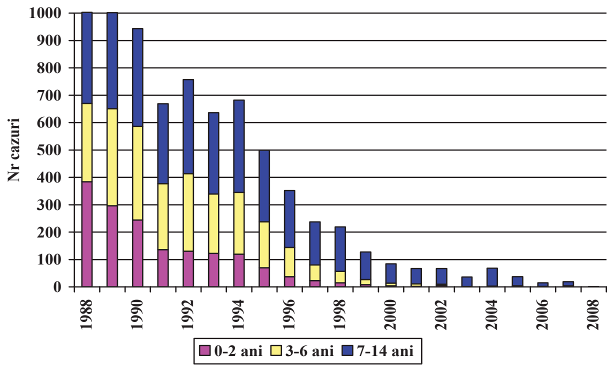

Figura 2. **Ponderea anuală a cazurilor de hepatită virală B acută în Republica Moldova pe grupe de vârstă**

În perioada 1995-2000 rata medie de incidenţă înregistrată în populaţia generală descreşte până la 25,9 la 100 mii, ceea ce a constituit o reducere cu 58% în comparaţie cu perioada prevaccinală (1980-1989). Rata totală de incidenţă înregistrată în această perioadă denotă o reducere a cazurilor de boală acută de la 40,7 în a.1995 până la 17,5 în a.2000 la 100 mii populaţie.

Concomitent cu creşterea acoperirii vaccinale, incidenţa prin HVB acută a înregistrat o reducere mai exprimată în grupul de vârstă 0-2 ani, atingând respectiv 16,0 la 100 mii (o reducere cu 72%) şi în grupul de vârstă 3-6 ani – 24,8 la 100 mii (reducere cu 68%) faţă de perioada prevaccinală (1990-1994). În grupurile de vârstă 7-14 şi ≥15 ani şi adulţi la fel a avut loc reducerea incidenţei, însă a fost mai puţin evidenţiată, constituind 23,3 şi 26,8 la 100 mii respectiv. În totalul cazurilor de boală scade ponderea copiilor de 0-2 ani (2,3%) şi 3-6 ani (6%) şi creşte ponderea copiilor ≥15 ani şi a adulţilor (77,4%), iar grupul de vârstă 7-14 ani nu suferă schimbări semnificative.

Perioada 2001-2008 este marcată prin imunizări suplimentare ale copiilor de vârstă şcolară, adolescenţilor şi unor grupuri cu risc sporit de infectare printre adulţi. În perioada respectivă rata medie de incidenţă a HVB acută în populaţia generală a scăzut până la 10,0 la 100 mii, valorile maxime şi minime constituind 15,9 în 2001 şi 4,7 în 2008 la 100 mii populaţie. Reduceri substanţiale ale ratelor medii de incidenţă s-au observat şi pe grupuri de vârstă: 0-2 ani – 2,1; 3-6 ani – 1,2; 7-14 ani – 5,4 şi ≥15 ani –10,9 la 100 mii. În totalul cazurilor de boală scade ponderea tuturor copiilor – respectiv 0-2 ani (0,7%), 3-6 ani (0,4%) şi 7-14 ani (8.5%) şi în acelaşi timp creşte ponderea copiilor ≥15 ani şi a adulţilor (90,4%).

Rata medie totală de incidenţă prin hepatite virale B acute s-a redus de la 61,6 la 100 mii în perioada prevaccinală (1980-1989) până la 10,8 la 100 mii în perioada vaccinării universale (2001-2008), ceea ce a constituit o reducere cu 82%.

În grupul de vârstă 0-2 ani rata medie de incidenţă a scăzut spectaculos de la 140,5 la 100 mii în perioada prevaccinală (1980-1989) la 2,1 la 100 mii în perioada vaccinării universale (2001-2008), valorile maxime înregistrându-se în a.1986 – 163,03, iar valorile minime în a.2008 – 0,01 la 100 mii. În acest grup de vârstă s-a atestat o reducere a incidenţei prin HVB acută cu 98%.

În grupul copiilor de vârsta 3-6 ani rata medie de incidenţă s-a redus de la 68,8 la 100 mii în perioada prevaccinală (1980-1989) la 1,2 la 100 mii în perioada vaccinării universale (2001-2008) înregistrând o reducere cu 98%, urmaţi de copii de 7-14 ani – de la 39,7 la 5,4 la 100 mii (reducere cu 86%) şi copii ≥15 ani şi adulţii – de la 58,6 la 10,9 la 100 mii (reducere cu 81%) respectiv.

Analiza datelor pe parcursul a 40 de ani ne demonstrează că incidenţa prin HVB acută e mult mai înaltă în localităţile urbane în raport cu cea din ariile rurale (1968-2007). Pe parcursul acestei perioade de timp s-au constatat indici ai morbidităţii de 1,2-2,4 ori mai înalţi în populaţia urbană. În localităţile urbane incidenţa acestei patologii, începând cu anul 1989 (anul iniţierii vaccinării nou născuţilor din mame AgHBs pozitive), a scăzut de la 89,7 la 100 mii până la 6,6 la 100 mii în 2007, o scădere de 10,4 ori, iar în localităţile rurale – de la 51,9 la 100 mii în 1989 până la 5,42 la 100 mii, sau de 7,4 ori. Aşadar, indicii morbidităţii prin HVB au diminuat practic uniform în ambele medii, cum în cel urban, aşa şi în cel rural.

In urma implementării măsurilor de prevenţie specifică şi nespecifică stipulate în ***Programul Naţional de combatere a hepatitelor virale B, C şi D***

pentru anii 1997-2006 s-au obținut rezultate semnificative în reducerea nivelului de morbiditate prin maladiile menționate. Astfel, incidența HVB acută a scăzut de la 1304 cazuri (29,6 la 100 mii) în anul 1996 până la 169 cazuri (4,7 la 100 mii) în 2008, fapt ce dovedeşte o reducere cu circa 84%, HVD acută – de la 82 cazuri (1,9 la 100 mii) până la 15 cazuri (0,4 la 100 mii) sau o reducere cu circa 78% şi HVC acută – de la 336 cazuri (7,6 la 100 mii) până la 89 (2,5 la 100 mii) sau cu 67%, indici ce depăşesc semnificativ sarcinile ce au fost prevăzute de Program.

În pofida rezultatelor obținute, indicii morbidității prin aceste maladii depăşesc cu mult indicii înregistrați în majoritatea țărilor europene (Luxemburg – 0,2 la 100 mii populație, Danemarca – 0,62, Malta – 0,5, Portugalia – 1,2, Italia – 1,5, Germania şi Ungaria – 1,5, Olanda – 1,8) şi contribuie la sporirea numărului de bolnavi cu hepatită cronică, ciroză hepatică şi cancer primar hepatic. Dacă în anul 1996 au fost înregistrate 52680 cazuri de hepatită cronică şi ciroză hepatică, în anul 2005 numărul lor a crescut până la 61028 cazuri. De menționat că sporeşte şi nivelul mortalității în urma acestor maladii – de la 3032 în anul 2000 până la 3669 cazuri în anul 2005 şi în urma cancerului primar hepatic respectiv de la 259 până la 379 cazuri.

Hepatita virală C

Până în 1989 hepatita virală C (HVC) era una din hepatitele virale NANB cu mecanism parenteral de infectare. Astăzi sunt cunoscute caracteristicele principale ale virusului hepatitei C, unele legități ale procesului epidemic al infecției, există teste specifice pentru diagnosticul ei, însă sunt întrebări fără răspuns în ce priveşte controlul hepatitei virale C.

Datele prezentate în *figura 3* ne demonstrează că morbiditatea prin această infecție a crescut treptat până în 1996 – de la 1,62 la 100 mii în anul 1992 la 7,6 la 100 mii (a.1996), o creştere de circa 3 ori. Începând cu anul ulterior, 1997, incidența prin HVC este în descreştere, atingând în 2008 indicele de 2,5 la 100 mii populație. Cei mai avansați indici se înregistrează în localitățile urbane. Creşterea nivelului morbidității prin HVC în anii 90 în mare măsură se datorează implementării metodelor specifice de diagnostic de performanță, precum şi creşterii nivelului informativ al specialiştilor în cauză. Scăderea incidenței prin HVC începând cu anul 1997 poate fi datorată şi implementării în creştere a metodelor imuno-enzimatice de ultimă generație în testarea donatorilor de sânge. Această constatare se bazează pe cunoscutul fapt că HVC este o infecție preponderent post-transfuzională.

Hepatita virală D

Particularitățile epidemiologice ale hepatitei virale D sunt în mare măsură similare cu cele ale infecției cu VHB, agentul patogen al hepatitei D fiind un virus defect care poate produce o coinfecție sau o suprainfecție numai în prezența virusului hepatitei B. Morbiditatea prin hepatita virală D (HVD) în republică se înregistrează oficial începând cu anul 1991. Dinamica morbidității pe parcursul anilor 1991-2006 este prezentată în *figura 3*.

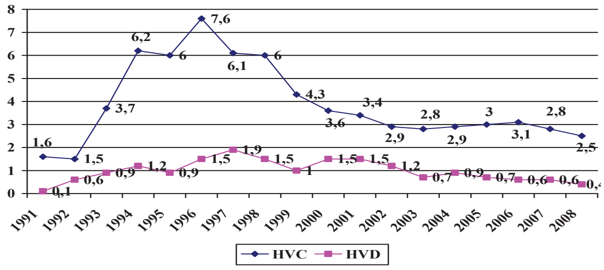

***Figura 3.* Dinamica incidenței prin HVC şi HVD acute în Republica Moldova, anii 1991-2008**

Analizând indicii de incidență a HVD, observăm o tendință generală de creştere, de la 0,14 la 100 mii în 1991 până la 0,4 la 100 mii în 2008. Pe parcursul acestei perioade curba incidenței a avut un caracter ondulat, cu oscilări de la valoarea minimă de 0,14 la 100 mii în 1991 până la 1,9 la 100 mii în 1997, după care revine perioada de descreştere a morbidității până la 0,4 la 100 mii în anul 2008 sau o reducere de circa 2,5 ori în comparație cu anul 2000.

În scopul reducerii în continuare a morbidității prin hepatite virale acute până la indicii înregistrați în majoritatea țărilor europene şi a incidenței prin hepatitele cronice, ciroze hepatice şi cancer primar hepatic, pentru ameliorarea situației epidemiologice şi a stării de sănătate a populației Republicii Moldova, a fost elaborat ***Programul național de combatere a hepatitelor virale B, C şi D pentru anii 2007 – 2011***, aprobat prin hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1143 din 19 octombrie 2007 ***Cu privire la Programul național de combatere a hepatitelor virale B, C şi D pentru anii 2007-2011.***

În Program este prevăzut un complex de acțiuni ştiințifico-practice, inclusiv măsurile de prevenție. În compartimentul profilaxiei specifice e prevăzută vaccinarea contra hepatitei virale B a nou-născuților, personalului medical, rezidenților şi studenților USMF „N. Testemițanu" şi Colegiilor de Medicină, bolnavilor din secțiile de hemodializă şi transplantare, contacților din focarele cu hepatită virală B acută, hepatită B cronică, ciroză hepatică, purtători cronici ai AgHBs, utilizatorilor de droguri intravenoase.

Pentru prima dată printre persoanele din grupul de risc care necesită a fi vaccinate au fost incluse femeile de vârstă fertilă, care frecvent devin purtătoare a virusului HVB şi în continuare pot servi ca sursă de infecţie a copiilor născuţi de ele. În compartimentul profilaxiei nespecifice sunt prevăzute 14 acţiuni „medicale şi paramedicale" menite să contribuie în mare măsură la prevenirea nu numai a HVB, dar şi a HVD. De asemenea, a fost prevăzută realizarea temelor de cercetare-dezvoltare pentru elaborarea, studierea şi evaluarea produselor medicamentoase autohtone de origine vegetală cu activităţi antivirale, imunomodulatorii, hepatoprotectoare şi interferonogene. În acest context deja este valorificat în practica medicală pentru sporirea eficacităţii măsurilor de prevenţie şi tratament preparatul *Pacovirină*. De menţionat faptul că acest medicament, elaborat de savanţii moldoveni (prof. C.Spînu şi prof. P. Chintea) în colaborare cu alţi specialişti din domeniu, este introdus în Protocoalele clinice naţionale de tratament a hepatitei virale B şi C acute şi cronice. Concomitent cu beneficiul clinico-epidemiologic obţinut prin reducerea semnificativă a morbidităţii prin hepatite virale B şi C, a fost obţinut un impact socio-economic extrem de valoros pentru economia naţională a Republicii Moldova. Acest aport poate fi explicat prin următorul exemplu: în Republica Moldova sunt înregistrate circa 55 000 cazuri de hepatită cronică şi ciroză hepatică, preponderent de geneză virală, inclusiv 3825 cu hepatită virală C. Impactul social privind valorificarea *Pacovirinei* în practica medicală este incontestabil prin reducerea semnificativă a procentului de cronicizare şi recuperarea sănătăţii pierdute la peste 65% din pacienţi. Impactul economic este şi el incomparabil. Tratamentul antiviral combinat existent în baza „standardului de aur" *interferon Pegylat* plus *Ribavirină* în hepatita virală C acută necesită o durată de până la 12 luni. Costul acestor remedii pentru o lună constituie 35 000 lei, timp de 3 luni – 105 000, 6 luni – 210 000 lei, 12 luni – 420 000 lei. Tratamentul lunar cu *Pacovirină* constituie 600 lei, 3 luni – 1800 lei, 6 luni – 3600 lei, 12 luni – 7200 lei. Produsul *Pacovirină* fabricat şi livrat de S.A. Farmaco pe parcursul ultimilor 5 ani este estimat în valoare de milioane lei. Evident că în urma valorificării acestui produs în practica medicală nu numai pentru tratamentul şi profilaxia hepatitei virale C, dar şi altor infecţii (hepatita virală B, gripa, paragripa, infecţia cu herpes, infecţia HIV) rezultă un efect economic extrem de semnificativ pentru sistemul de sănătate publică.

În concluzie e necesar de menţionat că realizarea scopului principal al Programului - reducerea morbidităţii, invalidităţii şi mortalităţii prin HVB, HVC şi HVD până la indicii ţărilor europene, în mare măsură depinde de atitudinea, responsabilitatea profesională şi competenţa angajaţilor instituţiilor medicale şi paramedicale.

Bibliografie

1. WHO Hepatitis B vaccine, *Weekly epidemiological record*, no. 28, 2004,79, 253-264.

2. Jia-Horng Kao and Ding-Shinn Chen. *Global control of hepatitis B virus inffection,* Lancet, July 2002, v.2, issue 7, p. 395-403.

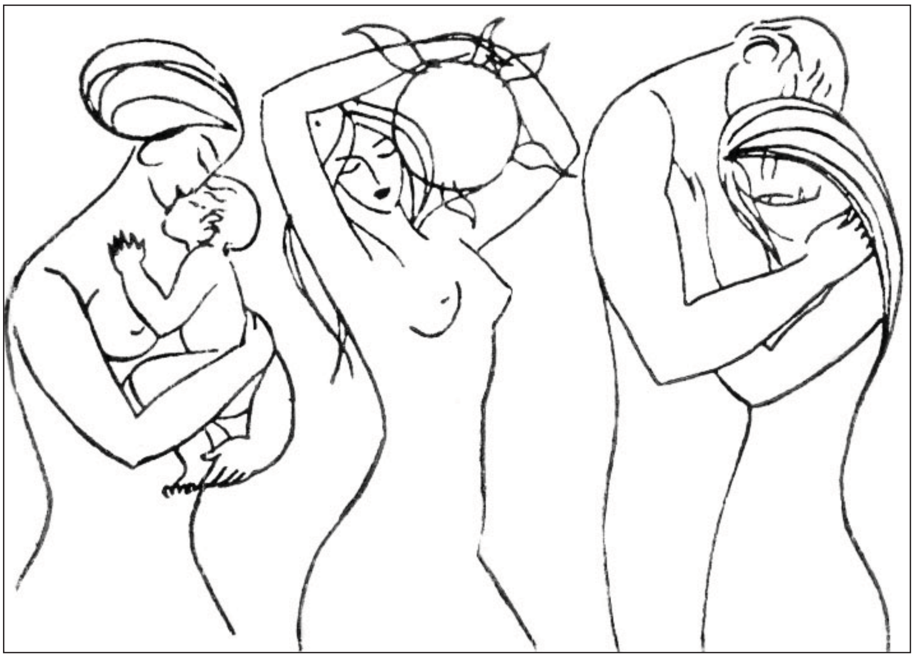
3. WHO, *Hepatitis C*, Disease Burden,

4. http://www.who.int/vaccine_research/diseases/viral_cancers/, accesat la 8.05.2008.

6. Spânu C., Iarovoi P., Holban T., Cojuhari L. H*epatita virală,* Chişinău 2008, p.10-26, 37-43.

7. Iarovoi P., Rîmiş C., Isac M., Magdei M., Spânu C., Andriuţă V., Iarovoi L. *Morbiditatea prin hepatite acute parenterale în Republica Moldova şi rezultatele obţinute în combaterea lor,* Materialele conferinţei a 2-a Republicane. Actualităţi în gastrohepatologie, aspecte terapeutice şi chirurgicale, Chişinău, 2003, p.203-207.

8. Iarovoi P., Isac M., Rîmiş C. *The influence of vaccination agains viral hepatitis B on the morbidity of the diasease,* Book of abstracts, 4 th world congress of the world society for pediatrics infections cliseases – WSPID Warsaw, Poland, 2005, p.132.

Alexandru Hmelniţchi, ilustraţie la cartea lui Grigore Vieru *Numele tău.*
Ed. Cartea moldovenească, Chişinău, 1968

CASA DE AMBALARE VA ASIGURA LEGĂTURA PERMANENTĂ ÎNTRE PIAȚĂ ŞI FERMIER

Dr. în ştiințe agricole ***Pintilie PÂRVAN****,*
şef al Direcției Generale Tehnologii Agroindustriale, MAIA
Viorel LEAHU*, expert Proiectul Dezvoltării Businessului Agricol*
Alexandru ZUBATÎI*, preşedinte al Asociației Naționale Refrigerare*

THE WRAPPING HOUSE WILL ENSURE THE PERMANENT LINK BETWEEN THE MARKET AND THE FARMER

The stimulation of the market infrastructure objects' development; the creation of modern enterprises for prime production processing, in rural areas; the establishment of acquisition, sorting, packing and refrigeration centers for agricultural production; improvement of agricultural risks management instruments, as well as the implementation of quality operating systems are more than primordial, taking into consideration the exceptionally good natural resources of the Republic of Moldova .

Nowadays, Moldova's agricultural sector represents a major potential which is yet unexplored and unused at its maximum extent. So, the strong efforts undertaken for Moldovan agricultural products' competitiveness increase would lead to Moldova's agriculture transformation into a highly productive and profitable business.

Republica Moldova este situată într-o zonă geografică cu condiții climaterice favorabile şi soluri foarte fertile – factori care reprezintă o oportunitate enormă pentru sectorul agricol al economiei naționale şi care permit obținerea unor recolte bogate de o înaltă calitate fără aplicarea **intensivă** a diferitelor produse de uz fitosanitar şi fertilizanți sau cu aplicarea lor, însă respectându-se cerințele standardelor internaționale de calitate.

Exportul produselor agricole din Republica Moldova este orientat preponderent spre piețele tradiționale de desfacere din CSI, piețe în dezvoltare, dar, din păcate, nestabile în prezent, fapt ce presupune riscuri mari pentru exporturi. Balanța comercială în comerțul exterior al Republicii Moldova înregistrează în ultimul timp un uşor trend negativ. Diminuarea exportului produselor agricole este determinată de un şir de factori, inclusiv de competitivitatea redusă a producției agricole moldoveneşti pe piețele interne şi externe de desfacere, datorită calității şi siguranței necorespunzătoare cerințelor mereu crescânde ale acestor piețe.

Consumatorii de astăzi, mai cu seamă de pe piețele Uniunii Europene, nu numai că cer garanții ca produsele pe care le cumpără să fie de calitate, ci solicită confirmări suplimentare ale calității, precum şi asigurări ca produsele pe care ei le consumă să corespundă standardelor ecologice, să nu fie modificate genetic. Iar, dacă se aplică produsele de uz fitosanitar în procesul de producție, să se respecte strict standardele țării importatoare.

Aceste şi alte cerințe ne obligă să aducem la cunoştința producătorilor agricoli informația necesară pentru a aplica reguli universale la creşterea fructelor şi legumelor proaspete în scopul extinderii piețelor de export, aplicând standardul Global GAP şi alte standarde internaționale. Nivelul actual scăzut al calificării producătorilor şi antreprenorilor agricoli, în special, în domeniul marketingului, necesită perfecționarea şi intensificarea pregătirii profesionale, a serviciilor de consultanță şi acțiunilor de informare permanentă.

Dezvoltarea infrastructurii de piață şi stabilirea canalelor de distribuție adecvată în rețelele de comercializare nu poate fi asigurată fără o dezvoltare bună a lanțului valoric **producere – achiziție - comercializare** a produselor agricole. Toate segmentele lanțului valoric sunt destul de importante, iar amplificarea lui este condiționată de necesitatea asigurării dezvoltării sincronizate şi de utilizarea efectului de sinergie pentru implementarea cu succes a altor activități strategice. În primul rând, a Programelor de stat pentru dezvoltarea pomiculturii, legumiculturii şi a Programului de reabilitare şi extindere a rețelelor de irigare în Republica Moldova. Dacă pe segmentul **producție** al lanțului valoric nominalizat se observă o revigorare însemnată, datorată şi unor intervenții din partea statului, pe segmentul **achiziție – comercializare** situația lasă multe de dorit. Lucrurile pot fi ameliorate prin crearea în Republica Moldova a unei rețele de case de ambalare, obiectiv prevăzut în mod expres de Programul Național *Satul Moldovenesc* şi Strategia Națională de Dezvoltare Durabilă a Complexului Agroindustrial al Republicii Moldova.

Pentru crearea rețelei de case de ambalare, Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare, în comun cu consultanții PDBA şi experții ANF au efectuat un studiu privind starea actuală a frigiderelor pentru fructe şi legume, în baza căruia a fost elaborat programul de revitalizare a sistemului frigorific din Republica Moldova. *Scopul studiului a fost obținerea unor răspunsuri la următoarele întrebări:*

1. Câte frigidere există în prezent în țară?
2. Care este distribuția lor geografică?
3. Care este starea frigiderelor existente?

4. Care este dotarea frigiderelor? Câte dintre ele pot fi clasificate drept segment al casei de ambalare?

5. Cum sunt utilizate frigiderele existente? Pentru care produse?

6. Care sunt planurile de renovare pentru următorii cinci ani?

Un aspect important al studiului a fost definirea frigiderului ca fiind nu numai o încăpere ce posedă refrigerare artificială, dar şi care dispune de condiţii pentru respectarea tuturor cerinţelor legislaţiei Republicii Moldova, a standardelor internaţionale în domeniul calităţii şi siguranţei alimentare. Ca rezultat, din lista frigiderelor au fost excluse unele obiecte ce nu satisfac criteriile de mai sus (de exemplu, beciuri cu capacitate de 20-40 tone situate în apropierea imediată a caselor de locuit).

În urma studiului au fost identificate 187 frigidere cu capacitatea totală de 178 740 tone convenţionale. În prezent, frigiderele funcţionale totalizează 75 780 tone, ceea ce reprezintă 42 la sută din totalul capacităţilor de depozitare.

Analiza distribuţiei geografice indică asupra unei concentrări semnificative a frigiderelor în zona centrală a ţării, care dispune de 47 la sută din totalul capacităţilor pe ţară, iar 76 la sută din ele sunt clasificate drept „funcţionale" sau „parţial funcţionale". Este necesar de menţionat un aspect foarte negativ depistat chiar şi la frigiderele noi sau renovate – tendinţa nejustificată de a „economisi" pe seama costurilor investiţiilor. Drept rezultat, izolarea termică şi hidroizolarea sunt insuficiente, uşile nu asigură etanşeitatea camerelor, lipsesc sisteme de umidificare, iar uneori sistemele de refrigerare nu dispun de capacitatea de răcire necesară. În aceste condiţii devine imposibilă menţinerea regimului optim de temperatură şi umiditate relativă, fapt ce conduce la cheltuieli sporite de energie electrică şi, ca rezultat, la scumpirea exploatării frigiderelor.

Se observă clar o tendinţă generală de trecere la sisteme de răcire ce folosesc freon, iar ponderea sistemelor cu amoniac a scăzut dramatic. În acelaşi timp, directiile UE stabilesc clar necesitatea trecerii la agenţi de răcire ecologici (amoniac, apă, bioxid de carbon, propan, etc.). Este evident riscul pierderii specialiştilor în domeniul instalaţiilor cu agenţi de răcire ecologici şi care va avea drept consecinţă costuri mari de conversie peste o perioadă de timp. Un număr important de frigidere nu dispune de căi de acces calitative, lipsesc sistemele de aprovizionare cu apă şi canalizare. Aceasta va îngreuna semnificativ procesul de implementare a calităţii şi siguranţei alimentare.

Doar 5 frigidere dispun de sisteme certificate de gestiune a siguranţei alimentare (*HACPP* sau *ISO 22000*) şi cinci companii – de certificate *Global GAP*. Aceasta dovedeşte capacitatea redusă a sectorului de a satisface cerinţele stricte ale importatorilor din ţările UE şi, totodată, pune în pericol exportul producţiei în ţările de est.

Analizând utilizarea capacităţilor existente, s-a constatat că principalul produs pentru sector sunt merele (63 procente), urmate de struguri (22 procente). Foarte puţine frigidere (< 10 procente) au procesat două sau mai multe produse. Gradul de utilizare a capacităţilor este de 32 la sută, cauza fiind orientarea la un singur produs, cuplată cu situaţia în care unele frigidere nu dispun de materia primă în zona în care se află. Gradul redus de utilizare a capacităţilor nu înseamnă neapărat lipsa produselor. Astfel, pentru struguri se estimează că cel mult 55 la sută din volumul exportat a fost încadrat în lanţul frigorific, iar pentru mere acest indicator se estimează la cel mult 27 procente. Dacă luăm în consideraţie faptul că unele produse sunt comercializate din frigider pe piaţa locală, ponderea produselor ce trec prin lanţul frigorific se reduce la 13 la sută şi, respectiv, 16 la sută. Pentru celelalte produse, cum ar fi fructe speciale (sâmburoase), pomuşoarele şi legumele situaţia este şi mai nefavorabilă. Deseori unii exportatori, mai cu seamă cei începători, se plâng că lotul de legume sau fructe a ajuns la punctul de destinaţie de o calitate proastă. Oare te poţi aştepta la o calitate bună, recoltând lotul de fructe sau legume la o temperatură de 30-35 grade, transportându-le direct la destinaţie fără a le trece prin lanţul frigorific?

Este necesar ca toţi agricultorii din Republica Moldova să conştientizeze că funcţia frigiderelor este nu numai păstrarea producţiei pe o perioadă anumită, dar şi răcirea loturilor pomi-legumicole înainte de comercializare fie în piaţa internă, fie la export. În prezent, un rol destul de important îl are funcţia de consolidare a volumelor şi cea de creare a unor loturi uniforme de producţie. Aceasta implică necesitatea dotării frigiderelor cu echipamente specializate pentru transformarea lor în case de ambalare.

Din păcate, acest aspect lasă mult de dorit, o cauză fiind lipsa experienţei şi cunoştinţelor în domeniu. Situaţia la moment se prezintă astfel:

- există doar două frigidere care dispun de linii de sortare (al treilea este în proces de instalare);
- există doar trei frigidere care dispun de instalaţii de răcire rapidă (*precoler*);
- există doar trei frigidere care dispun de linii de formare a cutiilor de carton conform standardelor internaţionale (*trey farmer*);
- există doar trei frigidere care dispun de sisteme de control al atmosferei CA/ULO (altele două sunt în proces de construcţie).

Analizând rezultatele studiului şi luând în consideraţie creşterea ratei de înfiinţare a plantaţiilor multianuale (livezi, vii) şi eforturile de restabilire a sistemelor de irigare, pe de o parte, şi înăsprirea cerinţelor pieţelor de export faţă de calitatea produse-

lor, pe de altă parte, şi conştientizând că necesitatea de frigidere/case de ambalare se va mări considerabil în viitorul apropiat, grupul de lucru a elaborat **Programul de revitalizare a sectorului frigorific**, în vederea definirii exacte a rolului sectorului privat şi al instituţiilor statului. Ţinând cont de *complexitatea relaţiilor* ***producător – frigider – exportator – importator*** pentru producţia de fructe şi legume în stare proaspătă şi cerinţele consumatorilor mereu crescânde faţă de calitatea producţiei, Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare, în comun cu conducătorul companiei SGS, au elaborat un ghid *Global GAP* pentru agricultori, care va fi publicat în viitorul apropiat.

Programul de revitalizare a sistemului de manipulare post-recoltare şi de valorificare în stare proaspătă a fructelor, legumelor şi strugurilor de masă reprezintă un document de coordonare la nivel naţional a principalelor acţiuni pentru dezvoltarea reţelei de frigidere şi case de ambalare, elementele-cheie ale sectorului fructelor şi legumelor proaspete. Programul cuprinde evaluările actualizate ale gradului de adaptare a sectorului, în general, şi a frigiderelor, în particular, la condiţiile economiei de piaţă, direcţiile şi mecanismele principale de modernizare a sectorului, determinarea rolului statului, al agenţilor economici şi al partenerilor de dezvoltare în implementarea conceptului pe termen lung.

Obiectivul general al Programului îl constituie asigurarea creşterii durabile a sectorului producţiei horticole proaspete şi îmbunătăţirea consecventă a calităţii vieţii în mediul rural prin sporirea competitivităţii produselor în ceea ce priveşte costurile şi calitatea. Principalul obiectiv al programului este crearea unei reţele de case de ambalare.

Pentru menţinerea şi sporirea competitivităţii sectorului pe pieţele de export, dezvoltarea sectorului se va baza pe următorii trei piloni:

1. Implementarea principiilor *lanţului continuu de refrigerare* pentru a asigura menţinerea calităţii produselor de la producător la consumator atât pe piaţa locală, cât şi pe cea de export.

2. Crearea unei *reţele de case de ambalare* - unităţi fizice compuse dintr-un frigider şi facilităţi adiţionale pentru sortarea şi ambalarea producţiei conform standardelor internaţionale va rezolva nu numai problemele existente în domeniul manipulării post-recoltare, dar va asigura şi legătura permanentă dintre piaţă şi fermier prin formularea clară a exigenţelor pieţei faţă de calitatea şi de cantitatea produselor solicitate.

3. Dacă ţinem cont de complexitatea sectorului, *aprecierea şi cooperarea producătorilor, a exportatorilor şi altor părţi interesate* trebuie să fie concepută drept o necesitate. Tendinţele clare de concentrare a puterii comerciale pe pieţele de export, inclusiv din CSI (exprimate prin creşterea ponderii reţelelor de magazine), impun producătorii şi exportatorii din Republica Moldova să formeze organizaţii comerciale care să poată negocia de la egal la egal cu marii comercianţi. Aceste activităţi pot lua forma unor asociaţii non-profit a cooperativelor de întreprinzători sau alte forme legale sau prevăzute de legislaţia în vigoare.

Rolul de forţă motrice în implementarea acestei viziuni îi revine sectorului privat care îşi va stabili nişte strategii concrete de marketing şi va efectua investiţiile necesare. Susţinut de partenerii de dezvoltare (donatorii), statul va contribui la crearea unui mediu favorabil pentru producători/exportatori şi la soluţionarea următoarelor probleme:

- Lipsa unor cunoştinţe practice privind implementarea tehnologiilor post-recoltare moderne va fi compensată de lansarea unor proiecte-pilot pentru diferite game de culturi şi susţinerea activităţilor de cercetare – dezvoltare în sector.
- Accesul la resursele financiare va fi îmbunătăţit prin continuarea şi lansarea unor linii de creditare pe termen lung (IFAD, RISP etc.), prin acordarea unor înlesniri la plata TVA aferente investiţiilor în spaţiul rural şi prin prelungirea subvenţionării unei părţi a investiţiilor efectuate în renovarea şi construirea unor noi frigidere şi case de ambalare.

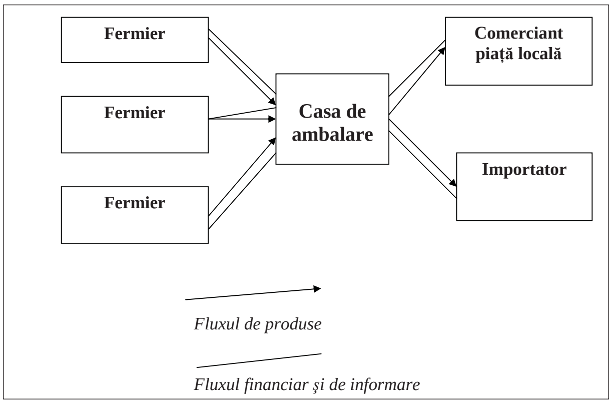
Ca rezultat al implementării prezentului program, vor fi atinse următoarele obiective:

- crearea unui sector viabil de producere a fructelor şi legumelor, competitiv în ceea ce priveşte costurile şi calitatea;
- creşterea exporturilor de producţie în stare proaspătă la 400 mii tone, în valoare de peste 160 mil. dolari;
- sporirea profitului sectorului agrar şi, prin urmare, crearea unor locuri noi de muncă;
- sporirea salariului mediu al angajaţilor din sectorul agricol.

Un rol destul de important în program îi aparţine compartimentului *Conceptul de casă de ambalare*.

Principalele recomandări pentru menţinerea post-recoltare a calităţii unui anumit produs sunt aceleaşi, indiferent de sistemul de distribuire (marketing direct, vânzări pe piaţa locală sau la export). Totuşi, nivelul tehnologic necesar implementării condiţiilor recomandate variază în funcţie de distanţa dintre locul de producţie şi de consum şi în funcţie de cerinţele specifice ale segmentului de piaţă. Odată ce sectorul horticol al Republicii Moldova este puternic orientat spre o piaţă de export care înaintează cerinţe din ce în ce mai aspre, exportatorii trebuie să implementeze, pe lângă recoltarea grijulie, răcirea prealabilă, transportul refrigerat, metode adecvate de sortare, calibrare şi ambalare. O soluţie este crearea unui lot de case de ambalare.

Locul casei de ambalare în lanţul de distribuţie a produselor horticole:

În cadrul unei case de ambalare au loc mai multe operaţii tehnologice, principalele fiind:

1. calibrarea produselor după diametru şi formă;
2. curăţirea şi/sau spălarea produselor cu uscarea ulterioară;
3. sortarea produselor pe grupe de calitate, conform unor parametri prestabiliţi (soi, dimensiune, formă, culoare etc.);
4. ambalarea produselor, aplicarea etichetelor şi a codului de bare, etc;
5. paletizarea produselor şi ambalarea grupată;
6. păstrarea temporară sau îndelungată în frigider şi livrarea produselor către clienţi.

Experienţa ţărilor dezvoltate şi a ţărilor care au aderat recent la UE demonstrează că buna organizare a funcţionării caselor de ambalare aduce o serie întreagă de avantaje, cum ar fi sporirea calităţii produselor, reducerea costurilor de producţie, sporirea capacităţii de negociere şi conectarea eficientă a fermierilor la piaţă.

Datorită activităţilor de consolidare a volumelor, se estimează că o casă de ambalare este cel mai real mecanism de implicare a fermierilor mici în circuitul comercial, inclusiv în cel de export.

Ţinând cont de fragmentarea exploataţiilor agricole şi de accesul dificil la resursele financiare, implementarea conceptului de case de ambalare poate fi realizată prin mecanismele cooperativelor de întreprinzători. Asemenea cooperative (staţiuni tehnologice şi frigorifice) pot fi create după modelul celor peste 200 staţii tehnologice de maşini, înfiinţate în ţară. Prin crearea caselor de ambalare se vor consolida volume mai mari de produse, suplimentând procesele de consolidare a terenurilor agricole ce au loc în prezent. Astfel, costurile finale ale produselor vor fi şi mai mici, sporind competitivitatea produselor moldoveneşti.

O piedică însemnată pentru implementarea acestui concept este opinia greşită, potrivit căreia crearea unei case de ambalare reclamă, în mod obligatoriu, resurse financiare sporite. Din contra, pentru multe din produsele tradiţionale ale agriculturii Moldovei, implementarea tehnologiilor moderne de manipulare post-recoltare implică mai cu seamă un efort managerial decât nişte resurse financiare.

De exemplu, estimările proiectului-pilot pentru struguri şi piersici demonstrează că principala investiţie este construirea frigiderului (60 la sută din costuri), urmată de construcţia halei de sortare (20 la sută) şi 15 la sută din costuri fiind necesare pentru echipament şi instalaţii ce facilitează sortarea, calibrarea şi ambalarea. Plecând de la aceste calcule, se propune crearea caselor de ambalare mai ales în baza frigiderelor existente. Astfel, utilitatea conceptului de casă de ambalare va putea fi demonstrată şi implementată pe scară largă în cel mai scurt timp.

Implementarea *lanţului continuu* de refrigerare şi a caselor de ambalare va fi foarte dificilă fără implicarea tuturor participanţilor din sector (producători, frigidere, exportatori, furnizori de resurse, structurile statale, instituţiile de cercetare – dezvoltare, etc.), mai ales în condiţiile fărâmiţării existente a activităţii din ramură. Pentru soluţionarea acestei probleme, Republica Moldova deja a preluat o parte importantă din experienţa UE, în ţară fiind elaborat un cadru legal, reprezentat prin:

• Legea nr. 257 din 27.07.2006, privind organizarea şi funcţionarea pieţelor produselor agricole şi agroalimentare;
• Legea nr. 837 din 17.05.1996, cu privire la asociaţiile obşteşti;
• Legea nr. 73 din 12.04.2001, privind cooperativele de întreprinzător;
• Legislaţia privind cooperativele agricole de producţie;
• Legea cu privire la parteneriatul public – privat (urmează să fie aprobată de către Parlament).

În baza legilor nr.257 şi nr.837, cu implicarea activă a Ministerului Agriculturii şi Industriei Alimentare, au fost create o serie de asociaţii care întrunesc participanţii sectorului, cum ar fi Asociaţia Producătorilor şi Exportatorilor de Fructe *Moldova Fruct*, Asociaţia Producătorilor şi Exportatorilor de Struguri de Masă şi Asociaţia Naţională de Refrigerare.

În continuare, urmează a fi create *Consilii pe filiera fructelor şi strugurilor* care, conform legii nr. 257, vor avea următoarele obiective:

• stimularea, promovarea şi dezvoltarea activităţii pe fiecare filieră în beneficiul partenerilor filierei;
• analiza pieţei, pe baza informaţiilor de pe filierele produsului, privind crearea şi aprecierea anuală a potenţialului de producţie la principalele produse agricole şi agroalimentare, cuantificarea ofertei, estimarea costurilor şi a preţurilor;
• propunerile de măsuri legislative de reglementare a pieţei pe filiera produsului;
• propunere de scheme de sprijin financiar şi de avizare a beneficiarilor acestor scheme;
• monitorizarea rezultatelor măsurilor adoptate, bilanţul acordului interprofesional pe produs;

• dezvoltarea activităţilor de promovare şi informare a partenerilor pe filieră asupra acţiunilor, programelor şi măsurilor adoptate ş.a.m.d.

La rândul lor, mecanismele cooperativelor agricole de producţie şi a celor de întreprinzători vor fi utilizate activ la crearea caselor de ambalare, deoarece vor reduce cheltuielile suportate de fiecare membru în parte şi vor permite obţinerea unor efecte de sinergie. Prin intermediul Ministerului Agriculturii şi Industriei Alimentare şi asociaţiilor de produse urmează a fi analizată activitatea cooperativelor deja existente pentru a se identifica şi a se comunica cele mai bune practici de cooperare în comercializarea produselor. Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare şi alte instituţii de stat vor apela la partenerii de dezvoltare (donatori) pentru familiarizarea cu procesul de creare a cooperativelor la nivel internaţional, în special, în ţările care au aderat recent la Uniunea Europeană. Deja s-a studiat practica Poloniei şi Ungariei în baza căreia vor fi ţinute un şir de seminare.

Intervenţiile planificate au drept scop eliminarea principalelor obstacole din calea realizării concepţiei. Rolul de forţă motrice îi revine sectorului privat. Statul, în dialog cu sectorul privat şi cu donatorii, urmează să creeze un mediu de afaceri favorabil producătorilor şi exportatorilor de produse horticole prin:

• Stabilirea unui mediu favorabil agro-businessului; facilitarea accesului la resurse financiare; perfecţionarea infrastructurii de marketing;

• Fondarea unei reţele naţionale de case de ambalare care ar juca rolul de lider ai lanţului valoric;

• Asigurarea asistenţei tehnice pentru procesul de implementare a sistemelor moderne de management al calităţii (*ISO 9001; HACCP, Global GAP*) în cadrul întreprinderilor din sector;

• Crearea unei reţele de laboratoare moderne de control al calităţii producţiei agricole şi acreditarea acestora pe lângă structurile UE de specialitate;

• Promovarea activă a exporturilor de produse horticole, inclusiv prin elaborarea şi promovarea brandurilor autohtone, participarea la expoziţii şi târguri internaţionale şi aplicarea tehnicilor de marketing orientate spre conectarea cumpărătorilor internaţionali cu producătorii locali;

• Identificarea şi promovarea celor mai bune practici de stabilire a relaţiilor comerciale echitabile şi durabile între producători, procesatori şi exportatori.

Crearea *lanţului continuu de refrigerare* (LCR) este componenta Programului ce necesită cele mai mari investiţii, ele fiind canalizate, în special, spre creşterea capacităţilor funcţionale ale frigiderelor.

Unul dintre indicatorii-cheie ai performanţei din acest Program este includerea în LCR a cel puţin 50 la sută din produsele destinate consumului în stare proaspătă (pe piaţa locală şi pe cea de export). Pentru a atinge acest nivel în anul 2015, este necesară renovarea frigiderelor existente nefuncţionale cu o capacitate de cca 100 mii tone şi construirea unor frigidere noi cu o capacitate adiţională de minim 200 mii tone.

Statul susţine, la moment, şi va susţine modernizarea frigiderelor existente, crearea unor noi frigidere şi case de ambalare prin subvenţionarea investiţiilor respective conform prevederilor *Concepţiei sistemului de subvenţionare a producătorilor agricoli pentru anii 2008-2015*, adoptată de Guvern prin Hotărârea nr. 1305 din 28.11.2007. În anul 2008, în baza acestei concepţii şi a *Regulamentului privind modul de utilizare a mijloacelor fondului pentru subvenţionarea producătorilor agricoli*, statul a acordat subvenţii în mărime de 20 la sută din costul echipamentului şi utilajelor folosite la construcţie în spaţiul rural a întreprinderilor de procesare, frigiderelor şi altor segmente ale caselor de ambalare.

Dacă suma anuală de 20 mil. lei va fi menţinută pe parcursul întregii perioade de îndeplinire a Programului, subvenţiile de la Bugetul de Stat vor constitui 160 mil. lei. Adiţional, Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare va analiza experienţa ţărilor membre ale UE în domeniul susţinerii organizaţiilor de marketing ale producătorilor şi va examina posibilitatea aplicării unei rate sporite (30 – 40 la sută) în cazul efectuării investiţiilor de către cooperativele de marketing.

În baza experienţei acumulate în anul 2008, în *Regulamentul privind modul de utilizare a mijloacelor fondului pentru subvenţionarea producătorilor agricoli* vor fi operate modificări pentru creşterea transparenţei procesului şi înlăturării unor bariere existente. Totodată, va fi implementat mecanismul de depunere preliminară a cererilor pentru anul viitor în scopul unei planificări bugetare mai realiste. În baza neajunsurilor depistate de grupul de experţi la efectuarea studiului şi în scopul evitării utilizării resurselor bugetare pentru finanţarea unor activităţi ce conţin erori grave în faza de proiectare, amplasare şi construire, MAIA va prevedea un buget separat pentru acordarea asistenţei tehnice din partea experţilor Asociaţiei Naţionale de Refrigerare.

Notă:

În viitorul apropiat vor fi publicate alte compartimente ale Programului:

1. Implementarea modelelor pilot ale caselor de ambalare
2. Dezvoltarea industriei de congelare
3. Îmbunătăţirea accesului la informare
4. Creşterea gradului de pregătire profesională
5. Modele de case de ambalare:

- modelul casei de ambalare pentru piersici şi struguri de masă;
- modelul casei de ambalare pentru fructe „tari” (mere, pere);
- alte modele – pilot.

OBȚINEREA HIDROGENULUI ÎN CELULE SOLARE PE BAZĂ DE PIGMENȚI

Ion MARIN, *doctorand,*
Laboratorul Chimie Cuantică și Cinetică Chimică,
Institutul de Chimie, A.Ș.M.

HYDROGEN OBTAINING WITH DYE-SENSITIZED SOLAR CELLS.
The article is an overview of M. Grätzel's work towards the conversion of solar energy into electricity. The paper briefly describes the work of several scientific teams in the area of hydrogen obtaining from the photocatalytic splitting of water using Ru(II) polypyridyl complexes and TiO_2.

Dependența economiei de carburanții fosili a adus țările la o situație economică grea. Dezvoltarea surselor regenerabile de energie, ca o resursă energetică semnificativă și nepoluantă, este unul din principalele obiective ale politicilor energetice mondiale care, în contextul dezvoltării durabile, are ca scop creșterea siguranței în alimentarea cu energie, protejarea mediului înconjurător și dezvoltarea la scară comercială a tehnologiilor energetice viabile.

Una dintre aceste surse este lumina solară. Multe grupuri de savanți și-au focusat cercetările pe procesele fotosintetice naturale, care unesc împreună două reacții fotochimice separate[1]: fotosistemul I (FS I) responsabil de fixarea și reducerea oxidului de carbon (IV) în carbohidrat; fotosistemul II (FS II), responsabil de foto-oxidarea apei în O_2. De la bun început s-a ajuns la concluzia că carbohidratul nu este un combustibil viabil, și astfel H_2 a fost propus ca un combustibil alternativ viabil[2]. Cercetările efectuate în această direcție, în special mecanismul reacțiilor în FS I, au pus în evidență principiile fundamentale ale proiectării sistemului chimic ce poate genera H_2. Însă, la moment, producerea eficientă a hidrogenului pe cale fotochimică nu a fost soluționată definitiv.

Deși există numeroase metode moderne de generare a hidrogenului, precum procesul Kvaerner,[3] fermentarea biomasei[4] și electroliza apei la presiune înaltă, [5] totuși problema scindării fotochimice a apei se bucură de noi cercetări promițătoare. [6] Studiile anterioare cuprinse între anii 1970 și 1980 pe această temă s-au soldat cu următoarele realizări: a fost propusă sistema de atașare a moleculelor cromofore la particulele de TiO_2,[7] reducerea fotochimică a soluțiilor de HBr[8] și scindarea apei folosind complexul cromofor acetilură terpiridil platina (II).[9]

În mod firesc, celulele solare cu coloranți sensibilizatori (CSCS) conțin un substrat nanoparticulat semiconductor funcționând cu materia colorată ce posedă o zonă interzisă mai îngustă ca la semiconductor.[10] În tipul obișnuit de CSCS, numite celule Grätzel, ca parte componentă figurează semiconductorul cu proprietăți asemănătoare TiO_2 și materialele colorate asemănătoare complecșilor ruteniului-oligopiridine.[11,12] Al treilea component al celulei este electrolitul.[13]

La iluminarea cu lumină vizibilă, colorantul excitat poate injecta electroni în banda de conducție a semiconductorilor, inițiind reacții catalitice așa cum este ilustrat în *Fig.1.*

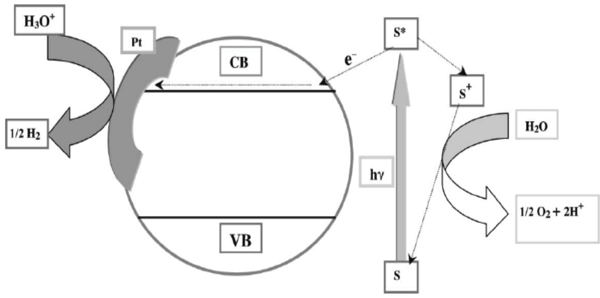
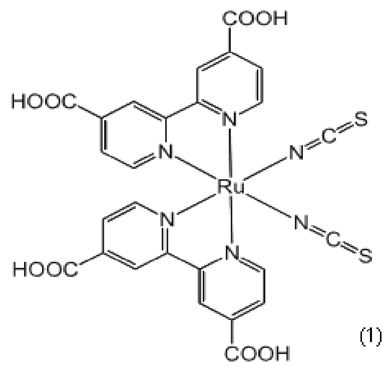

Fig. 1. **Mecanismul producerii hidrogenului fotocatalitic cu coloranți sensibilizați sub iradierea luminii vizibile. CB – banda de conducție; BV – banda de valență; S - sensibilizatorul**

Descrierea proceselor în celulă

În calitate de fotoanod pot fi utilizați diferiți semiconductori: WO_3, CuI etc. În calitate de pigmenți utili pentru celula Grätzel pot fi utilizați diferiți coloranți cu banda de absorbție care apare în domeniul luminii vizibile ($\lambda = 380 \div 780$ nm). Pigmentul deja clasic ce dispune de proprietăți necesare fotolizei apei este complexul ruteniului(II) cu structura prezentată în *fig.2.*

(1)

Fig. 2. **Complexul Ru(II) cu proprietăți fotocatalitice înalte**

Din substanțele naturale ale acestei clase este necesar de a menționa clorofila, antocian (din mure), dar care au o durată de viață foarte redusă, beta-carotina, ficoeritrina şi ficocianina.

Cercetările efectuate au permis elaborarea unei scheme de absorbție eficientă a luminii vizibile, transferul eficient al electronilor de la colorantul excitat la banda de conducție a TiO_2 şi ca urmare regenerarea colorantului. Banda de conducție a electronilor din electrodul respectiv (TiO_2) realizează transferarea electronilor la metalele nobile (Pt) pe suprafața căreia are loc inițierea reducerii apei. În ordinea regenerării, coloranți precum I_3^-/I^- [14] şi EDTA[15], pot fi adiționați la soluție pentru susținerea ciclului reacției. Excitarea colorantului, injectarea electronului şi regenerarea colorantului pot fi prezentate schematic astfel[16]:

$$\text{colorant} \xrightarrow{h\nu} \text{colorant}^*$$

$$\text{colorant}^* \xrightarrow{TiO_2} \text{colorant}^+ + e^-$$

$$\text{colorant}^+ + e^- \longrightarrow \text{colorant}$$

Gurunathan[17] a investigat efectele diferitor coloranți în producerea hidrogenului fotocatalitic de oxidul de staniu (IV) SnO_2 cu şi fără, astfel ca EDTA. Banda de excitare a SnO_2 este 3.5 eV şi, prin urmare, el nu poate fi excitat în lumina vizibilă. La oxidul de staniu (IV), sensibilizat de coloranți, s-a observat producerea hidrogenului la iluminarea cu lumină vizibilă. Calitativ, s-a constatat că rangul coloranților în condițiile de mărire a ratei de producere a hidrogenului este în ordinea următoare: albastru eosina> roz Bengal> $Ru(bpy)_3^{2+}$ > rodamina B ≈ acriflavina > fluoresceina. Cu toate că, în baza structurilor şi proprietăților acestor coloranți, concluzia generală nu poate fi trasă. De exemplu, rodamina B având cea mai mare lungime de undă maximă a absorbției, împreună cu alți reducători ce posedă potențiali negativi (-0.545V) față de nivelul benzii de conducție a SnO_2 (-0.34V), n-a sporit semnificativ rata producerii hidrogenului. Aşadar, diferența în caracteristicile injectării electronului poate influența varierea ratei producerii hidrogenului. Se cer cercetări noi pentru a compara dinamicele excitării sarcinii, recombinării şi injectării electronului la diferiți coloranți pentru a înțelege mecanismele dintre fenomene.

În lucrarea [18] s-a demonstrat că complexul ruteniului(II) cis-Ru(4,4'- bis(5-octiltieno[3,2-b] tiofen-2-il)-2,2′-bipiridine)(4,4-dicarboxil-2,2-bipiridine)$(NCS)_2$ (compusul **2**, Fig.3) posedă un coeficient de extincție înalt 20.5 x 10^3 M^{-1} cm^{-1}la 553 nm şi ca rezultat poate fi considerat un pigment eficient în celulele fotovoltaice cu un coeficient de conversie de 10.53% măsurat la o iradiere în aer de 1.5 G lumină solară.

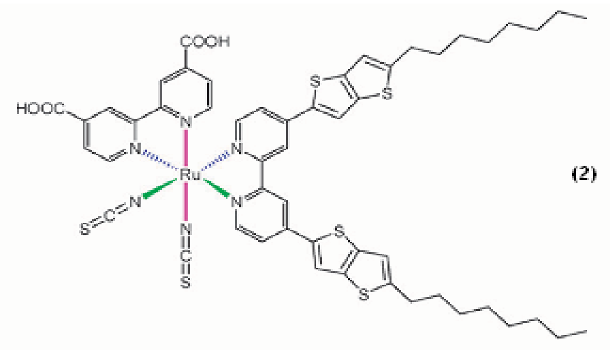

Fig.3 **Structura moleculară a C104 sensibilizatorului.**

Pentru a forma compuşi stabili care pot fi în legătură cu TiO_2, liganzii trebuie (i) să posede substituenți ai acidului carboxilic sau fosfonic care înlănțuie suprafața şi (ii) substituenți în pozițiile 6- şi 6`- care stabilizează starea de oxidare a metalului.

Benzile transferului sarcinii de la metal la ligand (TSML) ale acestor complecşi sunt largi şi roş-deplasat de 140 nm. Energia minimă a tranzițiilor TSML în aceste serii a fost deplasată de la 486 la 608 nm, nivelul orbitalilor moleculari superiori ocupați variază în jur de 0.45V al electrodului de calomel saturat. Energia tranziției TSML în aceşti complecşi descreşte odată cu descreşterea în forța **π-** acceptor a ligandului auxiliar, CN^-, NCS^-, H_2O sau Cl^-.

Un alt aspect important al sensibilizatorilor coloranți în celulele solare este desorbția indusă a apei a sensibilizatorului de la suprafața TiO_2. S-au depus eforturi extensive în laboratoare de a depăşi această problemă prin introducerea proprietăților hidrofobice în liganzi (**3-7**, Fig.4). Spectrul de absorbție al acestor complecşi arată un peak larg în regiunea vizibilă şi arată maxima în jur de 530 nm. Performanța acestor complecşi hidrofobi prin transferul sarcinii fotosensibilizatorului în baza TiO_2 nanocristalin al celulelor solare arată o stabilitate excelentă față de desorbția indusă a apei.[19]

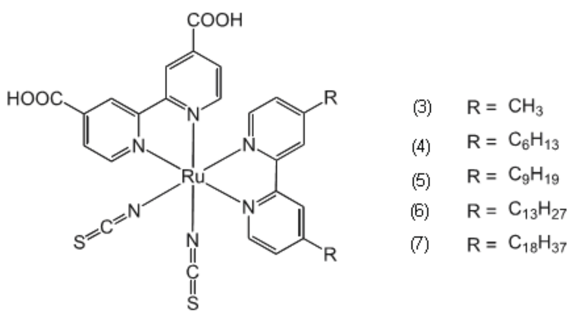

Fig.4. **Complecşi ai (RuII) cu radicali hidrofobi.**

Complexul **1** devenise un model în aria filmelor sensibilizatorilor coloranți nanocristalini TiO_2.[20] Cu toate acestea, principalul neajuns al sensibilizatorilor constă în lipsa absorbției în regiunea roşie a spectrului vizibil şi, de asemenea, coeficientul molar de extincție relativ mic. De aceea, o serie nouă de sensibilizatori cu coeficient molar de extincție înalt (**8-11**) prezintă grupele oxialchil care au fost sintetizate şi utilizate în celulele solare ca sensibilizatori coloranți.

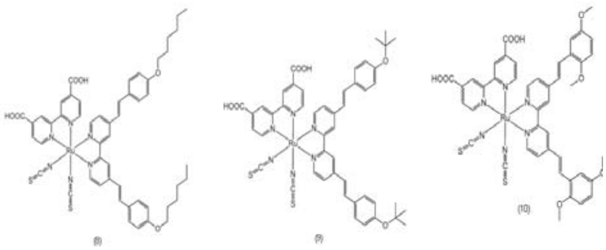

Fig. 5. **Complecşi ai Ru(II) cu coeficientul de extincție mare**

În paralel cu studierea intensă a pigmenților fotovoltaici ai ruteniului, o atenție pe măsură se acordă complecşilor altor metale mai puțin costisitoare. Unul din aceste metale este cuprul.

Takeru Bessho[21] a demonstrat că complexul Cu(I) cu 6,6'-R- 2,2'- dipy, adsorbit pe suprafața oxidului de titan(IV), posedă proprietăți de sensibilizator efective cu maximul peak-ului de absorbție în domeniul vizibil şi poate fi considerat o substanță alternativă mai ieftină (de cca 4 ori) în procesul fotolizei apei.

Investigarea acestor materiale ştiințifice dovedeşte că în urma modificării unui număr mare de aditivi chimici, precum complecşi ai Ru(II) şi Cu(I) cu derivații polipiridinei, este valabilă ideea utilizării activității fotocatalitice a TiO_2 de descompunere a apei în hidrogen la iluminare cu lumină vizibilă.

Bibliografie

1. (a) M. Wasielewski, Chem. Rev., 1992, 92, 435; (b) T. Meyer, Acc.Chem. Res., 1989, 22, 163; (c) D. Gust, T. A. Moore and A. L.Moore, Acc. Chem. Res., 2001, 34, 40.

2. (a) J. R. Darwent, P. Douglas, A. Harriman, G. Porter and M.-C.Richoux, Coord. Chem. Rev., 1982, 1, 83; (b) E. Amouyal, Sol.Energ. Mater. Sol. Cell., 1995, 38, 249; (c) M. GraË tzel, Acc. Chem.Res., 1981, 14, 376.

3. U. Wagner and S. Richter, Renewable Energy, Springer, 2006, p.483.

4. (a) E. Palazzi, B. Fabiano and P. Perego, Bioprocess. Eng., 2000,22, 205; (b) S. A. Markov, E. R. Eivazova and J. Greenwood, Int.J. Hydrogen Energ., 2006, 31, 1314.

5. K. Onda, T. Kyakuno, K. Hattori and K. Ito, J. Power Sources,2004, 132, 64.

6. (a) M. Ni, M. K. H. Leung, D. Y. C. Leung and K. Sumathy,Renew. Sust. Energ. Rev., 2007, 11, 401; (b) O. Kruse, J. Rupprecht,J. R. Mussgnug, G. C. Dismukes and B. Hankamer, Photochem. Photobiol. S., 2005, 4, 957.

7. M. Ni, M. K. H. Leung, D. C. Leung and K. Sumathy, Renew. Sust. Energ. Rev., 2007, 11, 401.

8. M. Aihara, M. Sakurai, A. Tsutsumi and K. Yoshida, Int. J.Hydrogen Energ., 1992, 17, 719.

9. P. Du, J. Schneider, P. Jarosz and R. Eisenberg, J. Am. Chem. Soc.,2006, 128, 7726.

10. (2.F. O. Lenzmann and J. M. Kroon, *Advances in OptoElectronics*, 2007, DOI:10.1155/2007/65073)

11. B. O'Regan and M. Grätzel, *Nature*, 1991, **353**, 737;

12. N. R. Neale, N. Kopidakis, J. van de Lagemaat, M. Grätzel and A. J. Frank, *J. Phys. Chem. B*, 2005, **109**, 23183).

13. A.Luzzi (ed.) Photoelectrolytic Production of Hydrogen, Final Report of Annex 14, International Enerfy Agency, Hydrogen Implementing Agreement (www.ieahia.org), 2004.}

14. Abe R, Sayama K, Arakawa H. Efficient hydrogen evolution from aqueous mixture of I_ and acetonitrile using a merocyanine dye-sensitized $Pt=TiO_2$ photocatalyst under visible light irradiation. Chem Phys Lett 2002;362:441–4.

15. Gurunathan K. Photobiocatalytic production of hydrogen using sensitized TiO_2-MV2ю system coupled Rhodopseudomonas Capsulata. J Mol Catal A: Chem 2000;156:59–67.

16. Regan BO, Gratzel M. A low-cost, high efficiency solar cell based on dye-sensitized colloidal TiO2 films. Nature 1991;353:737–40.

17. Gurunathan K, Maruthamuthu P, Sastri VC. Photocatalytic hydrogen production by dye-sensitized $Pt=SnO_2$ and $Pt=SnO_2=RuO_2$ in aqueous methyl viologen solution. Int J Hydrogen Energy 1997;22(1):57–62.

18. FeifeiGao, YuanWang, JingZhang, DongShi, MingkuiWang, RobinHumphry-Baker, PengWang, ShaikM.Zakeeruddin and Michael Grätzel * Chem.Commun., 2008,2635–2637.

19. NazeeruddinMK,Pe'chy P, Renouard T, Zakeeruddin SM,Humphry-Baker R,Comte P,Liska P, Le C,Costa E, Shklover V, Spiccia L,Deacon GB, Bignozzi CA, Grätzel M(2001) J AmChemSoc 123:1613

20. Nazeeruddin MK, De Angelis F, Fantacci S, Selloni A, Viscardi G, Liska P, Ito S,Bessho T, Grätzel M (2005) J Am Chem Soc 127:16835

21. Takeru Bessho, Edwin C. Constable, Michael Graetzel, Ana Hernandez Redondo, Catherine E. Housecroft, William Kylberg, Md. K. Nazeeruddin, Markus Neuburger and Silvia Schaffner *Chem. Commun.*, 2008, DOI: 10.1039/b808491b]

ŞI IARĂŞI DESPRE... LIMBA NOASTRĂ

Dr. *Aurelia* **HANGANU**

OUR LANGUAGE… AGAIN ABOUT

The controversies about official language of Republic of Moldova are still a reason to reconfirm different attitudes towards this subject. Scientifically, things are simple, or, all academic society recognizes the equivalence between Romanian and „Moldavian" languages. As repeating an idea is a way to convince people – Repetitio est mater studiorum – we proceed as consequence.

O veche zicere latinească, dar care se poate să fi aparţinut şi altor popoare, spune: *Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo* sau, într-o traducere românească, *Picătura găureşte piatra nu prin forţă, ci prin căderea-i continuă*. Am preluat-o de la vechii latini tot aşa cum ne-am asumat şi multe alte lucruri, cu voie sau fără voie, deşi, în cazul dat, gândul, reformulat sau văzut cu propria-ne simţire, a perceput că expresia este potrivită şi, dacă e aşa… nu mai avuse nevoie de dovezi şi convingeri suplimentare ca s-o încetăţenească în propriul fond paremiologic. Acelaşi neam al nostru a avut însă nevoie de veacuri multe şi lupte aprige ca să-şi recunoască originea, iar odată cu ea – şi identitatea-i de limbă. Dar nu întru totul. A rămas o parte de ţară în care bătăliile continuă ca şi intrigile de la palatele franţuzeşti. Ca să revenim însă la zicala pe care o pomenisem *da cappo*: în cazul nostru, „Gutta cavat lapidem…" ar fi egal cu o *repetitio* care, se ştie, este *mater studiorum,* adică „mamă învăţăturii".

Spunem aceasta pentru că, pe de o parte, s-ar putea să pară banală o repunere în discuţie a lucrurilor atât de cunoscute şi afirmate de la tribunele academice sau nonacademice, dar de personalităţi ale timpurilor, care, fără îndoială, vorbeau prin probe grele. Pe de altă parte, dat fiind că multe au rămas în starea iniţială, ne permitem să mai scuturăm o dată în plus colbul de pe coperţile învechite ale cronicilor şi… „Gutta cavat lapidem…".

Este vorba despre aceeaşi „revoltă a faptelor împotriva dreptului", în termenii juriştilor filosofi ai secolului XIX: limba oficială (de stat) în Republica Moldova, conform Constituţiei Republicii Moldova (art. 13), este limba moldovenească, atunci când Declaraţia Adunării Generale Anuale a Academiei de Ştiinţe a Moldovei din 28.02.1996 stabileşte că „denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este limba română", confirmând opinia ştiinţifică a specialiştilor filologi din republică şi de peste hotare (aprobată prin Hotărârea Prezidiului AŞM din 09.09.1994).

Se ştie bine că, de-a lungul timpului, limba *vorbită* (!) în Principatele Româneşti a fost numită în mod diferit, făcând trimitere la diferite ramificaţii ale aceleiaşi rădăcini: moldovenească, valahă / volohă, muntenească sau românească, tot aşa circulând şi denumirile pentru graiurile folosite în diferite zone ale ţărilor.

Prin secolele XIV–XV, odată cu formarea statului medieval moldovenesc, calificativul „moldovenesc", format pe teren romanic (la fel ca şi „muntenesc", de altfel) a început să fie utilizat cu referire la limba vorbită în Ţara Moldovei; glotonimul adjectival „moldovenesc", având la bază substantivul „moldovean" / „moldovan", folosit ca etnonim pentru noua formaţiune statală. El a fost pus în circulaţie anume ca semn distinctiv, în calitate de denumire locală a uneia dintre cele două varietăţi ale masivului glotic romanic nord-dunărean, reflectând teritoriul de răspândire a ramurii corespunzătoare (în Muntenia fiind folosit în continuare termenul mai vechi „român" / „românesc"), susţine redutabilul lingvist Silviu Berejan [Berejan: 2007, p. 72].

Cele mai vechi mărturii, acte ale cancelariei domneşti, relatări ale cronicarilor şi călătorilor străini, vorbesc despre limba valahă, volohă, în unele din ele subliniindu-se identitatea etnică comună şi comunitatea de limbă a locuitorilor Ţării Munteneşti, Moldovei şi Ardealului. Printre acestea, se menţionează că jurământul lui Ştefan cel Mare de la Kolomeea, din 1485, a fost tradus „ex valachico in latinum" (din valahă în latină). Notarul Simeon Swierowski a tradus, la 25 iunie 1595, la Kracowia un răvaş al lui Petru Şchiopu „ex lingua valachica" (din limba valahă). În 1574, un călător francez, Pierre Lescalopier, observa că locuitorii Moldovei, Valahiei şi Transilvaniei constituie o unitate etnolingvistică ce îşi numeşte graiul său „românesc".

La rândul lor, cronicarii moldoveni au încercat să argumenteze caracterul şi originea latină a limbii noastre: Grigore Ureche vorbeşte despre „limba noastră moldovenească", dar susţine că: „Rumânii, câţi se află lăcuitori la Ţara ungurească şi la Ardeal, şi la Maramoroşu, de la un loc sîntu cu moldovenii şi toţi de la Râm să trag…" [Gr. Ureche: 1997, p. 79], dar totodată cronicarul aminteşte de „limba românească, care, şi înainte de a se declara de Vasilie vv limbă a statului prin izgonirea acei slavone, tot se întrebuinţa în scrierile literare şi private" [Gr. Ureche: 1997, p. 182], iar M. Costin afirmă: „... măcară că ne răspundem acum moldoveni, iar nu întrebăm „ştii moldoveneşte?", ce „ştii râmleneşte?"

[M. Costin: 1998, p. 262]. Şi asta fără a mai detalia zicerile lui Varlaam, care tipăreşte renumita „Carte românească de învăţătură", şi fără a insista asupra memorabilelor versuri ale mitropolitului Dosoftei, care vorbesc de la sine: „Descalecat-au ţara domnul Dragoş-vodă, / Fericită, buiacă, cu tot felul de rodă, / Când au adus într-însa româneasca limbă, / De bun neam şi ferită de la calea strâmbă… " [Dosoftei: 1998, p. 10] etc. etc.

Originea latină (romanică) a limbilor vorbite pe teritoriul ţărilor româneşti a fost acceptată, după o lungă evoluţie şi controverse, atât de elitele timpului, cât şi de masele populare. Lucrarea lui Dimitrie Cantemir „Hronicul Vechimei romano-moldo-vlahilor" (1716) configurează tocmai această construcţie: romanicii – baza, moldovenii şi valahii – cei care s-au constituit ulterior pe aceste temelii romanice comune. Totodată, Dimitrie Cantemir vorbeşte deopotrivă despre „limba moldovenească ce se potriveşte mai mult decât oricare altă limbă cu cea romană", despre „graiul moldovenesc" şi despre „limba româniască" pe care a fost „izvodit" „Hronicul ...". Amintim („Gutta cavat lapidem…") că aceste calificative încă nu se stabiliseră ca termeni şi că secolul lui Dimitrie Cantemir este unul al marilor începuturi în cultura românească.

Glotonimul „moldovenesc" a continuat să fie utilizat, neterminologizat, si de către localnicii din zona Moldovei de est anexată de către Imperiul Ţarist, redenumită tot atunci „provincia Basarabia". Această denumire a fost acceptată şi în dreapta Prutului, atât de moldovenii de acolo, cât şi de munteni. Noua denumire însă nu conţinea nimic din ceea ce ar fi indicat sau sugerat elemente ori esenţe referitoare la glotonimul, etnonimul, istoria şi tradiţiile culturale ale populaţiei noii provincii, care, poate mai mult intuitiv, îşi ziceau „moldoveni", păstrându-şi vechile tradiţii şi glotonimul „limba moldovenească", afirmă academicianul Haralambie Corbu [Corbu: 2006]. Oficialităţile ţariste operau cu noţiunile „basarabean" şi „basarabeni".

În acelaşi timp, glotonimul „moldovenesc" începe să fie perceput ca fiind legat de procesul de rusificare a provinciei. Or, legea semnată la 2 august 1812 de ţarul Alexandru I, împăratul Rusiei (art. 19) prevedea pentru populaţia Basarabiei că toate afacerile litigioase (pricinile de judecată) vor fi soluţionate în limbile rusă şi moldovenească.

În 1818, prin „Regulamentul organizării administrative a Basarabiei", limba moldovenească este declarată limbă oficială, alături de cea rusă. Situaţia s-a păstrat numai până în 1828, când drept limbă oficială este legiferată doar rusa, limba localnicilor fiind scoasă din uzul la nivel de stat. Sintagma „limbă moldovenească" va reapărea abia spre sfârşitul secolului XIX şi la începutul secolului XX, fiind amintită în titlurile câtorva dicţionare bilingve şi desemnând, iarăşi, vorbirea (orală) a populaţiei basarabene.

Referitor la identitatea limbii moldoveneşti cu limba română, în timpul Imperiului rus n-au existat îndoieli: chiar dacă se utiliza calificativul „limbă moldovenească", n-a fost interzisă publicarea unei serii de cărţi şi manuale în care să se folosească noţiunea „limba română" cu referinţă la limba populaţiei din Moldova. De exemplu, la Sankt-Petersburg, în 1827, Ştefan Margela publică „Gramatica rusască şi românească"; I. Hâncu (Ghinkulov) vorbeşte în gramatica sa, publicată la Peterburg în 1840, despre limba „valaho-moldavă" menţionând totodată că preferă termenul „românească" pentru faptul că este mai cuprinzător; I. Doncev îşi întitulează manualul bilingv publicat la Chişinău în 1865 (cu litere latine) şi destinat şcolilor din Basarabia „Cursulu primitivu de limba rumână" etc.

Cât priveşte funcţionarea limbii / limbilor pe teritoriul Moldovei în această perioadă, ţarul, promiţând să păstreze limba şi obiceiurile populaţiei autohtone, a introdus bilingvismul în organele de justiţie – legea din 1812 prevedea că dosarele vor fi soluţionate în limbile rusă şi moldovenească; în 1813 a fost constituit Guvernul Basarabiei, structurat în 2 departamente, fiecare având 2 cancelarii: una emitea acte în limba rusă, iar cealaltă – în limba moldovenească. Doar că această situaţie nu a durat prea mult: în scurt timp, bilingvismul „ruso-moldovenesc" se va transforma în monolingvism rusesc, limba maternă fiind interzisă chiar şi în şcolile primare.

Pe de altă parte, în Moldova aflată în componenţa Regatului Unit, secolul XIX este marcat de lupta condeierilor împotriva influenţelor latinizante şi de natură străină asupra limbii. Atunci Alecu Russo nega că „limba noastră ar fi săracă", susţinând că, deşi există deosebiri între „provincialismurile moldo-ardeleano-române, am avut şi mai avem încă o limbă mai presus, o limbă cu care ne putem înţelege delaolaltă, moldovanul cu tisanul, ardeleanul cu craioveanul" [A. Russo: 1998, p. 87]. Tot atunci apar renumitele scrieri ale lui Vasile Alecsandri persiflând aceleaşi „stricături de limbă". Scriitorul va menţiona în mod deosebit: „Limba este tezaurul cel mai preţios pe care-l moştenesc copiii de la părinţi, depozitul cel mai sacru lăsat de generaţiile trecute... Ea este cartea de nobleţe, testimoniul de naţionalitate a unui neam... A se atinge fără respect de acest altar e o profanare, a cerca de a-i schimba forma sa originală spre a-i da o aparenţă străină este un act de pedantism şi chiar de nebunie" [V. Alecsandri: 1997, p. 129].

Glotonimele „limba moldovenească” şi „limba română”, etnonimele „moldovean” şi „român” obţin conotaţie polemică mai ales în anii puterii sovietice, etnonimul „moldovan” fiind utilizat cu deosebită insistenţă (şi iarăşi despre „Gutta cavat lapidem…”): întâi în RASSM, iar apoi, din 1940, şi în RSSM este legiferată cu titlul de limbă oficială limba moldovenească, particularizată prin scrierea cu alfabet chirilic. Cu toate acestea, glotonimul dat nu a fost afiliat şi unei culturi, unei spiritualităţi, or, încă în anii imediat postbelici (1947–1955), odată cu recunoaşterea şi valorificarea scriitorilor clasici comuni (chiar dacă selectaţi în funcţie de principii ideologice) – Ion Creangă, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Alexandru Donici, Mihai Eminescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Constantin Stere, Alexei Mateevici etc. – s-a recunoscut, implicit, comunitatea culturii, inclusiv a literaturii şi a limbii. Mai mult, s-a afirmat că etalonul de cultură şi de limbă literară pentru majoritatea intelectualilor din Basarabia (apoi RSSM şi, mai târziu, Republica Moldova) a fost (şi rămâne!) forma de limbă funcţională pe restul teritoriului românesc, normele literare ale limbii „moldoveneşti” (în anii 1945-1989) fiind identice cu cele ale limbii române. Astfel, chiar dacă varianta de limbă cultă folosită în Moldova a prezentat totdeauna şi particularităţi regionale moldoveneşti, totuşi, mai întâi de toate, ea relevă trăsături caracteristice românei literare comune.

Deşi am arătat mai sus felul în care glotonimele în discuţie apar pe parcursul anilor, amintim că este absolut imperioasă o distincţie clară între evoluţia în istorie a unei limbi şi organizarea statală a populaţiei care vorbeşte această limbă. Nu poate fi ignorat faptul că limba nu este un element al suprastructurii politice şi, prin urmare, nu poate fi admisă ideea că evoluţia limbii şi istoria statalităţii s-ar suprapune întru totul. Cu atât mai neacceptabilă este confundarea – poate şi neintenţionată uneori – a unor categorii care nu se pot suprapune: *limbă, identitate naţională, statalitate.*

Din momentul în care reuşim să facem o distincţie netă între varianta literară a limbii naţionale şi variantele ei uzuale care funcţionează pe anumite teritorii, atunci, în plan structural, raportul dintre idiomul utilizat în Republica Moldova şi limba română vorbită la vest de Prut reprezintă o problemă care, din punct de vedere ştiinţific, este definitiv rezolvată, în sensul că cele două reprezintă „una şi aceeaşi limbă”.

Constituirea variantei literare a limbii naţionale presupune, după cum relevă specialiştii, consolidarea unei norme supradialectale unice. În cazul limbilor mari, precum sunt franceza, spaniola, italiana, portugheza, inclusiv limba vorbită în Republica Moldova şi România, acesta este un proces îndelungat, al cărui rezultat final îl reprezintă standardizarea limbii respective. De exemplu, pentru limba română procesul de normare şi standardizare se întinde pe o perioadă de aproape 5 secole: din secolul al XVI-lea şi până în secolul al XXI-lea inclusiv.

Deci, ajunşi astăzi la capătul unui lung şi uneori anevoios proces de constituire a normelor unice supradialectale, este firesc să ne punem următoarele întrebări: cine şi-a adus contribuţia la realizarea procesului de standardizare a limbii? când şi, mai ales, cum a avut loc acest proces? Or, limba literară, ca expresie a procesului conştient de selectare şi de normare a fenomenelor de limbă, nu apare pe loc gol. După cum demonstrează studiile de specialitate, limba literară, de regulă, este expresia unui dialect acceptat drept bază a unificării lingvistice şi, totodată, reprezintă rezultatul integrării unor elemente specifice celorlalte dialecte sau graiuri. Astfel, având la baza ei un anumit dialect, care datorită unor factori de ordin istorico-geografic se impune ca variantă generalizată pe un anumit teritoriu, limba literară este, într-un anumit sens, şi rezultatul colaborării dintre dialectele sale.

Pentru limba română, dialectele cu cea mai mare pondere în procesul de constituire a normei literare au fost varianta muntenească şi cea moldovenească. Specifică pentru aceste două variante teritoriale ale limbii române este noncoincidenţa ariei de răspândire cu frontiera formaţiunilor statale în care fiecare dintre ele a funcţionat: atât dialectul muntenesc, cât şi cel moldovenesc au semnificative prelungiri în Ardeal, ceea ce este o dovadă în plus că variantele teritoriale ale unei limbi nu pot fi separate prin hotare politice.

Până la mijlocul secolului al XVIII-lea cele două variante regionale – muntenească şi moldovenească – au existat ca variante care au tins să se afirme ca limbi literare. După această dată, ca urmare a răspândirii cărţilor bisericeşti tipărite la Bucureşti şi Râmnic, are loc expansiunea variantei literare munteneşti şi impunerea ei ca normă literară unică. Procesul de normare a limbii naţionale s-a încheiat în secolul a XIX-lea prin activitatea cărturărească a lui I. Heliade Rădulescu, considerat, pe bună dreptate, „părintele limbii literare”, care creează bazele pentru o gramatică şi o ortografie având un caracter supraregional.

S-a demonstrat că în procesul de stabilire a normei literare în secolul al XIX-lea principalul factor l-a constituit modelul latin. Prin aceasta se explică şi faptul că norma unică propusă de I. Heliade Rădulescu era apropiată de dialectul muntenesc, considerat

cel mai conservator dintre dialectele limbii române, mai ales în ceea ce priveşte aspectul fonetic. Aşadar, evoluţia limbii literare în spaţiul carpato-danubian din secolul al XVI-lea şi până în secolul al XX-lea ar putea fi prezentată într-o formă succintă astfel: a) constituirea a două variante locale ale limbii literare şi unificarea lor în jurul centrelor de cultură; b) impunerea uneia dintre variante (muntenească) drept limbă comună, introducându-se elemente din celelalte variante (mai ales din cea moldovenească, dar şi din graiurile nord-ardelene şi cele bănăţene). În felul acesta, limba literară, deşi are la bază un anumit dialect, nu ajunge să coincidă niciodată cu acesta, deoarece se acceptă nu toate trăsăturile specifice dialectului de bază şi, în acelaşi timp, se adaugă anumite trăsături proprii celorlalte dialecte.

Dat fiind că după 1812 limba vorbită în Basarabia a fost exclusă din procesul general de constituire şi consolidare a limbii literare în ipostaza ei modernă, în stânga Prutului, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, limba continua să degradeze ca urmare a reducerii sferei de funcţionare şi a concurenţei masive din partea limbii ruse, în timp ce în dreapta acestui râu limba era supusă unei evoluţii continue, în sensul impus de legile ei interne şi de evoluţia socială şi istorică a comunităţii a cărei comunicare o asigură.

Spre deosebire de variantele ei regionale, limba literară are un caracter unic şi reprezintă rezultatul unui proces conştient care se opune procesului de diversificare dialectală. Normarea conştientizată a limbii este realizată de instituţii recunoscute social, cum sunt Academiile, de exemplu, Accademia della Crusca (Italia), Acadèmie Française, Real Academia Española etc. În etapa iniţială a existenţei lor, acestea au avut tocmai menirea de a elabora norma limbii literare. Cu această normare a fost însărcinată chiar din anul fondării sale (1866) Societatea Academică Română, devenită mai târziu Academia Română, care a avut drept scop primordial elaborarea dicţionarului, a gramaticii şi a ortografiei. Astfel, din anul 1867 ortografia trece din domeniul învăţământului în sfera academică.

Stabilirea definitivă a normelor limbii literare, prin lucrări normative elaborate de un for ştiinţific suprem, s-a făcut între anii 1953 şi 1960 când Academia de la Bucureşti iniţiază publicarea gramaticii, a dicţionarului şi a ortografiei, care vor fixa normele limbii literare. Astfel, referindu-ne la Academia de la Chişinău, trebuie să recunoaştem că aceasta a fost creată spre sfârşitul procesului de normare instituţionalizată a limbii române. În plus, există şi alte lucruri care nu pot fi trecute cu vederea în acest context: dacă în Academia de la Bucureşti problemele de ortografie sunt dezbătute aproape de un secol şi jumătate (din 1860, dată la care alfabetul latin a luat locul celui chirilic, sistemul ortografic al limbii române s-a schimbat de mai multe ori: 1881, 1904, 1932, 1953, 1965, 1993), apoi la Chişinău aceste probleme au început să constituie obiect de cercetare de circa două decenii (după 1989, anul introducerii alfabetului latin). Deci, noi suntem, *de facto*, cei care am moştenit o tradiţie stabilită pe parcursul a câteva secole şi e de datoria noastră să învăţăm a respecta tradiţiile, căci, după cum se ştie, respectarea tradiţiei este unul dintre criteriile de bază atunci când e vorba de aprecierea gradului de civilizaţie a unui popor.

În încheiere, ţinem să menţionăm că e dreptul nostru să numim cum dorim limba pe care o vorbim – nimeni nu ne poate dicta alegerea. Totuşi, e bine să ştim că noi nu suntem nici primii şi nici cei de la urmă care avem dreptul asupra ei. Credem că e dreptul celor care au depus eforturi enorme pentru creşterea şi îngrijirea ei să-şi spună cuvântul în ce priveşte denumirea limbii, iar noi ar trebui, cel puţin, să cunoaştem lucrurile aşa cum au fost. Mai mult, recunoscând în adevăr lucrurile aşa cum stau, suntem bogaţi de două ori: o dată prin limba românească „oastea noastră naţională”, cum i-a zis cu dragoste şi durere reputatul Grigore Vieru, şi altă dată prin „graiul basarabean cu moliciunile şi sfătoşeniile lui, cu ritmurile lui tărăgănate şi cu râsuplânsul din vocabulele lui late ca o stepă şi colorate ca dimineaţa unei coline de vară… [care] are farmecul, are graţia şi are înţelepciunea lui” [Simion: 1994].

P.S.: *Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo*: „Limba română este numele corect şi adevărat al limbii noastre şi ea trebuie să ne unească, să devină un izvor de bucurii pentru contemporani şi pentru cei ce vor veni după noi” [Corlăteanu: 2005, p. 6].

Referinţe bibliografice:

1. Silviu Berejan. *Itinerar sociolingvistic*. Chişinău, 2007
2. Grigore Ureche. *Letopiseţul Ţării Moldovei*. Chişinău, Litera, 1997
3. Miron Costin. *Viaţa lumii*. Chişinău, Litera, 1998
4. Dosoftei. *Versuri*. Chişinău, Litera, 1998
5. Haralambie Corbu. *Elitele intelectuale şi oamenii simpli*. // Săptămâna, 24 noiembrie 2006
6. Alecu Russo. *Cântarea României*. Chişinău, Litera, 1998
7. Vasile Alecsandri. *Dridri*. Chişinău, Litera, 1997
8. Nicolae Corlăteanu. *Las vouă moştenire…* // Limba română, nr. 4, Chişinău, 2005
9. Eugen Simion. *Unitatea limbii române*. // Academica, 1994, noiembrie.

FENOMENUL ARTISTIC ION DRUȚĂ ÎN DATE NECUNOSCUTE. *PARTEA II**

Acad. **Mihail DOLGAN**

ARTISTIC PHENOMENON ION DRUTA. II. Part.

Speech by academician Mihai Dolgan at the ASM General Assemble, with the occasion of 80 years anniversary of academican Ion Druta.

În ceea ce privește în mod direct Academia noastră, ea aproape întotdeauna s-a manifestat întru susținerea și „descifrarea" talentului lui Ion Druță. Și pe vremea lui Vasile Coroban, cel mai doct interpret al operei druțiene (a se vedea și cele două teritorii inedite ale criticului către autor incluse în prezenta monografie); dar și în timpurile mai aproape de noi. De exemplu, acad. Mihai Cimpoi a întocmit un sintetic portret de creație al scriitorului în a sa *„O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia"* (1996; p. 174-179); apoi, pe baza acestuia, a scris un profil, nelipsit de obiecții, pentru *„Dicționarul General al Scriitorilor Români"* în 7 volume de la București (vol. 2, C/D, 2004); apoi își multiplică, mereu completându-l, studiul reprezentativ *„Spațiul sacru"* (inclus ca prefață și la ediția de la București din 1992 a *„Poverii bunătății noastre"*), de altfel una din cele mai penetrante exegeze la temă. Iar academicianul Haralambie Corbu a înglobat în volumul apărut în 2004 *„Dincolo de mituri și legende"* o serie de studii pertinente scrise în ultimii ani despre opera lui Ion Druță, cum ar fi: *„Focul din vatra părintească"; „Osânda și răsplata cuvântului"; „Ion Druță: supremația demnității și istoria"; „Paradigma vieții în creația lui I. Druță"*. Aici pot fi alăturate și articolele de ultimă oră: *„Epopeea Furnicii lui Ion Druță"* și *„Scriitorul Ion Druță în mediul academic al oamenilor de știință"*. Membrul corespondent al A.Ș.M. Nicolae Bilețchi, în ultimul său volum din 2007 *„Analize și sinteze critice"* inserează un mănunchi de articole, cu anumite reproșuri și atitudini critice, despre Ion Druță. E vorba de *„Romanul basarabean între imperativele afirmării și restricțiile integrării"*, *„Timpul și spațiul în viziunea artistică a lui Ion Druță"*, *„Socialul în literatură: avataruri și adevăruri"*, *„De unde vine Druță"*, *„Resurecția unui model demodat"*. Același lucru se poate spune și despre criticii și istoricii literari de la Institutul de Filologie Ion Ciocanu, Anatol Gavrilov, subsemnatul ș.a.

Dar nu trebuie să uităm faptul că tot un reprezentant al Academiei, dr. în filozofie Dumitru Tăbăcaru a semnat în „*Moldova socialistă*" cel mai ponegritor material la adresa lui Ion Druță: *„O ciutură de băutură amară"* (din 12 martie 1970, vizând romanul *„Povara bunătății noastre"*). Reținem câteva din învinuirile grave ale recenzentului, care niciodată nu s-a „amestecat" în problemele literaturii curente nici până atunci, nici după: autorul săvârșește „*lipsuri de ordin ideologic*"; are o „*concepție eronată*" despre viață, învederând o „*îngustime de vederi*" asupra-i; „trece cu vederea lupta de clasă"; iar „pozițiile lui de clasă sânt încurcate, căci „*face concilieri de clasă*"; „*contactul cu viața*" al autorului este cu totul „*insuficient*", din care cauză „*greșește mult în fața adevărului*", „*denaturează vădit realitatea*", „*îngrămădește culori sumbre*", „*tratează în mod negativ multe probleme majore*", „*ironizează obiceiurile și datinile noi*", „*repetă afirmațiile nebuloase ale teologilor*", „*turnând apă la moara religiei*" și „*zugrăvind în culorile cele mai atrăgătoare concepțiile religioase ale eroilor săi*". Ar mai fi de adăugat „*artificiile artistice*" pe care „recenzentul" le găsește la orice pas și „*comportările atât de neverosimile ale eroilor săi*". Ne întrebăm: ce-a mai rămas din capodopera lui Ion Druță „*Povara bunătății noastre*"?! Se vede, așa se întâmplă întotdeauna când **nespecialistul** își bagă nasul unde nu-i fierbe oala!

E drept, tot Academia de Științe a Moldovei a fost aceea care s-a opus categoric ca materialul lui Tăbăcaru să fie tipărit – lucrul acesta îl aflăm abia acum de sub pana prozatorului și publicistului Mihail Gheorghe Cibotaru (pe atunci șef de secție la „*Moldova socialistă*") dintr-un material inclus în „*Fenomenul artistic Ion Druță*"; tot așa cum inclusă a fost – la stăruința lui Druță – și recenzia umilitoare și defăimătoare a lui D. Tăbăcaru.

În două-trei cuvinte iată care e „istoria" recenziei cu pricina. Scrisă la comandă, ea urma să apară cu un an înainte de cum a apărut. S-au opus însă cu dârzenie doi critici și istorici literari cu autoritate de la Academie: **Vasile Coroban** și **Simion Cibotaru**, care au fost consultați în secret asupra calității materialului. Vasile Coroban ar fi spus chiar direct, luând în derâdere pe lucrătorii de la ziar: „*Tovarăși, vă faceți de râs în toată republica, dacă publicați inepțiile acestea. Un elev din clasa a opta ar fi scris mai inteligent, mai calificat*". Materialul a fost stopat. Temporar. Căci a trecut un an de zile, între timp varianta romanului de la „Nistru" a apărut la editură în carte aparte, și comanda „de sus", a fost repetată. În ciuda faptului că din cei peste șaizeci de co-

* Partea I citiți în revista *Akademos* nr. 4 (11), 2008

laboratori ai gazetei în frunte cu M. Gh. Cibotaru, care era convins că se comite „o mare greşeală", numai patru sau cinci erau de partea redactorului Macar Şleahtici, hotărât s-o încredinţeze tiparului, recenzia totuşi a fost publicată. Reacţiile negative ale intelectualităţii şi ale cititorilor de rând sunt bine cunoscute (şi la moment şi mai târziu). Specialiştii în materie trebuie să fie la curent cu aceste date deloc secundare.

Acelaşi roman „*Povara bunătăţii noastre*", fiind susţinut la Premiul de Stat al URSS de către criticul Ion Ciocanu într-o recenzie laudativă, publicată în gazeta Universităţii de Stat din Moldova (din 1970), i-a traumat acestuia destinul de profesor universitar de mai departe: a fost îndepărtat din învăţământ pentru totdeauna.

Nu e pentru prima dată când Ion Druţă a găsit sprijin, un fel de scut în persoana Academiei. Şi mai târziu, când nourii au început să se cam îngroaşe deasupra capului maestrului, mai ales în legătură cu acele emisiuni televizate din preajma Crăciunului, academicienii noştri i-au sărit solidari întru ajutor, publicând în presă acel categoric apel: „*Opriţi defăimarea scriitorului Ion Druţă*!" (1994). Scrisoarea colectivă a fost semnată de academicienii V. Andrunachievici, A. Andrieş, H. Corbu ş.a. Nu vom spune adevărul până la capăt dacă nu vom arăta că, între timp, s-a găsit şi un **alt** grup de academicieni „selecţi", care, tot pe calea unei scrisori colective, şi-a permis să-l mustre pe autorul „*Frunzelor de dor*" pentru nu ştiu care păcate închipuite sau reale.

Şi în acest început de mileniu Ion Druţă nu este lăsat în pace, este mereu subminat şi atacat cu sau fără motiv – principalul e să fie huiduit! De parcă înjosindu-l şi făcându-l mai „mic" pe El, am lucra, chipurile, la propria „înălţare". Ne înşelăm amarnic în micimea noastră de suflet!

De astă dată iniţiativa au luat-o unii negatori postmodernişti, care, după cum se ştie, au o atitudine dispreţuitoare şi faţă de Eminescu, şi faţă de tot ce e valoare de până la ei. De exemplu, Iulian Ciocan îşi intitulează nişte reflecţii despre proza lui Ion Druţă după o relectură „*Colosul cu picioare de lut*". Un oximoron nici că se poate mai depreciativ şi peiorativ. Dacă miturile naţionale „*Mioriţa*" şi „*Meşterul Manole*" au „picioare de lut", dacă istoria, tradiţiile şi obiceiurile moldovenilor de secole au „picioare de lut", dacă pământul, Nistrul şi codrii, oamenii şi limba lor, care stau la baza creaţiei lui Druţă, au „picioare de lut", atunci mai degrabă sunt de lut cugetul şi gura criticului care drămăluieşte strâmb lucrurile, îndemnându-i şi pe alţii să-i urmeze dezechilibrata „cumpănă a gândirii". Să nu ne batem în zadar capul, Ion Druţă cunoaşte prea bine mitul grec al lui Anteu, ştie cum şi unde să calce cu siguranţă pentru a căpăta vigoarea vitală maximă şi de nebiruit.

Ceva mai târziu, în 2006, s-a găsit o poetă, de altfel o poetă bună, care, odată ajunsă la Paris (iar e vorba de Paris, căci mai înainte a fost acolo şi autorul piesei „*Frumos şi sfânt*"!), a început să-l atace publicistic pe Ion Druţă din marea capitală a capitalelor, crezând că „săgeţile" trimise de acolo vor fi mai „curajoase" şi mai zdrobitoare. Chipurile, Druţă ar fi „emblema moldovenismului", chipurile, Druţă ar fi un „*Mare Bucătar*", care nu ştie să prepare decât „un singur fel de mâncare" ce se cheamă „*melanj mioritic*", de care, zice publicista, s-a săturat până peste cap (bine, dragă, Druţă propune doar, nu impune!); chipurile, în fine, Druţă nu se pricepe să scrie pe înţelesul tuturora barem o povestioară despre o furnică (s-a chinuit, biata de ea, vreo patru ani la universitate, predând această poveste, şi n-a înţeles nicio iotă nici ea, intelectuala, nici studenţii pe care-i dăscălea: „mă străduiam să conving auditoriul că la finele nuvelei prozatorul ne întinde o cursă(?!), că urma să fi fost undeva un semn de întrebare, care s-o fi pierdut din editare în editare, că..."). Bravo profesoară! Căci elevii din clasa a cincia, unde, de fapt, se predă această lucrare, o înţeleg de minune. Dacă ar fi numai atât! În continuare publicista îşi permite să interpreteze **pidosnic** mesajul sugestiv al bucăţii, considerând minunata poveste din lumea necuvântătoarelor (să nu ştim oare în adevăr ce înseamnă *apologul, alegoria* şi *personificarea*?!), cum că ar fi contaminată de morbul politicii comuniste, autorul fiind „un subtil agent de influenţă al KGB-ului rusesc" (?!). Cum putea să fie, dragă interpretă, dacă el a scris „*Povestea furnicii*" încă în ... 1957?! Mai mult chiar, în această furnică neînduplecată, care ducea spre furnicar o coajă de răsărită sub torentul unei ploi, „subtila" publicistă vede – nici mai mult, nici mai puţin – „*îndobitocirea prin muncă a basarabeanului*", a „Basarabiei aflată sub cizma comunismului rusesc"!!! De parcă furnica ar fi de naţionalitate rusă! Şi toate acestea se scriu în anul 2006!!! Doamne, până unde pot fi împinse „politizările" samovolnice şi voit răutăcioase?! Până unde pot ajunge comentariile **sociologist – vulgare** ale unui **text artistic** de netăgăduită valoare?! Articolul acad. Haralambie Corbu „*Epopeea Furnicii lui Druţă*", publicat recent în hebdomadarul „Săptămâna" şi inclus în lucrarea noastră, vine ca o polemică în surdină cu astfel de „tălmăciri" deşănţate.

Adversarii lui Druţă continuă să se înmulţească şi pe seama unor reprezentanţi zeloşi din alte gene-

rații – din simplul motiv că nu știu nici să *cinstească* pe înaintemergători, nici să le **ierte** creștinește anumite rătăciri, căci și marile talente sunt oameni și au dreptul la eroare („Errare humanum est", ziceau latinii). De astă dată i se pun în vină unele slăbiciuni *pur omenești*, obiective sau născocite. Încă Dimitrie Cantemir vorbea de faptul că moldovenii nu prea stau bine la capitolul „obraz". Astăzi însă lucrurile au evoluat aici în mod catastrofal. Să ajungi să terfelești obrazul unui *simplu* scriitor (nu neapărat al lui Ion Druță!) în chiar anul în care acesta împlinește 80 de ani (cu două, trei luni înainte de eveniment), ba să-i mai implici, asmuțându-i contra scriitorului îndrăgit, pe nevinovații elevi care au crescut și cresc spiritualicește și artisticește prin opera preferată a acestuia, înseamnă nu numai a fi gros de obraz, ci a nu avea niciun obraz. Nu mai vorbim de faptul că gestul e absolut antipedagogic. A avea sentimentul propriei valori și a propriei demnități, oare „*orgoliu*", „*vanitate*" să se numească aceasta?! A fi nestrămutat în credință și a-ți urma neclintit propria-ți cale în ale scrisului – oare trufie să se cheme calitățile numite?! E singura „armă" a lui Druță de a pedepsi pe alții și de a se apăra pe sine! De ce ne „jucăm" cu substituirea termenilor?! Vrem să-l „schimbăm", să-l „corectăm" pe Druță ca Om, ca Artist? Vrem să-i înaintăm „pretențiile" și „condițiile" meschine ale noastre? Vrem să-l înfricoșăm prin amenințări nesăbuite și să-l pângărim prin cuvinte ocărâtoare? Când omul scriitor și scriitorul om devine octogenar? Zadarnice „opinteli"! – „*Timp de peste o jumătate de veac și mai bine, nu am scris un rând, o pagină, nu am publicat o carte, nu am montat o piesă care să nu fi corespuns concepțiilor, viziunilor mele despre lume, despre viață. Faptul că, ajuns la optzeci de ani, un angajat al Academiei* (e vorba de directorul editurii „Știința" – n.n.), *îmi propune să scot o carte cu masiva mea participare, să pun pe copertă numele meu, dar nu e treaba mea ce va include ea acolo, consider o insultă grosolană și refuz de-a participa la volumul planificat*", notează academicianul Ion Druță într-un mesaj către subsemnat. Nu „orgoliu" degajă aceste rânduri vibratile, ci ocrotirea propriei valori, a conștiinței propriei demnități. Pe de altă parte, însuși scriitorul recunoaște, într-un interviu încă din 1973, transmis la telefon pentru Cluj – Napoca, că „**un anumit orgoliu nu-i este străin**" când vine vorba de propria-i creație de calitate în cazul concret, de nuvela „*Ultima lună de toamnă*". Atunci care ar fi problema?! Să-l acceptăm, așadar, pe Ion Druță așa cum este și *așa cum vrea să fie el în realitate* – la venerabila vârstă de 80 de ani! Aceasta ar fi înțelepciunea cea de pe urmă, de care ar trebui să ne conducem noi, contemporanii, în problema „delicată" Druță... În caz contrar, am lăsa să aibă perfectă dreptate marele creator francez de aforisme La Rochefoucauld, care remarca: „*Dacă n-am fi orgolioși nu ne-am plânge de orgoliul altora*" …

S-ar putea spune că Ion Druță se află în posesiunea unei „lămpi" filozofice, pe care o deținea în antichitatea greacă excentricul Diogen (acela care ar fi trăit în poloboc). Cu această miraculoasă „lampă" el luminează și strălumineazǎ teme și probleme, idei și lucruri încețoșate. Le luminează, nu le întunecă! Dar principiul diriguitor al scriitorului nostru este de a lumina în așa fel cutare sau cutare problemă, încât să reușească *a-i împăca pe toți, a-i satisface pe toți*. Lucrul acesta este extrem de dificil, dacă nu chiar imposibil (uneori). De unde și unde afirmații în doi pieri, unele soluții unilaterale sau chiar discutabile.

În același interviu inedit publicat în 1973 în România („*Pentru mine a face literatură sau a face teatru este un fel de a trăi*"; cititorul îl poate găsi doar în monografia noastră colectivă „*Opera lui Ion Druță: univers artistic, spiritual, filozofic*", vol.2, p.261-267), Ion Druță se confesează cu nonșalanță că primii săi pași în ale scrisului țin de copilărie și că i-a făcut cu ajutorul poeziei: a compus un caiet de versuri, a scris apoi două poezii umoristice – „la comandă", prin care a înveselit noul sat în care între timp s-a transferat. De atunci și până în prezent ideea ademenitoare de a scrie **și** versuri propriu-zise nu l-a părăsit niciodată. Scriitorul și-a modelat o formulă și un stil poetic foarte adecvate structurii sale psihologico-artistice, vizionară în esență și născătoare de atmosferă încordată, o turnură fără rimă și sacadată a frazei, de respirație modernă, dar fără a renunța la mijloacele de seducție ale poeziei clasice. Când își pune semnătura sub un amplu și zbuciumat poem, înseamnă că autorul lui e dominat de *stări totale* și de *clipe de vârf*, se lasă cutreierat de idei existențiale acute și obsedante, îndurerându-se de „rănile" prezentului descumpănit. Așa au luat naștere răscolitoarele poeme „*Rugă slavo-latină*", „*Polunoșnița*" (Rugă de Miez de Noapte), „*Păstori ai cuvintelor frumoase*" (Din povața lui Onache Cărăbuș către nepotul său Tudorică), „*Rugă la sfârșit de veac, la sfârșit de mileniu*", „*Rugă albă*", „*Ruga fiilor rătăcitori*" ș.a. În toate aceste poeme de o cucernicie aparte și cu dese invocări ale Divinității, sunt zugrăvite – pe calea unui limbaj religios și plin de „rugi" înțelepte – crâmpeie sângerânde din destinul neamului nostru la răscruce de milenii, ca în acest început al „*Polunoșniței*": „*Stoluri de corbi,*

/ Doamne, / Au împânzit / Cerul / Patriei mele.../ Şi tot rotesc, / Rotesc ... / Nici soare, / Nici lună, / Nici stele.../ Beznă, / Miez de noapte, / Tăcere de mormânt / Şi numai aripile / Corbilor / Vâslesc, / Tăcute, / Prin întuneric. / Mi se face / Greu pe suflet, / Doamne...". Sau acest cumul de metafore plasticizante din „*Păstori ai cuvintelor frumoase*": „*Patria noastră, / Fiule, / A fost / Şi rămâne / Bunătatea. / Hotarele / Patriei noastre, / Dinspre nord / Şi dinspre sud, / Dinspre est, Şi dinspre vest, / Se numesc / Credinţă, / Răbdare, / Tăcere, / Iubire*".

Când monografia de faţă era aproape încheiată, Ion Druţă mi-a mai făcut o surpriză plăcută: mi-a expediat un nou poem, intitulat „*Răscoala unui petic de pământ*", pe care, desigur, l-am inclus în cuprinsul viitoarei cărţi. Maestru al personificărilor desfăşurate, cu rază globală, aici autorul a excelat în crearea de imagini de tip dantesc, cum ar fi aceasta ce încununează poemul despre apusul ţărănimii printr-o poantă paradoxal de tragică: rămas fără plugarii dintotdeauna, risipiţi care şi unde prin străinătăţi, Pământul tânjeşte împărăginit, ca o fiinţă fabuloasă a neamului, după negrul brazdei netrase de nimeni, pentru ca, într-un târziu, să se răzbune pe ţăranii înstrăinaţi, care l-au trădat –

„*Totul s-a întunecat,*
A înţepenit,
A amuţit,
Şi numai pe cupola cerului,
Pe sus,
Pe sus de tot,
Aleargă o pereche de cai,
Târând printre nori
Un plug răsturnat".

Neîndoios, e un adevărat apocalips pentru trudnicul Plug, rămas în afara oricărei întrebuinţări, care, nemaiavând pe nimeni să-l ţină de coarne aici, pe pământ, se avântă, supărat înspre câmpia cerului, pentru a-şi înfige măcar acolo lama de oţel flămândă de brazde (fie şi albastre!) …

Mulţi au fost criticii literari (şi nu numai criticii propriu-zişi!) care l-au învinuit pe Druţă de atâtea ori, cum că, aflându-se cu traiul la Moscova, nu prea cunoaşte în detalii realităţile din Moldova. La care autorul „*Poverii bunătăţii noastre*", într-un interviu din 1 ianuarie 1977, le-a răspuns acestor netoţi în mod categoric şi pentru totdeauna:

„*Deşi trăiesc de-aproape o viaţă de om la Moscova, dor de Moldova nu mi se face mai niciodată. Moldova este zilnic cu mine – împreună ne sculăm, împreună colindăm oraşul, despre ea şi pentru ea curg litere pe masa mea de scris, despre ea vorbim în familie, despre ea răspund la telefon (noaptea trecută mi s-a telefonat de la un teatru din Siberia, ca să fiu întrebat – de la cine a născut cei doi copii Maria, eroina piesei „Sfânta sfintelor", care tocmai acum e în repetiţii în mai multe teatre din ţară). Totul este, ce înţelegem noi prin acest cuvânt sfânt pe care-l poartă ca nume pământul nostru. Dacă, zicând Moldova, se are în vedere cunoscuta formulă – la mai mult şi la mai mare, eu niciodată nu am fost un adept înflăcărat al ei. Dacă se au în vedere bancurile din Chişinău, ce se făceau cândva de alţii, le făceam, pe semne, şi eu, de bancuri de-acelea nu mi se mai face dor. Dacă, zicând Moldova, se au în vedere şcolarii şi lumea ce munceşte acum, în această iarnă răutăcioasă, la strânsul sfeclei, sufletul meu răspunde din plin – da, aceasta e ţara mea, şi toată toamna m-am simţit trist, şi am suferit, ştiind bine unde mi-s cititorii ...*".

Ion Druţă a elucidat mai multe aspecte ale baladei „*Mioriţa*" (consideră că a fost creată de un autor concret şi nu este rezultatul al mai mulţi „anonimi") şi ale istoriei noastre naţionale, diverse momente ce ţin de gândirea artistică şi ştiinţifică a înaintaşilor, probleme referitoare la limba literară şi graiul popular, la ecologia naturii şi a spiritului ş.a.m.d. Principalul e ca noi să-l citim cu atenţie şi nu pe sărite, superficial, răsfoindu-l doar, căci el este foarte consecvent în gândirea lui şi în ideile propulsate.

Veţi putea zice, probabil, că Ion Druţă, totuşi, nu ne-a oferit până în prezent un răspuns desluşit la problema denumirii limbii literare. Aşa este şi nu este aşa. Druţă este un om al tactului, al înţelepciunii, al unei diplomaţii chiar. Lui nu-i place zarva deschisă, nu-i plac nici trâmbiţările, nu-i plac nici zâzaniile. Lucruri absolut fireşti în cazul unui artist dublat de un înţelept. Acei care s-au grăbit să-l eticheteze cu peiorativul „moldovenism" fie că au exagerat cu voia sau fără voia lor, fie că pun în acest cuvânt alte conotaţii. Să poposim ceva mai mult asupra denumirii limbii noastre (desigur, cu argumente în mână!). Încă în octombrie 1963, la cel de-al treilea Congres al Scriitorilor din Moldova, Ion Druţă a avut curajul cetăţenesc să ridice problema alfabetului latin, să susţină oportunitatea răspândirii cărţii româneşti în republică („România e doar o ţară rudă cu noi ca limbă, ca istorie, e ţară socialistă ca şi republica noastră, şi să nu ne grăbim a ridica zid chinezesc de-a lungul Prutului" – Aplauze îndelungate), să deplângă starea jalnică a funcţionării limbii materne („Limba vorbită, acel rezervor de mii de ani a rămas azi împărăgenit, înăbuşit de elemente parazitare … La fiecare cuvânt moldovenesc se adaugă cel puţin şapte cuvinte ruseşti … E o epidemie în satele noastre"), să pună semnul egalităţii între limba literară din republică şi limba română (vezi articolul din manuscris „*Ion Druţă despre destinul limbii literare*" semnat de publicistul Alexandru Donos).

Mult mai târziu, la 6 septembrie 1994, Ion Dru-

ţă publică eseul de răsunet (nu numai pozitiv!) „*La răscrucea celor proşti*”, unde se referă în mod direct şi clar la glotonimul „limba moldovenească”. Dacă „nuanţările” răspunsului pot nedumeri pe unii oponenţi, concluzia scriitorului este una răspicată şi corectă: „**Şi, totuşi, simt cum insistă năuciţi sărmanii mei cititori. Cum o numim până la urmă? – Fireşte, limba română**”.

După care are grijă să adauge aceste comentarii lămuritoare: „Adevărul e că noi suntem o parte din Moldova voievodală, rămasă, datorită cunoscutelor destine, din Moldova veche, dar noi nu putem supravieţui cu limba de pe vremea lui Papură Vodă. Limba este un organism viu ce fierbe mereu în cazanele spirituale ale neamului, asimilând noţiuni noi, alimentând şi îmbrăcând în veşmintele respective anumite curente sociale, politice, culturale. Aşa se face că **noi azi**, după ce-am călătorit prin alte imperii, **ne folosim de limba fiartă şi cizelată de fraţii de peste Prut în cazanele naţiunii**. E legitimă această stare de lucruri, le datorăm ceva pentru asta fraţilor de peste Prut? Nu, pentru că temelia limbii române o constituie limba lui Eminescu, Creangă, Alecsandri, iar fierberea acelor cazane lingvistice de pe malul Dâmboviţei a fost în mare parte asigurată de suferinţele prin care a trecut şi bucata de pământ pe care astăzi trăim şi care se numeşte Statul Moldovenesc … Dar, pentru Dumnezeu … *Dacă ţineţi la casele voastre, la copiii voştri, la neamul vostru, nu vă mai opriţi la blestemate răscruci de proşti şi nu mai intraţi în discuţie – e una sau sunt două, e moldovenească sau română. Nu vreţi să-i ziceţi limbă română, ziceţi-i limbă moldovenească, nu vă vine să-i ziceţi moldovenească, ziceţi-i limba maternă, şi mai mult nu discutaţi cu nimeni niciodată această chestiune* (subl. noastră – M. D.). Limba maternă este maica spiritului nostru, iar maicile nu se discută pe la răscruci cu toţi proştii. **Ceea ce e sfânt, sau se ţine în sfinţenie, sau nu mai e sfânt**” (n.n.).

E un răspuns cam stufos şi voit complicat, pe potriva problemei complicate, dacă ne gândim la faptul că în spatele lui Druţă stau mii şi sute de mii de simpli cititori care, până una alta, încă mai continuă să aibă alergie faţă de denumirea corectă a limbii literare; iar pentru autorul „*Bisericii albe*” cititorul este totul, de dragul lui el trăieşte şi creează; când însă se întâmplă ca „gândurile şi zbuciumările mele” „să nu ajungă în toată plinătatea la inima fiecărui cititor”, atunci „nici presa, nici tirajele, nici nimic altceva nu mă aranjează” (dintr-un interviu). În ceea ce priveşte aforismul final din consideraţiile de mai sus ale lui I. Druţă – „*Ceea ce e sfânt, sau se ţine în sfinţenie, sau nu mai e sfânt*”, acesta consună foarte mult cu convingerea lui Eminescu în legătură cu pronunţarea repetată a cuvântului „patrie” ca indiciu al „patriotismului”: „Nu devine cineva *scriitor naţional* prin aceea că repetă cuvintele *patrie, libertate, glorie, naţiune* în fiecare şir al scrierilor sale, precum, pe de altă parte, poate cineva să nu pomenească deloc vorbele de mai sus şi să fie cu toate acestea un *scriitor naţional*. (…) Ceea ce se simte şi se respectă adânc se pronunţă arareori …”.

Spre sfârşitul discursului nostru academic ar fi cu cale să ne întrebăm şi să răspundem în acelaşi timp: care sunt pilonii de rezistenţă şi sursele de atractivitate ale operei lui Ion Druţă, ce o face să fie mereu îndrăgită nu numai la noi, acasă, ci şi dincolo de hotarele Moldovei?!

În primul rând, e talentul nativ al autorului, talent de mare raritate, după cum o recunosc cu toţii şi oriunde;

în rândul al doilea, este principiul definitoriu al poeticităţii, cu lirismul lui molipsitor, pe care Druţă îl aplică cu o consecvenţă demnă de invidiat în tot ce a scris: nuvelă, roman, dramă, eseu (ce reprezintă acest principiu, vezi studiul nostru din monografie: *Poeticul – principiu artistic fundamental al esteticii druţiene*);

în rândul al treilea, este arta miraculoasă a lui Druţă de a împleti actualul cu general-umanul (în favoarea acestuia), proiectându-le în imagini arhetipale, în metafore, simboluri şi mituri abisale;

în rândul al patrulea, este bunătatea creştină a personajelor, religiozitatea sufletului lor, într-un cuvânt, „spaţiul sacru” al universului druţian de teme, eroi şi idei;

în rândul al cincilea, este învăluirea realităţilor evocate în mister şi poezie, în nostalgie şi înţelepciune, în meditaţii filozofico-existenţiale;

în rândul al şaselea, este dragostea nemăsurată a scriitorului faţă de tot şi de toate cele autohtone şi cele omeneşti, dragoste echivalentă cu cea a Creatorului acestei lumi, care ştie a mângâia şi un fir de iarbă, dar şi un fir de stea, şi de care se bucură deopotrivă ca un copil;

în fine, *în rândul al şaptelea*, este acea plămadă fericită de stil polifonic, cu puternice ecouri din Biblie, din mitologia naţională, din baladele şi cântecele populare, din letopiseţele străvechi, din marii povestitori Creangă, Sadoveanu, Cehov.

Pe când lucram la anterioara monografie colectivă în 2 volume „*Opera lui Ion Druţă: univers artistic, spiritual, filozofic*”, în cadrul unei întrevederi, scriitorul m-a rugat mult să-i găsesc un interviu transmis prin telefon pentru o publicaţie din Cluj-Napoca („*Tribuna*” din 1973, după cum am aflat mai

târziu). După mai multe căutări am descoperit acel amplu şi important interviu, *special* publicat fără nici o intervenţie redacţională (ca să se vadă, chipurile, cum vorbesc şi scriu moldovenii!). L-am adus la condiţie (doar era o convorbire telefonică!) şi l-am publicat în sus-numita lucrare (în vol. 2). Interviul poartă un titlu foarte frumos şi plin de semnificaţie: „*Pentru mine a face literatură sau a face teatru este un fel de a trăi*". Mi-am zis atunci, îmi zic şi acum: iată cheia secretului / succesului de ce Druţă este Druţă – şi la noi, şi în alte părţi. Pentru că îşi trăieşte propriile opere artistice ca pe o viaţă, iar viaţa – ca pe o operă artistică.

Toate aceste însuşiri capitale ale dăinuirii în timp, spaţiu şi istorie a operei lui Ion Druţă le-am desprins din majoritatea studiilor semnate de specialişti consacraţi din Moldova şi România, din Federaţia Rusă, din Franţa şi Germania, din Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii, care constituie miezul de foc al monografiei „*Fenomenul artistic Ion Druţă*".

Încă o concluzie principală „izvorâtă" din viitoarea carte despre Druţă: metodele tradiţionale se dovedesc, până la un punct, incapabile să investigheze opera druţiană în adâncime, cu multiplele ei conotaţii conştiente şi inconştiente. În scopul acesta rezultate de mare eficienţă hermeneutică ne făgăduiesc noile, modernele metode de cercetare a literaturii, cum ar fi teoria psihocritică a „mitului personal" după francezul **Charles Mauron** (cartea „*Des métaphores obsedant au mythe personnel*"), în această privinţă imaginea „Păstorului" se pretează cum nu se poate mai bine, teoria „poeticităţii" după criticul structuralist francez **Mikel Dufrene** (cartea lui „*Poeticul*"), teoria „operei deschise" după cunoscutul semiotician italian **Umberto Eco**, în lumina căreia scrierile lui Druţă se pretează la infinite şi inepuizabile interpretări, precum şi intertextualitatea, semiotica ş.a.

Monografia „*Fenomenul artistic Ion Druţă*" încearcă să aplice cu subtilitate aceste metode de perspectivă.

De o mare bogăţie hermeneutică şi stilistică, de o mare varietate de genuri şi specii, de formule şi modalităţi – de la studii şi articole până la portrete şi eseuri, de la atitudini critice şi scrisori particulare până la dedicaţii poetice, de la poeme personale şi discursuri aproape necunoscute, – iată care ar fi, în linii mari, diapazonul conţinutistic al neordinarei monografii colective.

În prefaţa la capodopera lui George Călinescu „*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*", Alexandru Piru scria: o atare sinteză monumentală ca cea a lui George Călinescu „apare odată pe secol şi poate o singură dată într-o cultură". M-aş încumeta să rostesc şi eu aceeaşi formulă în legătură cu talentul lui Ion Druţă: un talent nativ ca cel al lui Ion Druţă „apare odată pe secol şi poate o singură dată într-o cultură". Să-l preţuim! Să-l iubim! Să-l admirăm. Cât mai este în viaţă. Şi nu numai!

Discurs academic ţinut la 12 iunie 2008 în faţa Adunării Generale a A. Ş. M.

Gheorghe Vrabie. Ilustraţie la cartea *Taina care mă apără* de Grigore Vieru. *Chişinău, ed. Literatura artistică, 1983*

CONSIDERENTE PRIVIND DATA NAŞTERII LUI ANTIOH CANTEMIR

Acad. ***Andrei EŞANU,***
Valentina EŞANU,
cercetător ştiinţific la IISD, A.Ş.M.

A NEW POINT OF VIEW CONCERNING THE BIRTH DATE OF ANTIOH CANTEMIR.

Based on written historical sources from the epoch, the authors are bringing arguments that Antioh Cantemir birth date was not, as previously considered, in 1708-1709 period, but in 1710.

Antioh Cantemir, fiul lui Dimitrie Cantemir din căsătoria cu Casandra Cantacuzino, era la o vârstă cu totul fragedă, când după cunoscutele evenimente din vara anului 1711 părinţii săi cu întreaga lor familie s-au stabilit în Rusia. Se cunoaşte că ulterior, ajuns la maturitate, Antioh a devenit o personalitate de prim rang în viaţa politică şi culturală a Imperiului Rusiei din prima jumătate a sec. al XVIII-lea. Viaţa şi activitatea sa ca diplomat, scriitor şi gânditor filosof, s-a bucurat de ample cercetări în multe ţări europene, fapt ce a adus la o cunoaştere destul de bună a biografiei şi activităţii sale pe diverse planuri. Cu toate acestea, până astăzi mai ridică semne de întrebare unele aspecte ale biografiei sale. Astfel, pentru simplu motiv că nu s-a păstrat sau nu a fost descoperit vreun document autentic în care să fie arătată data exactă a naşterii sale, se mai poartă discuţii pe această temă. Unii specialişti, precum şi unele surse de referinţă (enciclopedii, dicţionare ş. a.), arată că Antioh Cantemir s-ar fi născut la 8 septembrie 1708[1], alţii afirmă că prin 1709. În unele lucrări este prezentată chiar data exactă – 10/21 septembrie 1708 sau 1709, dar fără să se aducă repere documentare[2]. De fapt, această din urmă dată apare în cea mai timpurie biografie a sa, întocmită pe la mijlocul sec. al XVIII-lea de Octavian Guasco şi se crede că informaţia a fost pusă la dispoziţia biografului de însuşi Antioh Cantemir[3]. Incertitudinile privind data naşterii lui Antioh s-au răsfrânt şi asupra unor repere cronologice din biografia principelui, căci aceeaşi diversitate de păreri o constatăm în privinţa vârstei pe care o atinsese Antioh la sfârşitul anului 1731 – începutul anului 1732, când pleca în misiunea sa diplomatică la Londra. Dacă unii istorici arată că ar fi împlinit pe atunci 22[4], apoi alţii – 23[5] sau chiar 24 ani[6], de unde se trage concluzia că s-ar fi stins din viaţă pe la 35 sau 36 de ani.

Trebuie să arătăm că de fapt nu se cunoaşte data exactă a naşterii nici a unui copil al lui Dimitrie Cantemir şi Antioh nu este o excepţie în această privinţă. De aceea, în lipsa unor informaţii incontestabile, istoricii sau alţi specialişti şi biografi ai acestora sunt nevoiţi să recurgă la calcule aproximative. Primul copil în familia lui Dimitrie şi a Casandrei – Maria – se consideră, de exemplu, că s-ar fi născut prin 1700, după unii cercetători la 29 aprilie, fără temei documentar[7]. Drept reper în această privinţă este luată căsătoria părinţilor ei care a avut loc prin 1699 „după Ispas"[8].

În stabilirea anului naşterii lui Şerban (Serghei) Cantemir, unul din fraţii mai mari ai lui Antioh, drept punct de orientare poate servi, după noi, *Panegiricul* dedicat lui Petru cel Mare, scris de tatăl său Dimitrie Cantemir, pentru ca odrasla să-l recite la serbarea de Paşti (14/25 martie 1714) în faţa unui distins public în frunte cu ţarul. În titlul acestei scrieri se arată că recitatorul „în curând urma să împlinească şapte ani"[9], de unde rezultă că el s-a născut prin 1708, şi nicidecum prin 1706, precum se arată în eseul citat al lui N.N. Bantâş-Kamenski.

Revenind la data naşterii lui Antioh Cantemir,

---

[1] Майков Л.Н., **Материалы для биографии князя А.Д. Кантемира.** С введением и примечаниями проф. В.Н. Александренко. Санкт-Петербург, 1903, с. V.

[2] Discuţia şi spectrul de opinii exprimate vezi: Елеонская А.С**., Панегирик 1719 г. Из литературного наследия семьи Кантемиров,** в кн.: *Памятники культуры. Новые открытия. Письменность. Искусство. Археология.* Ежегодник, 1990 г., Москва, 1992, с. 28-33. Bobână, Gheorghe. **Antioh Cantemir, poet, gânditor şi om politic**, Chişinău, Ed. Civitas, 2006, p.15, nota 22 şi în compartimentul semnat de acelaşi autor în vol.: **Dinastia Cantemireştilor. Secolele XVII-XVIII**. Coord. şi red. şt. acad. Andrei Eşanu, Chişinău, 2008, p. 494, nota 1.

[3] Александренко В.Н., **К биографии князя А.Д. Кантемира**, Варшава, 1896, с. 10-13.

[4] Mihordea V., **Note cu privire la Antioh Cantemir**, Bucureşti, 1946, p. 9.

[5] Кумок М.В., **Российский посланник в Англии А.Д. Кантемир**, в *Вопросы истории*, Москва, 1987, № 2, с. 178.

[6] Руссева Л., **Поэт-дипломат [А. Д. Кантемир],** в *Смена,* Москва, 2000, № 1, с. 45; Наумова О., «**Пишу по должности гражданина» 300 лет Антиоху Кантемиру**, в *Человек без границ,* Москва, 2008, № 9, с. 42.

[7] [Бантыш-Каменский Н.Н.], **Родословие князей Кантемиров,** в кн. Беер [Феофил Сигфрид]. *История о жизни и делах молдавскаго государя Константина Кантемира, с российским переводом и с приложением родословия князей Кантемиров,* Москва, 1783, с. 306-310.

[8] **Dinastia Cantemireştilor. Secolele XVII-XVIII,** p. 447

[9] **Петру Первому пресветлейшему и державнейшему благочестивейшему. победителъ, и всемилотивейшему самодержцу, Царю и Покровителю своему Панегирическое всесожжение смиреннеще творитъ и приноситъ, Преславнаго и богом хранимаго полка Святаго Преображения салдатъ Священнешаго Российскаго Государства Князь и Волошский господаревичь, нижайший рабъ, Сербанъ Кантемир. В Санктъпетербурхе, в лето рождения девы 1714, марта грядущу седмому возраста своего лету. На еллинском диалекте реченное.**

trebuie să arătăm că în sfârşit, se pare, a fost identificată o sursă istorică care varsă mai multă lumină asupra chestiunii dezbătute. Este vorba de un alt *Panegiric*, rostit de astă dată de Antioh Cantemir în limba greacă cu ocazia sărbătorii Sfântului Dumitru la 26 octombrie 1719 în incinta Academiei Slavo-greco-latine din Moscova, unde învăţa pe atunci, în faţa profesorilor şi colegilor săi de studii şi a unor înalţi demnitari invitaţi. După descoperirea acestei scrieri, în literatura de specialitate au apărut opinii diferite în privinţa prezenţei sau lipsei ţarului la respectiva festivitate, precum şi în privinţa paternităţii acestui *Panegiric*. Dacă primul aspect a fost rezolvat, demonstrându-se că la acea dată Petru I era cu totul în altă parte şi nu a asistat la această serbare, apoi, cât priveşte paternitatea, discuţia mai continuă.

După unii istorici, *Panegiricul* ar fi fost scris chiar de Antioh Cantemir, un copil, precum se ştie, deosebit de înzestrat, iar după alţii – de Ivan Ilinski, unul dintre profesorii săi, sau de Dimitrie Cantemir.[10] Noi atribuim această lucrare celui din urmă, deoarece scrierea în cauză nu numai că se aseamănă după formă foarte mult cu *Panegiricul* din 1714, dar şi prin faptul că în cuprinsul discursului sunt făcute unele aluzii fine la suferinţele prin care a trecut principele moldovean în 1711, comparabile cu cele ale Sfântului Dimitrie de Solun. Cum acest martir a închinat de bună voie „coroana" lui Iisus, Dimitrie Cantemir a închinat-o ţarului Petru cel Mare.

Din punctul de vedere al problemei abordate lucrarea la care ne referim este importantă prin faptul că ne aduce un punct de sprijin mai sigur în privinţa datei naşterii lui Antioh Cantemir. Or, chiar în titlul desfăşurat al *Panegiricului* se arată că era rostit de tânărul principe la 26 octombrie 1719, pe când acesta era în al zecelea an de viaţă „… грядущу десятому возраста его лету … лета господня 1719 октября в 26 день …"[11], de unde şi concluzia că acest fiu al lui Dimitrie s-a născut fie după 26 octombrie 1709, fie în primele luni ale lui 1710. Cu alte cuvinte, în scurtă vreme după festivitatea arătată mai sus Antioh trebuia să împlinească zece ani. Acest indiciu cronologic, care îl aduce chiar tatăl copilului, este cel mai apropiat de data naşterii lui Antioh din câte se cunosc până în prezent, ceea ce ne-a determinat să dăm prioritate celor scrise de Dimitrie Cantemir şi să considerăm că Antioh Dimitrievici Cantemir s-a născut, probabil, la hotarul anilor 1709-1710.

În final, vom încerca să răspundem la întrebarea – cum au apărut în tradiţia familiei lui Dimitrie Cantemir, fixată de N.N. Bantâş-Kamenski[12], anii 1706 şi respectiv 1708, drept date ale naşterii lui Şerban şi, respectiv, Antioh Cantemir. Fostul domn al Moldovei, cu toate că ţinea minte data naşterii copiilor săi (aceasta se vede clar din *Panegiricile* sale), s-a lăsat silit de împrejurări să-i arate pe Şerban şi Antioh mai în vârstă cu circa doi ani. Se pare că el a făcut conştient acest lucru pentru ca fiii săi să fie trimişi la studii în instituţiile de învăţământ din Rusia sau chiar în străinătate[13]. Căci, în corespundere cu ucazurile ţarului, emise între anii 1701-1721, copii de nobili erau daţi la învăţătură în diferite şcoli de la 10-12 ani[14]. De aceea Dimitrie Cantemir, pentru a-şi vedea date odraslele cât mai curând la studii, în mod intenţionat i-a prezentat mai în vârstă pe cei doi fii ai săi. Până la urmă, această manevră i-a reuşit doar parţial, căci deja prin 1718 Antioh studia la înalta şcoală moscovită arătată mai sus. Cât priveşte rugăminţile sale de a-şi trimite fiii la studii în Europa, Petru I le-a lăsat fără atenţie.

Un ultim considerent care ne-a determinat să credem că Antioh s-a născut la sfârşitul lui 1709 sau în primele luni ale lui 1710 este şi faptul că însăşi Antioh, când pleca în misiunea sa la Londra la începutul anului 1732[15], spunea că avea 22 de ani. Ceea ce ar însemna că el s-a născut prin 1710.

---

[10] Originalul acestui opuscul, se pare nu s-a păstrat, fiind descoperit relativ recent traducerea acestuia în limba rusă în Muzeul Istoric din Moscova. Discuţia care s-a iscat în privinţa acestei descoperiri vezi: Елеонская А.С**., Панегирик 1719 г. Из литературного наследия семьи Кантемиров,** с. 28-33.

[11] Ibidem, c.29.

[12] [Бантыш-Каменский Н.Н.], **Родословие князей Кантемиров.**

[13] Precum se ştie, Dimitrie Cantemir a făcut în repetate rânduri demersuri către ţar ca să i se permită acest lucru. O aluzie la dorinţa sa de a-şi trimite copiii săi în străinătate se conţine în documentul din februarie 1721 (Ciobanu Ştefan, **Dimitrie Cantemir în Rusia**, Bucureşti, 1924, doc. XXXV, p. 107-109), iar în testament această rugăminte este formulată într-un punct aparte (Цвиркун В., **Эпистолярное наследие Дмитрия Кантемира. Жизнь и судьба в письмах и бумагах,** Chişinău, 2008, p.280-283, punctul 4).

[14] Константинов Н.А., Струминский В.Я., **Очерки по истории начального образования в России**. Второе издание, Москва, 1953, с. 39-41

[15] Bobână, Gheorghe, **Antioh Cantemir, poet, gânditor şi om politic**. Chişinău, 2006, p.54.

COVOAREL E MOLDOVENEŞTI – PERLE DIN ZESTREA ETNICĂ, ASTĂZI ŢIN CALEA SPRE DISPARIŢIE

Doctor în etnologie ***Elena POSTOLACHI-IAROVOI***

MOLDOVAN CARPETS - PEARLS OF ETHNIC LEGACY

The actuality of these popular treasures arises despite an indifferent attitude, of a social negligence towards the most representative and rich type of popular art – carpeting. The author pleads for the research and valorification of the traditions of popular art which represents the basis of the national heritage.

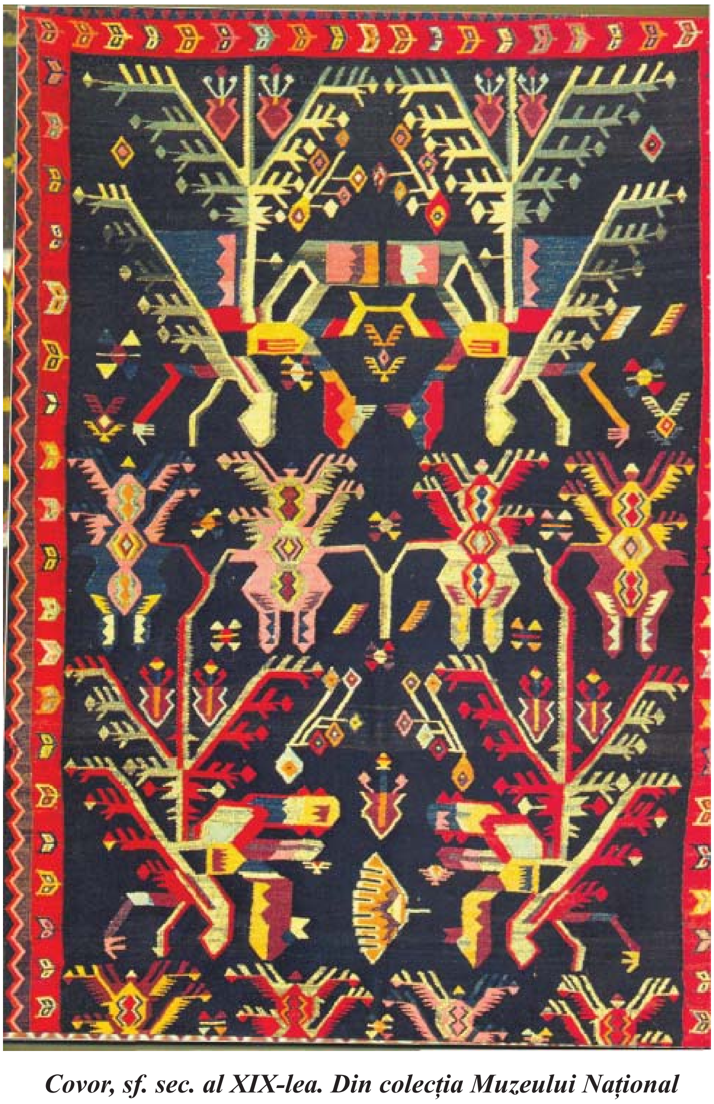
Actualitatea acestor nestemate populare apare în virtutea unei atitudini nepăsătoare, unei neglijenţe sociale faţă de cel mai reprezentativ şi bogat domeniu de artă populară care ne-a încălzit, ne-a purtat demnitatea, ne-a reprezentat înţelepciunea şi statutul social, ne-a înzestrat copiii, ne-a creat confortul spiritual în casă, ne-a însoţit strămoşii în ultimul drum. După tradiţia moldovenilor, dacă ai fost om gospodar, o gospodină sârguincioasă e frumos, e bine, e o onoare să-ţi fie aşternut din faţa casei până la poartă în ultimul tău drum un covor, un lăicer sau diferite ţoluri lucrate manual.

Fiecare cunoaşte tradiţia noastră că fetele, căsătorindu-se, trebuiau să aibă de acasă zestre, de obicei ţesături de tot felul, dar locul principal îl ocupau cele 2-3 covoare, valuri de pânză, ţoluri, păretare, iorgane, perne ş.a.m.d. Toate acestea se pregăteau din timp, cu mulţi ani înainte şi se păstrau stivuite în casa mare, fiind aerisite, înnoite, completând „teancul de zestre" sau „comând" cu noi piese manuale.

Obiectele lucrate cu multă migală şi iscusinţă, îndeosebi covoarele nu se vindeau, nu se îndepărtau din familie, ele rămâneau relicve ale familiei, în unele cazuri se dăruiau rudelor apropiate. Covorul în casă, asemenea unei cărţi de economii, mângâia sufletul familiei, încălzindu-i casa şi creându-i un spaţiu estetic, frumos, care vorbea de la sine despre spiritualitatea membrilor săi. Acasă, are loc un proces de comunicare a omului cu obiectele, care îi creează o anumită dispoziţie în funcţie dacă ele îi plac sau nu. Prin urmare, covoarele, ţesăturile de casă sunt acele forme intermediare în viaţa omului, care îl ajută să-şi satisfacă anumite necesităţi vitale, estetice, sociale – de a-şi împodobi casa, aşterne patul, acoperi corpul, înfrumuseţa şi organiza sărbătorile, petrece anumite ritualuri etc.

Prin urmare, ţesutul şi alesul covoarelor a fost una din cele mai răspândite şi dezvoltate îndeletniciri casnice ale femeilor, meşteşuguri artistice. El exprimă în piesele ţesute opinia colectivă, tradiţiile satului, se bazează pe rădăcini seculare, pe tradiţiile multor generaţii.

Domeniul de creaţie populară a valorilor textile, a ţesăturilor, a covoarelor este fantastic de bogat prin înţelepciune, prin cunoştinţe şi formele tehnologice, prin intersectarea ţesutului cu broderia, a alesului cu fire colorate pe pânzele curate, a programării structurii facturale, cu formule matematice şi programare computerizată a urzelii la ţesături. În tehnologiile şi decorul textilelor populare, îndeosebi în covoristică, putem citi istoria culturii neamului, lumea lui înconjurătoare, mediul natural cu plante şi flori care i-a oferit alfabetul frumuseţii cu cei peste 130 de coloranţi ecologici curaţi (din cercetările dr. M.Bodrug). Aceştia,

Covor, sf. sec. al XIX-lea. Din colecţia Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală

de altfel, sunt mai puțini la număr decât la azeri, care au reuşit să evidențieze peste 190 de plante tinctoriale şi să obțină peste 1180 nuanțe cromatice. (Informații de la simpozionul Internațional pe covorul oriental Bacu, 1985).

Privind pe verticală istoria dezvoltării țesăturilor, îndeosebi a covoarelor, vei găsi etape de înflorire, de stagnare, de revenire prin împrumuturi de motive şi compoziții, de migrare în altă lume, de înlocuire a lor şi scoatere din casă, de neglijare a zestrei seculare. Astfel, fiecare pas al covoristicii moldoveneşti necesită o reflectare obiectivă, interdisciplinară, o atenție din partea ştiinței etnografice în primul rând pentru a-i aprecia etnicitatea pe detalii în complex.

Covorul moldovenesc prezintă un izvor documentar, un tezaur național de valoare excepțională, care conține în sine multiple funcții comunicative şi de exprimare a amprentei perioadei în care este creat.

Ajuns la un nivel înalt de desăvârşire în sec. XVIII – prima jumătate a sec. XIX, covorul moldovenesc a atras atenția multor oameni îndrăgostiți de artă. Unii foloseau motivele din arta covoarelor drept izvor de inspirație, alții le admirau şi le fixau frumusețea, însă puțini au lăsat argumente scrise referitoare la trăsăturile specifice ale covorului moldovenesc.

Astăzi, când în practica culturii artistice contemporane arta decorativă ocupă un loc însemnat, când s-a lărgit interesul față de creația populară (Convenția, 2005), arta covorului moldovenesc capătă o actualitate deosebită, fiindcă anume covorul este obiectul de bază care lasă amprenta etnicității în decorul locuinței populare. Anume covorul a atras atenția multor cercetători ai artei.

Făcând o incursiune scurtă în istoria acestui gen bogat al creației populare, am putea constata că monumentele arheologice atestă răspândirea țesutului în epoca tripoliană târzie - a doua jumătate a mileniului III p.e.n. Despre confecționarea țesăturilor groase la diferite popoare aminteşte Homer (Гамер, 1967). De prin sec. XV-XVI sunt unele documente (Boga, Ghibănescu şi a.) ce menționează prezența covoarelor în componența actelor de dăruire, registrului de zestre, actelor juridice ş.a. (Boga, Ghibănescu). Însă aceste atestări nu conțin descrieri despre aspectul tehnico-decorativ al covoarelor, ele numai permit să aflăm despre existența lor cu mult mai înainte.

Mărturii prețioase despre covoarele moldoveneşti survin de la sf. sec. XVIII – încep. sec. XIX, ele fiind menționate cu diferiți termeni: „scoarțe", „covoare", „cergi", "poloage", "lăicere", ş.a.m.d. Despre ele au scris mulți călători străini, care au vizitat Moldova în sec. XVIII (Paul de Alepo, M.Bandini, M.Kappa).

Prezintă interes scrierile lui A.Afanasii-Ciujbinschii în sec. XIX despre decorul unei case țărăneşti: „... la pereții casei se întind laițe, acoperite neapărat cu covoare... Covoare atârnă pe pereți. Deasupra aşternuturilor, pe care se află un clid de perne cu fețe brodate... La sobă pe toate muchiile sunt covoraşe. Eu nu vorbesc de casa unui țăran înstărit, în care el singur nici nu trăieşte, dar o ține pentru oaspeți. Acolo nimic nu se vede de după covoare" (Афанасьев-Чужбинский, 1863, C. 272).

O atenție nemijlocită cercetării covoarelor moldoveneşti a fost atribuită la începutul sec. XX, fiind publicate două albume (Арбузов, 1902; Реммер, 1912). Până în prezent unele din cele mai prețioase lucrări la tema dată rămân a fi cărțile-albume ale specialistului în studiul artelor D.Goberman, unde autorul generalizează motivele ornamentale, aspectul cromatic.

Cercetările etnografice ale covoarelor moldoveneşti (Zelenciuc, Postolachi, 1990; Postolachi, 1987)

Covor, a doua jumătate a sec. XIX. Reproducerea lui a fost prezentată în Casa Mare a Moldovei, Expo 2000 Hanovra, Germania

au luat în dezbatere particularităţile specifice reflectate în tehnologia confecţionării lor, grupele tipologice şi deosebirile zonale, schimbările care au avut loc în timp în arta covoristicii.

Cercetarea ţesăturilor groase de lână, a trăsăturilor comune şi particulare ale covoarelor în contextul culturii naţionale româneşti a fost efectuată prin conlucrarea cercetătorilor români de la Muzeul Satului din Bucureşti (coordonator G.Stoica) şi cei din Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova (coord. E.Postolachi).

Rezultatele acestui studiu în comun au fost publicate în monografia colectivă „De la fibră la covor", Bucureşti 1998, tipărită cu sprijinul financiar al Ministerului Cercetării şi Tehnologiei din România. Lucrarea cuprinde pagini din istoria cercetării, tehnicii de ţesut şi ornamentare, procedee tehnice şi reţete de vopsire cu coloranţi naturali, aspecte ale decorului, terminologie, urme de interferenţe culturale, tradiţii şi inovaţii, imagini.

Apreciind importanţa covoarelor manuale moldoveneşti, cunoscute în lume ca fiind „covoare basarabene", care constituie una din valorile de bază din patrimoniul mobil al ţării, al familiei, recunoscând importanţa cunoştinţelor tradiţionale, contribuţia lor în dezvoltarea durabilă a economiei naţionale şi bugetului familiei, necesitatea promovării lor în sistemul de instruire, în protecţia şi valorificarea lor actuală, ţin să-mi exprim părerea că arta populară a ţesăturilor şi covoarelor, a portului popular, de rând cu celelalte domenii de creaţie populară: arta lemnului, ceramicii, împletiturilor etc., alături de produsele bucătăriei naţionale, merită şi necesită să fie studiate de ştiinţa etnografică fundamental-aplicativă. Rezultatele cercetărilor trebuie implementate în vederea susţinerii programelor naţionale legate de dezvoltarea turismului rural, renaşterea satului moldovenesc etc. Doar aceste îndeletniciri artizanale care sunt circa 60 la număr din cele peste 200 meşteşuguri ne reprezintă imaginea etnică, gusturile estetice, cultura, înţelepciunea.

În scopul valorificării unor genuri de artă populară, arta ţesăturilor, a alesului de covoare a fost acceptată în curriculumul şcolii generale şi celor speciale la lecţiile de educaţie tehnologică şi respectiv au fost pregătite programe şi îndrumare metodice (Danii, Postolachi, Bălteanu, 2002, ş.a.).

Făcând de data aceasta o trecere în revistă foarte succintă a zestrei covoarelor moldoveneşti, consider că merită să se organizeze un Centru Naţional de Cercetare-Dezvoltare a valorilor materiale, a artei populare cu bază de date pe fiece domeniu, cu lucrul ştiinţifico-metodic, cu revenirea la valorile naţionale prin diferite forme de instruire, organizare de mici întreprinderi, muzee, fiindcă aceste valori artizanale sunt pe cale de dispariţie. Aproape sunt ratate şansele covorului moldovenesc, aportului naţional, ceramicii ş.a.m.d.

Merită ca Republica Moldova, având o zestre originală precum arta covoarelor moldoveneşti cu multiple variante ale ţesutului ales (ales neted, ales cu miţe, ales ridicat cu andrica, ales în găurele, ales cu noduri prin broderie, ş.a.m.d.), cu nenumărate grupe tipologice (scoarţă, chilim, covor, război, cergă, niţurcă, polog, pătari, lăicere alese, ungherari, pocrovăţ, păretare alese, brodate (rumbă şi a.) să monumentalizeze aceste bogăţii într-un Muzeu Naţional al Covorului, aşa cum sunt în alte republici. Şi dacă avem Sărbătoarea şi Festivalul vinului, poate fi şi „Ruta covorului" susţinută de Organizaţia Internaţională (ETN) a rutelor de textil cu sediul în Hanovra, cu care Republica Moldova în 1998 a organizat I simpozion internaţional pe textile şi modă „Dialog – 98", dar care nu şi-a mai găsit continuare.

Din păcate, dacă în 1990 a fost lansată comanda de stat în cercetare-dezvoltare a artei populare, a meşteşugurilor artistice, astăzi acest domeniu foarte important pentru imaginea ţării, destinul şi viitorul culturii populare a acestui neam, este lăsat la voia întâmplării. Or, domeniile culturii populare materiale necesită o atenţie sporită asemenea culturii spirituale – muzicii, folclorului, dansului etc. Cultura populară este piatra de fundament în definirea etnicităţii şi de aceea merită să fie educate cadre specializate de etnologi.

Dar aceste probleme trebuie puse în dezbatere specială, aici vin doar cu îndemnul ca ştiinţa etnografică să se întoarcă la cercetarea artei populare, a etnosului autohton. Pentru argumentarea acestei poziţii ţin să amintesc că astăzi multe minţi luminate au înţeles importanţa cunoştinţelor tradiţionale, tehnologiilor populare în lume, de aceea este lansat apelul „Păstraţi cunoştinţele tradiţionale". Acest apel nu este auzit însă în Republica Moldova. Puţin sunt cunoscute obiectivele Convenţiei privind protecţia şi promovarea diversităţii de expresii culturale adoptată la Paris, la 20 octombrie 2005. Aceasta consideră necesară „Recunoaşterea diversităţii culturale, ceea ce creează o lume bogată şi variată, lărgeşte posibilităţile de alegere, alimentează capacităţile şi valorile umane constituindu-se, astfel, într-o forţă motrice fundamentală a dezvoltării durabile a comunităţilor, popoarelor şi naţiunilor." Convenţia impune promovarea respectului faţă de diversitatea expresiilor culturale şi conştientizarea valorii acestei diversităţi la nivel local, naţional şi internaţional.

Referinţe bibliografice

1. Stoica G., Postolachi E.. De la fibră la covor. Bucureşti, 1998.
2. Danii A., Postolachi E., Bălteanu I. Educaţia tehnologică în şcoala culturală. Chişinău, 2008.
3. Danii A., Postolachi E. Meşteşugurile artistice. Chişinău, 2006. Ghid pentru cadrele didactice.
4. Colac T., Gîsca A., Postolachi E. Manual pentru cl. VII-VIII la educaţie tehnologică. Chişinău, 2007.
5. Convenţia privind protecţia şi promovarea diversităţii de expresii culturale. Paris, 20 octombrie, 2005.
6. Землянухина Л.В. Эстетика, этнография, быт. Москва, 1994.
7. Гомер. Илиада и Одиссея. М., 1967.
8. Афанасьев-Чужбинский А. Поездка в Южную Россию. ч. II: Очерки Днестра. Спб, 1861.
9. Гоберман Д.Н. Молдавские ковры. Альбом, Кишинев, 1959: Ibidem. Ковры Молдавии. Кишинев, 1960.
10. Зеленчук В., Постолаки Е. Коворул молдовенеск, Кишинэу, 1990.
11. Постолаки Е.А. Молдавское народное ткачество XIX – нач. XX вв. Кишинев, 1987.

COVOAREle ÎN CONTEXTUL PATRIMONIULUI CULTURAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Dr. **Varvara BUZILĂ**

THE CARPETS IN THE CONTEXT OF THE CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The author approach the problem of making collections of Moldavian carpets out of the borders of Republic of Moldova. He reveals the importance of the carpets in the value system of the traditional society. In the research from the semiotic perspective they were "texts of figurative symbols" important to ensure the social communication, synchronic and diachronic. The arguments demonstrate that the social-political events from the last two centuries had as a result the movement of some important groups of population, that took out of country many valuable carpets. In Europe and USA they were re-united in big carpet collections called Bassarabian (Bassarabian Rugs, Bassarabian Carpets, Bassarabian Kilims) included in the international circuit of the valuable things from different epochs. Just one category of carpets keeps it's cultural identity – the one that represents a late tradition. The oldest and most valuable as an artistic image are continuously assimilated by other cultural traditions. We have the necessity of a researching in complex of these cultural goods, to determine their cultural belonging.

1. Periplul covoarelor moldoveneşti pe mapamond

În ultimii ani în ţările Occidentului şi în Statele Unite ale Americii, prin intermediul galeriilor, muzeelor şi colecţiilor personale, a fost inclus în circuitul social un număr impunător de covoare moldoveneşti. Cele de o vechime respectabilă ţesute în spaţiul de la est de Prut sunt numite covoare basarabene (*Bessarabian Carpets, Bessarabian Rugs, Bessarabian Kilims*) pentru a fi identificate mai uşor din ansamblul covoarelor specifice Moldovei istorice cu care se aseamănă. Vom respecta, după caz, această sintagmă, ca să rămânem în cadrul internaţional de referinţă, urmând ca pe parcursul exegezei să precizăm acest, dar şi alţi termeni, prin care sunt desemnate covoarele produse în spaţiul nostru cultural de-a lungul mai multor veacuri. O bună parte din aceste bunuri culturale pot fi vizualizate cu ajutorul *Internet*-ului, accesându-se paginile *web* ale expoziţiilor şi magazinelor specializate în comercializarea covoarelor. Utilizatorii *Internet*-ului vor rămâne surprinşi de mulţimea covoarelor ţesute la noi şi aflate în afara hotarelor republicii. Iar cunoscătorii tradiţiei covoarelor basarabene - impresionaţi de multitudinea şi diversitatea pieselor incluse sub acest generic. Era şi de aşteptat ca mai devreme sau mai târziu problema apartenenţei acestor creaţii artistice să fie formulată în termeni ştiinţifici.

Printre primii au reacţionat la problemă gestionarii acestui patrimoniu galeriştii şi colecţionarii. Au început să întreprindă călătorii în patria covoarelor, ca să le argumenteze mai bine originea. În anul 2008 la Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală a Moldovei au fost în vizite de documentare galerişti din Marea Britanie, colecţionari din SUA şi din Cehia pentru a solicita contribuţia cercetătorilor-muzeografi la identificarea şi documentarea ştiinţifică a colecţiilor de covoare originare din estul Europei. Cu această ocazie s-a putut observa diversitatea tipurilor de covoare aflate peste hotare, tendinţe preferenţiale faţă de anumite tipuri şi lipsa totală a altora.

Multe dintre imaginile de covoare aduse pentru apreciere se înscriau în tipicul celor mai răspândite ţesături. Erau covoare moldoveneşti cu decor floral tinzând către reprezentări naturaliste. Datau preponderent de la sfârşitul secolului al XIX-lea, din prima şi din a doua jumătate a secolul XX. Fiind într-un număr mare şi reprezentând o influenţă al începutului modernităţii europene, aceste lucrări îşi păstrează în bună parte identitatea culturală, încât putem constata prealabil că anume prin ele peste hotare se încearcă construirea imaginii despre covorul moldovenesc tradiţional.

O altă parte de ţesături, intrate în circuitul internaţional în secolul al XIX-lea şi tot atunci atribuite tradiţiei basarabene, se deosebeau evident de grupurile de covoare cercetate în literatura de specialitate de la noi. Este un grup de covoare destul de reprezentativ sub raport numeric şi artistic, realizate în cele mai bune tradiţii ale genului, având la baza constituirii decorului un foarte mic modul artistic, iar în definitiv - o stilistică apropiată de cea a goblenului. Reprezentantul cunoscutei reviste de specialitate editate în Londra *Hali: Carpet, Textile and Islamic Art* Aaron Nejad şi-a axat investigaţia pe covoarele basarabene, tocmai pentru că ele ridică mai multe probleme privind perpetuarea artei covorului atât în Basarabia secolului al XIX-lea cât şi în ţările de est ale Europei.

Procesul verificării paternităţii culturale a covoarelor catalogate ca moldoveneşti şi incluse în circuitul social peste hotarele republicii a suscitat

reevaluarea din perspectivă social-ştiinţifică a întregului domeniu reprezentat de covoare în tradiţia artistică. Înţelegerea acestui grup de obiecte de artă, în particular, dar şi a interesului sporit al străinilor faţă de toate covoarele moldoveneşti ca fenomen de actualitate, în general, devin relevante într-un cadru mult mai larg ce vizează circuitul acestor bunuri culturale în secolele XIX-XXI.

Este util să precizăm când şi în ce condiţii aceste textile cu valoare de patrimoniu puteau fi scoase peste hotare. Până în prezent această problemă n-a fost luată în discuţie. Cercetările anterioare privind patrimoniul cultural mobil, destul de puţine la număr comparativ cu ponderea domeniului în viaţa societăţii, abia dacă au punctat formularea acestei probleme în toată cuprinderea sa. Cert este că ea a fost şi rămâne a fi destul de complexă, necesitând abordări pe măsură.

Analizând procesele ce au stimulat structurarea patrimoniului cultural mobil în spaţiul nostru şi în ţările din apropiere, trebuie să avansăm ideea că ori de câte ori s-au produs mişcări importante de populaţie (de exemplu ca urmare a evenimentelor din anii 1812, 1918, 1940, 1946, 1980, 1991), ele au avut ca impact deplasări masive ale bunurilor culturale. Cercetătoarea Elena Ploşniţă a vorbit despre condiţia patrimoniului cultural în secolele precedente şi chiar dacă nu s-a referit în particular la această categorie de bunuri, a adus în discuţie suficiente argumente pentru a observa relaţia dintre evenimentele istorice şi peregrinarea valorilor artistice.

Autorii unui studiu remarcabil privind statutul covoarelor în ierarhia valorică a culturii tradiţionale – Valentin Zelenciuc şi Elena Postolachi – au relevat şi aportul expoziţiilor internaţionale din secolul al XIX-lea la popularizarea acestor creaţii în Europa. „În acelaşi timp, numeroasele războaie din secolele XVIII-XX au determinat dislocarea unui număr mare de persoane care s-au refugiat cu ceea ce au avut mai de preţ – respectiv covoarele – în mai toată Europa şi chiar America. Pe această cale, multe covoare au intrat în circuitul mondial de valori artistice, fiind prezente adesea printre obiectele propuse de marile case de licitaţie”. Mai multe covoare vechi, păstrate ca moştenire în familii, au fost luate ca trofee în timpul celui de-al doilea război mondial sau au fost schimbate pe alimente în anii următori, în timpul foametei în diferite regiuni ale Ucrainei.

Dar marele exod al covoarelor a început de cu-

Scoarţă, începutul sec. al XIX-lea

rând, după 1991, când s-au deschis hotarele, şi, cum se întâmplă întotdeauna în asemenea situații, au venit imediat şi căutătorii (cumpărătorii) de valori patrimoniale. Cum era de aşteptat s-au orientat, întâi de toate, în satele cu tradiții în ale țesutului şi la covoarele vechi, valoroase.

Actualmente n-a rămas niciun sat în care să nu fi lucrat o echipă sau mai multe de agenți pentru achiziționarea covoarelor. Au fost scoase zeci, uneori sute de covoare din acelaşi sat. La început cele mai vechi şi cele mai valoroase ca realizare artistică, apoi şi cele mai târzii, influențate de decadență. Din relatările informatorilor de teren cu care am discutat pe parcursul ultimilor ani problema înstrăinării covoarelor am aflat că primii colecționari au fost italienii, apoi turcii, francezii, americanii etc.

În ultimii ani, am întreprins cercetări de teren prin multe sate considerate centre ale țesutului: Țâra, Roşieticii Noi, Frunzeni, Climăuți (raionul Floreşti), Bădiceni, Rudi, Racovăț (raionul Soroca), Baraboi, Plopi (raionul Donduşeni), Sofia, Şuri, Drochia (raionul Drochia), Sălcuța, dar şi vechiul Căuşeni (raionul Căuşeni) şi de fiece dată ni s-a spus că sătenii aproape nu mai dețin covoare, le-au vândut sau le-au schimbat. În unele case mari, golite de țesăturile tradiționale, femeile nici nu reuşiseră ori nu s-au grăbit să desfacă rulourile de covoare primite în schimb. Stăteau asemănătoare unor tuburi mari de hârtie colorată rezemate într-un depozit: producție industrială din materiale sintetice, foarte ieftină.

S-ar putea ca deschiderile internaționale din ultimele decenii au făcut să se întâlnească în străinătate covoarele moldoveneşti înstrăinate în diferite perioade istorice şi regrupate în virtutea operativității cu care circulă actualmente valorile cultural-artistice.

La acest moment al desfăşurării exegezei este firească întrebarea, unde sunt dirijate aceste bunuri şi dacă în țările destinatare li se păstrează paternitatea culturală? Confruntând şi analizând mai multe date culese de la oamenii informați ai satului, pentru că altele - oficiale sau neoficiale - nu există, din perspectivă funcțională se conturează trei destinații pe care le vom preciza în continuare.

1. Majoritatea covoarelor sunt expediate în Turcia, unde sunt selectate conform unor criterii valorice. Cele mai prețioase din perspectivă artistică şi istorică, cu decor constituit din motive geometrice, având lâna vopsită cu coloranți naturali, datând de la sfârşitul sec. XVIII-XIX sunt canalizate spre galerii, magazine specializate, colecționari, dar de data aceasta sub marcă turcească. Pentru că seamănă cu cele din regiunea Anatolia. Apoi, despre tradiția covoarelor moldoveneşti se ştie prea puțin. Şi nu în ultimul rând, s-a scris extrem de puțin pentru a le pune cu adevărat în valoare. În plus, lucrările tipărite în republică nu au fost adresate cititorului străin. În acest mod are loc un trafic voalat de valori culturale naționale, organizat pe mai multe nivele ale palierului dezmoştenirii.

2. Este mai dificil pentru întreprinzători să asimileze (să acapareze) scoarțele moldoveneşti cu motive vegetal stilizate, cele care formează de fapt vârful piramidei valorice în tradiția noastră culturală. Ele sunt tăiate în bucăți de mărimi diferite, conform unor *citate plastice*, pentru a fi utilizate la capitonarea pieselor de mobilier, la decorarea poşetelor femeieşti sau ca față de pernă. Obiectele gata sunt realizate pe piața din Turcia şi pe cea internațională având mărci turceşti.

3. Covoarelor florale de inspirație naturalistă, intrate în practica artistică a Basarabiei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, li se respectă mai frecvent proveniența. Posibil pentru că sunt foarte multe pe piața internațională şi nu creează o concurență evidentă covoarelor din alte țări. În comparație cu cele autentice, ele au fost considerate de unii cercetători ca având o prestanță artistică mai neînsemnată. Nemții au promovat în spațiul european acest tip de decor. Ca să comercializeze mai lesne vopselele produse pe cale industrială, le ambalau cu hârtie pe care erau imprimate modele de covoare florale. Țesătoarele au făcut un efort continuu pentru a deprinde această *gramatică* a țesutului, deosebită de cea veche, ce respecta principiul geometric la crearea motivului. Au materializat acest efort artistic în câteva generații de covoare ce formează segmentul tranzitoriu de la o categorie la cealaltă.

Mai mult chiar, după ce cele două categorii de covoare colportoare ale gândirii plastice autentice moldoveneşti sunt scoase din discursul internațional fiind promovate ca bunuri ce aparțin turcilor, se încearcă să se facă o generalizare imagistică a covoarelor noastre doar în baza covoarelor din acest ultim grup. Ceea ce diminuează vădit fondul de valori al genului în raport cu realitatea cultural-istorică.

2. Covorul tradițional – valoare reprezentativă a patrimoniului cultural

Pentru un cercetător cu viziune modernă asupra culturii tradiționale, toate covoarele produse în spațiul nostru cultural au o valoare intrinsecă. Ele sunt surse de referință pentru cunoaşterea unui segment istoric sărac în documente scrise. Alături de documentele oralității, deja recunoscute în virtutea primării limbajului verbal din care aceasta face parte,

ele reprezintă texte culturale deocamdată insuficient explicate în virtutea specificității semnelor colportate, dar şi a metodologiilor aplicate în cercetare.

Se cunoaşte în linii generale sorgintea acestei clase de bunuri culturale ca fiind un produs sincretic rezultat dintr-o colaborare tripartită între tradiția locală țărănească, tradiția elitelor sociale şi cea a culturilor orientale. Însă până în prezent a fost cercetată prioritar numai o parte a acestei conlucrări - creația țărănească. Merită o abordare aparte covoarele mănăstireşti, covoarele care au circulat în mediul boieresc, pentru că actualmente şi ele au reintrat în circuitul intens al valorilor din străinătate, revendicându-şi dreptul la dialogul cultural. Foarte curând s-ar putea ca alți cercetători să rezolve problema paternității lor culturale.

Pe parcursul mai multor secole țesutul artistic a fost un mijloc de a reprezenta lumea în limbaj plastic, figurativ. Covorul, după forma lui dreptunghiulară, trimite la simbolismul pământului şi, ca orice alt fapt cultural de mare vechime, a fost circumscris în permanență criteriilor cosmice, religioase, sociale, etice, estetice. Încât, judecând după exemplarele cele mai vechi – din sec. XVII-XVIII – ajunse până la noi se poate deduce că ele se înscriu în *modelul lumii* (*imago mundi*) specific culturii noastre. Motivele ornamentale dominante care au dat caracter şi expresivitate acestui gen de artă, dar şi stilistica încorporării lor în compoziții şi în ansamblul decorativ al întregului, sunt o dovadă că tind să reprezinte universul (cosmosul, natura, societatea) perceput şi codificat în semne cunoscute de întreaga comunitate. Mai mult, grație limbajului simbolic de mare capacitate reprezentativă cu care au operat țesătoarele, covoarele asigură o comunicare între diferite generații peste secole. Faptul că prin această artă au fost perpetuate simboluri universale: *arborele lumii, arborele cosmic* (*pomul vieții, pomul cunoaşterii*), motivele romboidale (clasa motivelor numite *prescura*), spiralele de tot felul (*cârligul ciobanului*, *zăluțele, călea ocolită*), inclusiv înlănțuirea lor (*şănătău, şirlătău, urma boului*), dar şi antropomorfe, zoomorfe, dominant – fitomorfe, facilitează perceperea acestui limbaj de către reprezentanții altor culturi. Din aceste considerente, credem noi, covoarele moldoveneşti sunt apreciate pe mapamond. Ele transmit mesaje benefice, agreate de către vorbitorii diferitelor limbi. Sunt mesagerii idealurilor noastre seculare concepute, generalizate la nivel de comunitate, țară, perfecționate din generație în generație până la cristalizarea unor tipuri inconfundabile ca nivel artistic şi apoi incluse în marele dialog intercultural al lumii. Asta pentru cei care ştiu să descifreze respectivele mesaje, pentru cei care doresc să le ia în seamă, ori pur şi simplu se simt bine fiind în preajma covoarelor moldoveneşti. Deoarece acest patrimoniu e dincolo de hotare, e de datoria noastră să-i ajutăm pe beneficiarii eventuali să le perceapă în plinătatea valorilor ce le colportă. Să publicăm lucrări în limbi de circulație internațională, pentru a pune în valoare acest patrimoniu. Este singura şansă pentru a-l reactualiza, reînscriindu-l în coordonatele noastre culturale. Îi putem delega şi

Covor, sf. sec. al XIX-lea

anumite funcţii de a promova imaginea Republicii Moldova în lume. Limbajul lor este înţeles de toţi, rămâne să-i autentificăm apartenenţa.

Este destul de dificil să refaci traseul istoric al unui covor moldovenesc aflat actualmente în colecţii muzeale sau chiar personale din Ucraina, Rusia, România, Polonia, Turcia, Italia, Franţa, Belgia, SUA, ca să ne limităm la principalele deţinătoare de patrimoniu. Dar nu este imposibil să identifici, să documentezi şi să protejezi în spiritul convenţiilor UNESCO bogatul patrimoniu reprezentat de covoarele noastre. Este imperativ necesar.

4. În loc de concluzii, formulări de probleme

Relaţiile internaţionale realizate de societatea moldovenească în ultimele două decenii pe toată înălţimea palierului social a descoperit părţi mai puţin apărate ale patrimoniului nostru cultural. La momentul declarării independenţei Republicii Moldova eram un stat foarte atractiv pentru consumatorii de folclor. Şi la nivel european, şi la nivel mondial eram identificaţi ca o societate a tradiţiilor folclorice trăite încă pe viu. Concomitent, moşteneam în fondul activ şi pasiv al culturii noastre obiecte de mare interes artistic şi cultural. Valorile artei ţărăneşti, dar şi ale culturii ţărăneşti erau şi sunt destul de populare peste hotare, unde are loc revigorarea interesului pentru etnicitatea reprezentată de simbolurile culturale. Ceea ce nouă ni se părea obişnuit, uneori apreciat ca depăşit de vreme şi, deci, mai puţin util, căpăta importanţă sporită în viziunea occidentalilor afectaţi mai îndelung de problema modernizării. Atunci, ca şi acum, trecem examenul de rezistenţă în faţa căutătorilor de comori folclorice. În aceste circumstanţe a fost înstrăinat un număr impresionant de covoare, imposibil de estimat ca valoare.

Dar e util să încercăm a elucida câte covoare au mai rămas în Republica Moldova, pentru că e timpul să luăm la evidenţă fiece piesă. Cercetările întreprinse demonstrează că deţinem extrem de puţine mostre, comparativ cu câte au fost şi ce au însemnat ele pentru cultura noastră.

În ultimii ani Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală şi-a intensificat activitatea de salvgardare a covoarelor din Republica Moldova sub trei aspecte. Întâi de toate, şi-a propus să completeze colecţia de covoare cu piese cât mai reprezentative. A sensibilizat concetăţenii prin organizarea acţiunii naţionale „Intră în istorie dăruind Muzeului un obiect” (2004-2008), mizând pe sentimentul patriotismului şi pe cel al proverbialei generozităţi a poporului nostru. Având ca partener logistic Compania Publică *Teleradio-Moldova*, a reuşit să salveze prin includere în lista patrimoniului naţional peste 3000 de bunuri culturale, între care mai mult de 50 de covoare, unele dintre ele cu valoare de unicitate.

Actualmente muzeul deţine cea mai numeroasă colecţie de covoare moldoveneşti din republică – în jur de 1500. Între acestea se regăsesc cele din colecţia Muzeului Naţional de Artă a Moldovei (intrate în 1999) şi cele din patrimoniul fostului Muzeu de Arheologie şi Etnografie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (2008). Muzeul Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei are în patrimoniu peste 200 de piese, iar pe locul trei se situează Complexul Muzeal *Orheiul Vechi*, gestionând mai bine de 60 de covoare. La toate acestea trebuie să mai plusăm în jur de 500 de piese conservate de celelalte muzee din reţeaua republicană. Obţinem un total de aproximativ 2 260 piese de patrimoniu. În mare, cam tot atâtea covoare au fost scoase anual peste hotare. Nu vom discuta aici dacă numărul de covoare deţinute de aceste muzee este reprezentativ în raport cu realitatea cultural-istorică. Deşi cercetarea acestui raport este de importanţă majoră. La fel nu ne propunem scopul să analizăm din perspectivă valorică cele trei mari componente ale patrimoniului vizat: colecţiile gestionate de muzee, covoarele păstrate încă de cetăţenii republicii şi cele răzleţe, din străinătate. Pentru elucidarea acestor probleme majore sunt necesare investigaţii suplimentare, axate pe reorientări conceptuale şi metodologice, în măsură să pună mai pregnant în valoare dimensiunea culturală a acestei moşteniri.

O altă direcţie a cercetărilor are ca scop documentarea cât mai fidelă a covoarelor cu ajutorul diferitelor mijloace tehnice, pentru a salva cel puţin imaginile acestor lucrări artistice, plăsmuite în spaţiul nostru cultural. Trăim în imperiul imaginilor, operăm preferenţial cu ele (pentru că sunt eficiente) şi, cel puţin, în cazul salvgardării acestei bogăţii naţionale (aflată sub incidenţa virtualităţii), este justificat să recurgem la dobândirea imaginii înţelese ca reprezentant al semnificatului său. Atunci când nu se reuşeşte achiziţionarea covoarelor, este important ca ele să fie fotografiate şi documentate din perspectivă etnografică. Ca rezultat al cercetărilor de teren, aceste imagini sunt stocate în fototeca muzeului, completând baza de date. Analiza şi interpretarea lor în cadrul studiilor viitoare va facilita stabilirea tipurilor de covoare reprezentative pentru tradiţia Republicii Moldova, relevarea unor particularităţi decorative zonale şi recuperarea ştiinţifică a unor segmente mai puţin cunoscute din istoria acestei arte.

Tot în programul salvgardării se înscrie şi copierea covoarelor aflate în posesia cetăţenilor. Cu ajutorul studenţilor de la Facultatea Arte Plastice, Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice, încadraţi în activitatea de salvgardare a covoarelor tradiţionale în timpul practicii, muzeul continuă să îmbogăţească o altă colecţie adiacentă – cea constituită din cópii ale covoarelor (realizate pe hârtie cartonată, în culori). Actualmente colecţia numără peste 220 de imagini şi a fost începută prin anii '60 ai secolului XX de către cunoscutul critic de artă D. Goberman.

Îmbunătăţirea cadrului legislativ al Republicii Moldova vizând protecţia patrimoniului cultural rămâne o sarcină prioritară a tuturor structurilor ce vin în atingere cu problematica patrimoniului, inclusiv a celor ştiinţifice. Existenţa unui cadru legislativ adecvat proceselor sociale în care este antrenat patrimoniul cultural mobil este o oportunitate. Elaborarea, perfecţionarea şi ajustarea lui continuă la convenţiile UNESCO din acelaşi domeniu se conturează într-un program cu sarcini imediate.

Este instructiv să comparăm situaţia din Republica Moldova în domeniul covoarelor (sub toate aspectele ce le implică), cu cea din Azerbaidjan, un alt stat cu o artă distinctă a covoarelor. Azerbaidjanul a adoptat legea privind protecţia covorului, prin care vizează trecutul, prezentul şi viitorul acestei arte. Actualmente cercetătorii azeri dezvoltă un program de identificare în marile muzee ale lumii a covoarelor produse în Azerbaidjan, pentru a le oficia paternitatea culturală, a le promova în circuitul internaţional ca parte a patrimoniului artistic naţional. Deocamdată în Republica Moldova nu se observă implicarea statului în promovarea producţiei de covoare moldoveneşti, aşa cum s-a întâmplat imediat după cel de-al doilea război mondial până pe la sfârşitul anilor '80, când tehnologiile (aduse iarăşi de germani în spaţiul nostru!) au redus la net continuitatea acestei tradiţii seculare.

La finalul expunerii situaţiei trebuie să ne întrebăm care este prezentul şi viitorul acestei remarcabile arte? Răspunsul este simplu. Prezentul este minor. Viitorul este sumbru. Câteva ateliere mici amplasate în s. Tabăra, or. Orhei şi or. Comrat ţes actualmente covoare din materie primă adusă din Turcia, după modele turceşti. Foarte rar execută comenzi primite de la cetăţeni, pentru că acestea sunt foarte puţine. Continuă cele mai bune tradiţii ale covoarelor noastre numai două meşteriţe populare: Ecaterina Popescu din satul Clişova Nouă, raionul Orhei şi Elena Spinei din Maximovca, municipiul Chişinău, ambele învăţătoare de educaţie tehnologică. Sunt enorm de puţine comparativ cu câte lucrau în domeniu acum 20-30 de ani.

În aceste circumstanţe putem să apreciem de pe acum ţesutul covoarelor moldoveneşti ca pe o îndeletnicire rămasă în istorie. Cu atât mai mult sporeşte valoarea covoarelor ţesute cândva în spaţiul nostru cultural. Şi tot din acest unghi de vedere se proiectează mai clar datoria statului de-a asigura repetarea etnografică, în materiale noi, a celor mai reprezentative covoare moldoveneşti. Să poată fi păstrate peste veacuri. Sau, poate prin executarea acestei comenzi se va putea proba relansarea acestei arte.

Note şi referinţe:

1. Elena Ploşniţă, *Protejarea patrimoniului cultural în Basarabia*, Editura *Cartier*, Chişinău, 2003, p. 28-30, 36-43.

2. Valentin Zelenciuc, Elena Postolachi, *Covorul moldovenesc*, Editura *Timpul*, Chişinău, 1990, p. 9.

3. *De la fibră la covor* (coordonatori ştiinţifici dr. Georgeta Stoica şi dr. Elena Postolachi), *Editura Fundaţiei Culturale Române*, Bucureşti, 1998, p.123.

4. Eugen Bâzgu, Varvara Buzilă, *Identificarea, cunoaşterea, salvgardarea, conservarea şi promovarea patrimoniului cultural* // Patrimoniul cultural al judeţului Tighina, Chişinău, 2003, p. 19.

5. Interferenţele culturale în domeniul covoarelor au fost mai cuprinzător tratate în: *De la fibră la covor*, p. 129-132.

6. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, Dicţionar de simboluri, vol.3, Editura *Artemis*, Bucureşti, 1995, p.50.

7. Datele rezultă din documentările realizate în ultimul deceniu de către Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală care a implementat două proiecte importante privind cunoaşterea patrimoniului cultural mobil: Proiectul *Muzeele Republicii Moldovei* (1999-2001) şi *Enciclopedia muzeelor şi muzeografilor* (2002-2005).

8. Este o deducţie ca urmare a stocării informaţiilor din diverse surse.

9. Între acestea sunt şi imaginile publicate de autor în lucrările: Д.Н. Гоберман, *Молдавские ковры: Альбом. Кишинев,* 1959; Idem, *Ковры Молдавии*, Кишинев, 1960. Însă o bună parte dintre copiile executate acum jumătate de veac n-au fost tipărite, deşi reprezintă lucrări interesante ca realizare artistică.

10. Varvara Buzilă, *Covoarele în sistemul industrial* // Buletin ştiinţific. Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie, serie nouă, 3 (16), Chişinău, 2005, p. 18.

SIMBOLURI HERALDICE ACADEMICE NOI (II)

Dr. **Silviu ANDRIEŞ-TABAC**

THE NEW ACADEMICAL HERALDIC SYMBOLS (II)

The process of elaboration of the coats of arms and the flags of academic institutes is continuing. After the others Institutes, two institutes of the Division of Humanities and Arts Sciences approved their symbols in 2008.

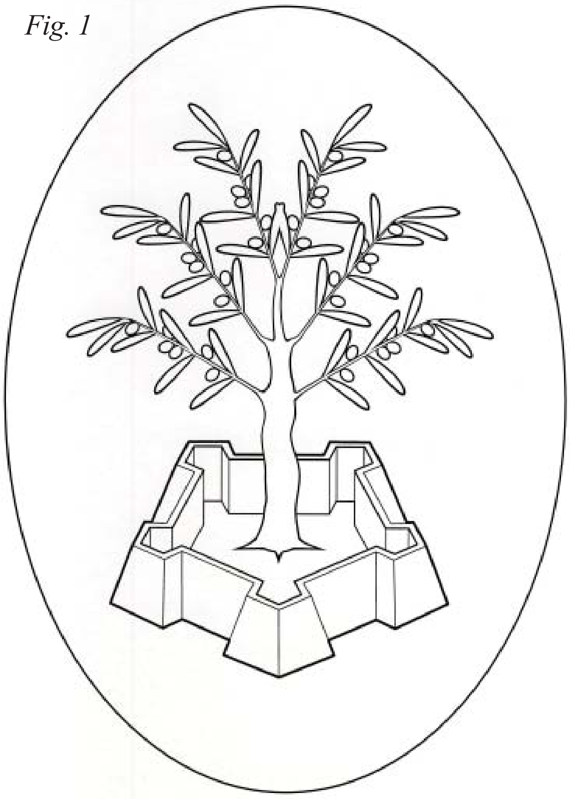
The principal emblem of the symbols of the Institute of Philosophy, Sociology and Political Science, created by the author, Svetlana Ciumac, and the painter Vitalie Ichim, is the image of the olive tree of Greek goddess Athena, which is the symbol of philosophical wisdom and of capacity to peaceable organization of the ideal state. The olive tree grows out of a heraldic fortress, the mark of the political science and of the ideal state.

The principal emblem of the symbols of Institute of Philology, created by Aurelia Hanganu, the author, and the painter Vitalie Ichim, is the image of Callioppe – the Greek muse of epic poetry and elocution. In the flag of that Institute we also find a crown of willow's branches, a Rumanian romantic literature's tree-symbol.

I. Stema şi drapelul Institutului de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice

Simbolurile Institutului de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, elaborate de subsemnatul în colaborare cu dr. Svetlana Ciumac şi desenate de pictorul Vitalie Ichim, au fost aprobate de Consiliul ştiinţific al Institutului la 20 noiembrie 2007 (proces-verbal nr. 8) şi de Comisia Naţională de Heraldică a Republicii Moldova la 17 iulie 2008 (proces-verbal nr. 185–III).

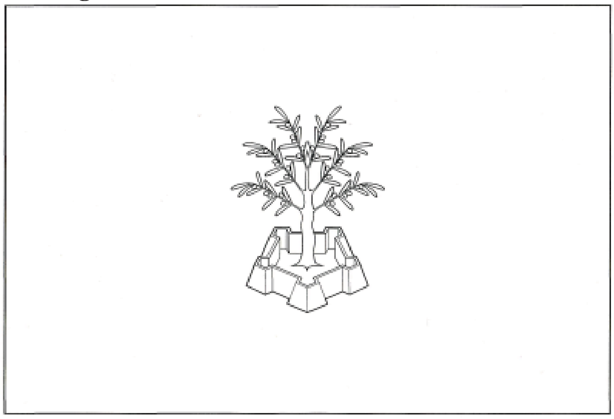
Fig. 1

Stema reprezintă: *În scut oval, pe albastru, o cetate heraldică pentagonală cu vârful în jos, de aur, din mijlocul căreia creşte un copac de măslin, de argint* (fig. 1).

Drapelul reprezintă *o pânză dreptunghiulară (2:3), albastră, având în mijloc o cetate heraldică pentagonală cu vârful în jos, galbenă, din mijlocul căreia creşte un copac de măslin, alb* (fig. 2).

Fig. 2

Explicaţia mobilelor este următoarea. Scutul oval şi culoarea albastră a câmpului au aceeaşi semnificaţie ca şi în simbolurile Academiei de Ştiinţe a Moldovei şi altor institute.

Cetatea heraldică simbolizează în această stemă ştiinţele sociale şi politice, cuvântul „politică" provenind de la grecescul *polis* – „cetate". În acelaşi timp, cetatea invocă teoriile filozofice antice referitoare la „cetatea ideală", „cetatea reală" şi „cetatea posibilă", dezvoltate de Platon, Aristotel şi alţi autori greci. Simbol universal al „refugiului interior al omului, al adâncului inimii", al locului „unde se produce comunicarea privilegiată între sufletul omului şi Divinitate, sau cu Absolutul", cetatea pentagonală poate fi citită ca pentagramă – „una din cheile Ştiinţei celei Mari", care „deschide calea către taine". Culoarea de aur a cetăţii accentuează idealitatea, dar şi inteligenţa, prestigiul, virtutea şi grandoarea.

Măslinul apare în această stemă în calitate de copac sfânt al Atenei, zeiţa înţelepciunii. El simbolizează aici în primul rând înţelepciunea filozofică, dar şi capacitatea de organizare practică şi paşnică a Cetăţii ideale. Măslinii Atenei erau consideraţi „arbori ai sorţii". Măslinul este un simbol recunoscut al păcii (fig. 3).

Fig. 3

Măslinul, simbol al păcii.
Gravură în aramă,
W. H. Cavaler v. Hohberg, 1675.

Asocierea măslinului cu zeiţa este urmarea disputei pe care Atena a avut-o cu Poseidon pentru posesiunea asupra Aticii în timpurile regelui Cecrops. Poseidon, pentru a-şi afirma drepturile, ar fi lovit cu tridentul, făcând să izvorască din rocile de la Acropole o sursă de apă sărată (după altă tradiţie, de sub tridentul lui Poseidon ar fi apărut un cal). La rândul său, Atena a făcut să crească pe Acropole un arbore de măslin, care a supravieţuit tuturor intemperiilor vremurilor (fig. 4). Regele Cecrops a oferit întâietatea Atenei, care astfel şi-a confirmat patronajul asupra oraşului Atena.

Fig. 4

Argintul măslinului, smalt şi al zeiţei caste Atena, simbolizează în heraldică curăţenia, virginitatea şi puritatea, dar şi înţelepciunea. Argintul, fiind asociat cu albul filei de hârtie, este o culoare preferată a savanţilor.

Astfel, această stemă poate fi citită ca o cetate umană ideală care îşi desfăşoară viaţa liber şi paşnic într-un cadru natural (marcat prin albastrul câmpului – culoarea cerului), la umbra măslinului înţelepciunii filozofice. Iar cercetătorii Institutului de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice se pot asocia cu gânditorii antici care discutau în livezile sfinte de măslini, dar şi cu grădinarii care gândesc la bunăstarea cetăţii. Apelul la antici denotă ataşamentul filosofilor moldoveni faţă de tradiţia şi continuitatea filozofiei contemporane europene.

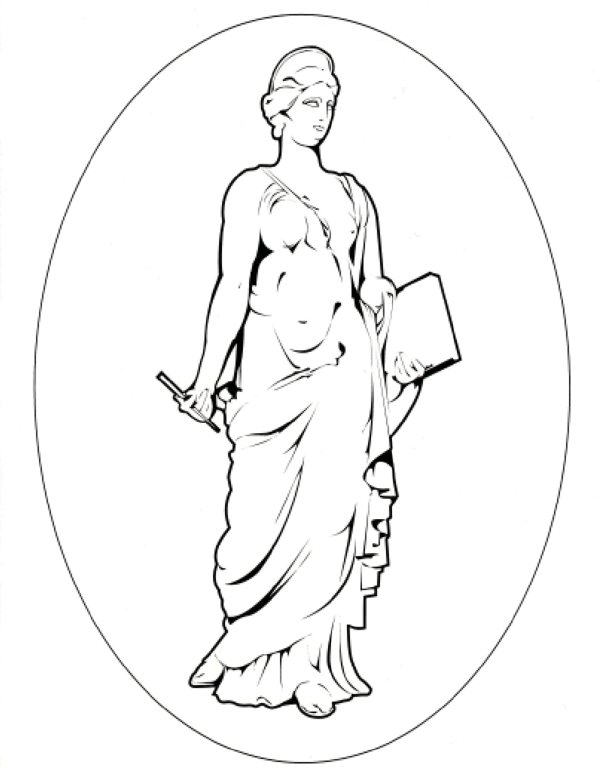
Drapelul a fost elaborat prin metoda desfacerii câmpului heraldic în câmp vexilar, la fel ca în cazul drapelului Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

II. Stema şi drapelul Institutului de Filologie

Simbolurile Institutului de Filologie, elaborate de dr. Aurelia Hanganu în colaborare cu subsemnatul şi desenate de pictorul Vitalie Ichim, au fost aprobate de Consiliul ştiinţific al Institutului la 7 februarie 2008 (proces-verbal nr. 1) şi de Comisia Naţională de Heraldică a Republicii Moldova la 17 iulie 2008 (proces-verbal nr. 186–III).

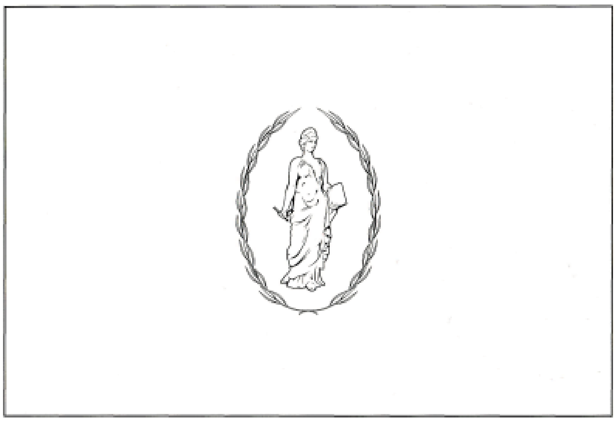
Stema reprezintă: *În scut oval, pe albastru, muza Calliope, în picioare, văzută din faţă, privind spre stânga, purtând chiton lung şi sandale, totul de argint, încoronată cu diademă de aur şi ţinând în mâna dreaptă un stil, iar în cea stângă o tăbliţă cerată, ambele de acelaşi metal* (fig. 5).

Fig. 5

Drapelul reprezintă *o pânză dreptunghiulară (2:3), albastră, având în mijloc, în interiorul unei cunune ovale din două ramuri de salcie albe, imaginea muzei Calliope, în picioare, văzută din față, privind spre stânga, purtând chiton lung şi sandale, totul de asemenea alb, încoronată cu diademă galbenă şi ținând în mâna dreaptă un stil, iar în cea stângă o tăbliță cerată, ambele de aceeaşi culoare* (fig. 6).

Fig. 6

Semnificația scutului oval şi a culorii albastre a câmpului este aceeaşi ca şi în cazul stemei precedente.

Mobila principală a stemei este chipul *muzei Calliope* (greacă: *Καλλιόπη* sau *Καλλιόπεια* – „voce frumoasă”, conform etimologiei lui Diodor din Sicilia) – muza poeziei epice (rapsodia, epopeea) şi a elocvenței (puterea de convingere prin cuvânt) în mitologia greacă. Era fiica lui Zeus şi a Mnemosynei, cea mai mare, cea mai înțeleaptă şi cea mai asertivă dintre muze. După Hesiod („*Theogonia*”), Calliope se diferenția între muze, inspira regii buni, care ştiau să aplaneze conflictele. Ea ar fi fost arbitrul disputei dintre Afrodita şi Persefona referitor la Adonis, oferindu-le acestora timp egal pentru el. Conform unei tradiții a pitagoreicilor, Calliope era şi Muza filozofiei. Grecii o considerau cea mai eminentă dintre muze.

Calliope este cunoscută drept muza lui Homer, inspirându-l pentru „*Iliada*” şi „*Odiseea*”; după altă variantă, ea ar fi fost chiar mama lui Homer pe care l-ar fi născut de la Apolo. Este amintită de Alcman, Stesihor; i se adresează Vergilius, iar Dionisius numea poezia, în elegii, drept strigăt al Calliopei. A avut doi fii, pe Orfeu şi Linus, al caror tată este, conform tradiției, Apolo (conform altor surse, regele trac Oiagros).

Era reprezentată de obicei ca o tânără cu aer maiestos, cu o coroană de aur pe frunte care, conform lui Hesiod, vorbeşte despre supremația ei între celelalte muze. Alteori poartă pe cap o cunună de laur. Adesea este împodobită şi cu ghirlande. Atributele ei obişnuite sunt stilul – unealtă antică de scris – şi tăblițele cerate, dar în imaginile medievale putea avea uneori în mână un sul de pergament (cu un poem epic), sau o carte, sau o trompetă.

Argintul (alb în drapel), ca smalt preponderent al mobilei heraldice, a fost ales din considerentul că simbolizează în heraldică curățenia, virginitatea, puritatea şi înțelepciunea, iar *aurul* atributelor clasice, în calitate de metal superior, este menit să accentueze individualitatea muzei.

Drapelul institutului a fost elaborat prin metoda desfacerii câmpului heraldic în câmp vexilar, la fel ca în cazul drapelului Academiei de Ştiințe a Moldovei, imaginea muzei protectoare fiind încadrată de o cunună ovală sugerând ovalul scutului, alcătuită din două ramuri de salcie.

Salcia plângătoare sau pletoasă (*Salix babylonica*) a fost aleasă mai ales pentru simbolismul ei literar românesc. Ea ne apare ca simbol al supleței, al creativității spiritului uman care se modelează în funcție de diferite condiții. Ramura de salcie, pentru că este mlădioasă, nu se rupe sub greutatea zăpezii, simbol al curățeniei şi începuturilor. Creația lui Mihai Eminescu, în care mama-natura a constituit izvorul sufletesc de inspirație al luceafărului poeziei româneşti, a fost sensibilizată de mioriticul spațiu geografic romanesc – de stele si lună, de păduri si lunci, de ape şi izvoare asupra cărora stă plecată salcia plângătoare, umbrind călătorul, dar şi oferindu-i un spațiu de meditație, de contemplare şi visare. Salcia pentru Eminescu este unul dintre arborii ai căror freamăt a animat profund sentimentul patriotic, romantic si nostalgia poetului nepereche, la trecerea timpului. Astfel, invocând sentimentele lirice şi tristețea poetică, salcia marchează în acest blazon cercetarea ştiințifică legată de retrăirea sentimentului programat de autorii operelor literare.

Lista figurilor:

1. Stema Institutului de Filozofie, Sociologie şi Ştiințe Politice;
2. Drapelul Institutului de Filozofie, Sociologie şi Ştiințe Politice;
3. Măslinul, simbol al păcii. Gravură în aramă, W. H. Cavaler von Hohberg, 1675 (apud Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, vol. I, Bucureşti, Ed. *Saeculum I. O.*, 2002, p. 252);
4. Disputa Atenei cu Poseidon. Gemă antică romană (apud Л. С. Баешко, А. Н. Гордиенко, А. Н. Гордиенко, *Энциклопедия символов*, Москва, Смоленск, 2007, с. 104);
5. Stema Institutului de Filologie;
6. Drapelul Institutului de Filologie.

UN NUME DE REZONANȚĂ ÎN MEDICINA AUTOHTONĂ, ACAD. *CONSTANTIN ȚÂBÂRNĂ* – OCTOGENAR

Chirurg de excepție, pedagog de vocație, savant cu mare reputație – sunt epitete ce-l cuprind plenar pe dl acad. Constantin Țâbârnă, profesor universitar, doctor habilitat în medicină, şef de clinică la Spitalul Municipal „ Sf. Treime”. Dincolo de acestea, mai e de accentuat că Domnia Sa e omul care a participat în modul cel mai activ la zidirea şi dezvoltarea istoriei Universității noastre (face parte din prima promoție), e omul care şi-a pus (îşi pune) îndesat umărul la propăşirea culturii medicale din Republica Moldova. Deci, e lesne de înțeles că a-i face portretul profesional şi social doar în câteva fraze e un lucru anevoios, poate chiar prea ambițios: o atare personalitate abia de ar încăpea într-o carte! Aniversarea onorabilă şi figura-i incontestabilă de specialist notoriu al epocii sale ne obligă totuşi să venim cu unele caracteristici lapidare ale acestui nume de mare rezonanță în domeniul medicinei.

S-a născut la 1 ianuarie 1929 în comuna Sângerei, județul Bălți, într-o familie de țărani gospodari. A demonstrat permanent calități deosebite la carte: după cinci ani de liceu, a absolvit în 1945 Şcoala Medie Nr.1 din or. Bălți cu mențiune, apoi facultatea - cu diplomă de merit. Aceleaşi calități le reprezintă şi în muncă: de 58 de ani îşi face datoria de chirurg la masa de operație, de 57 de ani ține prelegeri în fața studenților, a rezidenților şi a medicilor. Aproape patru decenii a condus Catedra de Chirurgie nr.3, zece ani a fost decan la Pediatrie. Este membru al Asociației Mondiale a Chirurgilor ISSSIC(din 1988), membru al Academiei de Ştiințe din New-York (din 1955). Are titlul de Savant Emerit al Republicii Moldova, de cinci ani este membru de onoare al A.Ş.M.

Colegii şi discipolii îl consideră, pe bună dreptate, unul dintre patriarhii medicinei din republică. Şi e firească această titulatură, deoarece dl profesor cu adevărat a crescut şi s-a afirmat dimpreună cu atâția chirurgi de talie mare din medicina autohtonă (Natalia Gheorghiu, Vasile Lapuşanschi, Ana Axelrod, Ana Aptecareva, Eugen Maloman, Pavel Bâtcă, Anton Spânu, Zoia Gorbuşin, Gheorghe Ghidirim, Vladimir Hotineanu, Nicolae Gladun, Eustapie Cicală etc., etc.), a reuşit să devină în chirurgie una din

Doctor habilitat în medicină, prof. univ. Constantin Țâbârnă

figurile de primă mărime, să constituie şi să consolideze în jurul său o echipă de talentați învățăcei.

A avut noroc de dascăli excelenți la liceu, dar şi la facultate. Îi păreau nişte zei acei minunați corifei, toți de o cultură aleasă, specialişti de mare clasă, care l-au îndrumat în activitatea practică şi ştiințifică, vestiții chirurgi, profesorii Alexei Lvov, Dmitrii Sklipcenko, Armaz Grigorean, Nicolae Anestiadi... Ultimul i-a propus, în 1963, candidatura la funcția de şef de catedră, post pe care l-a deținut prin concurs aproape patru decenii. Actualmente este profesor la Catedra de Chirurgie nr. 2 şi şef al clinicii cu patru secții la spitalul Municipal „ Sfânta Treime”, muncind, fenomenal, cu aceeaşi consacrare de totdeauna. „Fac totul ce făceam pe când eram şef de catedră!” – îi place să precizeze uneori în glumă. Cu adevărat, dumnealui face parte din acea cohortă de medici consacrați totalmente profesiei, formați şi educați în timpuri complicate care, chiar de-ar primi un salariu minim, simbolic – totuna ar sta de strajă sănătății oamenilor!

E un om modest şi muncitor nepereche, e complet în apele sale doar atunci când vede o schiță de zâmbet pe fața celor operați şi apoi întremați, când îşi cunoaşte finisată munca la un manual, când copiii, nepoții îi sunt sănătoşi şi bine plasați pe unda vieții. Acum trei ani i-a decedat soția, Eugenia, de asemenea medic. A fost o lovitură grea, dar nu a cedat. Cicatricea din sufletul său simbolizează şi azi durerea de pe urma acestei pierderi irecuperabile. „Ştiți, durerea mi-o simt puțin alinată atunci când mă văd furat în discuții cu nepoțeii ori când întâlnesc foşti absolvenți din diferiți ani, unora le-am

predat acum o jumate de secol. Şi, să vedeţi, toţi mă cunosc, îmi răscolesc amintiri din acele vremuri apuse, emoţiile şi sincerităţile lor fiind suprapuse destinului meu. Sunt bucuros că Dumnezeu îmi păstrează firea şi puterea, că mai pot fi de folos oamenilor!" – îi place să mediteze uneori. Aproape că nu există medic care să nu-i fi ascultat odinioară prelegerile, a fost şi este omul care îşi pune umărul la perfectarea şi modernizarea programelor şi a planurilor de studii.

E aidoma argintului-viu: se străduieşte să absoarbă tot ce e nou în domeniul de referinţă, să susţină iniţiativele şi pornirile bune ale colegilor tineri. Chiar recent s-a întors de la o reuniune a chirurgilor din România, unde a prezentat un raport şi, spre surprinderea şi mulţumirea sa, colegii de acolo alegându-l membru al Societăţii Chirurgilor din această ţară. Cunoaşte somităţi din chirurgie de pe multe meridiane, prin acţiunile sale este demult integrat în Europa.

Ajuns pe acest pisc aniversar, îşi trimite involuntar deseori gândurile înapoi pe spirala vieţii, purtând pe ecranul memoriei acei colegi de promoţie universitară; îl vede parcă aievea pe acel prim rector, Ipatie Sorocean, un om dintr-o bucată, care a făcut extrem de mult pentru tinerii moldoveni porniţi la carte. Ce timpuri, prin câte circumstanţe a trecut! Venise la Chişinău de la Cernăuţi, unde, fiind eminent, fusese admis fără examene la Medicină. După o lună află că şi la Chişinău s-a deschis în 1945, chiar în acele zile de octombrie, un Institut de Medicină. A urcat noaptea în tren şi a purces spre Chişinău cu gândul să sondeze transferul spre ISMC. La Cernăuţi obiectele se predau în rusă şi ucraineană, el necunoscând la acea oră niciuna din aceste limbi. În capitala republicii avea de înfruntat doar o singură barieră lingvistică – cea a limbii ruse. Aici l-a găsit norocul: chiar din primele clipe ale sosirii l-a întâlnit prin curtea institutului pe I. Sorocean, povestindu-i păsul şi doleanţa. „Rămâi, tinere, şi învaţă aici, documentele o să le aduci pe urmă!" – l-a bucurat rectorul. După prima sesiune a primit bursă de merit guvernamentală (stalinistă), în curând uitând de acea barieră lingvistică.

...Timpurile s-au succedat, aşa că primul rector a fost denigrat pe nedrept şi pedepsit, scos din partid şi din funcţie. El însă a rămas pentru acei primi studenţi moldoveni ca un adevărat părinte, i-a protejat cum a putut în anii de foamete, aceştia numindu-l şi astăzi „Papaşa (Tata) Sorocean". Ulterior, peste ani, fostul combatant şi rector a venit la tânărul şef de catedră C.Ţâbârnă şi l-a rugat să-l angajeze în cadrul catedrei pe care o conduce. Au colaborat cu multă eficienţă până la decesul prematur al minunatului chirurg şi excepţionalului Om!

Dintotdeauna în teoria şi practica medicală dl profesor Constantin Ţâbârnă s-a ocupat nemijlocit de: a) chistul hidatic –hepatic, pulmonar şi poliorganic. A inaugurat, cu ani în urmă, prima secţie de chirurgie toracică din republică; b) chirurgia ficatului, a căilor biliare, inclusiv multitudinea problemelor legate de ciroză. Are minunaţi chirurgi lângă el, cu ei împreună împuţinează durerea atâtor pacienţi, implementează speranţa vieţii în atâtea inimi ale semenilor! Mereu îl are alături pe experimentatul chirurg Gheorghe Anghelici (care în anul ce s-a scurs a susţinut cu succes a doua teză – de doctor habilitat), dar şi alţi tineri colegi, discipoli. Se mândreşte că i-a sprijinit la elaborarea tezelor de doctor habilitat pe colegii săi Eugen Seminiuc, Vasile Pavliuc. Cel de al doilea, regretatul V. Pavliuc, a activat zece ani în calitate de chirurg principal al republicii. Aici, în clinică, lucrează şi nepotul său Sergiu, decis să păşească ferm pe urmele bunicului său. În genere e cazul de menţionat că dl profesor C. Ţâbârnă este fondatorul unei frumoase dinastii de medici: i-au păşit pe urme fratele Gheorghe, actualmente academician, chirurg vestit la Institutul Oncologic, sora lui Olga, coferenţiar universitar, cele două fiice ale dlui profesor – Ecaterina şi Nadejda, ambele doctori în medicină, un nepot de la fratele tatei, Ion Ţâbârnă, actualmente şef de catedră etc. A fost primul din neamul ţâbârnean care s-a îndreptat de la glie spre carte, primul cu studii superioare medicale fiind chiar din Sângerei, vatra sa de dor...

Este interesant şi semnificativ să te naşti pe 1 ianuarie: păşeşti cu dreptul într-un an nou tu, dar şi toţi ceilalţi, întreaga ţară, întreaga planetă. La contabilizarea vârstei sunt luate în calcul absolut toate zilele anului, adică te poţi considera împlinit, aproape cu toate orele ce-ţi sunt hărăzite. Apoi cei născuţi în această zi vor auzi colindători, urători vor primi semănători. Aici şi acum comunitatea universitară vine să ureze, dragă şi stimate profesor Constantin Ţâbârnă, ani rodnici de viaţă, bucurii de la copii, nepoţi şi nepoţele, succese în nobila de fiecare dată misiune pe care o aveţi în faţa societăţii!

Vivat, vivat medicina
Şi-ale ei victorii!
Fruntea noastră ei se-închină,
Vivat profesorii!

Acad. Ion ABABII, rector al USMF „Nicolae Testemiţanu", profesor universitar

FOLCLORISTUL GRIGORE BOTEZATU, 80 DE ANI DE LA NAŞTERE ŞI 55 DE ANI DE ACTIVITATE

Dr. Grigore Botezatu

Grigore Botezatu este o personalitate marcantă în domeniul cercetării culturii populare. Datorită Dumnealui, în mare parte, tezaurul folcloric existent în Basarabia şi în satele româneşti din Ucraina este cunoscut în multe ţări nu numai din Europa.

S-a născut la 14 ianuarie 1929 într-o familie de ţărani răzeşi din nordul Moldovei, s. Baraboi jud. Bălţi. În anul 1949 a absolvit şcoala medie din satul natal, iar în 1954 – Facultatea de Istorie şi Filologie (Secţia de limbă şi literatură numită atunci „moldovenească") a Universităţii de Stat din Chişinău. După absolvire a fost angajat în calitate de cercetător ştiinţific la Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură al Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe a Uniunii Sovietice. De atunci şi până astăzi, timp de 55 ani, Grigore Botezatu este prezent în activitatea de valorificare a bogatei şi variatei noastre creaţii populare.

Este diversă şi îndeletnicirea folcloristică a Dumnealui, unde putem distinge câteva aspecte: culegerea creaţiilor populare pe teren, publicarea lor, traducerea din folclorul literar al altor diferite etnii, studierea operelor artistice anonime.

De-a lungul zecilor de ani, pasionatul folclorist a fixat – pe numeroase pagini de hârtie sau pe kilometri de bandă magnetică – multe mii de texte populare orale, pe care le-a depozitat în Arhiva de Folclor a AŞM, unde se păstrează materiale înregistrate începând cu anul postbelic 1945. Grigore Botezata a cules creaţii etno-folclorice în majoritatea localităţilor din R. Moldova şi în sate româneşti (unele de acum deznaţionalizate) din Ucraina (reg. Odesa, Nicolaev, Chirovograd, Cernăuţi, nordul Maramureşului, numit astăzi Transcarpatia), din Rusia (ţin. Crasnodar) ş.a.

Grigore Botezatu s-a consacrat culegerii textelor de proză populară: poveşti, parabole, legende, snoave ş.a. Prima colecţie de poveşti populare a editat-o încă în 1955, la un an după absolvirea Universităţii, după care au urmat altele peste 40 la număr. 11 cărţi de folclor ale Dumnealui au fost traduse şi editate, în tiraje fabuloase, în multe limbi ale lumii: engleză, franceză, germană, spaniolă, japoneză, bulgară, slovacă, rusă, ucraineană, belorusă, georgiană ş.a. Pe de altă parte, distinsul nostru folclorist a transliterat în graiul românesc şi a editat la Chişinău peste 30 de culegeri folclorice ale diferitelor popoare. Pentru munca uimitoare de culegere şi publicare a nestematelor populare, a fost primit în Uniunea Scriitorilor în 1957.

Grigore Botezatu a luat parte activă la întocmirea, redactarea celor trei serii de culegeri folclorice ale românilor moldoveni: *Creaţia populară moldovenească* (16 volume); publicarea creaţiilor populare conform zonelor etno-folclorice (8 volume); *Mărgăritare* (15 culegeri). A contribuit la evaluarea moştenirii lucrărilor în sfera folcloristicii româneşti. A publicat articole despre preocupările etno-folcloristice ale lui D. Cantemir, I. Neculce, I. Creangă, M. Eminescu, A. Mateevici, T. Pamfile, P. Ştefănucă, Gh. V. Madan, T. Găluşcă.

Grigore Botezatu şi-a dat concursul la scrierea unor manuale pentru instituţiile de învăţământ superior şi cel mediu: *Schiţe de folclor moldovenesc* (1965), *Creaţia populară* (*Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria şi Bucovina*) (1991) ş.a.

Cărţile lui G. Botezatu sunt o întreagă bibliotecă, utilă pentru mii de cititori din ţară şi de peste hotare.

Dr. hab. ***Nicolae BĂIEŞU,***
Institutul de Filologie al A.Ş.M.

ACADEMICIANUL IURI REABUHIN LA 70 DE ANI

Acad. Iuri Reabuhin

Acad. Iuri Reabuhin s-a născut la 8 februarie 1939 în oraşul Moscova. A absolvit şcoala medie nr.4 din Chişinău în 1956. După absolvirea cu menţiune a facultăţii de fizică şi matematică a Universităţii de Stat din Moldova (Chişinău), în 1961 a fost angajat în statele Institutului de Fizică şi Matematică al A.Ş.M..

În perioada 1961-1963 a lucrat în calitate de laborant la Institutul de Fizică şi Matematică al A.Ş.M., 1963-1967 colaborator ştiinţific inferior, 1967-1970 colaborator ştiinţific superior, 1970-1993 şef al laboratorului „Algebră şi logică matematică" al Institutului de Matematică al A.Ş.M., 1993-2006 colaborator ştiinţific principal, din 2006 până în prezent - consultant ştiinţific al laboratorului „Algebră şi logică matematică" de la Institutul de Matematică şi Informatică al A.Ş.M.

Domeniul principal al cercetărilor ştiinţifice ale academicianului Iuri Reabuhin este algebra modernă. În anul 1965 a susţinut teza de doctor în ştiinţe fizico-matematice (Moscova, Rusia,), care demonstrează rezultate importante în teoria radicalilor şi categoriilor apropiate categoriilor inelelor şi grupurilor. Din 1967 dl Reabuhin, continuând cercetările în teoria radicalilor şi teoria aditivă a idealelor, obţine un şir de rezultate marcante în teoria structurală a algebrelor fără elemente nilpotente. Au fost obţinute teoreme noi de structură, cazuri particulare ale cărora sunt teoremele clasice de structură. Ciclul de rezultate, obţinute în teoria structurală a algebrelor fără elemente nilpotente şi în alte domenii apropriate, au constituit teza de doctor habilitat pe care o susţine în anul 1970 (Novosibirsk, Rusia). În anul 1968 i s-a conferit titlul de cercetător ştiinţific superior (Moscova, Rusia) şi în anul 1978 – de profesor universitar (Moscova, Rusia).

El este autor a peste 130 de lucrări ştiinţifice. Monografia *Радикалы алгебр и структурная теория*, scrisă în comun cu academicianul V.A. Andrunachievici, pe merit şi-a cucerit statutul de tratat fundamental în teoria radicalilor.

Academicianul Iuri Reabuhin a contribuit mult la organizarea şi dezvoltarea cercetărilor în domeniul matematicii, precum şi la pregătirea cadrelor de înaltă calificare. Pe parcursul multor ani dl. Reabuhin a ţinut cursuri opţionale pentru studenţii anilor 4-5 la Universitatea de Stat din Moldova. În prezent dumnealui este şef de catedră la Universitatea „Taras Şevcenco" din Tiraspol, unde ţine cursuri şi conduce teze de licenţă şi de doctorat. Sub conducerea ştiinţifică a domniei sale au fost susţinute 14 teze de doctor şi doctor habilitat în ştiinţe fizico-matematice.

Academicianul Iuri Reabuhin este preşedinte al Consiliului Ştiinţific Specializat DH 01-01.01.06 „Logică matematică, algebră şi teoria numerelor". Este membru al colegiului de redacţie al revistei „Buletinul A.Ş.M., Matematica".

Pentru succese remarcabile în ştiinţă şi contribuţii semnificative în pregătirea specialiştilor de calificare înaltă dumnealui i s-au conferit distincţii valoroase: 1972 – Premiul de Stat al Republicii Moldova în domeniul ştiinţei şi tehnicii, 1984 - insigna „Eminent al învăţământului public", 1989 - Om Emerit în ştiinţă, 1997 – ordinul „Gloria Muncii", 1999 – Diploma de Recunoştinţă a A.Ş.M.

Academicianul Iuri Reabuhin este devotat total matematicii şi propagă ideile, frumuseţea şi importanţa ei, ceea ce i-a adus respectul profund şi recunoştinţa comunităţii ştiinţifice.

Dr. Vladimir IZBAŞ,
şeful laboratorului „Algebră şi topologie",
Institutul de Matematică şi Informatică,
A.Ş.M.